

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

KUNGL BIBL.

- 1 MRS 1962

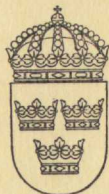
STU

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1962:7

SOU

1962:7

Inrikesdepartementet

KOMMUNAL BEREDSKAP

KOMMUNALRÄTTSKOMMITTÉNS

BETÄNKANDE II

Stockholm 1962

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1962

Kronologisk förteckning

1. Skogstillgångarna i Jämtlands län. Idun. 100 s. + 1 utvikskarta. S.
2. Yrkesutbildningen på trädgårdsområdet. Statens Reproduktionsanstalt. 71 s. Jo.
3. Totalförsvarets personalfrågor. Beckman. 306 s. Fö.
4. Arbetsuppgifter och utbildning för viss sjukvårdspersonal. Beckman. 165 s. I.
5. Vidgad vuxenutbildning på gymnasiestadiet. Kihlström. 116 s. E.
6. Statsbidrag till enskild väghållning, m. m. Idun. 92 s. K.
7. Kommunal beredskap. Idun. 198 s. I.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1962:7

Inrikesdepartementet

KOMMUNAL BEREDSKAP

KOMMUNALRÄTTSKOMMITTÉNS

BETÄNKANDE II

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB
STOCKHOLM 1962

Innehåll

Skrivelse till departementschefen	5
Utredningsuppdraget	7
Kap. I. Civilförsvarets organisation och uppgifter	11
Civilförsvarets nydaning	11
Huvuddragen av civilförsvarets organisation	11
Civilförsvarsverksamhetens avgränsning gentemot annan verksamhet	14
Kommunernas civilförsvarsuppgifter	22
Samordningsfrågor	23
Kap. II. Civil försvarsberedskap i övrigt	25
Överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap och dess produktionsplanläggning	26
Arbetskraften under beredskap och krig	29
Rekvision och förfogande m. m.	35
Administrativ beredskap	38
Beredskapen på några speciella områden	41
Kap. III. Planläggning och genomförande av utrymning	47
Kap. IV. Fredstida förhållanden på det kommunaltekniska området	61
Kap. V. Kommitténs överväganden och förslag	70
Allmänna synpunkter	70
Kommunernas uppgifter	72
Reglering av kommunernas skyldigheter på det kommunaltekniska området	79
Reglering av kommunernas skyldigheter gentemot hemlös befolkning	88
Reglering av kommunernas skyldigheter med avseende å det ekonomiska försvaret	95
Ledningen av den kommunala beredskapsverksamheten	97
Arbetsorganen för den kommunala beredskapsverksamheten	118
Planläggningen och ordningen för denna	125
Personalen för den kommunala beredskapsverksamheten	133
Maskintillgångar o. d. för verksamheten	136
Inkvarteringsbostäder och utrustning för inkvarteringen	137
Särskilda frågor	147
Kostnadsfrågor	151
Kap. VI. Specialmotivering till författningsförslagen	159
Författningsförslag	178
Förslag till lag om vissa kommunala beredskapsuppgifter	178
Förslag till lag angående ändring i civilförsvarslagen den 22 april 1960.	189
Sammanfattning	192

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Inrikesdepartementet

Genom beslut den 23 januari 1959 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för inrikesdepartementet att tillkalla högst sex sakkunniga jämte experter för utredning av vissa kommunalrättsliga spörsmål. Med stöd av detta bemyndigande tillkallade Herr Statsrådet den 12 mars 1959 såsom sakkunniga landshövdingen Thorwald Bergquist, ordförande, ledamoten av första kammaren, direktören Carl Albert Anderson, direktören C. W. Carlsson — nu ledamot av andra kammaren —, ledamoten av första kammaren Nils-Eric Gustafsson, dåvarande ledamoten av första kammaren, kaptenen Axel Mannerskantz, och ledamoten av andra kammaren Olof Wiklund. Såsom experter tillkallades samma dag dåvarande förste sekreteraren i Svenska landskommunernas förbund, numera preceptorn vid Stockholms universitet, Fritz Kaijser och förste sekreteraren i Svenska stadsförbundet Rolf Romson. Den 3 februari 1960 tillkallades såsom ytterligare expert kanslirådet i socialdepartementet Ossian Larnstedt. — Såsom sekreterare åt de sakkunniga har tjänstgjort hovrättsassessorn Erik Borglund.

De sakkunniga har antagit benämningen kommunalrättskommittén.

Kommittén har i oktober 1961 överlämnat delbetänkande om Ersättning för kommunala förtroendeuppdrag (SOU 1961: 54).

Sedan jämväl frågorna om kommunernas handhavande av uppgifter, som förut ankommit på civilförsvaret, nu genomgått, får kommittén värdsamt överlämna betänkande angående Kommunal beredskap. Betänkandet är enhälligt. Kommitténs experter har anslutit sig till utredningens förslag.

Utredningsarbetet fortsätter med övriga frågor, som tillhör kommunalrättskommitténs uppdrag.

Stockholm i januari 1962.

Thorwald Bergquist

Carl Albert Anderson

C. W. Carlsson

Nils-Eric Gustafsson

Axel Mannerskantz

Olof Wiklund

/ Erik Borglund

Utredningsuppdraget

I anförande till statsrådsprotokollet den 23 januari 1959 yttrade chefen för inrikesdepartementet, statsrådet Johansson, såvitt gäller de frågor, vars utredande kommunalrättskommittén nu redovisar, följande.

En grundtanke i 1953 års civilförsvarsutrednings förslag till ny organisation för civilförsvaret är, att civilförsvarets skadeavhjälpande åtgärder skall begränsas till sådan verksamhet vid och omedelbart efter anfall som fordrar enhetlig ledning, medan de ordinarie samhällsorganen i princip skall ha ansvaret för att samhällsfunktionerna därefter åter kommer i gång. Även i fråga om den förebyggande verksamheten i form av utrymning föreslås en sådan ordning, att civilförsvaret omhänderhar själva utrymningen och det första omhändertagandet på inkvarteringsorten, medan ansvaret för de utrymda därefter får övertagas av de ordinarie samhällsorganen. I förhållande till nu gällande civilförsvarslag innebär en sådan reglering, att *civilförsvaret avlastas betydelsefulla uppgifter, som i stället får åvila de ordinarie organen, bland dem kommunerna* och deras organ för särskilda verksamhetsgrenar. Civilförsvarsutredningen förutsätter emellertid att civilförsvaret skall biträda med sina resurser för att avhjälpa de mest trängande behoven. Ett dylikt överförande på ordinarie samhällsorgan av uppgifter, som hittills åvilat civilförsvaret, skulle — såvitt gäller kommunerna — komma att bli aktuellt på skilda områden, bland vilka må nämnas socialvården och den verksamhet av teknisk natur, som kommunerna bedriver, exempelvis i fråga om försörjningen med vatten, gas och elektricitet, samt reparationer och underhåll av samfärdsleder m. m.

Under remissbehandlingen av civilförsvarsutredningens förslag har utredningens ställningstagande i förevarande avseende vunnit allmän anslutning. Även kommunförbunden delar i princip uppfattningen, att de samhällsorgan, som i fred är huvudmän för viss verksamhet, så långt det är möjligt bör bibehållas vid sina funktioner också under beredskap och krig.

Vilka uppgifter som, om civilförsvarsutredningens förslag såvitt nu är i fråga genomföres, under beredskap och krig skulle komma att åligga kommunerna, synes böra klarläggas genom en utredning. Denna bör även avse kommunernas skyldighet att i fredstid vidtagna erforderliga förberedelser för att kunna fullgöra nämnda uppgifter.

Vad beträffar socialvården under beredskap och krig kan emellertid bland annat den föreslagna begränsningen av civilförsvarets uppgifter leda till att formerna för hjälp och understöd till utrymd eller hemlös befolkning finnes böra anordnas på annat sätt än som för närvarande gäller. Enligt vad jag inhämtat avser chefen för socialdepartementet att föranstalta om en särskild undersökning av bland annat de problem av organisatorisk och författningsmässig karaktär, som föranledes av att socialvårdande uppgifter under beredskap och krig får åvila kommunerna även såvitt rör befolkning, som hittills ansetts i socialvårdshänseende höra under civilförsvaret. Den av mig nu förordade utredningen torde därför

kunna underlåta att närmare ingå på spørsmålet om kommunernas socialvårdande uppgifter i fråga om denna befolkning, men bör självfallet genom att beakta resultatet av den tillämnade undersökningen söka åvägabringa en såvitt möjligt enhetlig författningsmässig reglering av kommunernas skyldigheter på förevarande områden.

Då det vid ett överförande på kommunerna av verksamhet som hittills åvilat civilförsvaret blir fråga om ett fullföljande från kommunernas sida av uppgifter, som i princip även i fredstid åligger dem, kräver uppgifternas art i och för sig icke någon ny författningsmässig reglering. Emellertid är att märka att i den mån ifrågavarande kommunala verksamhet reglerats författningsmässigt detta icke skett under hänsynstagande till att verksamheten i ett beredskaps- eller krigsläge kan få helt andra proportioner än i fred och att den i krig kan behöva givas en annan inriktning och bedrivs under särskilt svåra förhållanden. Med hänsyn härtill bör det övervägas huruvida icke kommunernas skyldigheter att svara för ifrågavarande verksamhet även vid beredskap och i krig bör grundas på särskilda, i lag givna bestämmelser. I detta sammanhang bör uppmärksammas att såvitt gäller uppgifter, sammanhängande med folkförsörjningen, vissa skyldigheter ålagts kommunerna genom lagen om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter.

Såsom förut angivits bör utredningen även avse kommunernas skyldighet att i fredstid förbereda verksamheten på förevarande områden under beredskap och krig. För den händelse kommunernas åligganden såvitt nu är i fråga finnes böra regleras i lag, bör övervägas om bestämmelserna skall intagas i lagen om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter. I samband härmed bör undersökas, om behov föreligger att låta planläggningskyldigheten omfatta även de med folkförsörjningen sammanhängande uppgifter, som redan nu reglerats i samma lag.

Kommunalrättskommittén beslutade att vid sitt utredningsarbete begynna med här redovisade frågor. Tillsättandet av den i direktiven omnämnda särskilda utredningen på socialvårdens område kom emellertid att dröja. Detta försvårade utredningsarbetet. För att öka möjligheterna att utan hänsyn till den särskilda utredningen avsluta kommunalrättskommitténs utredning om beredskapsfrågorna anhöll kommittén hos chefen för inrikesdepartementet om viss utvidgning av utredningsuppdraget.

Med anledning av kommitténs anhållan uppdrog Kungl. Maj:t den 29 januari 1960 åt kommunalrättskommittén att utreda de frågor av organisatorisk karaktär, som kunde föranledas av att uppgifter i fråga om hjälp och understöd åt utrymd eller hemlös befolkning under beredskap och krig kunde finnas böra åvila kommunerna även beträffande befolkning, för vilken civilförsvaret dittills ansetts ha burit ansvaret.

Den 3 juni 1960 tillkallade chefen för socialdepartementet, statsrådet Nilsson, särskilda utredningsmän med uppgift att utreda vissa frågor rörande socialvårdens verksamhet under krigsförhållanden och beredskaps-tillstånd. Därvid tillkallades generaldirektören Yngve Samuelsson, ordförande, samt majoren i generalstabskåren Karl Eric Holm, kanslirådet Ossian Larnstedt och ledamoten av riksdagens andra kammare Olof Wiklund. Lagbyråchefen Eskil Hellner tillkallades att såsom expert biträda vid

utredningsarbetet. — Utredningsmännen har bedrivit sitt arbete under benämningen *socialberedskapskommittén*.

I anförande till statsrådsprotokollet den 3 juni 1960 yttrade statsrådet Nilsson beträffande utredningsuppdraget följande.

Enligt 1 § civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74) har civilförsvaret till uppgift att utöva sådan verksamhet för rikets försvar, som avser att skydda och rädda liv och egendom vid anfall mot riket och som icke åvilar krigsmakten, så ock annan likartad verksamhet. Ett betydelsefullt inslag i civilförsvarets verksamhet utgör den omfattande utrymningsplanläggning, för vilken riktlinjerna uppdrogs genom statsmaktens beslut år 1956.

I propositionen nr 114 till 1959 års riksdag angående ny organisation för civilförsvaret m. m. gjorde chefen för inrikesdepartementet vissa, av riksdagen sedermera godkända uttalanden rörande frågan om gränsdragningen mellan civilförsvarets och övriga samhällsorgans uppgifter i samband med omhändertagandet på inkvarteringsorten av personer, som på grund av utrymning fått lämna hemorten. Han framhöll, att civilförsvaret måste se till att erforderliga föreberedelser för inkvarteringen blir vidtagna och även svara för det första omhändertagandet på inkvarteringsorten. Det borde åligga kommunerna att biträda civilförsvaret i nämnda verksamhet. Sedan utrymningsrörelsen i och med inkvarteringen avslutats, borde däremot ansvaret för de evakuerade övergå från civilförsvaret till de övriga samhällsorgan, som hade att tillse att människor inte lider nöd. Bland dessa organ märkes i första hand de kommunala socialvårdsorganen, vilka alltså, i händelse utrymningsplanerna måste sättas i verket, kommer att ställas inför synnerligen omfattande och i hög grad angelägna uppgifter. Det är av största vikt att dessa uppgifter kan lösas på ett tillfredsställande sätt.

Härmed sammanhängande frågor liksom över huvud möjligheterna för socialvården — begreppet här taget i vidsträckt bemärkelse och innefattande även socialförsäkringarna m. m. — att fungera i krig eller vid beredskapstillstånd har varit föremål för viss förberedande undersökning inom socialdepartementet. Detta arbete bör nu fullföljas genom särskilt tillkallade utredningsmän.

Utredningens uppgift blir att pröva i vad mån det är möjligt att låta de sociala förmåner, som utgår enligt gällande lagar eller andra författningar, komma vederbörande till handa även under krig samt att framlägga förslag rörande erforderliga bestämmelser och åtgärder för att säkerställa tillhandahållandet av de förmåner, som anses skola bibehållas i ett krigsläge. Vidare bör utredningen avse de åtgärder, som är nödvändiga för att man skall kunna omhändertaga de evakuerade och bereda dem hjälp till uppehållet och den omvårdnad som i övrigt kan vara erforderlig.

Vad beträffar socialvårdens materiella regler får man givetvis räkna med att i ett läge, där alla ansträngningar måste inriktas på rikets försvar och där behov föreligger att ta hand om ett stort antal evakuerade människor, stora svårigheter kan uppkomma att upprätthålla den fredsmässiga sociala standarden. Utredningens utgångspunkt bör dock vara att de sociala förmåner, som finnes i fredstid, så långt möjligt tillhandahållas även under krig. Särskilt angeläget är detta i fråga om socialförsäkringarnas av behovs- och inkomstprövning oberoende prestationer. Hindrande kan härvid vara att vissa förmåner (t. ex. folkpensionerna) utbetalas centralt eller eljest är beroende av beslut av centralt organ. Arbetshypotesen för utredningen bör vara att de socialvårdande organens verksamhet fortgår på fredstidens grund men med decentralisering av de administrativa befogenheterna till regionala och lokala organ. Även i andra hänseenden kan reglerna behöva anpassas till de ändrade förhållandena under ett krigstillstånd.

Såväl i fråga om socialförsäkringarna som övriga grenar av socialvården bör de gällande bestämmelserna genomgå och förslag framläggas till de modifikationer och särskilda föreskrifter, som kan förutses vara erforderliga för tillämpningen under krigsförhållanden och beredskapstillstånd.

De största problemen för den sociala verksamheten under krig sammanhänger med omhändertagandet av de personer, som på grund av utrymning lämnat sina hemorter. Som förut nämnts förutsätter den nya civilförvarsorganisationen att kommunerna biträder civilförsvaret i dess verksamhet under utrymning och inkvartering, vilken verksamhet kan innefatta även hjälp åt de evakuerade. Behovet av hjälp åt dessa torde dock bli än större sedan kommunerna i och med utrymningsrörelsens avslutande övertagit ansvaret för de evakuerade. Inkvarteringskommunerna är i regel ej rustade — vare sig materiellt eller personellt — att emottaga ett stort antal evakuerade. Riktlinjer bör uppdragas för i vilka former hjälp skall lämnas de inkvarterade och på vad sätt de problem i övrigt som härvid uppkommer skall kunna lösas liksom även för hur hjälpen skall finansieras. I detta sammanhang bör förordningen den 13 april 1940 (nr 215) om utrymningshjälp omprövas.

Slutligen bör förslag framläggas om riktlinjerna för den beredskapsplanläggning, regionalt och centralt, som kan visa sig erforderlig. Jag vill härvid erinra om att länsstyrelsernas ställning inom socialvården torde komma att bli av större betydelse under krig än under fredstid.

Vissa organisatoriska spørsmål, som uppkommer för kommunerna i samband med utrymning m. m., utredes enligt Kungl. Maj:ts uppdrag den 29 januari 1960 av kommunalrättskommittén. I vad rör frågor om socialvård för evakuerade bör samråd äga rum med nämnda kommitté.

Samråd bör vidare äga rum med värnpliktsavlöningsutredningen, vilken har att utreda frågor rörande försörjningen av anhöriga till värnpliktiga, civilförvarspliktiga, m. fl.

Samråd mellan kommunalrättskommittén och socialberedskapskommittén ägde först rum under senare delen av 1960. Kommunalrättskommittén beslutade därefter att dröja med slutförandet av utredningen av kommunernas beredskapsfrågor i avvaktan på fortgången av arbetet inom socialberedskapskommittén. Under 1961 ägnade kommunalrättskommittén arbete åt frågorna om ersättning åt kommunala förtroendemän, vilken del av kommitténs utredningsuppdrag redovisats i särskilt betänkande.

Under hösten 1961 upptogs ånyo samarbete med socialberedskapskommittén. Kommittéerna har därvid genomgått och nått enighet om lösningarna av för kommittéerna gemensamma spørsmål.

Socialberedskapskommittén avser att i anslutning till framläggandet av kommunalrättskommitténs betänkande avgiva betänkande med förslag till lag om krigshjälp.

KAPITEL I

Civildförsvarets organisation och uppgifter

Civildförsvarets nydaning

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 13 mars 1953 tillkallades sakkunniga för att pröva civilförsvarets behov och överse dess planläggning. Den krigstekniska utvecklingen under det andra världskrigets sista skede och under tiden därefter hade nödvändiggjort en sådan översyn. De sakkunniga — *1953 års civilförvarsutredning* — redovisade sitt arbete etappvis och arbetet slutfördes 1959. I november 1955 avgav utredningen ett betänkande (stencilerat), vari de grundläggande frågorna om civilförsvarets inriktning och fortsatta uppbyggnad behandlades. Betänkandet lades till grund för förslag till riksdagen om principiellt ställningstagande i frågorna om utrymningsplanläggning och skyddsrummbyggnad (prop. 185/1956). Propositionen godkändes av 1956 års riksdag. Under 1958—1959 avgav utredningen ytterligare betänkanden, därav huvudbetänkandet om civilförsvarets organisation (SOU 1958: 13) i februari 1958. Förslag till ny organisation för civilförsvaret förelades 1959 års riksdag (prop. 114/1959). Propositionen bifölls i huvudsak av riksdagen. Förslag till ny civilförvarslag, utarbetat på grundval av ett av 1953 års civilförvarsutredning framlagt förslag (stencilerat), förelades 1960 års riksdag (prop. 5/1960). Förslaget godkändes av riksdagen och ny civilförvarslag gavs den 22 april 1960 (nr 74). Ny civilförvarskungörelse utfärdades av Kungl. Maj:t den 27 maj 1960 (nr 377).

Vid översynen av civilförsvarets organisation och verksamhet har i olika sammanhang berörts frågor om kommunernas uppgifter inom totalförsvaret. Vissa uppgifter, vars handhavande under krig förut skulle ankommit på civilförsvaret, skall nu i stället åvila de organ, som i fredstid ombesörjer närmast motsvarande uppgifter. För den ändrade ansvarsfördelningen skall lämnas en närmare redogörelse i ett senare avsnitt av detta kapitel. Dessförinnan skall något beröras huvuddragen av civilförsvarets utformning enligt nu gällande bestämmelser och av statsmakterna antagna linjer.

Huvuddragen av civilförsvarets organisation

Civildförsvaret skall metodiskt uppbyggas under en tioårsperiod i enlighet med en ungefärlig kostnadsram. Organisationens omfång i personellt och

materiellt hänseende har fastställts av statsmakterna, som bestämt ramen och de allmänna riktlinjerna för uppbyggnaden. Det ankommer på civilförsvarsmyndigheterna att inom denna ram och enligt de närmare föreskrifter, som kan erfordras, utforma organisationen på ändamålsenligaste sätt.

Nydaningen av civilförsvaret har tagit sikte på en realistisk anpassning av organisationen och verksamheten till den oerhörda utvecklingen på luftkrigföringens område. Man har sålunda funnit sig böra räkna med anfall med moderna robotvapen och med en hemortsbekämpning med atom- och vätebomber, stridsgaser och biologiska stridsmedel. Nydaningen har kännetecknats av strävanden att i olika hänseenden öka organisationens effektivitet och att koncentrera verksamheten till de angelägnaste uppgifterna.

Med avseende å organisationens omfattning har man begränsat antalet i civilförsvaret under fredstid inskrivna personer i avsikt att i stället skapa kårer av omsorgsfullt utvald personal med god utbildning och ändamålsenlig utrustning. Den i allmänna civilförsvaret under fredstid inskrivna personalen har i förhållande till förutvarande inskrivning kunnat minskas till ej fullt hälften. Vid beredskap eller krig skall organisationen emellertid kunna utbyggas med på förhand ej inskriven personal. Civilförsvarsplikt finnes i samma utsträckning som förut.

För att möjliggöra initiativ och enhetlig ledning för större områden har civilförsvarsområdena gjorts avsevärt större. Indelningen av riket i civilförsvarsområden ankommer som förut på Kungl. Maj:t. Civilförsvarsområde kan indelas i civilförsvardsdistrikt med en distriktschef för ledningen av civilförsvaret under civilförsvarsberedskap. Antalet kårer inom organisationen har begränsats; ett fullständigt utbyggt lokalt civilförsvaret kommer i allmänhet att omfatta ledningskår, bevakningskår, brandkår, räddningskår, sjukvårdskår och skyddskår. I mindre orter kan organisationen inskränkas. Fredsadministrationen av det lokala civilförsvaret och arbetet med planläggningen för detta har i huvudsak överflyttats till länsstyrelserna.

En betydelsefull nyhet utgöres av särskilda regionala reserver, undsättningskårer, med uppgift att inom viss region förstärka det lokala civilförsvaret, särskilt i vad det gäller räddningsverksamheten. Kårerna, som efter uppbyggnaden skall ha en personalstyrka av sammanlagt omkring 10 000 man, skall vid beredskap och krig hållas ständigt utryckningsberedda. De sammansättes i huvudsak av värnpliktig personal, som särskilt utbildas och övas för verksamheten. Kårerna förfogar över kvalificerad lednings- och befälspersonal samt är effektivt utrustade. — Under civilförsvarsberedskap skall därjämte det lokala civilförsvaret till avvärjande av skada kunna tagas i anspråk för uppgifter, som ej rör det egna civilförsvarsområdet.

Civilförsvarsverksamheten skall koncentreras kring civilförsvarets huvuduppgift att skydda civilbefolkning och egendom mot skador av fientliga anfall samt att rädda överlevande vid sådana anfall. Med hänsyn till de moderna stridsmedlens förödande verkan skall en betydande del av civilför-

svarsåtgärderna inriktas på den förebyggande verksamheten, särskilt utrymning och skyddsrumbyggande.

Utrymningen har mer än tidigare satts i centrum som den viktigaste förebyggande åtgärden. Utrymningsplanläggningen berör över 3 miljoner människor. Planer har upprättats för utrymning av de större städerna och andra utsatta orter enligt två huvudalternativ, det ena avseende successiv utrymning och det andra snabbutrymning. Den successiva utrymningen skall inledas med beredskapsutrymning av barn, sjuka, åldringar och andra icke arbetsföra personer jämte vårdare, i allt omfattande omkring femtio procent av befolkningen i en utrymningsort. Befolkningen i en sådan ort räknas därutöver minska på grund av militärinkallelser och genom försämrade möjligheter i utrymningsorten för drivande av handel och annan yrkesverksamhet. I särskilt utsatta orter skall beredskapsutrymningen enligt planerna för den successiva utrymningen kunna följas av en slutlig utrymning, avseende alla som kan utrymmas utan att för totalförsvaret oundgänglig verksamhet lamslås. Det andra huvudalternativet, snabbutrymningen, tar sikte på en samtidig utrymning av alla utrymningsberättigade i händelse av överraskande anfall. — I anslutning till beredskapsutrymningen av vissa större orter planlägges en omflyttning av befolkningen där från ortens innerområden till sådana ytterområden, där mindre risker antages föreligga för katastrofer till följd av koncentrerade anfall. Närmare uppgifter om planläggning och genomförande av utrymning har upptagits i kapitel III.

För civilförsvarets verksamhet och befolkningens skydd under krig skall alltjämt anordnas skyddsrum. Allmänna skyddsrum anordnas inom stad, köping och annat tätbebyggt område, som icke är av endast ringa omfattning och betydelse, samt annorstädes, där särskilda förhållanden så påkallar. De skall bereda skydd åt tjänstgörande civilförsvarspersonal och, om Konungen så förordnar, åt befolkningen inom området. Konungen eller, i den mån Konungen så förordnar, civilförsvarsstyrelsen utser de orter, där allmänna skyddsrum för civilförsvarspersonal skall finnas, och fastställer antalet allmänna skyddsrum i sådan ort. Enskilda skyddsrum anordnas vid vissa anläggningar och i vissa byggnader till skydd för dem, som uppehåller sig där. Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, civilförsvarsstyrelsen bestämmer å vilka orter eller platser enskilda skyddsrum skall inrättas. Med avseende å beskaffenheten av skyddsrummen göres åtskillnad mellan bergfasta skyddsrum och normalskyddsrum. De bergfasta skyddsrummen, som skall erbjuda långt gående skydd även mot verkningar av kärnvapen, inrättas i huvudsak inom innerområden och eljest särskilt riskfyllda delar av större städer och andra orter, utsatta för särskilda anfallsrisker. Normal-skyddsrum anordnas dels i andra delar av ovan berörda orter och dels i andra orter med förhållandevis stor befolkning. Skyddsrumbyggandet tager sikte på såväl möjligheterna att i rimlig omfattning bereda katastrofskydd vid överraskande anfall innan utrymning verkställts som att bereda skydd

åt den befolkning, som efter utrymning nödgas bli kvar i utrymningsorterna. Skyddsrummen anordnas så att de kan erbjuda liggplatser åt sådan kvarvarande befolkning.

Den skadeavhjälpan organisationen räknas i huvudsak behöva tagas i anspråk först då beredskapsutrymning och i samband med denna ifrågakommande omflyttningar verkstälts. Den dimensioneras också med utgångspunkt från det läge, som kommer att föreligga då skyddsrumbyggnad genomförts i enlighet med ovan antydda riktlinjer. Organisationen skall kunna begränsas med hänsyn till de mindre risker, som antages föreligga på landsbygden och i mindre tätorter. Antalet kårer i sådana orter kan vara färre, den ordinarie brandstyrkan räknas i allmänhet förslå och särskilda räddningsenheter anses i regel ej vara erforderliga. Under det att man för större orter utgår från att civilförsvarsstyrkorna måste hållas ständigt förlagda utanför de mest riskfyllda områdena, har man för de mindre orternas del antagit att styrkorna under anfallslösa perioder ej behöver hållas samlade.

Skyldigheten att anordna verkskydd har begränsats och verkskyddsorganisationen förenklats. De nya riktlinjerna kan sägas innebära att verkskydden i huvudsak koncentreras till större anläggningar på platser, där riskerna för anfall måste anses vara mera påtagliga.

Den vid räddningsverksamheten i skadade orter erforderliga självskyddsverksamheten skall äga rum utan att en särskild organisation härför administreras i fred. Man har därför ej funnit skäl att bibehålla den förutvarande hemskyddsorganisationen.

Civilförsvarsverksamhetens avgränsning gentemot annan verksamhet

Civilförsvarets verksamhet skall i enlighet med statsmakternas ställningstagande nu koncentreras kring huvuduppgiften att skydda civilbefolkning och egendom samt att rädda överlevande. Andra organ skall svara för övriga viktiga samhällsuppgifter under krig. Redogörelse för vad som vid civilförsvarets nydaning förekommit i anslutning härtill skall inledas med en översikt över tidigare förhållanden.

En mot civilförsvaret svarande organisation för skydd av civilbefolkningen började hos oss växa fram under 1930-talet. År 1937 antogs en luftskyddslag. Krigshändelserna föranledde en snabb och delvis improviserad utbyggnad av luftskyddet. Inom luftskyddet organiserades enheter bland annat för röjnings-, reparations- och byggnadstjänst, stundom sammanförda till en teknisk tjänstegren. Förarbetena till luftskyddslagen angav att i organisationens uppgifter skulle ingå bland annat att avhjälpa skador å anläggningar eller ledningar för samhällenas förseende med vatten, gas och elektricitet samt å kloakledningar, broar, spårvägs- och järnvägslinjer, tele-

graf- och telefonanläggningar jämte ledningar m. m. Det möter svårigheter att avgöra vilken kapacitet, som dessa tekniska tjänstegrenar ägt. Uppenbarligen var emellertid organisationen uppbyggd för en skadegörelse av betydligt mindre omfattning än den som nu skulle kunna ifrågakomma vid ett krig. — Luftskyddet var i betydande utsträckning beroende av kommunal medverkan.

Vid sidan av luftskyddsorganisationen framväxte en särskild organisation för utrymning, med statens utrymningskommission som central myndighet och med inkvarteringschefer, kommunala inkvarteringsnämnder samt utrymningschefer som regionala och lokala organ. För utrymningsorganisationen gällde den 1941 utfärdade utrymningslagen. — Jämväl viss socialtjänst under krigsförhållanden planlades i anslutning till utrymningsorganisationen.

I syfte att samordna luftskyddet med andra organisationer för hemortsförsvaret och för att överse luftskyddslagstiftningen tillkallades 1941 särskilda sakkunniga. De sakkunniga, 1941 års hemortsförsvarsakkunniga, framlade 1943 betänkande med förslag till lag om folkskyddsväsendet (SOU 1943: 27). Förslaget åsyftade ett långt gående sammanförande till en folkskyddsorganisation av bland annat hemvärnet, luftskyddet och utrymningsorganisationen. Hemortsförsvarsakkunniga ansåg vanskligt att närmare bestämma gränserna för folkskyddets verksamhet, särskild i vad avsåg reparationsverksamhet och verksamhet av mera social karaktär. Några närmare riktlinjer för avgränsning av verksamheten gavs ej i lagförslaget. De sakkunniga uttalade emellertid, att principen torde böra vara den att folkskyddet skulle handha de åtgärder, som innefattade ett omedelbart ingripande efter skadans uppkomst, medan åtgärder, inriktade mera på lång sikt, i allmänhet icke borde åläggas folkskyddet utan istället andra organ. — Hemortsförsvarsakkunnigas förslag mötte under remissbehandlingen invändningar, särskilt med hänsyn till att det ansågs i alltför stor utsträckning lägga ledningen för verksamheten i militära händer och syfta till i dåvarande kritiska läge alltför vittgående organisatoriska förändringar. Särskilda sakkunniga tillkallades för överarbetning av förslaget med inriktning på en hemortsförvarsorganisation av civil karaktär.

Överarbetningen av hemortsförsvarsakkunnigas förslag anförtröddes åt i oktober 1943 tillkallade sakkunniga, 1943 års civilförvarsutredning. Sedan denna utredning i februari 1944 avgivit betänkande (SOU 1944: 5), antogs i juli 1944 den civilförvarslag, som kom att avlösa luftskyddslagen. Lagen var till tiden begränsad till att gälla under fem år. Organisationerna för luftskyddet och för utrymnings- och socialtjänst sammanfördes till en organisation, civilförsvaret. Benämningen avsågs utmärka bland annat att organisationen skulle ha en central, samordnande ställning inom samhällets allmänna civila krigsberedskap. Organisationen ansågs böra ges ett allmänt uppdrag att inom den civila samhällsverksamheten företräda bered-

skapssynpunkterna i den mån dessas företrädande ej uppdragits åt annan organisation. I organisatoriskt hänseende eftersträvades en koncentreringsått så att en så långt möjligt enhetlig organisation erhöles. Den civila sidan av det totala försvaret angavs böra omfatta det väsentligaste av det civila samhällslivet och icke inskränkas till de civila hemortsförsvorsorganen i begränsad bemärkelse. Civilförsvaret skulle utgöra den kärna, kring vilken andra civila verksamhetsgrenar vid behov kunde grupperas. — Civilförsvorsorganisationen kom att omfatta bland annat enheter för röjnings-, reparations- och byggnadstjänst samt utrymnings- och socialtjänst.

I oktober 1945 tillkallades sakkunniga för översyn av gällande anordningar för civilförsvaret. De sakkunniga, 1945 års civilförsvorsutredning, avgav i januari 1947 betänkande med förslag rörande civilförsvarets organisation m. m. (SOU 1947: 10). Översyn verkställdes av 1944 års civilförsvorslag och denna gjordes permanent från och med den 1 juli 1949. Ändringar vidtogs beträffande ansvarsfördelningen mellan stat och kommun medförande en övergång i viss utsträckning av det ekonomiska ansvaret från kommunerna till staten. Civilförsvaret blev i princip en statlig angelägenhet. Civilförsvorslagens allmänna beskrivning av civilförsvarets uppgifter lämnades orubbad. I 1945 års civilförsvorsutrednings betänkande angavs civilförsvarets allmänna uppgifter vara att rädda människoliv, att begränsa skadegörelse och att återställa samhällsfunktionerna snabbast möjligt till högsta möjliga produktionskapacitet. — Inga väsentliga förändringar vidtogs beträffande den tekniska tjänstens organisation och uppgifter. Utrymnings- och socialtjänsten skulle anpassas efter den ökade omfattning utrymningarna kunde få med hänsyn till den krigstekniska utvecklingen.

Strävandena vid reformen 1959—1960 att koncentrera civilförsvarets verksamhet kring dess huvuduppgift medförde behov av en klarare gränsdragning gentemot andra samhällsuppgifter under krig. Särskild uppmärksamhet ägnades därvid bedömandet av i vilken utsträckning i tiden civilförsvaret skulle svara för avhjälpande av skador, som orsakats av fientliga anfall. De riktlinjer, vilka i denna fråga angavs av 1953 års civilförsvorsutredning och som låg till grund för dess beräkningar rörande civilförsvarets organisation, vann allmän anslutning vid remissbehandlingen och godtogs av statsmakterna. I princip gäller sålunda nu att civilförsvaret skall svara för uppgifter, som kräver omedelbart ingripande för att rädda människor och skydda egendom. Skadeavhjälpande åtgärder av mera långsiktig art, d. v. s. lösandet av s. k. efteranfallsproblem, skall däremot ej vara någon civilförsvorsuppgift utan en uppgift för andra samhällsorgan. I samband med uttalanden i anslutning till gränsdragningsfrågorna betonades från skilda håll den stora betydelsen av samverkan mellan de organ, som på olika områden har att svara för uppgifterna under krig. En sådan samverkan angavs kräva samordning redan i planläggningsskedet i såväl lokala som regionala och centrala instanser. Till närmare belysning av de övervägan-

den, som redovisats beträffande dessa gränsdragnings- och samordningsfrågor, kan här återges vad 1953 års civilförvarsutredning uttalat.

Gällande författningar ger ej full klarhet i fråga om civilförsvarets uppgifter i berörda hänseenden, men civilförsvarskungörelsen stöder i vart fall beträffande vissa uppgifter den uppfattningen, att civilförsvarets ansvar för efteranfallsproblemen sträcker sig relativt långt i tiden efter det att ett anfall upphört. Så är exempelvis fallet beträffande reparationer av samfärdsleder, ledningar av olika slag och lindrigt skadade byggnader m. m. Denna uppfattning har även kommit till uttryck i civilförsvarets utbildningsverksamhet. Vid den högre taktiska utbildningen av civilförvarsbefäl i statens civilförvarsskola räknar man med att civilförsvaret måste åtaga sig mycket långtgående uppgifter av efteranfallsnatur, vilka uppgifter ingriper i ett flertal av samhällslivets funktioner, och av vilka många sorterar under andra myndigheter, t. ex. beträffande elkraftsförsörjningen. Rätt allmänt torde därför den uppfattningen f. n. vara rådande, att civilförvarsuppgifterna även berör den reorganisationsverksamhet, som allmänt följer av större skadeverkan. Som motiv för denna uppfattning har bl. a. anförts, att ett svårt anfall mot en ort regelmässigt medför, att ortens kommunala och andra ordinarie samhällsorgan icke längre kan fungera.

Civilförvarsutredningen har emellertid med hänsyn till civilförvarsuppgifternas allmänna inriktning och vad som är möjligt för organisationen att utföra kommit till den uppfattningen, att civilförsvarets skadeavhjälpande åtgärder skall avse sådan verksamhet, som vid och omedelbart efter skadegörelse, orsakad av fientligt anfall, fordrar enhetlig ledning. Denna målsättning innebär, att civilförsvaret endast i begränsad utsträckning skall svara för uppgifter, som icke har omedelbart samband med skadegörelsen. I stället bör ansvarsfördelningen vara sådan, att de ordinarie samhällsorganen i princip har ansvaret för att samhällsfunktionerna allt efter omständigheterna åter kommer igång, varvid civilförsvaret biträder med sina resurser för att avhjälpa de mest trängande behoven. För dylik medverkan, som författningsmässigt bör regleras, skall någon personalinskrivning, utbildning och materielanskaffning ej äga rum. En dylik begränsning av civilförsvarets uppgifter framstår som naturlig även med hänsyn till att skadegörelsens omfattning ofta medför, att efteranfallsproblem blir efterkrigsproblem.

Det förhållandet att nutida krigföring kan förutses komma att beröra samhället i snart sagt alla dess former, medför ökade krav på försvarsförberedelser inom ett flertal samhälleliga verksamhetsområden. I vissa väsentliga delar pågår sådana förberedelser, bl. a. på det ekonomiska och psykologiska försvarets områden samt rörande hälso- och sjukvården och den statliga administrationen i krig. Utredningen finner det i princip naturligt och ändamålsenligt att i första hand de samhällsorgan, som i fred är huvudmän för verksamheten, bibehållas vid sina funktioner även under beredskap och krig. För att detta skall bli möjligt erfordras emellertid, att de ändrade betingelserna för verksamheten under sådana förhållanden uppmärksammas och att förberedelser inom rimliga gränser vidtages i fred.

Begränsningen av civilförsvarets ansvar berör i särskild grad de uppgifter, som förut åvilat civilförsvarets tekniska tjänst. Förutom räddningsverksamheten har på denna tjänstegren förut fallit bl. a. vissa röjnings- och reparationsuppgifter. Röjnings- och reparations-tjänsten har särskilt avsett de kommunaltekniska verken och varit inriktad på röjning och re-

paration av skadade samfärdsleder och av gas-, vatten-, el- och spårvägsledningar. För att trygga sambandet mellan civilförsvarets ledning och ledningen av de kommunaltekniska verken har sambandsmän från verken ingått bland personalen i civilförsvarets ledningscentraler. I vissa fall har särskilda ledningscentraler iordningställt för att i krig utnyttjas av vederbörande verk. Enligt av civilförsvaretsstyrelsen 1953 utfärdade riktlinjer för den tekniska tjänsten skulle också finnas en särskild byggnadstjänst med uppgift att reparera lindrigt skadade byggnader ävensom skadade skyddsrum och andra byggnadsanordningar av betydelse för det allmänna civilförsvaret. Byggnadstjänsten skulle därjämte tekniskt sköta drift och underhåll av allmänna skyddsrum. Jämväl renhållningsarbete beträffande det allmänna civilförsvarets anläggningar skulle åvila civilförsvarets tekniska tjänst.

Den verksamhet, som förut ankommit på den tekniska tjänsten, skall i fortsättningen huvudsakligen inriktas på räddningsuppgifterna. Benämningen teknisk tjänst har som följd härav utbytt mot benämningen räddningstjänst. I räddningstjänstens uppgifter ingår förutom själva räddningsarbetet vidtagande av sådana åtgärder, som erfordras för att räddningsarbetet skall kunna påbörjas eller som eljest har direkt samband med dettas utförande.

I fråga om röjningsuppgifterna medför den ovan redovisade gränsdragningen att sådana uppgifter skall ankomma på civilförsvarets räddningstjänst endast i den mån röjningen är nödvändig för räddningsarbetets genomförande. Till röjningsuppgifter av detta slag skall hänföras exempelvis uppstöttning av byggnader och röjning av rasmassor på skadeplatserna (skyddsrumsingångar etc.) samt röjning av tillfartsvägar och vissa genomfartsleder för att möjliggöra insatser på ett skadeområde av bilburna hjälpenheter eller enheter med tung utrustning. Utförandet av röjning i annan mening, syftande till uppröjning på längre sikt, betecknas som efteranfalls- eller efterkrigsuppgifter, vilka icke vidare skall ankomma på civilförsvaret. Röjning av detta senare slag skall vara en uppgift för de statliga och kommunala myndigheter, som i fred handhar ifrågavarande verksamhet. Det förutsättes att dessa myndigheter dessutom skall lämna civilförsvaret bistånd vid dess röjningsarbete. Civilförsvaret skall å sin sida också, så långt detta är möjligt utan att dess egna uppgifter åsidosättes, biträda med sina resurser vid den röjning, för vilken andra myndigheter har att svara. Särskild betydelse tillmätes det bistånd myndigheterna skall kunna erhålla av organisationen för byggnads- och reparationsberedskap (BRB). Uppgifter om denna organisation återfinnes i följande kapitel.

Begränsningen av räddningstjänstens uppgifter gäller också ansvaret för reparationsuppgifter. Med hänsyn till den stora omfattningen av skadegörelsen under ett krig beräknas reparationer kunna utföras först sedan den livräddande verksamheten genomförts och ofta ej förrän efter ett

krigsslut. Såväl handhavandet av återuppbyggnadsarbetet som av reparationsarbete, vars skyndsamma utförande kan vara angeläget ur försvarssynpunkt, förutsättes i fortsättningen bli en uppgift för dem, som i fredstid ansvarar för verksamheten. På samma sätt som beträffande röjningsuppgifterna skall bistånd kunna erhållas av civilförsvaret och genom samverkan med BRB.

Bland reparationsuppgifter, som nu skall ankomma på andra samhällsorgan, kan nämnas reparation av samfärdsleder, vatten- och avloppsledningar, anordningar för gas- och eldistribution samt spårvägsanläggningar. Arbetsuppgifterna beräknas stundom kunna bli av betydande omfattning ehuru kraven på reparationer kan bli begränsade därigenom att vissa stadsdelar efter utrymning kan bli praktiskt taget avfolkade.

Vid övervägandena rörande den ändrade ansvarsfördelningen med avseende å den tekniska tjänsten omnämndes också särskilt iordningställandet av skadade byggnader. I den mån en byggnadsreparation under rådande förhållanden kan bli möjlig skall den ankomma på byggnadens ägare eller innehavare. Därest myndighet avser att för beredskapsändamål nyttja byggnaden eller anläggningen, skall reparationen kunna bli utförd genom myndighetens försorg. Reparation av byggnader skall icke vara en civilförsvarsuppgift i vidare mån än som erfordras för tillgodoseende av civilförsvarets behov av byggnaden för dess egen verksamhet.

Reparation av allmänna skyddsrum och andra byggnadsanordningar av betydelse för civilförsvarets verksamhet borde enligt 1953 års civilförsvarsutredning vara en kommunal uppgift. Kommittén åberopade härvid den i dåvarande civilförsvarslag intagna bestämmelsen om skyldigheter för kommun att vårda och underhålla ifrågavarande anordningar. — En motsvarande bestämmelse finns i 1960 års civilförsvarslag. — Civilförsvarsutredningen ansåg att liknande synpunkter borde gälla i fråga om driften av allmänna skyddsrum, i den mån därmed avsågs åtgärder av underhållsmässig natur, såsom normalt underhåll av maskineri m. m. Det fick emellertid enligt utredningen förutsättas att, särskilt i fråga om befolkningskyddsrummen och deras användning vid beredskap och krig, vissa åtgärder måste vidtagas, som bäst kunde utföras av civilförsvarets egna organ. Det borde enligt utredningen visserligen ankomma på kommunerna att ständigt hålla skyddsrummens maskinella utrustning funktionsduglig och att svara för kontinuerlig tillsyn av denna. Åtgärder för exempelvis manövrering av viss maskinell utrustning i samband med skyddsrummens utnyttjande borde däremot enligt utredningen uppfattas som en civilförsvarsuppgift. — Från statsmakternas sida gjordes ej några invändningar mot vad civilförsvarsutredningen sålunda anförde.

Jämväl beträffande renhållningen uttalade civilförsvarsutredningen — vars uttalanden lämnades utan erinran av statsmakterna — att uppgifterna borde vara kommunala. När det gäller renhållningen av allmänna skydds-

rum och andra civilförsvarsanläggningar åberopade utredningen därvid kommunernas skyldigheter enligt civilförsvarslagen att vårda och underhålla anläggningarna.

Betydelsefulla begränsningar av civilförsvarets verksamhet har vidtagits jämväl i vad gäller ansvaret för evakuerad eller eljest hemlös befolkning. På civilförsvarets förutvarande utrymningstjänst — den tjänstegren, vars uppgifter nu skall omhänderhas av civilförsvarets skyddskår — ankom enligt 1944 års civilförsvarskungörelse åtgärder för utrymning, inkvartering och utspisning samt meddelande av understöd och annat bistånd åt dem, som blivit i behov därav på grund av utrymning eller genom att deras bostäder blivit obeboeliga till följd av krigshandlingar. Hela ansvaret för nu ifrågavarande verksamhet har, med den omfattning utrymningsplanläggningen givits, icke kunnat läggas på civilförsvaret. Civilförsvarets uppgifter skall efter reformen endast avse utrymnings- och inkvarteringsåtgärder intill dess evakuerad eller på grund av fientligt anfall eljest hemlös befolkning beretts en mera varaktig inkvartering och omvårdnad genom andra samhällsorgans försorg. Vid den utrymnings- och inkvarteringsverksamhet, som alltjämt skall handhas av civilförsvaret, förutsättes bistånd skola lämnas av kommunerna. Till belysning av den gränsdragning, som nu skall gälla, kan återges vad departementschefen yttrat därom i propositionen nr 114/1959. Uttalandet anknyter till av civilförsvarsstyrelsen, riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap och statens jordbruksnämnd under remissbehandlingen angiven ståndpunkt att kommunerna borde åläggas hela ansvaret för inkvarteringen.

Som jag förut framhållit har utvecklingen på vapenteknikens område lett till att de förebyggande civilförsvarsåtgärderna fått allt större betydelse, och bland dessa åtgärder har utrymningen kommit att framstå som den viktigaste. Uppenbarligen bör utrymning även i fortsättningen planläggas och genomföras i civilförsvarets regi. Frågan gäller här bara var gränsen bör gå mellan civilförsvarets och övriga samhällsorgans uppgifter beträffande omhändertagandet av de utrymda på inkvarteringsorten. I denna fråga är jag för min del av den uppfattningen, att man inte bör gå så långt i överflyttning av uppgifter från civilförsvaret som föreslagits av civilförsvarsstyrelsen samt riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap och jordbruksnämnden. Jag anser nämligen i likhet med utredningen, att civilförsvaret måste se till att erforderliga förberedelser för inkvarteringen blir vidtagna och även svara för det första omhändertagandet av de utrymda på inkvarteringsorten. En annan sak är, att det bör åligga bl. a. kommunerna att biträda civilförsvaret i nämnda verksamhet. Sedan utrymningsrörelsen i och med inkvarteringen avslutats, bör däremot ansvaret för de evakuerade övergå från civilförsvaret till de övriga samhällsorgan, som har att tillse att människor inte lider nöd.

Civilförsvarets ansvar har slutligen också begränsats i vad avser omhändertagande och begravning av döda. Åtgärder härutinnan förutsättes skola i första hand ombesörjas efter fredsmässiga linjer, varvid hjälp av civilförsvaret skall kunna påräknas. Enligt departementschefens uttalande i propositionen nr 114/1959 var det emellertid samtidigt ofrånkomligt att

civilförsvaret ålades ansvaret för att erforderlig planläggning kom till stånd och att man från civilförsvarets sida var beredd att vid svårare anfall självständigt vidtaga nödvändiga åtgärder för att omhändertaga och begrava döda. Någon särskild personal syntes däremot enligt departementschefen ej behöva inskrivas i civilförsvaret för ändamålet.

Civilförsvarslagen den 22 april 1960 innehåller icke några närmare bestämmelser om avgränsningen av civilförsvarets verksamhet gentemot annan samhällsverksamhet. Civilförsvarets uppgift anges i 1 § vara att i de hänseenden Konungen bestämmer utöva sådan verksamhet för rikets försvar, som avser att skydda och rädda liv och egendom vid anfall mot riket och som icke åvilar krigsmakten, så ock annan likartad verksamhet. Departementschefen uttalade i propositionen nr 5/1960 att han ansåg att genom den i 1 § begagnade formuleringen »i de hänseenden Konungen bestämmer», blivit med erforderlig tydlighet utmärkt att icke all försvarsverksamhet, som icke åvilar krigsmakten, var att hänföra till civilförsvaret. De ändringar, som beslutats i fråga om civilförsvarets uppgifter beträffande röjning, reparation och omhändertagande på längre sikt av utrymd befolkning, har icke återverkat på utformningen av civilförsvarslagen.

Civilförsvarslagens 36 § innehåller beträffande åtgärder för evakuerad eller eljest hemlös befolkning att inom civilförsvarsområde skall vidtagas åtgärder för inkvartering och utspisning av samt annat bistånd åt dem, som blivit i behov härav i anledning av krigsskada eller utrymning eller andra med krig eller krigsfara sammanhängande förhållanden. I anslutning till denna bestämmelse anförde departementschefen.

Det ställningstagande i fråga om civilförsvarets ansvar för hjälp och stöd åt evakuerad befolkning, som skett från statsmakternas sida genom riksdagens bifall till propositionen nr 114/1959, återverkar självfallet på innebörden av förevarande paragraf. Dess nuvarande lydelse står dock icke i motsatsställning till vad sålunda beslutats, i det paragrafen icke ger några regler i frågan huru länge civilförsvaret skall sörja för att evakuerade icke lider nöd. Paragrafen kan därför i och för sig överföras oförändrad till nya lagen, vilket civilförsvarsutredningen ansett böra ske. Självfallet är det emellertid önskvärt, särskilt med hänsyn till att stor tveksamhet visat sig råda om utsträckningen i tiden av civilförsvarets ansvar på förevarande område, att såvitt möjligt otvetydiga regler härvidlag upptages i lagen. Den i förhållande till hittillsvarande uppfattning om civilförsvarets uppgifter beslutade begränsningen torde emellertid icke böra inskrivas i lagen med mindre samtidigt utvidgningen av de ordinarie, kommunala hjälporganens uppgifter får sin lagliga reglering. Bestämmelserna på de båda områdena måste uppenbarligen ansluta till varandra.

Civilförsvarslagen trädde i kraft den 1 juli 1960. Enligt övergångsbestämmelserna skulle vid lagens ikraftträdande gällande organisationsplaner lända till efterrättelse intill dess nya planer förelåg. Med avseende å de uppgifter, vilka i fortsättningen skulle ankomma på kommunerna, förutsattes de äldre organisationsplanerna, även om nya upprättades, bli gällande in-

till dess utredningen om kommunernas skyldigheter och den därtill anslutande författningsmässiga regleringen slutförts.

Kommunernas civilförsvarsuppgifter

Åtskilliga uppgifter under beredskap och krig skall såsom ovan angivits i fortsättningen icke vara civilförsvarsuppgifter och ansvaret för dem skall övergå från civilförsvaret till andra samhällsorgan, däribland kommunerna. Kommunerna har emellertid alltjämt kvar uppgifter också beträffande själva civilförsvaret. Vid översynen av civilförsvaret lämnades riktlinjerna för kommunernas medverkan i och bistånd åt civilförsvaret orubbade. I 1960 års civilförsvarslag har medtagits bestämmelser av i huvudsak enahanda innehåll, som motsvarande bestämmelser i 1944 års civilförsvarslag. Genom sina myndigheter skall kommunerna sålunda också i fortsättningen lämna civilförsvaret biträde i sådana frågor rörande civilförsvaret, som har samband med de särskilda myndigheternas verksamhetsområden. Kommunerna skall vidare alltjämt inrätta och utrusta allmänna skyddsrum och vidtaga andra byggnadsanordningar ävensom reservanordningar för vatten-, gas- och elförsörjningen samt vårda och underhålla dessa skyddsrum och anordningar. Vidare finns alltjämt skyldighet att förvara och underhålla materiel, anskaffad för det allmänna civilförsvarets ordnings- och bevakningstjänst, brandtjänst samt tekniska tjänst liksom skyldighet att tillhandahålla civilförsvaret lokaler för dess administration samt för utbildningsverksamhet och materielförvaring. Under civilförsvarsberedskap samt vid utbildning och övning skall kommunerna i den omfattning organisationsplanerna anger till civilförsvarets förfogande ställa kommunen tillhörig materiel och annan egendom. Reglerna om statsbidrag och annan gottgörelse av statsmedel till kommunerna har lämnats i huvudsak oförändrade.

I detta sammanhang kan anmärkas att 1960 års civilförsvarslag — trots att betydelsefulla uppgifter nu övergått från civilförsvaret till kommunerna — bibehållit förutvarande bestämmelse om uttagning av personal för civilförsvaret. Enligt bestämmelsen skall sålunda vid inskrivning av personal såvitt möjligt tillses att personalbehovet fylles genom frivilliga, där ej fråga är om personer, som på grund av kommunal anställning eller annan särskild orsak bör uttagas i första hand.

Kommunernas uppgifter med avseende å civilförsvaret skall också framgent handhas av en civilförsvarsnämnd. Kommun äger tillsätta särskild civilförsvarsnämnd; där sådan ej finnes skall drätselkammaren eller kommunalnämnden vara civilförsvarsnämnd, kommun dock obetaget att uppdraga åt annat kommunalt organ att vara civilförsvarsnämnd. Bestämmelserna om civilförsvarsnämnd hänvisar till bestämmelser i kommunallagen rörande kommunernas styrelse och övriga nämnder. Länsstyrelsen äger kalla civilförsvarsnämnd till sammanträde med länsstyrelsen eller före-

trädare för denna. Under civilförsvarsberedskap äger också civilförsvarschefen påkalla sammanträde med nämnden.

Samordningsfrågor

Uppmärksamhet har vid civilförsvarets nydaning såsom förut omnämnts också ägnats frågorna om samordning av de skilda organens verksamhet inom totalförsvaret. I lagens bestämmelse om kommunernas skyldighet med avseende å civilförsvaret — 40 § — har upptagits föreskrift att Kungl. Maj:t äger meddela närmare bestämmelser rörande samordningen av de kommunala myndigheternas verksamhet med civilförsvaret. I anslutning till denna bestämmelse anförde departementschefen i propositionen nr 5/1960.

Sambandet mellan civilförsvarets verksamhet, å ena, samt kommunernas medverkan däri och kommunernas uppgifter i övrigt på områden, vilka beröres av civilförsvarsverksamheten, å andra sidan, har jag redan i ett tidigare sammanhang haft anledning att betona. Såvitt gäller kommunernas medverkan genom direkta civilförsvarsåtgärder sker lagregleringen i förevarande paragraf. Uppenbarligen kan behov föreligga av tillämpningsföreskrifter, avsedda att närmare samordna civilförsvarets och kommunernas verksamhet på det rena civilförsvarsområdet. Paragrafen synes med hänsyn härtill böra avslutas med ett bemyndigande för Konungen att stadga närmare grunder för denna samordning. Men därjämte torde bemyndigandet böra gälla samordningsföreskrifter, som kan föränledas av en blivande kommunalrättslig reglering av vissa uppgifter, som i enlighet med utredningens förslag och vad som förutsatts i propositionen nr 114/1959 avlastas civilförsvaret för att övertagas av kommunerna. I denna del låter det sig självfallet ännu icke bedöma, i vilka hänseenden samordningsföreskrifter kan visa sig nödvändiga eller i vilka former samordningen lämpligen bör ske. Frågorna torde komma att beaktas av kommunalrättskommittén och får närmare övervägas i samband med behandlingen av de förslag, kommittén kan komma att framlägga.

I sammanhang med frågorna om samordning har vid översynen också dryftats frågor om direktiv rätt för civilförsvaret gentemot kommunerna. Lagen innehåller icke någon bestämmelse om sådan direktiv rätt. I propositionen nr 5/1960 uttalade emellertid departementschefen att, såsom några remissinstanser påpekat, skäl kunde finnas att överväga införandet av någon form av direktiv rätt. Med hänsyn till utredningen om kommunernas skyldigheter fann han spörsmålet härom böra upptagas till förnyat övervägande i samband med att ställning toges till frågorna om dessa skyldigheter. Jämväl propositionen nr 114/1959 innehöll uttalandet av departementschefen i fråga om en direktiv rätt. Uttalandet gjordes där i anslutning till frågorna om dispositionsrätten till de kommunaltekniska verkens arbetsredskap och specialutbildade personal. — Kommunerna skall ha kvar dispositionsrätten till dessa arbetsredskap och denna personal, som emellertid också skall kunna tillfälligt ställas till förfogande vid civilförsvarets räddningsverk-

samhet. — Med hänsyn till den prioritet, som i detta fall måste ges civilförsvaret syntes, uttalade departementschefen, samordningen böra säkerställas genom direktivrätt för civilförsvarets ledning gentemot de kommunala myndigheterna.

Det kan i detta sammanhang anmärkas att Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, överbefälhavaren enligt civilförsvarlagen kan tillerkänna militär myndighet rätt att för särskilda fall meddela civilförsvarsmyndighet föreskrift om fullgörandet av civilförsvaret åvilande uppgifter. Sådant bemyndigande kan ges om det prövas oundgängligt för nödig samordning av civilförsvaret och krigsmakten.

KAPITEL II

Civil försvarsberedskap i övrigt

Det totala kriget kräver förberedelser och insatser på många av samhällslivets områden. Under fredstid försiggår på olika håll planläggning för verksamheten under beredskapstillstånd och krig. Den civila försvarsverksamheten och därtill anslutande författningmässiga regleringar ägnas en fortlöpande översyn.

Totalförsvaret brukar med hänsyn till verksamhetens art indelas i huvudgrenarna det militära försvaret, civilförsvaret med närliggande områden såsom polisväsende, hälso- och sjukvård samt socialvård, det ekonomiska försvaret, omfattande försörjning, arbetsmarknad och transportväsende, samt det psykologiska försvaret. Begreppen civilförsvaret, ekonomiskt försvar och psykologiskt försvar användes, förutom för betecknande av verksamheten under krig och förberedelserna härför, såsom benämning på den för vederbörande verksamhet befintliga organisationen. Indelningen är i viss mån schematisk och icke fullt uttömmande. Förberedelser vidtages sålunda också på områden, som icke kan klart hänföras till någon av ovan angivna huvudgrenar. Åtskilliga författningar, som reglerar totalförsvaret, äger betydelse för en eller flera grenar därav.

I föregående kapitel har lämnats en redogörelse för det egentliga civilförsvaret. Kommittén skall här översiktligt beröra förhållandena inom övriga delar av det civila försvaret och därtill anslutande författningar. Därvid skall i huvudsak endast upptagas förhållanden, som synes vara av särskild betydelse som bakgrund till övervägandena rörande kommunernas insatser inom totalförsvaret. — Av denna anledning har exempelvis hela verksamheten på det ekonomiska försvarets område lämnats utanför. — Med hänsyn till begränsningen av redogörelsens omfattning och syften har framställningen ansetts kunna följa ett mönster, som endast i begränsad omfattning återspeglar ovan antydd indelning av den civila försvarsverksamheten.

Omställningen i ett kritiskt läge till skärpt beredskap inom totalförsvaret regleras av lagen den 3 juni 1960 (nr 513) om beredskapstillstånd och Kungl. Maj:ts kungörelse samma dag (nr 515) om vad som skall iakttagas vid beredskapstillstånd m. m. (beredskapskungörelse).

Befinner sig riket i krigsfara, må Konungen enligt lagen om beredskapstillstånd för stärkande av rikets försvarsberedskap förordna om bered-

skapstillstånd. Beredskapstillstånd upphör när Konungen förordnar därom. Vid omedelbar krigsfara må förordnande om beredskapstillstånd eller om skärpning därav tillkännages genom beredskapslarm. Om beredskapslarm förordnar Konungen. Inledes stridshandlingar mot svenskt territorium och kan förbindelserna med riksstyrelsen icke upprätthållas, kan civilbefälhavare eller länsstyrelse förordna om beredskapstillstånd eller skärpning därav.

Beredskapskungörelsen innehåller bestämmelser om bl. a. beredskapsgrader. För kommunala myndigheter samt kommunala och enskilda organisationer gäller tre särskilda beredskapsgrader, envar medförande krav på vidtagande av särskilda, i kungörelsen angivna åtgärder. Kungörelsen innehåller vidare bestämmelser enligt vilka beredskapslarm — i den mån Kungl. Maj:t icke bestämmer annat beträffande viss eller vissa författningar — innebär förordnande om tillämpning av ett stort antal beredskapsförfattningar. Av civilbefälhavare eller länsstyrelse givet beredskapslarm medför verkningar enligt beredskapskungörelsen endast inom berört civilområde eller län.

Överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap och dess produktionsplanläggning

Den ekonomiska försvarsberedskapen har anförtrotts olika centrala myndigheter, bland vilka överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap utgör samordnande, central statsmyndighet. För överstyrelsen gäller Kungl. Maj:ts instruktion den 10 november 1961 (nr 536).

Överstyrelsen utgöres av en generaldirektör och chef, tillika ordförande, fyra byråchefer samt det antal övriga ledamöter, dock minst fyra, som Kungl. Maj:t bestämmer. Till överstyrelsen är knutet ett rådgivande organ, rådet för ekonomisk försvarsberedskap, med uppgift att verka för samordning av den ekonomiska försvarsberedskapen. I rådet ingår företrädare för vissa myndigheter med uppgifter på totalförsvarets område. Andra centrala myndigheter, vilka fullgör särskilda beredskapsuppgifter på det ekonomiska försvarets område, skall beredas tillfälle att delta i rådet vid behandling av ärenden, som berör myndighetens ämbetsområde. — Överstyrelsen äger för utredning av förekommande ärenden anlita experter och sakkunniga, som icke är anställda hos överstyrelsen.

Överstyrelsen har till uppgift att samordna försvarsförberedelserna på det ekonomiska området i syfte att vid krig och andra utomordentliga, av krig eller krigsfara föranledda förhållanden det totala försvarets behov av förnödenheter må kunna tillgodoses. Överstyrelsen skall vidare, i den mån detta icke enligt Kungl. Maj:ts bestämmande ankommer på annan myndighet, själv ombesörja erforderliga förberedelser i ovan angivet syfte. — I instruktionerna för olika centrala verk, styrelser och nämnder — såsom

arbetsmarknadsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen och statens jordbruksnämnd — har dessa ålagts att svara för sådana uppgifter beträffande den ekonomiska försvarsberedskapen, som tillhör deras verksamhetsområden. Instruktionerna innehåller vidare föreskrifter om samråd med bl. a. överstyrelsen samt om skyldighet att hålla överstyrelsen underrättad om beredskapsplanläggningen.

Det åligger överstyrelsen att skaffa sig kännedom om landets näringsliv, tillgångar på förnödenheter och andra förhållanden av betydelse för den ekonomiska försvarsberedskapen. Överstyrelsen skall vidare följa utvecklingen inom totalförsvaret och främja samordningen mellan det ekonomiska försvaret och övriga totalförsvarsgrenar. Överstyrelsen har att hålla sig underrättad om fortgången av planläggningsarbetet på det ekonomiska beredskapsområdet och att tillhandahålla andra beredskapsplanerande myndigheter underlag för planläggningen. I överstyrelsens åligganden ingår vidare — i den mån det ej ankommer på annan myndighet — att bl. a. utforma allmänna riktlinjer för statliga åtgärder på det ekonomiska området under krig och utomordentliga förhållanden, att utarbeta produktions- och konsumtionsplaner för viktigare försörjningsområden, att handha frågor om lagring och produktion av viktigare varor samt att utarbeta och för Kungl. Maj:t framlägga förslag till allmänna författningar för regleringsåtgärder.

På industriområdet äger en omfattande planläggning rum under överstyrelsens medverkan eller genom dess försorg. Företag, för vars verksamhet i krig ingående beredskapsåtgärder ansetts nödvändiga, intages i ett av överstyrelsen fört företagsregister och hänföres i detta till den s. k. K-gruppen. Företag, som äger betydelse för anskaffningen av förnödenheter till totalförsvaret men i princip skall upphöra med sin verksamhet vid slutlig utrymning, upptages i registrets grupp F. F-företagen underkastas ej en lika fullständig planläggning som K-företagen. För andra företag sker i det stora hela ej någon individuell krigsproduktionsplanläggning. Företagsregistret hålles aktuellt genom granskning och fastställelse en gång i kvartalet. — En häremot svarande planläggning äger på livsmedelsförsörjningens område rum under ledning av statens jordbruksnämnd.

Planläggningen för tillgodoseende av ett viktigt behov genom K-företag ankommer på s. k. planläggande myndighet. Denna myndighet kan vara en civil eller militär myndighet, som har behov av viss förnödenhet. I vissa fall är överstyrelsen själv planläggande myndighet. Sedan den planläggande myndigheten fastställt behovets omfattning söker myndigheten reda på lämpligt företag, som kan ombesörja produktionen. Är annan än överstyrelsen planläggande myndighet förhör sig myndigheten under hand hos styrelsen huruvida företaget kan och bör användas för produktionen. Den planläggande myndigheten upprättar ett s. k. krigsproduktionsbesked, innebärande en anvisning till producenten att efter igångsättningsorder verk-

ställa produktion av de i beskedet angivna varorna. Krigsproduktionsbeskedet prövas sedan av överstyrelsen. Godkännes beskedet intages, om så ej redan skett, det producerande företaget som K-företag i företagsregistret. Beräkningar verkställas rörande företagets arbetskraftsbehov. För vissa av K-företagen uppgöres därvid en s. k. industritabla, upptagande förutom arbetskraftsbehovet behovet av råvaror, elkraft och bränsle samt av underleverantörer m. m. Med utgångspunkt från beräkningarna av arbetskraftsbehovet, vilka tillställas arbetsmarknadsverket, sker genom detta tilldelning av militäruppskov och verkställs förberedelser i övrigt för säkerställande av arbetskraften i händelse av krig.

Av företagen på det kommunaltekniska området har samtliga gasverk — vilka alla är kommunala — intagits i företagsregistret och hänförs till grupp K. Ett i maj 1959 utsänt cirkulär till överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser innehåller anvisningar för bedömandet av gasverkens förhållanden under beredskap och krig. Före en utrymning bör enligt cirkuläret gasframställningen fortgå så länge råvarutillgången det medger. Efter slutlig utrymning eller snabbutrymning bör framställningen av gas upphöra, där ej i orten finns sådan krigsviktig industri, som för vidmakthållande av den fortsatta driften är i oundgängligt behov av gas och icke kan erhålla sådan på annat sätt. Av elverken sker beträffande de företag, som sorterar under centrala driftledningen (närmare uppgifter om denna återfinnes i ett senare avsnitt), en fullständig organisering genom centrala driftledningen i nära samarbete med överstyrelsen. En grupp bestående av andra företag med stor betydelse för kraftförsörjningen har varit föremål för översyn i syfte att aktualisera förteckningen över de företag, som skall krigsorganiseras. Planläggningen för denna grupp, som omfattar några hundra företag, verkställs av länsstyrelserna och avser främst åtgärder för säkerställande av företagens personal. En grupp, bestående av återstående företag på elkraftsområdet, anses med hänsyn till företagets ringa storlek icke lämpligen kunna organiseras individuellt. Av övriga kommunala företag har endast vissa hamnar upptagits i överstyrelsens register. Planer har funnits på ett mera allmänt intagande av de kommunaltekniska produktionsföretagen.

Uppgifter, som erfordras för den ekonomiska försvarsplanläggningen, kan inforas med stöd av lagen den 26 juni 1948 (nr 390) om skyldighet för näringsidkare m. fl. att biträda vid planläggningen av rikets ekonomiska försvarsberedskap. Närmare bestämmelser om lagens tillämpning är meddelade i Kungl. Maj:ts kungörelse samma dag (nr 391). Ägare eller innehavare av industriell anläggning ävensom annan näringsidkare är skyldig att på anmodan lämna för planläggningen erforderliga uppgifter om personal, maskinpark, produktionsförmåga, lagerhållning m. m. samt att i övrigt biträda vid planläggningen. Statlig eller kommunal myndighet eller inrättning är skyldig att inom sitt verksamhetsområde lämna de uppgifter

och det biträde, som påfordras för planläggningen. Förorsakar biträde vid planläggningen arbete av viss betydenhet kan ersättning härför utgå till näringsidkare och kommunal myndighet. Rätten att infordra uppgifter eller påkalla biträde tillkommer förutom överstyrelsen bl. a. länsstyrelser och civilbefälhavare, vilka därvid skall samråda med överstyrelsen.

Arbetskraften under beredskap och krig

Under beredskap och krig uppkommer särskilda svårigheter med avseende å arbetskraft för viktig civil verksamhet. Militärtjänsten och tjänsten i civilförsvaret föranleder ett omfattande och betydelsefullt bortfall av arbetskraft. Utrymningarna minskar tillgången på arbetskraft på orter där viktig verksamhet kan behöva pågå. Omställningen av produktion och samhällsliv medför förändringar av arbetskraftsbehoven på olika verksamhetsområden.

Redan i fredstid försiggår en omfattande planläggning för bemästrande av uppkommande svårigheter. Nödiga ingripanden under beredskap och krig kan verkställas i kraft av för dessa förhållanden tillskapade författningar.

Handhavandet av det civila samhällets arbetskraftsfrågor ankommer främst på arbetsmarknadsverket. Såsom central myndighet för allmänna arbetsmarknadsfrågor fungerar Kungl. arbetsmarknadsstyrelsen. För styrelsen gäller Kungl. Maj:ts instruktion den 29 juli 1957 (nr 532). Till arbetsmarknadsstyrelsens uppgifter hör bl. a. att planlägga utnyttjandet av landets arbetskraft under krig eller eljest under utomordentliga av krig eller krigsfara föranledda förhållanden.

I lokal instans handlägges frågor tillhörande arbetsmarknadsstyrelsens verksamhetsområde av länsarbetsnämnderna (i Stockholm arbetsnämnden). Den för dessa nämnder gällande instruktionen är utfärdad den 29 juli 1957 (nr 531). Under nämnderna sorterar — med uppgifter beträffande den offentliga arbetsförmedlingsverksamheten — avdelningskontor samt ortsombud och lokalombud. — Länsarbetsnämnderna ingår då länsstyrelsen är krigsorganiserad i denna.

Arbetsmarknadsverket erhåller genom en omfattande registrering och statistik överblick över förhållandena på arbetsmarknaden. I arbetsmarknadsstyrelsens företagsregister för hela riket upptages industriella och andra företag med tre eller flera sysselsatta. Krigsviktiga företag — såsom de tidigare berörda K-företagen — ingår i registret oberoende av antalet i företaget verksamma personer. För varje företag anges i registret antalet sysselsatta, fördelade på värnpliktiga, icke värnpliktiga och kvinnor. Länsarbetsnämnderna äger tillgång till styrelsens register såvitt gäller företag inom länet. — Hos länsarbetsnämnderna föres därjämte bl. a. ett särskilt beredskapsregister.

Det militära försvaret tar genom värnplikten i anspråk vapenföra män i åldern 18—47 år. Personalen är genom inskrivning och registrering redan under fredstid bunden för sina militära uppgifter. Då rikets försvar eller dess säkerhet eljest det kräver må Kungl. Maj:t efter statsrådets hörande till tjänstgöring inkalla samtliga värnpliktiga eller värnpliktiga till det större eller mindre antal, som finnes behövt (28 § 1. värnpliktslagen). Ett visst antal värnpliktiga och vid krigsmakten fast anställda är emellertid erforderliga i verksamhet utanför det militära försvaret. Dessa kan friställas för sådana uppgifter genom uppskov från militärtjänsten.

Uppskoven regleras av Kungl. Maj:ts kungörelse den 10 april 1959 (nr 146) angående uppskov med tjänstgöring jämlikt 28 § värnpliktslagen m. m. (uppskovskungörelse). — I kungörelsen behandlas förutom uppskoven den krigstjänstgöringsfrihet, som tillkommer vissa särskilt uppräknade högre befattningshavare. — Uppskoven är dels månadsuppskov, innebärande befrielse under beredskapstillstånd och under 30 dagar från det krigstillstånd inträtt, och dels krigsuppskov, medförande uppskov under beredskapstillstånd och tills vidare under krig. Myndighet, som äger meddela beslut om uppskov, benämnes i författningen uppskovsmyndighet. Verk, för vars personal uppskov kan ifrågakomma, hänföres till endera av fyra särskilda uppskovsgrupper. Kungl. Maj:t fastställer med giltighet tills vidare det högsta antal uppskov, som må meddelas inom envar av uppskovsgrupperna II—IV. Det för gruppen fastställda högsta antalet uppskov fördelas av arbetsmarknadsstyrelsen mellan uppskovsmyndigheterna inom gruppen. Den allmänna tillsynen över uppskovsväsendet utövas av arbetsmarknadsstyrelsen, som bl. a. har att utfärda föreskrifter, erforderliga för tillämpningen av uppskovskungörelsen.

Är upprätthållandet av verksamheten vid visst verk oundgängligen nödvändigt för det totala försvaret eller eljest för det allmänna, må uppskov meddelas personal, som skall tagas i anspråk för arbetsuppgifter vid verket. — Med verk förstås i författningen bl. a. myndighet, institution, organisation eller företag av kommunal eller enskild natur. — Uppskov må ej meddelas i större omfattning än som ovillkorligen erfordras för verksamhetens upprätthållande. Uppskov meddelas — där ej verkschefen själv är uppskovsmyndighet — efter av verkschefen hos uppskovsmyndigheten gjord ansökan. Behov av uppskov skall grundas på plan över verkets organisation och behov av arbetskraft under krigsförhållanden. I största möjliga utsträckning skall vid uppgörandet av planen eftersträvas att nedbringa verkets behov av uppskovspersonal. För uppskov erfordras medgivande av försvarsgrenschef. Medgivande skall av honom alltid lämnas om det totala försvaret kan antagas bli bäst tillgodosett genom att vederbörande tjänstgör inom annan del därav än krigsmakten.

Verken inom den kommunala förvaltningen har — liksom bl. a. länsstyrelserna och civilförsvaret — hänförts till uppskovsgrupp III. För uppskovs-

gruppen är länsstyrelsen uppskovsmyndighet. Verk inom den kommunala förvaltningen kan efter förordnande av arbetsmarknadsstyrelsen i samråd med överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap hänföras till uppskovsgrupp IV, för vilken arbetsmarknadsstyrelsen är uppskovsmyndighet. Sådant överförande skall ske och har hittills skett beträffande verk, som hos överstyrelsen registrerats såsom K-företag.

Arbetsmarknadsstyrelsen har i cirkulär till länsstyrelserna den 17 september 1959 meddelat anvisningar och föreskrifter beträffande kungörelsens tillämpning med avseende å uppskovsgrupp III. Beträffande planläggningen i den kommunala verksamheten erinras i cirkuläret om bestämmelserna i den administrativa fullmaktslagen och tillämpningsföreskrifterna till denna. En närmare redogörelse för dessa författningar skall lämnas i ett senare sammanhang.

Jämväl civilförsvaret bygger sin personalrekrytering på en form av tjänsteplikt, civilförsvarsplikten, vilken berör personer i åldern 16—65 år. Personalen uttages delvis på förhand genom inskrivning. Personalbehovet skall vid inskrivningen såvitt möjligt fyllas genom frivilliga, såframt fråga ej är om personer som på grund av kommunal anställning eller av annan särskild orsak bör uttagas i första hand. Under beredskapstillstånd och krig kan det bli aktuellt att i väsentlig utsträckning bygga ut organisationen med på förhand ej uttagen personal liksom att taga civilförsvarspliktiga i anspråk för tillfälliga uppgifter. — Under civilförvarsberedskap skall civilförsvarsplikt fullgöras i den omfattning, som är nödig med hänsyn till fientlig verksamhet eller fara därför samt till behovet av utbildning och övning.

Enligt civilförvarslagen äger Konungen meddela bestämmelser om befrielse för vissa befattningshavare eller yrkesgrupper från fullgörande av civilförsvarsplikt. En motsvarande bestämmelse fanns i 1954 års civilförvarslag. Bemyndigandet har emellertid hittills icke utnyttjats. Fråga om inskrivning i civilförsvaret skall underställas länsarbetsnämnd. Finner nämnden att inskrivning ej bör ifrågakomma med hänsyn till folkförsörjningens intressen eller av annan särskild anledning skall nämnden i yttrande lämna förklaring härom. Därest den uttagande myndigheten vill vidhålla att inskrivning likväl skall ske kan frågan underställas den s. k. personalprövningsnämnden. Inskrivning i civilförsvaret skall redovisas till beredskapsregistret.

Tvångsgränsen för bemästrande av arbetskraftsfrågor under beredskap och krig möjliggöres genom lagen den 17 april 1959 om allmän tjänsteplikt (nr 83). Till lagen ansluter sig en tillämpningskungörelse den 27 juli 1961 (nr 461). Lagen är av permanent natur. Kommer riket i krig träder samtliga lagens bestämmelser om rätt att förordna om tvångsåtgärder automatiskt i tillämpning. Vid krigsfara för riket äger Konungen förordna om tillämpning av en eller flera av ifrågavarande bestämmelser. Sådant förordnande skall emellertid för att bli bestående inom viss tid underställas riks-

dagens prövning. I andra fall, där så påkallas av utomordentliga av krig föranledda förhållanden, äger Konungen med riksdagens samtycke förordna om tillämpning av vissa av lagens bestämmelser.

Förordnande om tvångsingripande må meddelas för att tillgodose ändamål av synnerlig vikt för det allmänna, såsom folkförsörjningen eller samfärdseln eller krigsmaktens eller civilförsvarets utrustning, underhåll eller anläggnings- och reparationsarbeten. De arbetsuppgifter, vilka åsyftas med lagens bestämmelse, är sådana som brukar utföras av personer i vanlig civil yrkesutövning. En av lagens huvuduppgifter är att tjäna den rent civila arbetsmarknadens behov av arbetskraft. Bland ändamål av synnerlig vikt för det allmänna nämnes i förarbetena till tjänstepliktslagen bl. a. en mångfald viktiga samhällsuppgifter såsom administrativ verksamhet och åtgärder för den allmänna säkerheten, vattenlednings-, belysnings- och kraftanläggningar m. m. Särskilt omnämnes vidare uppgiften att efter skadegörelse åter bringa samhällsfunktionerna i gång, därvid kommunerna antages i regel komma att stå som arbets- eller uppdragsgivare.

Fyra olika slag av ingripanden kan ifrågakomma. Det tillkommer Konungen att — sedan lagens bestämmelser trätt i tillämpning — särskilt förordna att ingripande av visst slag skall ske. Åtgärderna har grupperats med hänsyn till deras större eller mindre räckvidd. Det lindrigaste ingripandet består i förordnande om förbud mot annan arbetsförmedling än den offentliga eller om begränsningar av annan förmedlingsverksamhet. Därefter i skalan följer förordnande om arbetsförmedlingstvång för arbetsgivare i förening med företrädesbestämmelse. En meddelad företrädesbestämmelse medför att arbetsförmedlingsorganen, så länge det företrädesberättigade behovet ej fyllts, icke får lämna arbetsökande, som är lämpad för det företrädesberättigade arbetet, anvisning eller medgivande att taga annat arbete för vilket arbetsförmedlingstvång gäller. Den tredje gruppen av ingripanden avser den form av tjänsteplikt, som benämnes tjänsteförlängning. Genom tjänsteförlängning kan arbetstagare i åldern 16—70 år av arbetsmarknadsstyrelsen eller länsarbetsnämnd föreläggas att ej utan särskilt medgivande lämna sin anställning eller eljest nedlägga arbetet. Det strängaste ingripandet — allmän tjänsteplikt — innebär åliggande för envar i åldern 16—70 år att efter föreläggande från arbetsmarknadsstyrelsen eller länsarbetsnämnd antaga och utföra sådant arbete, som hans kroppskrafter och hälsotillstånd medger.

Undantagna från tjänsteplikt är bl. a. värnpliktiga, som tages i anspråk för tjänstgöring vid krigsmakten, och civilförsvarspliktiga vid civilförsvartjänstgöring, som utgör hinder för fullgörande av tjänsteplikt. Den, som är anställd hos staten eller vid polisen, må endast i den omfattning Konungen föreskriver åläggas allmän tjänsteplikt. Anställda hos kommun, landstingskommun eller annan, vars verksamhet äger betydelse för sådana ändamål som tjänstepliktslagen avser, kan efter föreskrift av arbetsmarknadsstyrel-

sen allmänt eller i särskilt fall undantagas från allmän tjänsteplikt. Vid synnerliga skäl kan medgivnas befrielse tills vidare från fullgörande av tjänsteplikt.

Lagen reglerar vidare bl. a. frågor om arbetsvillkor vid tjänsteplikt, om upplysningsskyldighet samt om handhavandet av lagens tillämpning. Beträffande arbetsvillkoren skall så långt möjligt tillämpas regler, motsvarande dem som gäller under normala förhållanden. Om synnerliga skäl därtill föreligger kan beträffande grupp av tjänstepliktiga fastställas likformiga arbetsvillkor. Om handhavandet av lagens tillämpning gäller att arbetsmarknadsstyrelsen närmast under Konungen svarar härför. Under styrelsen ankommer tillämpningen på länsarbetsnämnderna. Kristidsnämnd eller annan kommunal nämnd, som har att fullgöra kristidsnämnds uppgifter, har att inom sitt verksamhetsområde lämna biträde vid lagens tillämpning.

Lagen innehåller ej några bestämmelser om ordningen för uttagning av tjänstepliktiga. Uttagningen avses ankomma på länsarbetsnämnd. Av förarbetena framgår att uttagningen — såväl vid allmän tjänsteplikt som vid tjänsteförlängning — skall ske individuellt, där ej för speciella undantagsfall kollektiv uttagning, exempelvis av personer som tjänstgör på viss arbetsplats, måste tillgripas.

Det hos länsarbetsnämnd förda beredskapsregistret, reglerat av Kungl. Maj:ts kungörelse om beredskapsregister m. m. den 30 augusti 1941 (nr 720), avser främst att möjliggöra kontroll av att icke samma person påräknas för flera beredskapsuppgifter, som ej kan fullgöras samtidigt. Till registrering skall anmälas dels personer, som i annan ordning än med stöd av värnpliktslagen eller såsom fast anställda vid krigsmakten uttagits till eller frivilligt åtagit sig uppgift inom totalförsvaret (beredskapspliktiga), och dels personer, som eljest vid planläggningen av försvarsberedskapen är avsedda att tagas i anspråk för civil beredskapsuppgift. Planläggande myndigheter skall efter anmodan från arbetsmarknadsstyrelsen fortlöpande lämna uppgifter om sin beredskapspersonal. Vid konkurrerande ianspråktagande skall berörda planläggande myndigheter söka nå överenskommelse om den registrerades beredskapsuppgifter. Länsarbetsnämnd kan, då den finner med hänsyn till försvarsberedskapen önskvärt att registrerad beredskapspliktig befrias från viss uppgift, göra framställning härom hos planläggande myndighet. Kan enighet ej nås om registrerad personals utnyttjande ankommer frågans avgörande på den i varje län inrättade personalprövningsnämnden, beträffande vilken gäller Kungl. Maj:ts kungörelse om personalprövningsnämnder den 14 september 1944 (nr 648). — Registreringen omfattar icke, där ej arbetsmarknadsstyrelsen i undantagsfall annat förordnat, hos planläggande myndigheter i fredstid anställda personer utan endast den reservarbetskraft, som anskaffats för myndighetens verksamhet under beredskapstillstånd och krig. Registrering har skett av bl. a. personal för

krigsmakten, civilförsvaret, frivilliga försvarsorganisationer samt verk och styrelser inom den civila statsförvaltningen och kommunalförvaltningen.

Uppskovsväsendet, tjänsteplikten och beredskapsregistret äger betydelse för den planläggning, som sker beträffande arbetskraften under beredskaps-tillstånd och krig. Här kan nämnas att planläggningen för K-företagen i överstyrelsens företagsregister tillgår på i huvudsak följande sätt. Företagen upprättar på anmodan av arbetsmarknadsstyrelsen för varje arbets-ställe en s. k. personalplan. Denna innefattar dels en redovisning av arbets-kraften i fredstid och dels en plan för krigsförhållanden. Då från överstyrelsen erhållits en industritabla grundas personalplanen för krigsförhållan-den på denna tabla. Eljest beräknas företagets personalbehov motsvara företagets icke värnpliktiga personal jämte den värnpliktiga personal, vilken oundgängligen erfordras för verksamhetens upprätthållande. Personal-behoven beräknas bli tillgodosedda i första hand genom att den icke värn-pliktiga personalen kvarstannar i företagen och utnyttjas rationellt. Företagen bör vidare för fyllande av arbetskraftsbehoven söka för krigstillfälle återanställa pensionerad personal och annan tidigare anställd personal jämte annan reservarbetskraft. Reservarbetskraften kontraktbindes och intages i beredskapsregistret. Finner företaget uppskov erforderligt för viss värnpliktig personal upprättar företaget uppskovsförteckning och uppskovs-sedlar. Personalplanen jämte uppskovshandlingarna insändes till arbets-marknadsverket. Om ett krigsviktigt företag icke på egen hand kan till-godose sitt personalbehov skall länsarbetsnämnden svara för bristens täckande. Någon detaljplanering beträffande de särskilda företagens arbets-kraft sker emellertid f. n. icke.

Vid redogörelsen för totalförsvarets personalförhållanden skall slutligen också något beröras den frivilliga försvarsverksamheten. För denna gäller Kungl. Maj:ts kungörelse den 11 december 1953 (nr 739). Kungörelsen äger tillämpning å i densamma särskilt uppräknade frivilliga försvarsorganisa-tioner. Organisationerna åtnjuter bidrag av statsmedel och annat statligt understöd för sin verksamhet. Såsom villkor härför gäller att vederbörande organisation ställer sig till efterrättelse kungörelsens bestämmelser ävensom de föreskrifter Kungl. Maj:t i övrigt kan finna gott utfärda. Organisations grundstadgar skall fastställas av Kungl. Maj:t.

Försvarsverksamhet, som bedrivs av frivillig försvarsorganisation, skall enligt kungörelsen tjäna det totala försvaret och omfatta bl. a. upplysning samt rekrytering och utbildning av frivillig personal. Personal, vilken efter frivilligt åtagande placeras vid krigsorganisation inom det totala försvaret, avtalsbindes och upptages i länsarbetsnämnds beredskapsregister. Kungörelsen innehåller också bestämmelser om myndigheternas åligganden beträffande den frivilliga försvarsverksamheten. I dessa åligganden ingår bl. a. att tillhandahålla organisationerna underlag för upplysningsverksamhet, att lämna anvisningar för personalrekryteringen, att ombesörja registrering,

avtalsbindning och krigsplacering samt att tillhandahålla materiel och förnödenheter och att ställa lokaler till förfogande. Ledningsuppgifter i regional instans med avseende å den frivilliga försvarsverksamheten åvilar bl. a. länsstyrelserna.

Rekvision och förfogande m. m.

Det militära försvarets omedelbara behov av utrymmen, förnödenheter och tjänstbarheter kan tillgodoses genom rekvisition. Då krigsmakten ställts på krigsfot sker rekvisition med stöd av rekvisitionslagen den 30 juni 1942 (nr 583) och den samma dag utfärdade tillämpningsförfordningen till denna (nr 586). Under beredskapsförhållanden kan vissa av krigsmaktens behov av utrymmen och förnödenheter tillgodoses med stöd av beredskapsförfogandelagen den 30 juni 1942 (nr 584). Till dessa författningar ansluter sig Kungl. Maj:ts förfordning den 13 november 1953 (nr 673) om uttagning under fredstid av vissa förnödenheter för krigsmaktens behov (militär uttagningsförfordning).

Förfoganderätten för civilförsvarets behov regleras av särskilt kapitel i civilförsvarslagen. Bestämmelserna berättigar civilförsvarschef och chef för undsättningskår ävensom länsstyrelse att under civilförsvarsberedskap taga i anspråk markområden, byggnader, utrymmen, livsmedel, transportmedel, utrustningspersedlar, materiel och annan egendom, som innehaves av annan än staten, därest det finnes erforderligt för att statlig civilförsvarsuppgift skall kunna fullgöras. Förfoganderätt kan också utövas av civilförsvaret för kommuns räkning, där så erfordras för fullgörande av kommuns civilförsvarsskyldigheter med avseende å skyddsrum och andra byggnadsanordningar, reservanordningar och källarmursgenombrott. Den, som fått avstå egendom, beredes ersättning enligt de grunder och i den ordning, som stadgats i fråga om rekvisition för krigsmaktens behov.

Såväl militära som civila ändamål kan tillgodoses genom ingripanden enligt allmänna förfogandelagen den 26 maj 1954 (nr 279), till vilken ansluter sig Kungl. Maj:ts kungörelse den 6 juni 1947 (nr 294) med närmare bestämmelser angående lagens tillämpning. Lagen, som är av permanent natur, inrymmer fullmakter för Kungl. Maj:t att sedan fullmaktsbestämmelserna trätt i tillämpning föreskriva ingripanden av olika slag. Fullmaktsbestämmelserna träder vid krig automatiskt i tillämpning. Konungen äger att vid krigsfara samt — med riksdagens samtycke — jämväl under vissa andra krisförhållanden sätta bestämmelserna i tillämpning. Förordnande om tillämpning vid krigsfara skall för sitt bestånd inom viss tid underställas riksdagen och prövas av denna. De behov, som kan föranleda ingripanden, avser, såvitt nu är av intresse, förnödenheter, som erfordras för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller som eljest är av vikt för befolkningen eller produktionen.

Ingripandena har med hänsyn till arten indelats i sju grupper, envar reglerad av en paragraf. Förordnande kan givas om avstående till kronan av förnödenheter, varvid i vissa fall kan föreskrivas att förnödenheten skall tillhandahållas i berett skick. I avbidan på meddelande av föreskrift om avstående kan förfogandeförbud utfärdas. Ägare eller innehavare av bl. a. fastighet, byggnad, industriell anläggning, motorfordon eller annat transportmedel samt gräv- eller lastmaskiner eller andra större arbetsmaskiner kan åläggas att upplåta egendomen till kronan samt att tåla eller vidtaga ändring eller förflyttning beträffande egendomen. Mot ägare eller innehavare av fastighet eller gruva kan vidare riktas åläggande att ombesörja frambringande och beredning av förnödenheter för kronans räkning. Liknande ålägganden kan utfärdas beträffande ägare eller innehavare av fabrik eller annan anläggning. Ägare eller innehavare av lagerlokal kan åläggas ombesörja lagring för kronans räkning. Föreläggande att verkställa forsling åt kronan kan givas ägare eller innehavare av transportmedel.

Rätten att förordna om ingripanden tillkommer Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer. Vid förordnandet kan föreskrivas att egendom skall ställas till förfogande eller tjänst utföras icke åt kronan utan åt annan, som därvid bestämmes.

Skäligen ersättning skall utgå till den, som avstått eller upplåtit egendom eller utfört tjänst. Ersättningen kan utgå efter en av riksvärderingsnämnden upprättad taxa, varvid den fastställs av den myndighet, som Konungen bestämmer. Skulle tillämpningen av taxepreis innefatta obillighet kan riksvärderingsnämnden bestämma ersättningen till högre belopp. Ersättning, som icke skall utgå efter taxa, bestämmes i regel av de lokala värderingsnämnder, som omförmåles i rekvisitionslagen. Lokal värderingsnämnds beslut kan överklagas till riksvärderingsnämnden.

Den förut gällande lagen, allmänna förfogandelagen av den 22 juni 1939 (nr 293), innehöll bestämmelse om skyldighet att upplåta byggnad eller del därav till kronan, då så var erforderligt för beredande av bostäder åt husvilla. Någon motsvarighet härtill har icke medtagits i 1954 års allmänna förfogandelag. I den proposition, varigenom förslaget till ny förfogandelag förelades riksdagen, uttalade föredragande departementschefen att det låg närmast till hands att civilförsvarslagen eller, därest detta icke skulle vara tillfyllest, särskild fullmaktslag användes för nu ifrågavarande syften.

Särskilda bestämmelser om förfogande har utfärdats på vissa områden. Beträffande transportmedel gäller Kungl. Maj:ts kungörelse den 22 juni 1951 (nr 551) med vissa bestämmelser om utnyttjandet av landets transportmedel under krig eller krigsfara m. m. Vissa myndigheter äger enligt kungörelsen anfordra ägare eller innehavare av transportmedel att för ändamål, som sägs i allmänna förfogandelagen, åt kronan eller annan upplåta transportmedel eller ombesörja forsling. Sådan anfordran kan göras av bl. a. länsstyrelserna samt, såvitt gäller forslingsåläggande, de s. k. vägtrafikom-

buden. Med avseende å fastigheter gäller Kungl. Maj:ts kungörelse den 22 juni 1951 (nr 552) med vissa bestämmelser om förfogande över fastigheter under krig eller krigsfara. Ägare eller innehavare av fastighet är enligt kungörelsen skyldiga att på anfordran av länsstyrelsen upplåta fastighet till kronan eller annan för i allmänna förfogandelagen angivet ändamål.

Planläggningen för materielförsörjningen kan ske med stöd av särskilda författningar. I Kungl. Maj:ts förordning den 22 juni 1951 (nr 553) om uttagning under fredstid av motorfordon och fartyg m. m. för vissa civila behov under krig och krigsfara (civila uttagningsförordningen) regleras det förberedande urvalet av motorfordon m. m. för civilförsvaret eller de civila ändamål i övrigt, beträffande vilka Kungl. Maj:t föreskriver att uttagning skall äga rum. Uttagningen verkställs av arméförvaltningens tygavdelning (biluttagningsmyndigheten). Uttagningen skall ske under hänsynstagande till uttagning, som skall äga rum enligt militära uttagningsförordningen, och så att behov, som skall tillgodoses utan uttagning, blir i minsta möjliga mån åsidosatta. Planläggningen beträffande andra förnödenheter kan ske enligt Kungl. Maj:ts kungörelse den 30 december 1952 (nr 825) om planläggning under fredstid för ianspråktagande av egendom vid krig eller krigsfara. Enligt kungörelsen skall under fredstid ske planläggning för utnyttjande eller för ianspråktagande genom rekvisition, förfogande eller anskaffande på annat sätt av fastigheter eller andra förnödenheter, som erfordras för i allmänna förfogandelagen angivna behov och ändamål. Planläggningen sker under överinseende av överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap och verkställs inom varje län av länsstyrelsen. Jämväl annan myndighet kan efter särskilt tillstånd verkställa i kungörelsen avsedd planläggning.

Regleringen av handel m. m. och andra därmed sammanhängande förhållanden möjliggöres av bestämmelserna i allmänna ransoneringslagen den 26 maj 1954 (nr 280). Bestämmelserna träder automatiskt i tillämpning eller kan av Konungen sättas i tillämpning efter föreskrifter, som överensstämmer med motsvarande bestämmelser i allmänna förfogandelagen. Konungen har därjämte vissa befogenheter att utan samtycke av riksdagen — men med skyldighet att underställa beslutet riksdagens prövning — meddela vissa förordnanden.

För möjliggörande av en av förhållandena påkallad hushållning med förnödenheter, som erfordras för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller som eljest är av vikt för befolkningen eller produktionen, äger Konungen enligt allmänna ransoneringslagen meddela föreskrifter beträffande bl. a. handeln med och användningen av förnödenheter. I anslutning till sådan reglering kan meddelas föreskrifter om bl. a. inskränkningar i rätten att tillverka och saluföra förnödenheter. Lagen innehåller vidare bl. a. föreskrifter om särskilda avgifter för prisutjämning, om inlösen av förnödenheter och om ransoneringsbevis.

Frågor om undanförsel och förstöring har reglerats av lag härom den 15 december 1961 (nr 655) och en därtill anslutande kungörelse samma dag (nr 656). Verksamheten har tidigare i betydande utsträckning ombesörjts av civilförsvaret. Vid civilförvarsreformen fattades beslut om uppgifternas överförande till det ekonomiska försvaret.

Undanförsel syftar till att förhindra att egendom av betydelse för försvaret eller folkförsörjningen eller eljest för det allmänna förstöres genom krigshandlingar eller annorledes förloras eller till ernående av ur beredskapssynpunkt ändamålsenligare geografisk fördelning av egendom av betydelse för försvaret eller folkförsörjningen. Förstöring kan ske då trängande fara föreligger att egendom av väsentlig betydelse för krigsansträngningarna skall falla i fiendens hand och undanförsel ej kan ske. Förordnande om undanförsel eller förstöring — som kan ske vid krig eller krigsfara — meddelas av Konungen eller den myndighet Konungen bestämmer. Ombesörjandet av undanförsel och förstöring ankommer i princip på egendomens ägare eller innehavare. Ägare eller innehavare är skyldiga medverka vid förberedande åtgärder. För bl. a. transport och för medverkan vid förberedande åtgärder utgår ersättning av statsmedel i den mån särskilda omständigheter ej annat föranleder. — I lagen finns vidare bl. a. särskild bestämmelse om förfoganden över markområden m. m. vid undanförsel och förstöring.

I kungörelsen regleras bl. a. frågor om planläggning. Fastställandet av plan angivande områden, från vilka och till vilka undanförsel skall ske, fastställas av Kungl. Maj:t efter förslag av överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap i samråd med överbefälhavaren och civilförvarsstyrelsen. Övertyrelsen skall, i den mån det ej ankommer på annan myndighet, handha planläggningen av undanförsel och förstöring. Beträffande egendom, som faller under jordbruksnämndens verksamhetsområde, handhas planläggningen av nämnden i samverkan med överstyrelsen. Beslut om undanförsel meddelas, efter särskilt förordnande av Kungl. Maj:t, av överstyrelsen. I kungörelsen ingår slutligen också bestämmelse att det ankommer på överstyrelsen att i samråd med berörda myndigheter utfärda erforderliga anvisningar beträffande kungörelsens tillämpning.

Administrativ beredskap

En ingående planläggning sker beträffande riksstyrelsens uppgifter och organisation i krig. Planläggningen är föremål för en fortlöpande bearbetning.

Krigsförberedelsearbetet ledes genom de olika statsdepartementen, vart och ett för de områden av totalförsvaret, som vederbörligt departement enligt stadgan angående statsdepartementen har att ansvara för. Verksamhetens samordning är en regeringens gemensamma angelägenhet. Genom

särskilda beslut har Kungl. Maj:t förordnat ett konsultativt statsråd att i vederbörande departementschefs ställe bl. a. föredraga frågor om samordning av den civila försvarsberedskapen. Till detta statsråds förfogande inom statsrådsberedningen står ett fåtal befattningshavare. Uppgifterna i detta sammanhang är att handlägga frågor om planläggningen av riksstyrelsens verksamhet i krig, att vaka över den administrativa beredskapen samt att följa behandlingen inom de olika statsdepartementen av sådana ärenden av beredskapsnatur beträffande vilka behov av samordning mellan departementen föreligger.

Frågor om totalförsvarets högsta ledning utreds av 1960 års försvarsledningsutredning, som väntas framlägga betänkande härom i anslutning till årsskiftet 1961—1962.

För ettvarvt av fem särskilda civilområden, omfattande flera län, finns av Kungl. Maj:t utsedda civilbefälhavare. För dem gäller Kungl. Maj:ts instruktion den 15 juni 1951 (nr 429). Civilbefälhavaren skall under fred hålla sig underrättad om beredskapsplanläggningen inom civilområdet. Han skall i görligaste mån verka för att civila försvarsåtgärder i erforderlig omfattning planlägges och att planläggningen samordnas olika myndigheter emellan. Civilbefälhavaren skall i krig enligt vad därom är eller kan bli föreskrivet efter samråd med militärbefälhavare eller kårchef samordna de civila försvarsåtgärderna och annan civil verksamhet. Han skall verka för understöd åt det militära försvaret och för att försvarsviljan och försvarsförmågan hos befolkningen upprätthålles ävensom eljest utöva den myndighet, som kan anförtros honom.

Kungl. Maj:t har i särskild ordning meddelat föreskrifter om krigsorganisation för civilbefälhavarna. Organisationen följer i stort samma linjer som länsstyrelsernas krigsorganisation.

Synnerligen viktiga uppgifter beträffande de civila försvarsförberedelserna åvilar länsstyrelserna. Förutom de till civilförsvaret hänförliga ärendena omfattar förberedelsearbetet bl. a. planläggningsåtgärder för länsstyrelsens krigsorganisation och övergång därtill, för hälso- och sjukvård, för psykologiskt försvar, för polisiär beredskap, för trafik och för försörjningen med olika förnödenheter. Beredskapsplanläggningen ombesörjes inom olika delar av länsstyrelseorganisationen. — Statens organisationsnämnd har i en i mars 1961 framlagd redogörelse förordnat att flertalet civila försvarsärenden skall sammanhållas hos en arbetsenhet i länsstyrelsernas civilförsvarssektion. Vissa åtgärder torde komma att vidtagas av statsmakterna för en rationalisering av planläggningsarbetet hos länsstyrelserna.

För länsstyrelsernas verksamhet vid krig eller krigsfara nu gällande bestämmelser — en Kungl. kungörelse av 1951 och ett Kungl. brev av 1943 — kommer inom kort att ersättas av särskild krigsinstruktion. Kungl. Maj:t har i särskild ordning meddelat föreskrifter om länsstyrelsernas krigsorganisation och fastställt mobiliseringsinstruktion. En för krigsförhållanden

lämpad sektionssindelning förbereds. Vissa under fred fristående länsmyndigheter skall under krig införlivas med länsstyrelsernas krigsorganisation.

Föreskrifter om förenklingar i myndigheternas organisation och i förfarandet hos dem finns i lagen den 13 mars 1942 (nr 87) med särskilda bestämmelser angående stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m. (administrativa fullmaktslagen). Tillämpningsföreskrifter till lagen har givits i Kungl. Maj:ts kungörelse den 2 april 1943 (nr 137).

De bestämmelser om organisation och förfarande lagen innehåller träder automatiskt i tillämpning vid krig. Vid krigsfara eller utomordentliga av krig föranledda förhållanden äger Konungen fullmakt att förordna om bestämmelsernas tillämpning, dock att förordnandet skall underställas riksdagens prövning. De kommunala myndigheterna, å vilka lagen äger tillämpning, utgöres av alla till kommunal styrelse eller förvaltning hörande stämmor och representationer, myndigheter, styrelser, kollegier, nämnder, råd, kommissioner, revisorer, utskott och kommittéer jämte underlydande verk och inrättningar.

När ovan nämnda bestämmelser är i tillämpning må Konungen förordna bl. a. om överflyttande av uppgifter från en myndighet till en annan. Uppgift, som tillkommer Konungen, kan sålunda övergå å underordnad myndighet, uppgifter för viss statsmyndighet överlämnas till annan statsmyndighet eller till kommunalmyndighet och uppgift för viss kommunalmyndighet flyttas över till annan kommunalmyndighet i samma kommun, statsmyndighet eller kommunalmyndighet i annan kommun. Förordnande kan vidare meddelas att myndighet må fatta beslut i annan sammansättning eller med mindre antal ledamöter eller i annan ordning än eljest är stadgat. Konungen äger också förordna att i fall, då suppleanter skall utses, sådana må utses till visst större antal, ävensom medge att myndighet må flytta sin verksamhet till annan ort. Bestämmelser kan vidare ges om skyldighet för statliga och kommunala befattningshavare att tjänstgöra i andra statliga eller kommunala befattningar. Konungen äger förordna om anstånd med val av ledamöter i kommunal representation eller innehavare av allmänt uppdrag. Då val ej hållits skall den tidigare valde kvarstå till dess annan valts och kan tillträda uppdraget. Lagen innehåller vidare bestämmelser om bl. a. förordnande om jämkning av tid för hållande av sammanträde eller förrättning eller fullgörande av uppgifter samt om hållande av sammanträde å annan ort. Bestämmelserna om förfarandet avser bl. a. införskaffande av utredning i annan ordning än vederbörlig författning stadgar samt förlängning av besvärstid och av tid för bevakande av anspråk eller fullgörande av skyldighet. En del av de förordnandebefogenheter, som lagen tillagt Kungl. Maj:t, må på Konungens uppdrag utövas av underordnad myndighet. Kan under krig förbindelsen mellan någon del av riket och riksstyrelsen icke eller allenast med avsevärd svårighet upprätt-

hållas eller föreligger eljest under krig trängande behov av omedelbara åtgärder, äger civilbefälhavare inom sitt område eller, om civilbefälhavare ej finnes eller hans beslut ej kan avvaktas, länsstyrelse i vad angår länet även utan sådant uppdrag utöva befogenhet, som enligt administrativa fullmaktslagen tillkommer Konungen.

Enligt tillämpningskungörelsen har myndigheterna att under krig, krigsfara och utomordentliga av krig föranledda förhållanden i möjligaste mån anpassa sin verksamhet efter det rådande läget. Organisation, arbetsformer och förfarande skall i största möjliga utsträckning förenklas. Ärenden skall handläggas allt eftersom deras skyndsamma avgörande äger betydelse för det allmänna och ärenden, som angår eller äger samband med försvar eller folkförsörjning, skall äga företräde framför andra ärenden.

Myndighet skall planlägga de ändringar och inskränkningar i verksamheten samt de övriga åtgärder som erfordras. Inom kommun skall planläggningen ske under inseende av kommunens styrelse. Möter hinder eller avsevärd svårighet för hållande av sammanträde med kommunal stämma eller representation och kan med beslut av kommunen ej anstå, äger kommunens styrelse utöva kommunens beslutanderätt, dock ej i vad avser förrättande av val eller beviljande av ansvarsfrihet för styrelsens egen förvaltning. Myndighet, som handhar förvaltning och verkställighet, må fatta beslut med mindre antal ledamöter. Om så oundgängligen kräves må ordföranden ensam besluta för myndigheten. Nu angivna beslutförhållanden må i trängande fall tillämpas jämväl för utövande av kommunens beslutanderätt genom kommunens styrelse. När så påkallas av förhållandena må kommun besluta om överförande av förvaltande och verkställande uppgifter, som utövas av annan myndighet än kommunens styrelse, på annan kommunal myndighet. — Särskild bestämmelse finns om beslutförhållanden hos kommunalförbunds styrelse.

Beredskapen på några speciella områden

För byggnads- och reparationsberedskapen finns en särskild organisation, den s. k. BRB-organisationen. För organisationen gäller Kungl. Maj:ts kungörelse den 24 april 1959 (nr 177) angående byggnads- och reparationsberedskapen. BRB har till uppgift att vid krig eller krigsfara genom särskilda arbetsorgan utföra för det totala försvaret erforderliga byggnads-, anläggnings- och reparationsarbeten, vilka ej utföres av andra civila eller militära arbetsorgan.

BRB organiseras och dess verksamhet planlägges och förberedes under fredstid av fortifikationsförvaltningen i samarbete med berörda myndigheter. Chefen för väg- och vattenbyggnadskåren är, såvida Kungl. Maj:t ej annorlunda förordnar, chef för BRB. Han biträdes av ett centralkontor. Ledningen och centralkontoret ingår under tid då organisationen trätt i

verksamhet direkt i högkvarteret. Regionalt står organisationen under ledning av en regionalchef inom varje militärområde. Inom varje försvarsområde utövas ledningen av en lokalchef. Regional- och lokalchefen biträdes under tid då organisationen är i verksamhet av kontor, knutna till militärbefäls- och försvarsområdesstaberna. Regional- och lokalkontoren uppsättes av enskilda företag på grundval av avtal mellan fortifikationsförvaltningen och vederbörande företag. — På ledningsorganen faller bl. a. uppgifter med organisationens uppbyggnad, handhavande av personal- och maskinsförsörjningsfrågor, utfärdande av anvisningar samt registreringsarbete.

Såsom BRB:s arbetsorgan utnyttjas i fredstid verksamma företag, vilka hålles intakta och organiseras för sina uppgifter under krig och krigsfara. Arbetsorganen — centrala, regionala och lokala — uppsättes av enskilda företag eller av statliga eller kommunala myndigheter på grundval av avtal mellan fortifikationsförvaltningen och företaget eller myndigheten. Fortifikationsförvaltningen fastställer storleken och sammansättningen av arbetsorganen samt införskaffar för organisationsarbetet erforderliga uppgifter rörande personal, maskiner och arbetsredskap. Arbetsorganens personal reserveras för uppsättande företag eller myndighet genom arbetsmarknadsverkets försorg. Den personal, som härvid reserveras, utgöres av företagets eller myndighetens tillgängliga fast anställda personal. Den arbetskraft, som härutöver erfordras, tillföres genom arbetsmarknadsverkets försorg arbetsorganet på de platser, där arbete skall utföras. Personalregistreringen tänkes ske på samma sätt som för den krigsviktiga industrien. Genom försorg av det ekonomiska försvarets myndigheter reserveras för arbetsorganen erforderliga maskiner och arbetsredskap.

Vad som inordnas i BRB-organisationen är de resurser, som finns tillgängliga sedan för krigsansträngningarna betydelsefull verksamhet (såsom verksamheten hos krigsmakten, civilförsvaret, vissa statliga och kommunala myndigheter, krigsviktiga företag) blivit primärt tillgodosedd. Den nya organisationen syftar, vilket icke var förhållandet med den tidigare, till ett sammanförande inom BRB av alla tillgängliga överskottsresurser. Endast på vissa specialområden — såsom el och vatten — räknas en del resurser kunna ställas direkt till förfogande för behövande myndigheter och företag.

Arbetsorganen har att inom olika delar av totalförsvaret fullgöra arbetsuppgifter, för vilka myndigheternas egna resurser icke förslår. De fördelas genom ett särskilt förfarande mellan de myndigheter, som anmält behov av arbetsorgan. Fördelningen skall enligt kungörelsen beredas av särskilda samordningsorgan och verkställas av den myndighet överbefälhavaren bestämmer. För de samordnande beredningsuppgifterna kommer i de olika instanserna att inrättas s. k. fältarbetsledningar, i vilka bl. a. arbetsmarknadsverket, civilförsvarsstyrelsen, överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap, kommunikationsverken, civilbefälhavarna och länsstyrel-

serna är representerade. Fördelningen avses i de skilda instanserna bli verkställd av överbefälhavaren, militärbefälhavarna och försvarsområdesbefälhavarna i samråd med vederbörande myndigheter inom totalförsvaret i övrigt. Avsikten är att en primär fördelning redan under fredstid skall göras för de arbetsuppgifter, som kan förutses bli i första hand aktuella i ett krisläge (skyddsrumbyggande, befästringsarbeten, flygfältsarbeten etc.). När läget förändras och uppgifter av skadeavhjälpan natur tillkommer skall omfördelning av arbetsorganen kunna ske. Myndighet, som fått sig arbetsorgan tilldelat för viss uppgift, skall i regel kunna utan omfördelning utnyttja organet jämväl för andra uppgifter inom myndighetens verksamhetsområde.

Myndighet, som anlitar arbetsorgan från BRB, skall i regel tillhandahålla material, ritningar och arbetsbeskrivningar, utföra kontroll av arbetet, handha förlägnings- och underhållsfrågor samt utbetala ersättning för arbetet.

På elkraftsförsörjningens område finns en på frivillighetens grund uppbyggd särskild organisation, Centrala driftledningen (CDL), för handhavande av gemensamma frågor, däribland främst frågor av beredskapskaraktär. I den centrala organisationen ingår statens vattenfallsverk samt åtta av de största icke statliga kraftföretagen. Organisationen trädde i verksamhet vid krigsutbrottet 1939 och tillvaratog under krigsåren gemensamma intressen bl. a. med avseende å personal och materiel samt byggnadstillstånd. Organisationen kom efter kriget att kvarstå som ett permanent samarbetsorgan. En omfattande samkörning äger rum mellan de olika kraftföretagen. Organisationen har till uppgift att verka för en rationellt ordnad kraftproduktion och kraftdistribution. I organisationens centrala organ ingår företrädare för vattenfallsverket och de övriga kraftföretagen i den centrala organisationen samt för försvarsstaben och för överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap. Såsom verkställande och utredande organ fungerar den s. k. riksdriftbyrån, med personal huvudsakligen från vattenfallsstyrelsens driftsbyrå. Riksdriftsbyrån har samordnande och övervakande uppgifter med avseende å kraftproduktionen och kraftutbytet.

Riket är uppdelat i 14 s. k. elblock. Inom ettvar av dessa finns en organisation av motsvarande slag som den centrala organisationen. Ett av de i CDL representerade företagen eller en av sex statliga kraftförvaltningar fungerar som »ledande företag». I blocket ingår i övrigt de större kraftföretagen inom området. Ledningen inom blocket utövas av en blockchef med en blockdriftledning vid sin sida. I blockdriftledningen ingår vidare företrädare för kraftföretagen och för lokala militära myndigheter och den lokala folkförsörjningen. Blockdriftledningen har, såvitt gäller förhållandena inom blocket, samma uppgifter som den centrala driftledningen har för riksförhållandena.

För krigsförhållanden förberedes en förstärkt organisation, uppbyggd i

huvudsak på den i fredstid befintliga organisationen. Viktiga uppgifter på området avses tillkomma civilbefälhavarna och länsstyrelserna i anslutning till deras uppgifter med ledningen av den icke militära försvarsberedskapen. — Betydelse tillmätas ur beredskapssynpunkt de möjligheter det vittförgrenade nätet erbjuder att tillhandahålla konsumenterna kraft över andra vägar än de normala.

För den civila hälso- och sjukvården vid krig och andra utomordentliga förhållanden gäller krigssjukvårdslagen den 27 november 1953 (nr 688) och krigssjukvårdskungörelsen den 17 juni 1955 (nr 442). De i dessa författningar givna bestämmelserna om det civila medicinalväsendets omorganisation för och verksamhet under krigsförhållanden träder vid krig automatiskt i tillämpning och kan vid krigsfara och andra utomordentliga förhållanden sättas i kraft efter förordnande av Konungen. I fredstid uppgöres planer och vidtages förberedande åtgärder för denna omställning. Planläggningen ledes under Kungl. Maj:st av medicinalstyrelsen med dess sjukvårdsberedskapsnämnd. Ansvar för omställningen och för verksamheten därefter åvilar vederbörande fredshuvudman. Särskilda bestämmelser, innebärande ett vidsträckt statligt ansvar, har givits beträffande kostnaderna för övergången till krigsorganisation och för krigsorganisationens verksamhet. Verksamheten under krisförhållanden utövas dels genom sluten vård å beredskapssjukhus och dels genom öppen vård av krigstjänsteläkare. Beredskapssjukhusen, som skall mottaga både civila och militära patienter, är i fred befintliga sjukhus eller vid krig eller krigsfara särskilt upprättade civila sjukhus. Ledningsuppgifter beträffande krigsorganisationens verksamhet tillkommer medicinalstyrelsen, civilbefälhavarna och länsstyrelserna. — Särskilda organ finns inrättade för samverkan mellan ledningen av den civila hälso- och sjukvården och ledningen av militärväsendets och civilförsvarets sjukvårdsverksamhet.

Vid omfattande krigsföring räknas beredskapssjukhusens resurser ej förslå. För komplettering av dem planlägges därför upprättande av s. k. sjukhärbärgen för enklare vård. Civilförsvaret skall lämna medicinalväsendet viss medverkan vid upprättande och igångsättande av verksamheten vid sjukhärbärke.

På transportväsendets område sker planläggning efter riktlinjer, som uppdragits i samband med översynen av det ekonomiska försvaret (prop. nr 84/1961). Planläggningen inbegriper dels förberedelser för transportreglering och dels planering för transportledning.

Planläggningen för transportreglering avser att säkerställa att transportresurserna utnyttjas på sådant sätt att väsentliga transportbehov blir tillgodosedda i riktig angelägenhetsordning. I planläggningen ingår att skapa organisatoriska förutsättningar för den transportreglerande verksamheten i ett krigsskede och att skapa underlag för erforderlig prioritering. Planläggningen ombesörjes av en av chefen för kommunikationsdepartementet till-

kallad kommitté, centrala civila transportkommittén. I denna ingår företrädare för olika myndigheter, som representerar transportmedlen och transportbehoven.

Planläggningen för transportledning sker under ledning av vissa centrala myndigheter — statens biltrafiknämnd, järnvägsstyrelsen, sjöfartsverket och luftfartsverket. Planläggningen innefattar förberedelser, som skall underlätta det tekniska genomförandet av transporter.

I regional instans ombesörjes planläggningen av länsstyrelserna, som också har uppgifter beträffande transportväsendet vid beredskap och krig. Därjämte finns för biträde åt länsstyrelsen i ett verkställighetsläge och vid planläggningen särskilda vägtrafikombud, tilldelade visst vägtrafikområde. För ombuden gäller Kungl. Maj:ts instruktion den 20 september 1951 (nr 636).

Särskilda uppgifter kan under krisförhållanden åläggas kommunerna med stöd av lagen den 15 juni 1939 (nr 254) om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter. Till lagen ansluter sig Kungl. Maj:ts kungörelse den 8 september 1939 (nr 658) om kristidsnämnder samt Kungl. Maj:ts kungörelse samma dag (nr 659) om kommunala kristidsförbund. En tidigare gällande kungörelse samma dag om särskilda regionala organ, kristidsstyrelser, har upphävt och uppgifterna på det regionala planet har överförts till länsstyrelserna. — Enligt direktiven för kommunalrättskommitténs utredning bör, därest kommunernas skyldigheter finnes böra regleras i lag, övervägas om bestämmelserna skall intagas i ovannämnda lag den 15 juni 1939.

Lagen, vilken brukar benämnas kommunala fullmaktslagen, träder automatiskt i tillämpning då riket befinner sig i krig. Vid krigsfara eller andra utomordentliga av krig föranledda förhållanden eller då i en bristsituation föreligger förutsättningar för tillämpning av allmänna ransoneringslagen äger Konungen förordna att lagens bestämmelser skall tillämpas. Sådant förordnande skall, där det ej kräver riksdagens samtycke, inom viss tid underställas denna.

Då bestämmelserna trätt i tillämpning äger Konungen föreskriva, att kommunerna skall i den omfattning Konungen bestämmer fullgöra sådana uppgifter, som är erforderliga för att fylla befolkningens eller produktions behov av viktiga förnödenheter, för att lämpligt utnyttja tillgänglig arbetskraft eller för att tillgodose annat ändamål av betydelse för folkförsörjningen. Handhavandet av ifrågakommande uppgifter skall ankomma på kommunala kristidsnämnder, vars verksamhetsområden bestämmas av länsstyrelsen. Länsstyrelsen äger bestämma om avvikelser från gällande kommunindelningar och äger förordna om kommunala kristidsförbund. Har kommun jämlikt bestämmelse i annan författning ålagts skyldighet att fullgöra uppgift av beskaffenhet som avses i kommunala fullmaktslagen, äger Konungen, därest kristidsnämnder tillsatts, föreskriva att den hand-

läggning, som enligt sådan bestämmelse ankommer på annat kommunalt organ, i stället skall ombesörjas av kristidsnämnd. — Lagen innehåller vidare bl. a. bestämmelse att kommun skall ställa erforderliga medel till förfogande för kristidsnämnds verksamhet.

Lagen utarbetades på grundval av ett förslag av rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap. Rikskommissionen hade föreslagit att kommunerna skulle kunna åläggas uppgifter, förutom på folkförsörjningens och arbetsmarknadens områden, »för annat ändamål av betydelse för det allmänna». — Kommissionen ansåg att till sådana ändamål skulle räknas även uppgifter, som normalt tillhör reguljära kommunala organs förvaltning, exempelvis hamn- och kommunikationsfrågor. I propositionen nr 276 till 1939 års riksdag, vilken vann riksdagens gillande, föreslogs bestämmelsen få den lydelse den har i lagen. Föredragande departementschefen förklarade sig anse den av rikskommissionen föreslagna bestämmelsen vara väl vidsträckt.

Av bestämmelserna i kristidsnämndskungörelsen skall här återges följande. Kristidsnämnd skall finnas i alla kommuner, där ej på grund av uppgifternas ringa omfattning kommunen efter medgivande av länsstyrelsen kan låta annat organ fullgöra uppgifterna. Kristidsnämnd skall handha de uppgifter, som i lag eller författning är eller kan bli nämnden ålagda eller som anbefalles av Kungl. Maj:t, central kristidsmyndighet eller länsstyrelse, samt vidtaga andra åtgärder, som befinnes ägnade att lindra kristidens verkningar. Vissa arbetsuppgifter med avseende å ransoneringar uppräknas särskilt. Vidare innehåller kungörelsen bestämmelser om sammansättning, sammanträden och beslutförhet, om länsstyrelsens befogenheter att utfärda instruktioner med närmare bestämmelser om de skyldigheter, som åvilar ordförande och ledamöter i kristidsnämnd, samt arbetsfördelningen dem emellan ävensom om biträden och sakkunniga åt nämnderna och om arvoden åt nämndledamöterna.

KAPITEL III

Planläggning och genomförande av utrymning

En synnerligen viktig del av kommunernas verksamhet under beredskaps-tillstånd och krig kommer att avse åtgärder till stöd för befolkning, som efter utrymning skall uppehålla sig utanför hemorterna. För belysning av de problem, som vid denna verksamhet kommer att möta kommunerna, synes erforderligt att en närmare redogörelse lämnas för planläggningen och genomförandet av utrymning.

Den grundläggande bestämmelsen om utrymning finns i 34 § civilförsvarslagen. Enligt bestämmelsen äger Konungen eller den myndighet Konungen bestämmer vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, uppmana eller ålägga invånare inom område, som blivit eller kan antagas bliva utsatt för fientlig verksamhet eller inom vilket eljest militära åtgärder av synnerlig betydelse vidtages eller kan förväntas, att lämna sin bostad och taga uppehälle utom angivet område under den tid, för vilken uppmaningen eller åläggandet gäller (*utrymning*). Vid åläggandet om utrymning kan enligt bestämmelsen jämväl förordnas att den som är bosatt inom viss del av utrymningsområdet skall såsom ett led i utrymningen taga uppehåll inom annan del av området (*omflyttning*). Uppmaning eller åläggande om utrymning eller omflyttning må enligt bestämmelsen ej meddelas i vidare mån än det prövas erforderligt för att skydda befolkningen mot följderna av fientlig verksamhet eller eljest hänsynen till rikets försvar kräver det. I den mån det prövas nödigt för vinnande av det med utrymning avsedda syftet äger Konungen eller den myndighet Konungen bestämmer enligt 35 § civilförsvarslagen meddela utrymnande föreskrifter rörande uppehålls-plats.

Av övriga bestämmelser i civilförsvarslagen skall i samband med frågorna om utrymning och inkvartering här redovisas 59 och 60 §§. Enligt 59 § andra stycket är den som inom utrymningsområde driver sjukhus, barnhem, ålderdomshem eller annan vårdanstalt skyldig att utan ersättning tillhandahålla civilförsvarsmyndighet utrustning, som efter utrymningen icke erfordras för anstaltens verksamhet inom området, för förläggning i vilken personer från anstalten skall inkvarteras. I 60 § stadgas att den som svarar för avlöning av personal vid undervisnings- eller vårdanstalt är skyldig att avlöna personal med motsvarande arbetsuppgifter vid förläggning, som efter anstaltens utrymning anordnats för dennas elever eller intagna.

Enligt 49 § civilförsvarskungörelsen ankommer på Kungl. Maj:t att bestämma för vilka orter planläggning av utrymning skall ske. Enligt samma bestämmelse skall planläggningen avse beredskapsutrymning, omflyttning, slutlig utrymning och snabbutrymning. Uppgifter om innebörden av dessa olika slag av utrymning har lämnats i kapitel I (sid. ??). — Utöver vad här sagts skall enligt 49 § civilförsvarskungörelsen planer upprättas för utrymning av sannolika militära operationsområden samt orter och områden i anslutning till flygbaser och andra sannolika anfallsmål av motsvarande betydelse. Sådan planläggning skall ske i den omfattning civilförsvarsstyrelsen efter samråd med överbefälhavaren beslutar.

För utrymnings- och inkvarteringsverksamheten har civilförsvarsstyrelsen den 31 augusti 1960 fastställt instruktion för planläggning av utrymning och inkvartering och den 2 september samma år instruktion för genomförande av utrymning och inkvartering.

Planläggningen för utrymning och inkvartering verkställs av länsstyrelserna under ledning av civilförsvarsstyrelsen. Länsstyrelserna har också att leda verkställandet av utrymning och inkvartering inom länen. I olika instanser sker samråd med det ekonomiska försvaret och med militära myndigheter. Vid utrymning, som berör flera län, har civilbefälhavarna viktiga samordnande uppgifter.

För varje civilförsvarsområde upprättas specialplan för utrymning och inkvartering. Specialplanen innehåller två delar. Första delen berör grundläggande faktorer jämte sådana delar av planläggningen, som avser för hela civilförsvarsområdet gemensamma åtgärder och förhållanden eller åtgärder, som skall ledas direkt av civilförsvarschefen. Andra delen upptager planläggningen för bl. a. utrymningsområden och inkvarteringskommuner inom civilförsvarsområdet. Vid planlägningsarbetet uppgöres också sammanställningar för länet i dess helhet över beräknade inkvarteringsutrymnen och dessas fördelning. — Till planerna ansluter sig instruktioner för ledningspersonal i olika instanser, i vilka instruktioner detaljerat anges på vederbörande ledning ankommande åtgärder.

De allmänna linjerna för planläggningen inom länet bestämmas av länsstyrelsen. Länsstyrelsen fördelar de inkvarteringsutrymnen, som beräknas stå till förfogande, mellan länets olika utrymningsområden. Skall inkvartering ske av utrymda från annat län, beräknas inkvarteringsutrymnen jämväl för dessa. Sedan specialplanerna färdigställts upprättas den ovan berörda sammanställningen över inkvarteringsutrymnen och deras fördelning. Sammanställningen tillställs civilförsvarsstyrelsen liksom vederbörande civilbefälhavare och försvarsområdesbefälhavare.

Specialplanerna innehåller en detaljerad redovisning för planlagd utrymning och inkvartering och för organisationen för verksamheten. För varje utrymningsområde sker beräkning av antalet utrymmande och anges deras fördelning på olika utrymningskategorier (se 3 nedan). Antalet

utrymmande, som behöver särskild omvårdnad vid inkvarteringen och därför behöver förläggas till internat, beräknas med ledning av uppgifter från anstalter o. d. och från socialvårdsorganen. För varje inkvarteringskommun redovisas det antal utrymda, som skall varaktigt inkvarteras inom kommunen, samt det antal av de utrymda, som behöver förläggas till internat. Planerna redovisar också de internatförläggningar, som skall finnas inom inkvarteringskommunen, liksom inkvarterings fördelning på olika områden av kommunen, rotar. Planläggningen är när det gäller inkvartering av utrymda från länet så detaljerad att utrymmande från viss utrymningsort hänvisas till viss inkvarteringskommun och rote.

Utrymning verkställes under ledning av det lokala civilförsvaret och under medverkan av personal ur i första hand dess ledningskår, bevakningskår, skyddskår och sjukvårdskår. Därjämte eftersträvas medverkan av kommunala organ, militära förband, frivilliga försvarsorganisationer, lokala föreningar och sammanslutningar, såsom kvinnoorganisationer och ungdomsorganisationer, samt enskilda personer. I särskild bilaga till planläggningsinstruktionen har angivits exempel på uppgifter, beträffande vilka insatser genom frivilligorganisationerna särskilt kan ifrågakomma. — Ledningen inom varje berört civilförsvarsområde utövas av dess civilförsvarschef. När en viss utrymningsrörelse berör flera civilförsvarsområden kan särskilda åtgärder vidtagas för samordning av ledningen. Mellan de stationer och enheter, som är verksamma vid utrymningen, uppehålls förbindelse över telefonnät eller med hjälp av radio. Ledningen hålles fortlöpande underrättad om utrymningsens förlopp.

Förloppet av en utrymning synes lämpligen kunna åskådliggöras genom en beskrivning av hur utrymningen gestaltar sig från de utrymmandes synpunkt. Härvid skall förloppet först redovisas i en allmän sammanfattning. I sammanfattningen inom parentes angivna sifferbeteckningar hänvisar till i den senare framställningen upptagna punkter med mera detaljerad redogörelse för olika moment och förhållanden vid utrymningen. Redogörelsen berör, såvitt ej annat framgår, förhållandena vid såväl snabbutrymning som beredskapsutrymning och slutlig utrymning. Uppenbart är emellertid att vid beredskapsutrymning kräves mindre insatser av personal och transportmedel än vid snabbutrymning liksom att utrymningen kan genomföras i lugnare takt. — Utrymning, som sker efter uppmaning därtill, frivillig utrymning, kan ske helt genom de enskildas försorg, varvid civilförsvaret medverkar endast med råd och anvisningar till allmänheten. En sådan utrymning kan emellertid även ske under medverkan av civilförsvaret. Härvid sker utrymningen i huvudsak enligt ordningen för beredskapsutrymning.

Den som bor i ort, där planläggning för utrymning sker (1), får redan under fredstid genom civilförsvarets försorg viss information (2) om utrymningsplanläggningen med uppgift om vart han skall flytta vid ut-

rymning. Den som tillhör utrymningsberättigad kategori av befolkningen (3) skall när kungörelse (4) utgått att utrymning skall genomföras i första hand själv förbereda och genomföra sin utrymning (5). Han skall med eget transportmedel eller på annat lämpligt sätt bege sig till den för hans sektor (6) av utrymningsorten upprättade utrymningsstationen (7). Därifrån fortsätter han med eget transportmedel eller med vid utrymningsstationen anvisad kollektiv transport (8) ut på anvisad utrymningsväg (9). Vid lång utrymningsväg kan uppehåll göras på särskilda rastplatser (10). Färden ställes till den inkvarteringsort (11), där utrymmande från hans hemort skall förläggas. På mottagningsplats (12) i inkvarteringsområdet hänvisas den utrymmande till särskild rote (13), där han erhåller anvisning för enskild inkvartering (14).

Den, som på grund av sjukdom eller vanförhet är beroende av hjälp för utrymningen, skall efter anmälan hämtas till särskild hjälpplats (15). Därifrån transporteras han genom civilförsvarets försorg på lämpligt sätt till inkvarteringsområdet, om möjligt direkt till det ställe, där han skall inkvarteras.

Personer, som vid utrymningsordern vistas på anstalter, får sin utrymning ordnad genom anstaltens försorg (16). Sådana personer — liksom sjuka, vanföra m. fl., som ej kan klara sig själva på inkvarteringsorten — inkvarteras i internat (17).

Personer, som skall kvarstanna i utrymningsorten, kan omflyttas (18) till ur skyddssynpunkt lämpliga bostäder.

För utrymmande från vissa större orter och områden gestaltar sig utrymningen något annorlunda. Förhandsuppgifterna (19) till dem blir med avseende å inkvarteringsorter icke lika fullständiga. Från utrymningsorterna transporteras (20) de till särskilda genomgångsområden (21), där tillfällig inkvartering (22) kan beredas. Under den vidare transporten uppdelas de på skilda inkvarteringsorter genom försorg av särskilda fördelningsplatser (23).

1. Utrymningsorter

Kungl. Maj:t har den 25 april 1958 fastställt förteckning över tätorter för vilka utrymning skall planläggas med hänsyn till risken för luftanfall. I denna förteckning anges för varje tätort huruvida utrymningen skall avse enbart beredskapsutrymning eller om därutöver skall planläggas slutlig utrymning samt, i vissa fall, också omflyttning. Utrymningsorter är vidare sådana orter där enligt föreskrifter av civilförsvarsstyrelsen utrymning skall ske på grund av anknytning till flygbaser eller militära operationsområden.

Civilförsvarsstyrelsen meddelar varje länsstyrelse uppgifter om den utrymningsplanläggning, som skall äga rum för länets orter. Därvid anges om beredskapsutrymningen för en ort skall avse alla icke förvärvsarbetande,

omkring 50 procent av fredsbefolkningen, eller endast vissa grupper av dessa, omkring 40 procent av fredsbefolkningen.

2. *Underrättelse i fredstid till befolkningen om utrymningsplanläggningen*

Allmänheten skall i fredstid i sådan omfattning informeras om utrymnings- och inkvarteringsplanläggningen att den kan vid utrymning handla så som planerna förutsätter. Informationen skall i huvudsak ske genom broschyrer, tidningar och radio samt genom anslag i fastigheterna.

Underrättelserna skall bl. a. innehålla upplysning om avsett inkvarteringsområde och lämplig färdväg dit. Planläggningen skall om möjligt sikta till anordnande av gemensamt, på förhand bestämt inkvarteringsområde för befolkningen i samma stadsdel (sektor, se 6 nedan). Till befolkning, som skall inkvarteras i annat län eller eljest på längre avstånd från utrymningsorten kan på förhand icke ges så fullständiga uppgifter; inkvarteringsområdet kan nämligen i sådana fall icke från början så detaljerat bestämmas (se 19 nedan).

3. *Utrymningsberättigade*

Befolkningen i utrymningsorterna indelas i fyra utrymningskategorier, nämligen

Kategori A. Till kategorin hör personer, som skall beredskapsutrymmas. Hit hör barn och icke förvärvsarbetande personer jämte vårdare. Till de icke förvärvsarbetande hör bl. a. åldringar och sjuka samt hushållsarbetande kvinnor. Kategorin beräknas omfatta 50 procent av fredsbefolkningen.

Kategori B. Hit räknas förvärvsarbetande personer, som ej tillhör kategorierna C och D. En särskild undergrupp utgöres av personer, som är samsatta i verksamhet av betydelse för krigsansträngningarna och folkförsörjningen. Personer tillhörande denna undergrupp skall vara i verksamhet i utrymningsorten intill slutlig utrymning. Övriga i kategorin ingående personer kan i samband med beredskapsutrymning uppmanas till frivillig utrymning.

Kategori C. Kategorin utgöres av personer, som enligt vederbörande myndigheters bestämmande skall efter slutlig utrymning stanna kvar i utrymningsorten för upprätthållande av oundgängligen nödvändig, krigsviktig verksamhet. Till kategorin hör bl. a. civilförsvarspersonal, tillsynsmän för fastigheter och annan egendom, viss personal i administrationen och vid tekniska verk, personal för krigsförsörjning och kommunikationer samt servicepersonal för de kvarvarande.

Kategori D. Kategorin består av personer med särskild krigsplacering. Hit hör dels värnpliktiga, vilka beräknas utgöra 10 procent av fredsbefolkningen, och dels personer, som av myndighet eller enligt myndighets beslut krigsplacerats i för totalförsvaret viktig verksamhet utanför utrymningsorten.

Vid beredskapsutrymning skall i allmänhet hela kategori A utrymma, vid slutlig utrymning hela kategori B samt vid snabbutrymning hela kategorierna A och B samtidigt. Underrättelser lämnas i regel endast till dem, som under alla förhållanden skall kvarstanna i utrymningsorten (kategori C). Personer tillhörande kategori D skall lämna orten i enlighet med för dem utfärdade krigsplaceringsorder. De utrymningsberättigade blir däremot ej personligen underrättade om att de tillhör utrymningsberättigad kategori.

4. Kungörande att utrymning skall verkställas

Har utrymningsförordnande enligt 34 § civilförsvarslagen givits för visst område, kungöres förordnandet genom civilförsvarets försorg för områdets befolkning. Kungörandet följer på förhand uppgjord plan och sker bl. a. genom anslag och genom meddelanden från högtalarbilar. Genom kungörandet får allmänheten underrättelse om hur utrymningen skall genomföras.

Kungörande av inkvartering sker samtidigt i inkvarteringskommunerna. Vid kungörandet erinras kommunens invånare om skyldigheten att upplåta bostadsutrymmen för inkvartering.

5. Den enskildes åtgärder efter utrymnings kungörande

Efter kungörandet av utrymning skall den utrymningsberättigade söka i första hand själv ordna och genomföra sin och sin familjs utrymning. Skolbarn utrymmes tillsammans med familjen. Myndigheternas verksamhet syftar beträffande dem som själva kan genomföra utrymningen främst till understöd och samordning. Till den enskildes förberedelser för utrymning hör bl. a. att ordna transport, att packa utrustning och matsäck, att taga reda på värde- och identifieringshandlingar samt att iordningställa den lägenhet, som skall lämnas. Utrustning beräknas kunna medföras endast i begränsad omfattning. Till utrustning, som bör medföras, hör lämpliga och oömma kläder, filter och sovsäckar, toalettsaker samt tallrikar, matbestick o. d. Mat för två dygn bör medföras. Även pengar, värdehandlingar och identifieringshandlingar bör tagas med. Utrymnande, som färdas i egna bilar, bör i den mån så kan ske utan att bilens sittplatsutrymmen tages i anspråk vidare medföra sänglinne, madrasser, filter, kuddar samt kokkärl och enklare köksutrustning. — Iordningställandet av lägenheter innefattar bl. a. avstängning av gas, elektricitet och vatten. Lägenhetens nyckel lämnas till fastighetsägaren eller till tillsynsman.

De utrymnande skall så långt möjligt använda egna transportmedel för utrymningen. Utnyttjas icke hela passagerarutrymmet i enskild bil, skall anhöriga eller andra beredas möjlighet att medfölja.

Oberoende av planläggningen äger utrymnande, om läget så tillåter, enskilt ordna sin inkvartering genom utnyttjande av egen sommarstuga inom för inkvartering tillåtet område eller genom överenskommelse om inkvartering med släktingar eller andra i sådant område.

6. *Indelning i sektorer*

För underlättande av ledningen och genomförandet av utrymning indelas en del orter, särskilt större orter, i sektorer. Vid planläggningen eftersträvas att ge varje sektor viss eller vissa särskilda kommuner till inkvarteringsområde. Minst en större utrymningsväg bör finnas för varje sektor. Ledningen inom sektor utövas av särskild sektorledning, som förlägges till en ur trafik- och sambandssynpunkt lämplig plats, i regel belägen i utkanten av tätbebyggelsen och i anslutning till en större utrymningsväg.

7. *Utrymningsstationer*

För att tjäna som utgångspunkt för kollektiva transporter anordnas för utrymningsort — eller sektor därav — en eller flera utrymningsstationer. Utrymmande utan egna transportmedel skall bege sig till utrymningsstation. Vid sådan station skall vid behov också kunna lämnas färdanvisning till utrymmande med egna transportmedel. Enskilda transporter skall passera utrymningsstation. Om enskilt fordon ej är fullsatt, kan utrymmande vid utrymningsstation anvisas plats i fordonet. Utrymmande, som är i behov av hjälp, skall kunna tillfälligt omhändertagas vid utrymningsstation.

8. *Kollektiva transportmedel*

För utrymmande, som ej själva kan ordna sin förflyttning till inkvarteringsområdet, anordnas kollektiva transporter. Transportplanläggningen sker i samråd mellan civilförsvaret, militära myndigheter och transportregleringsmyndigheter.

Som kollektiva transportmedel utnyttjas främst järnvägståg, spårvagnar och bussar samt vid snabbutrymning och slutlig utrymning också lastbilar. Dessutom kan platser anvisas i icke fullsatta enskilda fordon. För transport av sjuka m. fl. utnyttjas bussambulanser och till ambulanser apterade skåpbilar.

Transportregleringsmyndigheterna ställer fordon och förare till civilförsvarets förfogande samt utfärdar erforderliga transportålägganden. Fordonen mottages av civilförsvaret på särskilda fordonsplatser.

9. *Utrymningsvägar*

Vilka vägar, utrymningsvägar, som skall begagnas för färd till inkvarteringsområde, fastställas av länsstyrelsen i samråd med försvarsområdesbefälhavaren. Särskild märkning skall vid behov verkställas av utrymningsväg. För landsvägstransporterna väljes som utrymningsvägar i första hand genomgående vägar med stor kapacitet.

Särskilda trafikregleringsorgan har till uppgift att utöva vägvisning och trafikdirigering på utrymningsvägarna samt att lämna allmänheten råd och upplysningar under färden.

10. Rastplatser

För utrymmande, som har att färdas längre vägar för att nå inkvarteringsområdet, anordnas särskilda rastplatser. Rastplats anordnas för vila, enkel sjukvård, drivmedelspåfyllning och reparationer. Vid rastplats kan också utspisning anordnas.

11. Inkvarteringsorterna

Såsom inkvarteringsområden användes sådana tätorter och landsbygdsområden, för vilka utrymning icke planlägges. Dock skall från inkvartering undantagas ort, för vilken utrymning icke planlägges men där skyldighet skall föreligga att anordna enskilda skyddsrum. Vidare undantages av militära skäl vissa orter från inkvartering. Inkvartering får ej ske så att tätorts invånarantal kommer att överstiga 5 000.

Planläggningen av inkvarteringsområdenas fördelning mellan utrymningsorterna verkställs av länsstyrelserna. Därvid skall inkvarteringsutrymmen beräknas för dels utrymmande från eget län och dels utrymmande, som skall mottagas från annat län. Civilförsvarsstyrelsen lämnar uppgifter till länsstyrelserna om utrymmande från annat län samt om deras fördelning på internatinkvartering och enskild inkvartering.

Fördelningen av inkvarteringsutrymmena mellan utrymningsorterna sker i första hand med utgångspunkt från att samtliga planlagda utrymningar genomföres samtidigt. Vid fördelningen skall man söka att i möjligaste mån undvika att utrymmande från mer än en ort placeras i samma inkvarteringskommun. Inkvarteringsorten bör ligga så nära hemorten som möjligt. Inkvarteringskapaciteten i områdena nära hemorterna bör därför helt utnyttjas. Inkvartering av förvärvsarbetande skall såvitt möjligt ske inom sådant avstånd från hemorten att dagliga resor till och från arbetsplats kan företagas. Särskilda inkvarteringsområden avsättes som regel icke såsom reserv. Behov, som går utöver vad man vid planläggningen räknat med, skall istället tillgodoses genom ökad beläggning.

Beräkningar av inkvarteringsområdenas inkvarteringskapacitet göres efter inventering av bostadsutrymmena i för inkvartering användbara byggnader. Vid inventeringen undersöks bl. a. de sanitära förhållandena — särskilt möjligheterna till vattenförsörjning — samt skyddsmöjligheterna vid radioaktiv beläggning. Vid planläggningen skall man räkna med en högsta beläggningstäthet av en person för sex kvadratmeters bostadsyta, varvid köks-, toalett- och garderobsutrymmen frånräknas. Har inventering ej verkställts, kan man vid planläggningen räkna med en beläggning, som skulle medföra högst en tredubbling av inkvarteringsortens befolkning i förhållande till fredstida folkmängd.

12. Mottagningsplatser

Inom inkvarteringsområde anordnas en eller flera mottagningsplatser för

de utrymmandes mottagande och vidare fördelning inom inkvarteringsområdet. Här träder mottagningsområdets civilförsvaret till. Ledningen av civilförsvarets verksamhet inom inkvarteringsområdet utövas i samverkan med kommunala organ och med inkvarteringsledningen i angränsande områden. Behovet av biträdespersonal vid verksamheten skall i första hand tillgodoses genom anlåtande av kommunalt anställda, exempelvis kommunal kontorspersonal.

På mottagningsplatserna hänvisas de utrymmande vidare till inkvarteringsrotarna. Särskilda transportmedel tilldelas mottagningsplatserna för erforderlig vidaretransport. Till mottagningsplatsernas arbetsuppgifter hör också vägvisning och trafikdirigering för den fortsatta färden. För dem som vid byte av transportmedel behöver uppehålla sig längre tid på mottagningsplats skall utspisning kunna anordnas och tillfällig inkvartering kunna beredas. På mottagningsplatser sker, i den mån detta ej skett redan i utrymningsorterna, sammansättning av internatgrupper.

Mottagningsplatser upprättas — om möjligt gemensamt — för mottagande av såväl utrymmande med egna transportmedel som kollektivt transporterade. Mottagningsplatserna upprättas företrädesvis i kommunernas centralorter eller i annat ur mottagnings- och fördelningssynpunkt lämpligt samhälle.

13. Rotar

För ledningen av inkvarteringen inom kommun indelas denna i rotar. Roteindelningen baseras i möjligaste mån på befintlig indelning, såsom indelningen i mantalsrotar eller byalag. I en rote bör i allmänhet kunna inkvarteras omkring 600 personer. I varje inkvarteringsrote skall finnas ett roteombud jämte ersättare för honom. Roteombudet bör besitta god person och lokalkännedom. Han bör i allmänhet kunna bedriva sin expeditionella verksamhet i bostaden. I mottagningskedet förlägges dock hans verksamhet till rotelokal, vartill användes en skola eller annat större utrymme.

Roteombudet har till uppgift att anvisa inkvartering åt utrymda, som från mottagningsplats hänvisats till roten, samt att medverka vid registrering av de utrymda. Inkvarteringsanvisningen kan avse enskild inkvartering eller internatinkvartering. Roteombud skall, då detta ej ålagts annan person, ansvara för iordningställande av internat inom roten och för driftens igångsättande. För anvisningsverksamheten begagnar roteombudet en förteckning över inkvarteringsfastigheterna inom roten. Roteombudet skall tillse att en aktuell sådan förteckning finns. Roteombudet skall behålla kopior av de anvisningssedlar han utfärdat såsom ett register över de enskilt inkvarterade.

De kommunala organ, vars medverkan påräknas vid civilförsvarets inkvarteringsverksamhet, bör utgöras av sådana organ, vars fredsuppgifter har samband med liknande verksamhet, t. ex. socialvårdsorganen. Samma

organ som sedan skall svara för de fortsatta uppgifterna beräffande de inkvarterade bör anlitas för biträde åt civilförsvaret vid det första omhändertagandet av de utrymda. Behovet av biträden i verksamheten tillgodoses genom frivilliga eller genom tillfälligt uttagen personal. Uppmärksamhet bör ägnas möjligheterna att särskilt för inkvarteringsverksamheten rekrytera personer bland de utrymda. Medverkan av annan personal än den som inskrivits i civilförsvaret bör, där så är erforderligt, säkerställas genom skriftliga överenskommelser.

14. Enskild inkvartering

I rotelokalerna utlämnas anvisningssedlar för enskild inkvartering. Anvisningssedel skall företes hos inkvarteringsvärd och innefattar förordnande om upplåtelse av erforderligt bostadsutrymme med rätt för den inkvarterade att utnyttja värdfolkets kokmöjligheter, sanitära anordningar m. m. De inkvarterade skall i allmänhet själva ordna sin matlagning och göra sina inköp.

Vid inkvarteringen bör om möjligt familjerna hållas samman. Beläggning bör göras någorlunda jämn. Möjlighet bör finnas att vid slutlig utrymning hänvisa utrymmande till bostäder, där medlemmar av deras familjer erhållit bostad vid beredskapsutrymning. Vid inkvartering i samband med beredskapsutrymning bör därför högst 60 procent av disponibelt platsantal utnyttjas.

15. Hjälpplatser

För omhändertagande av vissa utrymmande anordnas särskilda hjälpplatser. Omkring 10 procent av fredsbefolkningen beräknas utrymma över hjälpplats. Hjälpplats skall inom visst upptagningsområde betjäna utrymmande, vilka saknar förmåga att själva förflytta sig eller äger endast begränsad rörlighet. Personer, som icke själva kan ordna sin förflyttning till hjälpplats, skall efter anmälan till hjälpplats eller särskild beställningscentral hämtas i sina bostäder och föras till hjälpplats. Från hjälpplats organiseras också vidaretransport med kollektiva transportmedel, i regel direkt till inkvarteringsområde. — I vissa fall överföres också utrymmande från anstalter o. d. till hjälpplats.

Hjälpplats skall om möjligt ha tillgång till skyddsrum. För utrymmande över hjälpplats kan vidaretransport komma att dröja med hänsyn till brist på lämpliga transportmedel. Då det är möjligt förlägges hjälpplats till befolkningsskyddsrum. Vissa anstalter, såsom ålderdomshem, kan användas såsom hjälpplats för personer i behov av särskild vård. För bårklientel kan, där väntetiden räknas kunna bli lång, hjälpplats förläggas utanför upptagningsområdet i perifert belägna lokaler med tillgång till skyddsrum.

På hjälpplats fördelas däröver utrymmande med hänsyn till huruvida de kan inkvarteras enskilt eller behöver inkvarteras i internat. De vårdbehö-

vande, som icke åtföljes av vårdare, indelas i internatgrupper, bestående i regel av omkring 35 personer. Särskilda grupper uppsattes för varje kategori vårdbehövande, såsom barn, åldringar och sjuka.

16. Utrymning av hem, anstalter o. d.

För utrymning av hem, anstalter o. d. gäller särskilda, av vederbörande centrala myndigheter meddelade föreskrifter. Sådana särskilda föreskrifter finns beträffande sjukvårdsanstalter, särskole-, dövskole- och blindskoleinternat, barnhem och ålderdomshem, ungdomsvårdsskolor och fångvårdsanstalter.

Tillvägagångssättet vid utrymning kan åskådliggöras genom återgivande av vad som gäller för barnhem och ålderdomshem. Anvisningar för utrymning av dylika hem har utfärdats av socialstyrelsen i september 1959. Utrymmande vårdtagare överföres, där så kan ske, i första hand till hem av motsvarande slag i inkvarteringsområdet. En överbeläggning intill en fördubbling av antalet vårdtagare i fred anses vara möjlig vid hemmen i inkvarteringsområdena. Behoven av inkvarteringsplatser tillgodoses därutöver genom av civilförsvaret organiserade internat.

För hemmet utses särskild utrymningsledare och ersättare för honom. Utseendet ankommer i regel på hemmets styrelse under samråd med länsstyrelsen. Anstaltens personal biträder vid utrymningen och transporten. Vid behov av personalförstärkning skall framställning göras till länsstyrelsen. Hemmets personal medföljer för förstärkning av personalen hos mottagande hem. Föreståndare för internat, som upprättas för inkvartering av utrymmande från här avsedda hem, bör så långt möjligt uttagas bland hemmets ordinarie vårdpersonal. Detsamma gäller beträffande övrig vårdpersonal vid internaten. Uttagandet av personal sker genom hemmets styrelse eller innehavare eller, såvitt gäller ålderdomshem, genom socialnämnden. Samråd skall vid uttagningen äga rum med länsstyrelsen. Personalbehovet i övrigt fyller i ett verkställighetsläge genom försorg av civilförsvaret.

Transporterna sker under civilförsvarets ledning. De planlägges med ledning av från utrymningsledaren till länsstyrelsen lämnade uppgifter. Civilförsvaret svarar för tilldelningen av transportmedel samt meddelar anvisningar om utrymningsvägar o. d.

För sjukvårdsanstalternas utrymning och för förläggning av utrymda därifrån gäller en särskild ordning. Förutom när det gäller utrymnings-transporterna medverkar här civilförsvaret endast i begränsad omfattning, främst genom upprättande av tillfälliga internat för omhändertagande under kortare tid av utrymda, som skrivits ut från sjukvårdsanstalt.

17. Inkvartering i internat

I internat förlägges dels personer, som i fredstid vistas på hem och anstalter i utrymningsorterna, och dels barn, sjuka och åldringar m. fl. i enskild

vård, vilka vid utrymning ej åtföljes av vårdare. I den mån tillförlitligt underlag för beräkning av behovet av internatplatser ej kan erhållas, skall man vid planläggningen utgå ifrån att 4 procent av fredsbefolkningen behöver förläggas till internat.

Länsstyrelsen beräknar behovet av internatutrymmen inom länet och ombesörjer i samband med planläggningen att för internaten erforderliga fastigheter och lokaler reserveras enligt Kungl. Maj:ts kungörelse den 30 december 1952 om planläggning under fredstid för ianspråktagande av egen- dom vid krig eller krigsfara. För varje barn beräknas åtgå ett förläggnings- utrymme på omkring 3,5 kvadratmeter och för varje vuxen omkring 5 kvadratmeter. Därtill kommer måltids- och sällskapsutrymmen, köksut- rymmen m. m.

Antalet internat, som skall planläggas i en kommun, bestämmes av läns- styrelsen. Länsstyrelsen anger även i vilken mån internaten skall avses för barn och för andra vårdbehövande. Vid planläggningen räknar man med att en fjärdedel av internatklientelet utgöres av barn.

När det gäller internat, som skall utgöra förläggning för utrymmande från hem eller anstalt, uttages såsom tidigare framgått internatföreståndare och personal i största utsträckning bland hemmets eller anstaltens fredstida personal. Denna personal inskrives ej i civilförsvaret. För övriga internat uttages personalen i inkvarteringsområdet och rekryteras bland frivilliga. Skriftliga avtal skall upprättas med internatföreståndare. Ej heller perso- nalen för dessa internat inskrives i civilförsvaret. Som biträdespersonal vid internatens upprättande beräknas behövas 2—3 personer per internat om 35 platser. För tillgodoseende av det fortsatta behovet av biträdespersonal skall eftersträvas en rekrytering bland de enskilt inkvarterade.

På internatföreståndare och föreståndare för anstalt i inkvarteringsom- rådet ankommer att organisera internatverksamheten, att utöva ledningen över internatpersonalen, att tillse att tillfredsställande vård beredes de på internatet förlagda, att anordna utspisning och anskaffa förnödenheter samt att i övrigt svara för ordningen vid internatet och för att verksamheten där bedrivs på ett ändamålsenligt och ekonomiskt sätt.

Internaten upprättas och igångsättes av det lokala civilförsvaret. Ansva- ret för uppsättandet och igångsättandet ankommer på distriktschefer, civil- försvarsombud och roteombud.

Utrustning för internaten medföres i viss utsträckning från utrymda hem och anstalter. Utrymningsledaren skall vid angivandet av hemmets trans- portbehov uppge också behovet av transportmedel för utrustning. Sådana transportmedel kan emellertid som regel icke beräknas stå till förfogande förrän utrymningen av ortens befolkning genomförts. Den utrustning, som i övrigt erfordras, tillhandahålles av civilförsvaret. Särskild bilaga till civil- försvarets planlägningsinstruktion upptager exempel på utrustning för internat.

Patienter å sjukvårdsanstalter, som lyder under det civila medicinalväsendet, inräknas ej i internatklientelet.

18. Omflyttning

Såsom ett led i successiv utrymning skall i vissa orter planläggas också omflyttning av vissa förvärvsarbetande. Omflyttningen innebär flyttning från fredsbostaden till annan inom tätorten ur skyddssynpunkt bättre belägen bostad. För inkvartering av de omflyttade användes i första hand bostadsområden med fristående hus av motståndskraftig konstruktion, vilka är utrustade med skyddsrum.

I stället för omflyttning kan, om förhållandena så medger, ifrågakomma inkvartering i bostad utanför utrymningsorten. Bostaden skall då vara belägen så att dagliga resor till och från arbetsplatsen kan företagas.

Sedan omflyttning kungjorts skall den omflyttande vidtaga förberedelser av enahanda slag som den som skall utrymma. Transporten till omflyttningens bostad sker med anlitan av egna transportmedel eller ordinarie kollektiva transportmedel. Den omflyttande skall i första hand själv söka ordna sin inkvartering hos anhöriga eller arbetskamrater. Vid anskaffandet av inkvarteringsbostäder kan företag, vars personal skall omflytta, medverka. Därest den omflyttande ej själv kan skaffa inkvarteringsbostad, skall anvisning om sådan lämnas av myndigheterna.

Omflyttning sker under civilförsvarets ledning och med dess medverkan. På civilförsvaret faller bl. a. uppgifterna att kungöra omflyttning och att distribuera förteckning över skyddsrumsförsedda fastigheter inom områden, där inkvartering får ske. Det ankommer på hjälpplats att kontrollera vilka utrymmen, som kan disponeras i de å registret upptagna fastigheterna. På hjälpplats skall upprättas expedition för anvisning av inkvarteringsutrymmen genom utfärdande av anvisningssedlar. Uppgifterna för hjälpplats kan övertagas av utrymningsstation eller anförtros exempelvis större företags personalkontor, kommunal bostadsförmedling eller fastighetsägareförening.

19. Förhandsuppgifter till utrymmande från de största städerna m. fl.

Utrymmande från de tre största städerna och vissa andra utrymningsområden skall inkvarteras på långt avstånd från hemorterna. Vid inkvartering i annat län eller eljest på längre avstånd från utrymningsområdet kan inkvarteringsområdet i regel ej närmare bestämmas på förhand. Underrättelserna till här angivna utrymmande skall då innehålla uppgift om utrymningsvägar och färdmål eller om möjligt län eller del av län, där inkvartering avses ske.

20. Transporter för utrymmande med längre färdväg

Transporterna från de största orterna skall äga företräde till utnyttjande av järnvägarna vid snabbutrymning. För transporterna disponeras under

begränsad tid också vissa för krigsmakten uttagna fordon. Trafiken från dessa orter äger vid snabbutrymning företräde framför annan landsvägs- trafik, i regel även militär trafik.

21. Genomgångsområden

För utrymmande från de tre största städerna och då direkttransport i övrigt ej kan ske till område för varaktig inkvartering avdelas särskilda genomgångsområden. I dessa genomgångsområden skall tillfällig inkvartering och förplägnad kunna beredas de utrymmande i avvaktan på vidaretransport. Civilförsvaret i genomgångsområdet organiseras för inom detta förekommande uppgifter.

22. Tillfällig inkvartering

I genomgångsområdena för de tre största städerna skall planläggas tillfällig inkvartering vid snabbutrymning. Sådan inkvartering kan ifrågakomma även eljest i fall då det kan förutses att tillgängliga transportmedel ej förslår för utrymningstransporter i en etapp. Tillfällig inkvartering kan förläggas även till platser, där varaktig inkvartering icke sedan skall ske. Inkvarteringen skall så långt möjligt äga rum i mindre samhällen vid järnvägs- linje eller utrymningsväg. Såväl enskild som kollektiv inkvartering i skolor, samlingslokaler o. d. kan ifrågakomma.

23. Fördelningsplatser

Då anvisning å inkvarteringsområde ej kunnat lämnas de utrymmande i hemorterna, sker fördelningen av inkvarteringsområden vid särskilda fördelningsplatser. Fördelningsplatser kan finnas såväl för län för fördelning av de utrymmande på civilförvarsområden som inom civilförvarsområden för fördelning på inkvarteringskommuner. Fördelningsplats kan samordnas med annan för verksamheten inrättad central, såsom rastplats eller mottagningsplats för kommun.

KAPITEL IV

Fredstida förhållanden på det kommunaltekniska området

På en del kommunaltekniska verksamhetsområden fullgör kommunerna uppgifter till följd av i lag reglerade skyldigheter. På andra områden föresiggår en omfattande frivillig verksamhet. I detta kapitel skall ges en översikt över det författningsmässiga underlaget för kommunernas tekniska verksamhet. Därjämte skall vissa uppgifter lämnas om verksamhetens omfattning och organisation.

När det gäller *vägar och gator* finns bestämmelser främst i lagen den 30 juni 1943 om allmänna vägar och byggnadslagen den 30 juni 1947. Lagen om allmänna vägar avser sådana för den allmänna samfärdseln upplåtna vägar, som hålles genom det allmännas försorg. Väghållningen omfattar byggande och underhåll av allmän väg. Väg skall enligt 5 § allmänna väglagen hållas i ett för samfärdseln tillfredsställande skick. Till underhåll av väg räknas bl. a. sådana åtgärder för vägs hållande i fargillt skick som påförande av väghållningsämnen, vägbanans jämnande samt underhåll och iståndsättning av bro eller färja.

Enligt 11 § första stycket allmänna väglagen är kronan väghållare på landet medan städerna är väghållare inom sina områden. I bestämmelsens andra och tredje stycke stadgas vissa undantag från denna huvudprincip. Bestämmelsen har i dessa delar underkastats ändringar genom lag den 27 maj 1960 (nr 375). Enligt andra stycket i nu gällande lydelse äger, om särskilda skäl är därtill, Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen förordna att kronan skall vara väghållare inom visst område av stad. Finnes stad sakna förutsättningar för att vara väghållare, äger Konungen förordna att kronan skall vara väghållare inom staden i dess helhet. Enligt 11 § tredje stycket äger Konungen på därom gjord framställning förordna att köping eller annat samhälle, för vilket byggnadslagens bestämmelser för stad äger tillämpning, skall vara väghållare inom sitt område eller del därav. Förordnande enligt tredje stycket kan jämkas eller hävas efter vad i andra stycket för där avsedda fall är stadgat. — I detta sammanhang kan anmärkas att kronan också kan ombesörja viss väghållning efter överenskommelse mellan väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och väghållande kommun.

Av bestämmelserna i allmänna väglagen kan här vidare erinras om 48 §. Enligt bestämmelsen skall stads underlåtenhet att bygga statsbidragsberät-

tigad väg eller eftersättande av underhållet av väg, där rättelse ej sker efter tillsägelse av vägförvaltningen, anmälas till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Styrelsen äger, även utan anmälan, förelägga staden viss tid, inom vilken erforderliga åtgärder skall ha vidtagits vid äventyr att styrelsen eljest låter utföra åtgärderna på stadens bekostnad.

Enligt 74 § byggnadslagen åvilar underhållet av gata eller annan allmän plats staden. Är kronan väghållare i stad, skall underhållet av allmän väg, som upplåtits till gata, liksom av gata, som förklarats tillika vara allmän väg, enligt 74 § andra stycket byggnadslagen — och häremot svarande 52 § allmänna väglagen — åvila kronan. 74 § byggnadslagen äger motsvarande tillämpning för vissa stadsliknande samhällen. Alla trafikleder, som hålles av kronan, betraktas i väghållningshänseende såsom allmänna vägar. I städer, där kronan är väghållare, finns alltså trafikleder, vilka samtidigt är vägar i väglagens mening och gator enligt byggnadslagen. Vilka gator, som kronan skall hålla såsom allmänna vägar, bestämmes i den ordning, som är stadgad i väglagen. Den gatuhållningsskyldighet, som sålunda skall inräknas i kronans väghållningsskyldighet, avser dels de gator, som efter den 1 januari 1944 byggts eller bygges av kronan som väghållare, dels sådana allmänna vägar, som efter nyssnämnda dag tillika upplåtits som gator, dels ock sådana nyssnämnda dag som gator upplåtna trafikleder, som därefter förklarats tillika vara allmänna vägar.

Av städerna är enligt av Svenska stadsförbundet tillhandahållna uppgifter 102 stycken egna väghållare. 4 köpingar ombesörjer efter förordnande av Konungen själva sin väghållning. Kronan ombesörjer hela väghållningen i 31 städer, vilka alla är av mindre storlek. Därför förekommer — med stöd av den vid 1960 års reform i väglagen införda möjligheten därtill — att kronan är partiell väghållare i stad. Sådan partiell väghållning kan ifrågakomma exempelvis i fall, då en stad omfattar stora utomplansområden eller då det organisatoriskt ter sig lämpligast att kronan är väghållare för hela sträckan av viss väg även till den del sträckningen faller inom stadsgränser. I fråga om underhållsarbeten förelåg före 1960 års reform överenskommelser om viss väghållning genom kronan med ett 25-tal städer.

Statsbidrag till väg- och gatuhållning i vissa städer och stadsliknande samhällen utgår enligt förordningen därom den 27 maj 1960 (nr 374). Bidrag utgår till byggande och underhåll av allmänna vägar och för den allmänna samfärdseln nödiga gator. Det ankommer på väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att efter länsstyrelsens hörande bestämma vilka gator, som skall anses nödiga för den allmänna samfärdseln. För byggande av väg och utfartsfri gata samt utförande av större kantarbete eller trafikordning, som ingår i gata, är statsbidraget 95 procent. Till annat bidragsberättigat gatubyggnadsarbete utgår bidrag med 85 procent. Om synnerliga skäl föreligger kan högre statsbidrag än nu sagts beviljas. Bidraget för underhåll utgör 95 procent av det belopp vartill stads eller stadsliknande samhälles

kostnader beräknas skäligen böra uppgå. De årliga bidragsbeloppen fastställes för varje stad och samhälle av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen för en tid av två år i sänder. Inträder under löpande tvåårsperiod väsentligt ändrade förhållanden i avseende å underhållet, må beräkningen jämkas med hänsyn därtill. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen skall övervaka att statsbidragen till väg- och gatuhållningen på lämpligt sätt användes för avsett ändamål och äger därvid meddela anvisningar rörande utförandet av arbeten, till vilka statsbidrag utgår. — Av uppgifter, som redovisats av utredningen om städernas väghållning i betänkande om statsbidragen till städernas vägar och gator m. m. (SOU 1959: 19), framgår att under senare delen av 1950-talet omkring en tredjedel av de väghållande städernas totala gatunät på omkring 8 000 kilometer utgjordes av bidragsberättigade gator. Underhållskostnaderna för de bidragsberättigade vägarna och gatorna uppgick enligt uppgifter i samma betänkande till ett sammanlagt belopp, som var ungefär dubbelt så stort som underhållskostnaderna för icke bidragsberättigade. Av Svenska kommunal-tekniska föreningens statistik för 1959 framgår att de totala kostnaderna för städernas gator och vägar under ifrågavarande år uppgick till omkring 340 miljoner kronor, varav knappt en tredjedel utgjorde kostnader för underhåll.

Väghållningen för kronans räkning handhaves av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt vägförvaltningarna i länen. — Vägförvaltningarna ingår i länsstyrelsernas krigsorganisation. — Där stad eller stadsliknande samhälle är väghållare, handhaves väghållningen av den kommunala nämnd eller styrelse, som därtill utsetts, i Stockholm under inseeende av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, och eljest under närmaste inseeende av vägförvaltningen i länet. Verksamheten bedrivs i städerna av byggnads- eller gatukontor, stundom av stadsingenjörskontor. — I en stad, Linköping, har byggnadskontorets samtliga arbetsuppgifter, inbegripet väg- och gatuhållningen, med undantag av hamnförvaltningen överförts till det kommunala elbolaget, vars namn därvid ändrats till Aktiebolaget Linköpings stads tekniska verk. — Verksamheten torde så gott som genomgående vara den mest personalkrävande av de kommunala verksamhetsgrenarna. Av uppgifter, som Svenska stadsförbundet tillhandahållit beträffande antalet arbetstagare hos städerna under 1961, framgår att omkring 12 000 kommunala arbetstagare, vars lönevillkor regleras av gemensamma specialbestämmelser och i anslutning därtill upprättade kollektivavtal, är knutna till gatu- och byggnadskontoren. Rätt stora variationer kan föreligga när det gäller personalstyrkan i städer av samma storlek. Kommunalrättskommittén har tagit del av uppgifter, som vid uppbyggnaden av byggnads- och reparationsberedskapen (BRB) inhämtats rörande kommunernas personella och materiella resurser. Av uppgifterna framgår att tillgången till egna maskiner och arbetsredskap skiftar starkt kommunerna emellan. Under det att en del kommuner är väl utrustade även med tyngre arbetsmaskiner såsom grävmaski-

ner, kranar, vägvältar och väghyvlar, saknar andra kommuner — även förhållandevis stora orter — nästan helt sådan utrustning. Variationerna återspeglar det förhållandet att kommunerna i växlande omfattning anlitar entreprenörer för gatu- och vägväsendet. Enligt uppgifter från Svenska landskommunernas förbund anlitar landskommuner och köpingar till övervägande del entreprenörer för nyanläggningar. Endast i vissa tätortskommuner med större fast kommunalarbetarkår uppges nyanläggningar av nämnvärd omfattning ske i egen regi. Underhållet säges i betydligt större omfattning äga rum i kommunernas egen regi.

En omfattande kommunalteknisk verksamhet ansluter sig till kommunernas uppgifter på den allmänna hälsovårdens område. Hälsovårdsstadgan den 19 december 1958 (nr 663) innehåller bl. a. bestämmelser om kommunernas övervakande av *vattenförsörjning* och *avloppsväsende*, varjämte föreskrifter ges om beskaffenheten av anordningarna för vatten och avlopp. Bestämmelser av betydelse för kommunernas insatser finns också i kap. 2 och 8 i vattenlagen och i 1959 års byggnadsstadga.

Skyldigheter för kommunerna att själva driva verksamhet på området finns reglerade i lagen den 3 juni 1955 (nr 479) om allmänna vatten- och avloppsanläggningar. Statsbidrag till vatten- och avloppsanläggningar kan utgå jämlikt Kungl. Maj:ts kungörelse därom den 5 juni 1959 (nr 251).

Med allmän vatten- och avloppsanläggning förstås enligt lagen den 3 juni 1955 anläggning, som har till ändamål att bereda vattenförsörjning och avlopp för bostäder eller annan bebyggelse och som omhänderhas av kommun eller, då den omhänderhas av annan, i särskild ordning förklarats för allmän. Anordning, som omhänderhas av annan än kommun, kan efter framställning av huvudmannen av länsstyrelsen förklaras för allmän då den prövas vara av väsentlig betydelse ur allmän synpunkt. Sådan förklaring kan meddelas allenast då av anläggningen berörd kommun lämnat medgivande härtill. Då till förekommande av sanitär olägenhet påkallas att vattenförsörjning och avlopp för visst område ordnas i ett större sammanhang, ankommer på kommunen att ombesörja eller tillse att allmän anläggning kommer till stånd. Vid försummelse från kommunens sida kan länsstyrelsen utfärda åläggande att vidtaga åtgärder och äger därvid stadga vite. — Lagen innehåller vidare bestämmelse om bl. a. anläggningens verksamhetsområde, om anläggningens utförande, om anslutningsrätt och anslutningstvång samt om avgifter. För anläggning, som omhänderhas av annan än kommun, äger kommun utse lämplig person att vara tillsynsman. Kan med skäl antagas att anläggningens angelägenheter försummas eller skötes på mindre lämpligt sätt, äger länsstyrelsen förordna syssloman att i huvudmannens ställe och för dennes räkning handha anläggningen och därmed förenade angelägenheter.

Statsbidragen enligt kungörelsen den 5 juni 1959 torde med hänsyn till beräkningsmetoden sakna praktisk betydelse för flertalet stadssamhällen.

Kommunal-tekniska föreningens statistiska uppgifter redovisar vattenverk och avloppsverk i 130 städer. För vattenverken lämnas för varje stad uppgift om antalet invånare inom verkets avsättningsområde. Av uppgifterna framgår att endast en obetydlig del av städernas hushåll saknar tillgång till kommunalt vatten. Inkomsterna av försålt vatten i städerna uppgick under 1959 till sammanlagt omkring 130 miljoner kronor. Till belysning av ledningsnätets omfattning kan anges att nätets längd 1959 i 4 städer med omkring 75 000 invånare varierade mellan omkring 15 och 26 mil. I 8 städer med 20 000—25 000 invånare varierade ledningslängden mellan omkring 7 och 12 mil och i 6 städer med 10 000—11 000 invånare mellan omkring 3 och 5 mil. Huvudledningarna för avlopp varierade för ovan angivna grupper städer mellan omkring 22 och 29 mil, mellan omkring 7 och 14 mil samt mellan omkring 3 och 5 mil. Under senare år har inom kommunerna tillkommit ett stort antal anläggningar för högggradig rening av avloppsvatten. 1960 fanns omkring 360 sådana reningsverk.

Enligt uppgifter från landskommunernas förbund är kommunerna i allmänhet huvudmän för vatten- och avloppsanläggningarna. I åtskilliga mindre tätorter och andra orter förekommer enligt samma uppgifter föreningar för motsvarande ändamål. Vanligen uppges verksamheten handhas av kommunalnämnden, men särskilt tillsatta organ, såsom vattenverksstyrelser, förekommer. Personellt är verksamheten vanligen samordnad med övrig teknisk förvaltning.

På vattenförsörjningens och avloppsväsendets område förekommer i förhållandevis stor utsträckning samarbete kommunerna emellan. En utveckling mot ett ytterligare samgående kan förutses. Enligt uppgifter, redovisade i indelningssakkunnigas betänkande (SOU 1961: 9), fanns 1960 9 kommunalförbund på vatten- och avloppsområdet under det att i 92 fall förekom samverkan på grund av interkommunala avtal. Inom Sveriges kommunal-tekniska förening finns en särskild avdelning för vatten och avlopp. Arbete pågår med bildande av särskild rikssammanslutning för kommunala vatten- och avloppsverk för samarbete dem emellan i tekniska, ekonomiska och administrativa frågor och för tillvaratagande av gemensamma intressen.

Bestämmelser rörande *renhållning* finns i hälsovårdsstadgan, i allmänna ordningsstadgan den 14 december 1956 och i lagen samma dag om skyldighet att renhålla gata m. m. Några statsbidragsförfattningar finns ej på området. — Verksamheten på renhållningsväsendets område innefattar avträdesrenhållning och sophämtning samt gaturenhållning.

I hälsovårdsstadgan ingår särskilt kapitel om renhållning, innehållande mera allmänt hållna bestämmelser om uppsamling, förvaring och bortforsling av sopor, avfall o. d. Några bestämmelser om skyldigheter till kommunalt driven verksamhet ingår ej i kapitlet. Kapitlet upptager också föreskrifter om allmän avstjälpningsplats och allmän destruktionsanläggning.

Någon uttrycklig skyldighet för kommun att anordna avstjälpningsplats finns icke reglerad i hälsovårdsstadgan. En dylik skyldighet har ansetts följa av de allmänna åliggandena beträffande hälsovården enligt första kapitlet i stadgan.

Enligt 3 § allmänna ordningsstadgan skall allmän plats bl. a. genom tjänliga renhållningsåtgärder hållas i sådant skick, som med hänsyn till ortsförhållandena, platsens belägenhet inom samhället och omständigheterna i övrigt tillgodoser skäliga anspråk. I lagen om skyldighet att renhålla gata m. m. stadgas att renhållningen i stad inom område, för vilket stadsplan fastställts, av gata, torg, park och annan sådan allmän plats samt allmän väg åvilar staden. Fastighetsägarna kan genom beslut av stadsfullmäktige — i vissa fall efter underställning till Kungl. Maj:t — åläggas att renhålla gångbana o. d. I praktiskt taget samtliga städer har man beslutat att med stöd av bestämmelserna i gaturenhållningslagen ålägga fastighetsägarna skyldighet att renhålla gångbana eller annat för gångtrafiken erforderligt utrymme utanför fastigheten. Undantag utgör de 8 städer med Stockholm i spetsen, som redan före gaturenhållningslagens ikraftträdande kommunaliserat gaturenhållningen. — Bestämmelserna för stad äger enligt lagen motsvarande tillämpning för köping, ävensom för annat samhälle, där byggnadslagens bestämmelser för stad äger tillämpning.

Hur kommunerna skall anordna sitt renhållningsväsende är icke i lag reglerat. Det har ansetts böra ankomma på kommunerna själva att anpassa verksamheten efter ortens förhållanden.

Av uppgifter, redovisade i kommunal-tekniska föreningens statistik, framgår att städernas renhållningsväsende under verksamhetsåret 1959 sysselsatte tillhoppa inemot 3 000 arbetstagare. Verksamhetens organisation skiftar och på en del håll förekommer samtidigt flera organisationsformer. Den vanligaste organisationsformen är kommunalt renhållningsverk. Över 70 kommunala renhållningsverk finns i städerna. I ett 50-tal städer anlitas kommunala entreprenörer för verksamheten. Därjämte förekommer i mindre omfattning renhållning genom av fastighetsägarna anlitate entreprenörer och genom enskilda. — Inemot 20 städer redovisar anordningar för förbränning av sopor.

Landskommunernas förbund har uppgivit att i landsbygden verksamheten i det övervägande antalet fall ombesörjes av entreprenörer.

Om interkommunalt samarbete kan anmärkas att kommunindelningssakkunniga för 1960 redovisat 16 avtal om samverkan på verksamhetsområdet. I förarbetena till hälsovårdsstadgan har rekommenderats samverkan kommunerna emellan när det gäller avstjälpningsplatser och destruktionsanläggningar.

Tillhoppa 22 städer hade enligt uppgifter för 1959 *gasverk*. Verksamheten regleras ej av särskilda bestämmelser utan fullgöres frivilligt utan annat stöd än 3 § första stycket kommunallagen, enligt vilken bestämmelse kommuner-

na äger att själva efter kommunallagens bestämmelser vårda sina angelägenheter, såvitt icke handhavandet därav enligt gällande författningar tillkommer annan. Med hänsyn till kommunernas bestämmanderätt över den publika marken — gator, torg och andra allmänna platser — kan de kommunala affärsverken sägas ha en faktisk monopolställning.

Verksamheten vid gasverken hade under 1959 en omslutning på tillhoppa omkring 150 miljoner kronor. Antalet anslutna gasmätare översteg 600 000. Gasverken hade ett sammanlagt ledningsnät på nära 3 000 kilometer. I flertalet städer fanns ledningar av mellan 5 och 10 miles längd. Tillhoppa över 1 200 arbetstagare var enligt uppgifter för 1961 knutna till gasverken.

Ett visst interkommunalt samarbete förekommer med avseende å gasförsörjningen därigenom att de två största städernas gasverk levererar gas också till några förorter. Samtliga gasverk är anslutna till Svenska Gasverksföreningen.

Också på *elektricitetsförsörjningens* område är den kommunala verksamheten frivillig och sker med stöd av 3 § första stycket kommunallagen. Av författningar av betydelse för verksamheten kan särskilt nämnas lagen den 27 juni 1902 innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar. Till följd av bestämmelser i ifrågavarande lag äger kommunerna visst inflytande beträffande elförsörjningen. Elektriska anläggningar är koncessionskrävande. Kommunerna skall beredas tillfälle till yttrande i koncessionsärendet. Vidare gäller att menighet ej är pliktig att utan synnerliga skäl inom område, för vilket finns stadsplan eller byggnadsplan, eller inom fastställt hamnområde för anläggning avstå eller upplåta gata, torg, allmän plats eller vattendrag. Genom sistnämnda vetorätt kan kommunerna sägas i viss utsträckning ha distributionsmonopol inom planlagt område.

Om förhållandena på elförsörjningens område finns åtskilliga uppgifter redovisade i elkraftutredningens betänkanden, av vilka slutbetänkandet om elkraftförsörjningen (SOU 1954: 12) framlades i april 1954. Med hänsyn till den snabba utvecklingen på området är uppgifterna nu icke längre fullt aktuella. Uppgifterna kan emellertid ge en allmän uppfattning om omfattningen av den kommunala verksamheten på området.

Företagen för distribution i städerna var redan från början i stor utsträckning kommunalt ägda. Städerna har under den fortsatta utvecklingen i allt större utsträckning tagit hand om distributionsapparaten. Av rikets städer hade enligt elkraftutredningen i runt tal 82 procent, representerande 92 procent av det totala invånarantalet, helt kommunägda distributionsföretag. I 14 procent av städerna ombesörjdes distributionen huvudsakligen av företag helt i enskild eller i statens ägo. Därutöver förekom distribution genom bolag, som ägdes till ungefär hälften av kommuner och till hälften av enskilda, samt distribution delad mellan kommunägt företag och enskilt företag. Liknande förhållanden uppgavs råda också när det gäller köpingar och andra större tätorter av stadskaraktär. — Utvecklingen sades ha med-

fört en successiv övergång till särskilda kommunala organ för elverkens skötsel. Verksamheten drives på några håll i bolagsform. — En tredjedel av företagen med stadsdistribution hade egna vattenkraftstationer och något fler av dem egna värmekraftverk, de sistnämnda i allmänhet avsedda endast för reserv- eller toppkraftalstring. Det stora flertalet verk inköpte råkraft från storkraftföretag. Samtliga stadselverk var anslutna till riksnätet. I flertalet städer med över 20 000 invånare avsattes kraften till mer än hälften för industriella och liknande ändamål.

Organisationen var enligt elkraftsutredningen för landsbygdens del mera oenhetlig. 1950 fanns omkring 2 750 landsbygdsföretag. För den största distributionen svarade aktiebolagen, inom vilka de stora råkraftförsäljande kraftaktiebolagen dominerade. För den närmast största distributionen svarade distributionsföreningar, vilka till antalet var den klart största gruppen landsbygdsföretag. Statliga, kommunala och speciella företag svarade endast för en mindre del av distributionen men en stadig ökning hade ägt rum av deras andel. De kommunala företagen var förhållandevis fåtaliiga och fanns merendels i köpingar och municipalsamhällen. I övrigt distribuerades kraft av olika enskilda företag eller personer. Ett stort antal stadselverk distribuerade kraft också till kringliggande landsbygd.

Städernas elverk är i stor utsträckning anslutna till Svenska elverksföreningen, i vilken också ingår ett antal elverk i köpingar och andra större tätorter.

En omfattande kommunal verksamhet äger nu också rum när det gäller värmeförsörjningen. Under 1950-talet har tillkommit ett antal större kommunala *värmeverk*. 10 städer hade 1961 ett eller flera värmeverk, anslutna till Svenska värmeverksföreningen. I några städer eller stadsområden tillgodoses en betydande del av värmebehoven genom kommunala värmeverk. I en av dessa städer bodde 1961 mer än 70 procent av invånarna inom värmeverkets distributionsområde. Denna stads värmeverk hade ett ledningsnät av nära 4 mils längd. — Verksamheten äger rum med stöd av 3 § första stycket kommunallagen och är ej reglerad av särskilda författningsbestämmelser.

Utan annat stöd än 3 § första stycket kommunallagen bedrivs kommunal verksamhet också på *hamnväsendets* område. Genom olika författningar regleras hamnarnas verksamhet och förhållanden i skilda hänseenden. Tre statsbidragsförfattningar finns på området, men statsbidragen torde i stort sett sakna betydelse för de viktigaste hamnarnas vidkommande.

Så gott som alla hamnar av någon betydelse är kommunägda och drivs i kommunal regi. I runt tal ett 50-tal kommunägda hamnar, kusthamnar såväl som insjöhamnar, är medlemmar av Svenska hamnförbundet. Därjämte ingår i förbundet ett mindre antal betydelsefulla hamnar i enskilt företags ägo.

För förvaltningen av de kommunägda hamnarna har i allmänhet tillsatts

särskild hamnstyrelse eller särskild hamndirektion. För några av hamnarna utgör drätselkammaren förvaltningsmyndighet. I de större hamnarnas förvaltningsorgan ingår i regel en särskild teknisk avdelning. För en del hamnar handhas de tekniska uppgifterna av byggnads- eller stadsingenjörskontoren. Till hamnarna hör ofta, förutom kajer, hamnplaner, järnvägsspår och byggnader, en omfattande teknisk utrustning. Antalet i hamnverksamheten sysselsatta arbetstagare uppgår för de största hamnarnas del till 500—600 personer och såvitt gäller de medelstora hamnarna till 30—40 personer. För bl. a. byggnadsarbeten och kajanläggningar anlitas ofta entreprenörer.

Svenska hamnförbundet har till ändamål att främja samverkan på hamnväsendets område och tillvarataga för hamnarna gemensamma intressen. En på hamnförbundets initiativ bildad central samarbetsnämnd handlägger frågor om rationalisering av hamnrörelsen.

Frivillig kommunal verksamhet drives också på *kommunikationsväsendets* område. Kommunerna har i förordningen den 25 oktober 1940 ang. yrkesmässig automobiltrafik m. m. tillagts viss opinionsrätt när det gäller ärenden om tillstånd till linjetrafik.

I 5 städer finns nu kommunal spårvägstrafik. Därjämte ombesörjes på många håll stadstrafik genom kommunägda bussföretag. De större städerna har oftast egna sådana företag. Verksamheten drives icke sällan i bolagsform.

Tekniska inslag förekommer i åtskillig verksamhet vid sidan av den renodlat tekniska verksamheten. Här kan erinras om den kommunala verksamheten för förvaltning av byggnader, parker, tvätt- och badinrättningar samt idrottsplatser och andra friluftsanläggningar. När det gäller kommunala byggnader kan erinras om att kommunerna förutom byggnader för förvaltning och teknisk verksamhet äger och förvaltar byggnader för bl. a. skolväsendet, brand- och polisväsendet samt åldringsvård och barnavård.

Om landskommunernas utrustning med teknisk personal kan anmärkas att enligt uppgift från landskommunernas förbund ungefär hälften av samtliga landskommuner — köpingarna frånräknade — saknar egen sådan personal. Kommunernas viktigaste och mest omfattande tekniska utrustning hänför sig ofta till brandförsvaret, vilket vid krig ingår i civilförsvaret. — Omkring 530 landskommuner har enligt samma uppgifter kommunalkontor med kommunalkamrerare och omkring 120 kommuner kommunal-expedition med kommunalkassör under det att knappt 200 kommuner saknar heltidsanställd kommunal personal.

KAPITEL V

Kommitténs överväganden och förslag

Allmänna synpunkter

Kommittén har funnit sig böra inledningsvis redovisa några allmänna synpunkter på målsättningen för en reglering av kommunernas insatser på totalförsvarets område.

Ur många synpunkter skulle det uppenbarligen vara en fördel med ett ingående angivande av anspråken på kommunala insatser och en detaljerad reglering av hur dessa insatser skall fullgöras. Åtskilliga omständigheter kan emellertid medföra att en mera ingående reglering icke är möjlig eller lämplig.

Den omfattande förstörelse och desorganisation, som kan uppkomma vid en hemortsbekämpning med moderna vapen, och de genomgripande förändringar av befolkningens förhållanden, som blir en följd av omfattande utrymningar, kommer att medföra krav på insatser på ett flertal områden för kommunal verksamhet. Det är emellertid förenat med betydande svårigheter att på förhand och med giltighet för alla lägen närmare ange vilka särskilda insatser, som på skilda områden kan komma att bli nödvändiga, och att rätt avväga beredskapskraven för olika verksamhetsområden. En god beredskap kräver att man har möjligheter att möta skiftande förhållanden. Den snabba utvecklingen på krigföringens område tvingar också fram en fortlöpande anpassning av målsättningen för och utformningen av all försvarsverksamhet. Några års utveckling kan föranleda att mycken uppmärksamhet måste ägnas även problem, som i dag endast har ringa aktualitet. En kommunal beredskap är väsentligen en nyhet på totalförsvarets område och tillräckliga erfarenheter saknas om lämpliga former för organisationen och verksamheten. Det praktiska handhavandet av beredskapens uppbyggnad kan ge många värdefulla anvisningar om lämpliga lösningar. Betydande variationer råder beträffande de kommunala förhållandena på olika orter. De enskilda kommunerna kan i många hänseenden själva bäst avgöra på vilket sätt beredskapskraven bör tillgodoses.

Ovan antydda förhållanden medför enligt kommitténs mening att kommunernas insatser under krig och sättet för uppgifternas fullgörande icke bör ges en mera detaljerad reglering. Kommittén har funnit sig böra inrikta sig på att nu främst skapa grundförutsättningar för en successiv uppbyggnad av en ändamålsenlig och anpassbar kommunal beredskap. Ett betydande

utrymme måste ges de för beredskapen ansvariga myndigheterna att gestalta förhållandena efter växlande beredskapskrav och ortsförhållanden. Av särskild betydelse är att möjligheter kommer att finnas att inom en icke alltför snäv ram påkalla en av skiftande lägen betingad kommunal medverkan i totalförsvaret.

Vid utformandet av riktlinjerna för en kommunal beredskap måste ställning tagas till vilket läge, som i huvudsak skall tjäna som utgångspunkt för insatserna. Förhållandena i ett verkställighetsläge kan måhända i mindre svåra fall komma att endast i mera begränsade hänseenden skilja sig från fredstida förhållanden. Svårigheterna torde då ofta kunna bemästras utan genomgripande avvikelser från fredsmässiga verksamhetsformer. I det andra ytterlighetsfallet, det svåraste läget, saknas i stor utsträckning förutsättningar för ett bibehållande av fredstida verksamhetsformer. Insatserna måste i ett sådant läge ofta helt inriktas på de mest angelägna uppgifterna. Uppbyggandet av en beredskap för de svårare lägena måste självfallet i många hänseenden följa andra linjer än en beredskap för lägen, som mindre avviker från fredstida förhållanden. Kommittén har främst inriktat sig på att söka finna lösningar, som tillgodoser kraven på beredskap för de svårare lägena. Det är framför allt för dessa lägen som en beredskapsplanläggning erfordras. Under förhållanden, som mindre avviker från de fredstida, bör finnas goda möjligheter att utan någon ingående planläggning lösa totalförsvarsuppgifterna.

Förberedelserna under fredstid måste på varje beredskapsområde begränsas av kraven på återhållsamhet i arbets- och kostnadshänseende. Det kan finnas anledning att här erinra om några särskilda förhållanden, som nödvändiggör begränsningar av anspråken på kommunala insatser. Många kommuner har nu en liten förvaltningsorganisation och små ekonomiska resurser. En beredskap, som ej är gemensam för större områden utan fördelad på många orter som var och en skall upprätthålla skälig beredskap, är ägnad att göra de totala kostnaderna höga och beredskapsarbetet oekonomiskt. — En god kommunal beredskap kräver att kommunerna erhåller stöd och bistånd i sitt beredskapsarbete. I den mån beredskapskraven ej kan tillgododas genom skäliga insatser från kommunerna själva, får tillses att reserver finns som komplement till de kommunala resurserna.

De kommunala insatserna kan — såvitt frågan är om förutvarande civilförsvarsuppgifter — sägas vara hänförliga till två skilda huvudområden. Det ena området, som i huvudsak avser åtgärder inom den kommunaltekniska verksamheten, rör främst de större tätorternas beredskap. — Verksamhetsområdet i fråga kommer i fortsättningen med hänsyn till dess tyngdpunkt att benämnas det kommunaltekniska området. Vad som sägs om kommunalteknisk verksamhet har emellertid avseende också på exempelvis verksamheten på kommunikationsväsendets område. — Det andra området, innefattande verksamhet för hemlös befolkning, har särskild ak-

tualitet för landsbygdens del. I många hänseenden måste beredskapen på de hägge områdena gestaltas olika. I den utsträckning detta är möjligt bör emellertid enligt kommitténs mening eftersträvas enhetliga föreskrifter och organisationsformer för hela det kommunala beredskapsområdet.

Kommittén har ej ansett frågor om landstingens uppgifter — och motsvarande uppgifter för de landstingsfria städerna — inbegripas i utredningsuppdraget. Landstingens i beredskapshänseende viktigaste verksamhetsområde, sjukvården, är reglerad av särskild lagstiftning. I den mån för landstingens del på detta ansvarsområde erfordras förberedelser i ytterligare avseenden, torde åtgärderna kunna vidtagas i samband med beredskapsarbetet på sjukvårdsområdet. På motsvarande sätt bör vid översyn av beredskapen på andra områden, inom vilka uppgifter ankommer på landstingen, kunna övervägas om särskild planläggning erfordras för landstingens del. — Landstingen kan emellertid i stor utsträckning komma att beröras av åtgärder, som vidtages inom ramen för primärkommunernas beredskapsarbete. En samordning med den primärkommunala verksamheten ifrågakommer sålunda bl. a. när det gäller anordnandet av internat för utrymda från landstingens hem och inrättningar, ianspråktagandet av landstingens byggnader för internatinkvartering och annan inkvartering samt vidtagandet av olika åtgärder på socialvårdsområdet.

Kommittén har ej ingått på en reglering av församlingarnas förhållanden i beredskapshänseende.

Kommunernas uppgifter

Kommitténs utredning skall enligt direktiven avse uppgifter, som kommunerna skall övertaga från civilförsvaret till följd av begränsningarna av civilförsvarets ansvarsområde. För det kommunaltekniska området innebär denna gränsdragning att civilförsvaret skall svara endast för sådana skadeavhjälpande åtgärder vid och omedelbart efter ett anfall, som fordrar enhetlig ledning, medan ansvaret för att samhällsfunktionerna därefter åter kommer i gång skall åvila kommunerna. När det gäller verksamheten för hemlös befolkning skall civilförsvarets ansvar enligt direktiven upphöra efter det första omhändertagandet på inkvarteringsorterna och kommunerna därefter bära ansvaret för de utrymda. Kommitténs utredning skall sålunda ej avse hela den kommunala verksamheten under beredskap och krig utan endast kommunernas handhavande av dessa förutvarande civilförsvarsuppgifter. Åtskilliga spørsmål uppkommer i skilda sammanhang om detta verksamhetsområdes avgränsning.

När det gäller gränserna mot civilförsvarets ansvarsområde torde den ovan angivna principiella gränsdragningen i huvudsak erbjuda tillräcklig ledning såvitt gäller den kommunaltekniska verksamheten. För inkvarteringsverksamhetens vidkommande torde i många sammanhang erfordras ett närmare ställningstagande till ansvarsfördelningen mellan civilförsvaret

och kommunerna. Frågor härom skall upptagas bl. a. i samband med spörsmålen om reglering av de kommunala skyldigheterna gentemot hemlös befolkning (sid. 92).

Det kan finnas anledning erinra om att kommunerna vid sidan av de uppgifter, som skall övertagas från civilförsvaret, alltjämt har kvar särskilda uppgifter inom själva civilförsvaret. Dessa kommunernas civilförsvarsuppgifter regleras av civilförsvarslagstiftningen och skall fullgöras i enlighet med denna lagstiftning och efter i vederbörlig ordning utfärdade anvisningar för civilförsvarsverksamheten. Kommunernas civilförsvarsuppgifter omfattas ej av kommitténs utredning. Utanför utredningen faller sålunda exempelvis frågor om kommunernas anordnande av allmänna skyddsrum och om den allmänna innebörden av deras skyldigheter att vårda och underhålla skyddsrummen. — Den oklarhet, som enligt vad kommittén erfarit råder om kommunernas skyldigheter att tillhandahålla personal för manövrering av skyddsrummens tekniska utrustning, undanröjes sålunda ej genom några förslag från kommitténs sida. — Det är av vikt att en klar åtskillnad upprätthålles mellan de kommunala civilförsvarsuppgifterna och de uppgifter, som kommunerna skall övertaga från civilförsvaret och själva bära huvudansvaret för. För de senare uppgifterna torde en särskild beteckning böra begagnas. Kommittén kommer att för dem i fortsättningen använda benämningen *kommunala beredskapsuppgifter*.

Det finns vid en reglering av de kommunala beredskapsuppgifterna icke anledning att snävt begränsa området för dessa uppgifter gentemot området för mera ordinarie kommunal verksamhet. Det måste emellertid hållas klart att uppgifterna på det sistnämnda området — utom när det gäller den kommunaltekniska verksamheten — i princip ej är kommunala beredskapsuppgifter. Utanför kommitténs utredning faller sålunda frågorna om kommunernas handhavande av uppgifter för egen i hemorten kvarboende befolkning, vars förhållanden ej påverkas av ett krigs- eller beredskapstillstånd. Det kan emellertid finnas anledning till en samordning av planläggningen för det kommunala beredskapsområdet med den planläggning, som kan erfordras på andra områden för kommunal verksamhet.

De kommunala beredskapsuppgifterna låter sig lättast bestämmas på *det kommunaltekniska området*. I redogörelsen i kapitel I för civilförsvarsverksamhetens begränsning och i genomgången i kapitel IV av de fredstida förhållandena har de viktigaste områdena för den kommunaltekniska verksamheten blivit berörda. Uppgifterna hänför sig till verksamheten med avseende å gator och vägar, vatten, avlopp och renhållning, gas, elektricitet och fjärrvärme, hamnar och kommunikationer samt allmänna byggnader. Civilförsvarets ansvar på dessa områden har avsett reparationer och istandsättning efter krigsskador. Uppgifterna torde emellertid vid en reglering icke böra inskränkas till de rent skadeavhjälpande åtgärderna. Som kommunala beredskapsuppgifter bör uppfattas också vidtagandet av dels åt-

gärder för upprätthållande av drift och distribution under krig och dels åtgärder för av krigsförhållanden betingad särskild tillsyn och skötsel av anläggningarna. — Såsom närmare skall beröras i ett senare sammanhang (sid. 131), kan vara erforderligt att åtgärder vidtages också beträffande tillsyn av fastigheter och begravning av döda. Uppgifterna på dessa områden kan emellertid ej betraktas såsom kommunala angelägenheter. Det oaktat kan skäl finnas att i samband med planläggningen för den kommunaltekniska beredskapen vidtaga vissa förberedelser också på dessa områden.

Vissa svårigheter möter att bestämma omfattningen av området för de kommunala *beredskapsuppgifterna till förmån för hemlös befolkning*. Civilförsvaret har i princip haft att utan några begränsningar ansvara för de utrymda. Osäkerhet har dock rått om hur vittgående åtgärder, som i praktiken kunnat påräknas från civilförsvarets sida. Insatserna kan begränsas till beredandet av nödiga bostäder och nödigt uppehälle. Ansvar kan emellertid också utsträckas därhän att det omfattar åtgärder inom flertalet områden för allmän verksamhet. Övervägandena om ansvarsområdets omfattning bör göras mot bakgrunden av en genomgång av de åtgärder, som i och för sig kan bli erforderliga med anledning av en inkvartering. De inkvarterade blir för sina levnadsförhållanden i hög grad beroende av de insatser, som kan göras av myndigheterna och invånarna i inkvarteringsorterna. Även om endast små anspråk får ställas på bekvämlighet o. d. måste insatser ifrågakomma på många verksamhetsområden.

En grupp uppgifter avser anordnandet av den enskilda inkvarteringen. Inkvarteringsbostäder skall anskaffas och tillhandahållas åt de utrymda. I första omgången ankommer visserligen inkvarteringen på civilförsvaret. Det är dock uppenbart att inkvarteringen genom civilförsvaret kan komma att bli förhållandevis preliminär. Skall inkvarteringen fortsätta någon längre tid, kan i åtskilliga fall uppkomma behov av omflyttningar och förändringar. Åtgärder kan vidare erfordras för förbättringar av utrustningen för den enskilda inkvarteringen och av en del inkvarteringsbostäder. Förhållandena mellan inkvarteringsvärdar och inkvarterade påkallar uppmärksamhet, bl. a. med avseende å villkoren för inkvarteringen. För den enskilda inkvarteringen — varmed åsyftas inkvarteringen av personer, som ej är i sådant behov av omvårdnad att inkvarteringen behöver ske i internat — kommer säkerligen att erfordras också vissa kollektiva förläggningar. Behov finns också, kanske särskilt under inkvarteringsens första tid, av åtgärder för kollektiv utspisning. En fortlöpande tillsyn måste ägnas den enskilda inkvarteringen.

En annan grupp uppgifter berör inkvarteringen i internat. Lokaler, utrustning och arbetskraft behövs för internatinkvarteringen. Internatens drift och skötsel kräver omfattande insatser. För internatinkvartering kan nyttjas såväl inkvarteringskommunernas ordinarie hem och inrättningar som särskilt upprättade förläggningar. I nu avsedda internat kommer att

inkvarteras dels utrymda från sådana fredstida inrättningar som ålderdomshem och barnhem och dels utrymda, som i hemorten bott enskilt men vid inkvarteringen måste hänvisas till internat. Kommunala insatser kan komma i fråga främst beträffande här avsedda allmänna internat. Vissa utrymda, som i utrymningsorterna vistas på speciella inrättningar och anstalter, måste vid utrymning hållas samman och inkvarteras i motsvarande inrättningar i inkvarteringsorterna eller i särskilda, mera slutna förläggningar. För dessa senare internat måste självfallet ett långt gående ansvar åvila de fredstida inrättningarnas huvudmän. På inkvarteringsorterna kan emellertid erfordras allehanda åtgärder för bistånd vid internatens upprättande och skötsel. Tillsyn måste ägnas all internatinkvartering i kommunen.

En viktig grupp av åtgärder hänför sig till vård och tillsyn av de inkvarterade — såväl internatinkvarterade som enskilt inkvarterade. Barn, åldringar och sjuka kan behöva omhändertagas och en viss övergång ordnas från enskild inkvartering till internatinkvartering. Även i fall då ett omhändertagande ej behöver ifrågakomma kan olika åtgärder erfordras för hjälp, stöd och tillsyn. En rådgivande verksamhet kan erfordras för bistånd åt de inkvarterade i mångahanda angelägenheter, såsom beträffande deras förbindelser med anhöriga och med hemorten. En krigssituation torde medföra särskilda anspråk på den kurativa verksamheten.

Till en grupp av uppgifter hör tillgodoseendet av de utrymdas behov av kontanta medel. Inkvarterade måste i inkvarteringsorten kunna erhålla särskild kontanthjälp eller understöd i fredsmässiga former. Inkvarterade, som erhåller medel genom pensioner o. d., bör ha möjligheter att erhålla utbetalning härav i inkvarteringsorten. Uppgifter kan också ifrågakomma när det gäller beviljandet av dylika förmåner.

En grupp uppgifter hänför sig till mera specialbetonade områden. Inkvarterade barn måste sålunda vid långvarigare inkvarteringar kunna beredas skolgång. Arbete behöver anskaffas åt arbetsföra inkvarterade och uppmärksamhet eljest ägnas åt de inkvarterades sysselsättande. Åtgärder kan också erfordras när det gäller specialområden som hälsovårdsväsendet, vattenförsörjningen och renhållningen.

En grupp för sig utgör uppgifterna för förnödenhetsförsörjningen. Den kraftiga ökningen av ortens folkmängd för med sig särskilda problem beträffande framskaffning och distribution av livsmedel, bränsle o. d. Vid beredskapsverksamheten måste kommunerna i olika angelägenheter vända sig till och påkalla bistånd från det ekonomiska försvaret. I viss utsträckning kan också erfordras åtgärder för annat samarbete med och bistånd åt det ekonomiska försvarets myndigheter. Också med avseende å ransoneringsväsendet medför inkvarteringen särskilda arbetsuppgifter.

Verksamheten till förmån för inkvarterad befolkning för med sig också arbetsinsatser av expeditionell och kameral natur för medelanskaffning, utbetalningar, förvaltning och redovisning m. m. Till uppgifterna av detta

slag kan hänföras också upplägandet och förandet av befolkningsregister över de inkvarterade. Arbete måste slutligen också ägnas åt ledningen och samordningen av den kommunala beredskapsverksamheten.

Enligt kommitténs mening måste uppgifterna på samtliga ovan angivna områden uppfattas som kommunala beredskapsuppgifter. En annan sak är att icke på alla områden kan ställas lika stora krav på insatser och förberedelser. Åtgärderna måste, särskilt under den första uppbyggnaden av beredskapen, koncentreras till de viktigaste uppgiftsområdena. På en del områden, där behovet av omedelbara insatser i ett verkställighetsläge icke är lika framträdande, torde åtminstone tills vidare vara nödvändigt att lita till mera summariska och improviserade åtgärder.

Icke alla ovan angivna områden för kommunala beredskapsuppgifter skall utredas av kommunalrättskommittén. Enligt direktiven för socialberedskapskommittén skall genom socialberedskapskommittén utredas frågor om åtgärder, som är nödvändiga för att man skall kunna omhändertaga de evakuerade och bereda dem hjälp till uppehållet och den omvårdnad, som i övrigt kan vara erforderlig. Riktlinjer skall därvid enligt direktiven uppdragas för i vilka former hjälp skall lämnas de inkvarterade och på vad sätt de problem i övrigt, som härvid uppkommer, skall kunna lösas liksom även för hur hjälpen skall finansieras. Socialberedskapskommitténs utredningsuppgifter hänför sig icke allenast till de inkvarterades förhållanden. Utredningen skall nämligen enligt direktiven allmänt avse de sociala förmånerna under krig — varvid också frågorna om socialförsäkringarna skall genomgå. Socialberedskapskommittén skall framlägga förslag till de modifikation och särskilda föreskrifter, som kan förutses vara erforderliga för sociallagstiftningens tillämpning under krigsförhållanden och beredskaps-tillstånd.

Kommunalrättskommittén och socialberedskapskommittén har samrått om gränsdragningen mellan de båda utredningarna och om samordningen av kommittéernas förslag. En redogörelse för detta samarbete har lämnats i det särskilda avsnittet om utredningsuppdraget.

I verksamheten för hemlös befolkning ingår uppgifter med mer eller mindre stark anknytning till fredstida socialvård. För en del av verksamheten finns sålunda ett dominerande praktiskt-organisatoriskt inslag, under det att på andra områden sambandet med fredstida socialvård är mera starkt framträdande. Beredskapsuppgifterna kräver därutöver en ledningsverksamhet för ernående av en samlad planläggning för hela den kommunala beredskapsverksamheten och för sammanhållande av verksamheten under beredskap och krig.

Kommittéerna har funnit att kommunalrättskommittén främst bör inrikta sin översyn på uppgifterna på de praktiskt-organisatoriskt dominerade områdena och frågorna om ledningsverksamheten. Till uppgifterna på förstnämnda område hör framför allt bestyren i anslutning till den enskilda

inkvarteringen. Frågorna om uppgifterna på områden av socialvårdskaraktär tillhör däremot i princip socialberedskapskommitténs utredning. Av företrädesvis sådan karaktär är insatserna när det gäller internatinkvarteringen, åtgärderna för vård och tillsyn och för kurativ verksamhet samt utgivandet av kontantförmåner. En klar avgränsning kan emellertid svårigen göras mellan de bågge områdena och åtskilliga spörsmål, särskilt beträffande organisation och planläggningsordning, måste lösas gemensamt för de båda utredningsområdena. Förhållandena kompliceras ytterligare därav att de bågge utredningarna icke kan slutföras samtidigt. Socialberedskapskommitténs definitiva redovisning av hela utredningsuppdraget kan komma att dröja. Ett ställningstagande från statsmakternas sida till kommunalrättskommitténs förslag kan sålunda ske före behandlingen av de slutliga förslag, som kommer att framläggas av socialberedskapskommittén.

Det har syntts kommittéerna angeläget att det kommunala förberedelsearbetet kan påbörjas utan dröjsmål och att också beredskapskraven på mera socialvårdsbetonade områden kan beaktas redan under uppbyggnadsarbetets inledande skeden. Det har därför befunnits lämpligt att kommunalrättskommittén nu framlägger förslag, som — särskilt i fråga om organisationen och planläggningsordningen — syftar till ett tillgodoseende också av behoven av mera socialvårdsbetonade insatser för hemlös befolkning. Förslagen har i dessa delar utarbetats efter ingående samråd med socialberedskapskommittén och med beaktande av socialberedskapskommitténs förslag och påpekanden. Socialberedskapskommittén har genomgått och tagit preliminär ståndpunkt till för verksamheten uppkommande spörsmål och tillkännagivit att, såvitt kunde bedömas under dåvarande skede av utredningen, de av kommunalrättskommittén nu redovisade förslagen synes väl ägnade att läggas till grund för en definitiv utformning av beredskapsorganisationen och verksamheten.

En viss reservation måste emellertid självfallet göras i anslutning till vad ovan sagts. Socialberedskapskommittén har ännu icke i detalj genomgått sitt utredningsområde. Kommittén måste därför ha möjligheterna öppna att vid den definitiva redovisningen av sitt ståndpunktstagande föreslå tillägg till och ändringar av vad som nu förordas i det genom kommunalrättskommittén framlagda förslaget. Enligt socialberedskapskommitténs uttalande torde emellertid några sådana ändringar eller tillägg icke ifrågakomma, som skulle behöva föranleda några genomgripande eller eljest betydelsefulla förändringar beträffande den kommunala beredskapsverksamheten. I den mån särskilda förslag kan finnas erforderliga, torde dessa komma att nära anslutas till vad kommittéerna nu vid sitt samarbete stannat för, och utformas med sikte på möjligheterna att under beredskapsarbetets gång beakta förslagen. Enligt kommittéernas mening saknas därför anledning att nu dröja med beredskapsarbetets igångsättande i avvaktan på ett ställningstagande till socialberedskapskommitténs slutliga betänkande.

Den i kommunalrättskommitténs direktiv förordade enhetliga författningsregleringen för hela det kommunala beredskapsområdet synes kunna åstadkommas genom att kommunalrättskommittén nu föreslår för hela området tillämpliga bestämmelser av grundläggande art. Regleringen kan sedan, om så skulle finnas erforderligt, kompletteras genom särskilda detaljregleringar på olika specialområden.

När det gäller beredskapsuppgifterna för hemlös befolkning vill kommunalrättskommittén här uttala att stora krav till en början icke torde kunna ställas på insatserna på mera specialbetonade områden, såsom när det gäller skolfrågor och frågor om de inkvarterades sysselsättande. På sådana områden föreligger icke samma behov av omedelbara åtgärder vid själva inkvarteringstillfället. Åtgärder måste emellertid vid en mera beständig inkvartering vidtagas genom kommunernas försorg. Genom specialutredningar kan behöva klarläggas hur frågorna skall få sin mest ändamålsenliga lösning. — En sådan specialutredning bedrivs nu bl. a. på skolans område. — Intill dess särskild genomgång skett av specialområdenas beredskapsförhållanden kan enligt kommitténs mening vara tillfyllest att kommunerna vidtager vissa summariska planläggningsåtgärder för möjliggörande av insatser på områdena. På skolans område kan det sålunda erfordras att behoven av arbetskraft och lokaler beaktas vid planläggningen. När det gäller de inkvarterades sysselsättande måste den kommunala planläggningen i första hand avse ett tillvaratagande av möjligheterna att sysselsätta de inkvarterade med uppgifter inom inkvarteringsverksamheten och annan till inkvarteringsorten knuten verksamhet.

Kommittén skall här slutligen något beröra också ett annat omfattande specialområde, nämligen *folkförsörjningens område*. Enligt direktiven skall kommittén överväga om en eventuell reglering i lag av kommunernas skyldigheter skall intagas i lagen om skyldigheter för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter. Därvid bör enligt direktiven undersökas om behov föreligger att låta planläggningsskyldigheten omfatta även de med folkförsörjningen sammanhängande uppgifterna. Folkförsörjningsuppgifterna är av synnerlig betydelse för hela inkvarteringsverksamheten och vid planläggningen för denna måste särskild uppmärksamhet ägnas försörjningsfrågorna. Det synes därför — som kommittén skall närmare redovisa i ett senare sammanhang (sid. 95) — mest ändamålsenligt att också folkförsörjningsuppgifterna upptages till reglering samtidigt som andra kommunala beredskapsuppgifter. Folkförsörjningsfrågorna har emellertid betydelse icke endast för inkvarteringskommunernas vidkommande och synes nu böra erhålla en mera allmän reglering. Uppgifterna i fråga måste därför närmast uppfattas såsom en vid sidan av de kommunaltekniska uppgifterna och inkvarteringsuppgifterna fristående huvudgrupp av kommunala beredskapsuppgifter.

Reglering av kommunernas skyldigheter på det kommunaltekniska området

På vissa kommunaltekniska områden ombesörjer kommunerna verksamheten till följd av i lag ålagda skyldigheter. På andra verksamhetsområden äger en omfattande kommunal verksamhet rum utan att några lagliga skyldigheter föreligger. I viss utsträckning förekommer på det kommunaltekniska området också verksamhet genom enskilda företag.

Då uppgifterna fullgöres till följd av lag föreligger uppenbarligen skyldigheter att upprätthålla verksamheten också under krig. Verksamhetens inriktning och formerna för verksamheten kan självfallet under krig komma att avsevärt avvika från fredstida förhållanden. Detta kan emellertid enligt kommitténs mening icke utgöra tillräckliga skäl för en särskild reglering av själva skyldigheten till verksamhet under krigsförhållanden. En reglering skulle främst kunna ifrågasättas med hänsyn till den verksamhet, som fullgöres frivilligt, och till verksamheten genom enskilda. Ett fastställande i lag av skyldigheterna skulle kunna ge ett fastare underlag för verksamheten under krig och planläggningen härför. En reglering kan emellertid av olika skäl framstå såsom obehövlig.

Det finns enligt kommitténs bedömande all anledning att utgå ifrån att en icke i lag reglerad verksamhet, som omhänderhas av det allmänna med kommun som huvudman, skall upprätthållas under krig utan att en reglering av skyldigheten erfordras. Det ligger i den kommunala verksamhetens natur att alla ansträngningar kommer att göras från kommunalt håll för de insatser, som på skilda områden är möjliga. Såsom skäl för en reglering skulle emellertid kunna anföras att en kommun härigenom skulle tvingas tillgodose beredskapskraven också på kommunaltekniska områden, där kommunen i fredstid ej driver någon verksamhet. Man kan emellertid enligt kommitténs uppfattning räkna med att i orter, där i krig erfordras insatser på det kommunaltekniska området, regelmässigt finns en fredstida verksamhet på de för beredskapen viktigaste områdena. Det skulle för övrigt knappast vara möjligt att på något betydelsefullt kommunaltekniskt område organisera en verksamhet allenast för krigsförhållanden. Det saknas sålunda enligt kommitténs mening anledning att med hänsyn till den frivilligt fullgjorda verksamheten reglera skyldigheterna till verksamhet under krig.

Särskilda skäl för en reglering kan föreligga med hänsyn till den verksamhet, som bedrivs av enskilda företag. När det gäller sådana företag kan man måhända ej i samma utsträckning räkna med att verksamheten kan tillfredsställande upprätthållas under krigsförhållanden. I ett ansträngt läge kan rörelsens innehavare sakna möjligheter att fortsätta med verksamheten. Emellertid torde när det gäller enskild verksamhet av någon större betydelse rörelsen merendels bedrivas av starka och väl organiserade företag. Även om rörelsen icke är beroende av tillstånd från det allmänna, har

företagen ofta ett starkt intresse av att verksamhetens skötsel ej kan ge anledning till anmärkningar från kommunalt håll. En reglering skulle med hänsyn härtill knappast vara i särskild grad erforderlig. Skyldigheten skulle väl vid en reglering närmast utformas så att denna kom att åvila innehavaren av det enskilda företaget samt att kommunerna hade skyldighet att under krigsförhållanden övertaga rörelsen när så erfordrades för säkerställande av verksamheten. Möjligheter till ingripanden från det allmännas sida finns — för övrigt också beträffande kommunägda företag — emellertid redan enligt allmänna förfogandelagen. Icke heller förekomsten av enskilda företag på det kommunaltekniska området utgör därför enligt kommitténs bedömande tillräckliga skäl för en reglering av skyldigheterna till verksamhet under krig.

För möjliggörande av erforderliga krigsinsatser bör emellertid föreskrivas skyldighet för kommunerna att i särskild ordning sörja för planläggning och andra förberedelser av den kommunaltekniska krigsverksamheten. Vissa invändningar av principiell art kan onekligen riktas mot en reglering av skyldigheten att planlägga en verksamhet, till vars upprätthållande ej finns någon i lag reglerad skyldighet. Praktiska synpunkter måste emellertid här göra en sådan reglering godtagbar. Gentemot invändningarna kan för övrigt alltid anföras att möjligheterna till produktionsåläggande och andra ingrepp enligt allmänna förfogandelagen kan medföra att ett sådant planläggningsansvar ter sig naturligt. Skyldigheter till vissa åtgärder i planläggningshänseende föreligger redan enligt lagen den 26 juni 1948 om skyldighet för näringsidkare m. fl. att biträda vid planläggningen av rikets ekonomiska försvarsberedskap. — Beträffande ordningen för planläggningen och planernas innehåll skall närmare överväganden senare i framställningen redovisas i ett särskilt avsnitt (sid. 125).

Särskild uppmärksamhet påkallar frågorna om planläggning vid enskild verksamhet på det kommunaltekniska området. Planläggningen bör självfallet i första hand ombesörjas av innehavaren av sådan rörelse. Kommittén har övervägt om särskild bestämmelse kan erfordras beträffande innehavarens planläggningskyldighet. Lagen om skyldighet att biträda vid planläggningen av den ekonomiska försvarsberedskapen medger nu möjligheter att ålägga innehavaren att lämna uppgifter av betydelse för planläggningen och att biträda vid denna. Det intresse innehavaren kan ha av rörelsens fortsättande under krig och av att rörelsens skötsel ej kan ge anledning till anmärkningar kan också medverka till ett frivilligt verkställande av en planläggning. Möjligheterna att vidtaga åtgärder enligt allmänna förfogandelagen kan medföra ytterligare garantier för att rörelsens innehavare självmant vidtager erforderliga förberedelser för sitt bedrivande av verksamheten under krig. Anledning torde vid nu redovisade förhållanden saknas att genom särskild bestämmelse ålägga innehavare av enskild rörelse skyldigheter att planlägga för krigsförhållanden. Det synes emellertid böra

övervägas om kommunerna bör ha vissa skyldigheter också beträffande planläggningen av kommunal teknisk verksamhet i enskild regi.

Såsom kommittén tidigare anfört kan särskilda svårigheter föreligga för upprätthållandet under krig av enskild kommunal teknisk verksamhet. Verksamheten kan därför i planlägningshänseende erfordra stöd från kommunernas sida. Den planläggning, som måste ske för viktig kommunal teknisk verksamhet i enskild regi, äger samband med den planläggning, som i övrigt erfordras för den kommunal tekniska beredskapen i en ort. Utan medverkan från myndigheternas sida kan rörelsens innehavare sakna möjligheter att tillfredsställande bedöma utgångsläget för en planläggning och de beredskapskrav, som behöver tillgodoses. Biträde kan också i skilda hänseenden erfordras för lösandet på lämpligt sätt av frågor om krigsverksamhetens uppläggning. Kommittén har därför funnit sig böra förorda att kommunerna åläggas att vara verksamma för att tillfredsställande planläggning sker för viktigare enskilda kommunal tekniska företag samt att lämna bistånd vid denna planläggning. Biståndet bör i första hand avse ett lämnande av erforderliga uppgifter om utgångsläget för en planläggning. Därvid kan kommunen taga en mera informell kontakt med det enskilda företaget och överlägga om uppkommande spørsmål samt träffa överenskommelse om planläggningens bedrivande. I undantagsfall kan måhända vara erforderligt att det kommunala biståndet vid planläggningen utsträcker ända därhän att själva uppgörandet av plan verkställas av kommunen på grundval av de uppgifter och med det biträde, som företaget har att lämna jämlikt lagen om skyldighet att biträda vid planläggningen av den ekonomiska försvarsberedskapen. Om företagaren ej fullgör sina skyldigheter enligt berörda lag, kan kommunen vända sig till länsstyrelsen med begäran om vederbörlig anfordran. Uppgjorda planer bör granskas av kommunen, varvid främst planläggningens samstämmighet med övrig kommunal planläggning måste uppmärksammas.

I samband med frågorna om kommunernas skyldigheter till planläggning på det kommunal tekniska området måste ställning tagas till frågor om omfattningen av den kommunal tekniska verksamheten under krig. Kommittén har visserligen förutsatt att verksamheten under krig skall kunna fortgå utan föreskrifter om skyldigheter att upprätthålla verksamheten. Det kan uppenbarligen då också antagas att alla ansträngningar göres för verksamhetens bedrivande så långt tillgängliga resurser förslår. Verksamhetens omfattning har emellertid betydelse för en riktig avvägning av förberedelsernas omfattning. Icke minst är uppställandet av normer härvidlag av betydelse med hänsyn till angelägenheten av en skälig begränsning av anspråken på en kommunal beredskap.

Kraven på beredskap måste i hög grad variera efter de skilda orternas förhållanden. För en del orter kan skyldigheten att förbereda verksamheten under krig behöva innebära endast en skyldighet att i olika sammanhang

allmänt uppmärksamma beredskapsfrågorna. För andra orter kan krävas förberedelser för en intensifiering och omställning av verksamheten. Det måste skapas en planläggningsordning, som medger att förberedelserna noga anpassas till de särskilda kommunernas förhållanden. Frågorna om ordningen för planläggningen skall behandlas i ett senare avsnitt (sid. 125). Bestämmelsen om planläggningsskyldigheten bör emellertid innehålla en bestämning, som allmänt anger kraven på förberedelsernas omfattning. Man bör söka finna en norm, som icke är så allmänt hållen att den ger föga vägledning för tillämpningen. En bestämmelse om skyldighet att sörja för exempelvis skälig beredskap innefattar knappast ett tillfredsställande angivande av beredskapskraven. Normen får å andra sidan ej heller så fixeras att den inbjuder till en alltför onyanserad tillämpning. Så torde bli förhållandet om omfattningen ställes i en mera fast relation till den fredstida verksamheten. På en del orter kan verksamheten under krig beräknas bli obetydlig i förhållande till fredsverksamheten. På andra orter åter kan erfordras en verksamhet av avsevärt större omfattning än fredsverksamheten.

Bestämningen av förberedelsernas omfattning och inriktning synes i första hand böra anknyta till omständigheter, som är av särskild betydelse för en orts förhållanden under krig. Härvid är, såsom på civilförsvarets område, utrymnings- och inkvarteringsförhållandena jämte de bedömbara skaderiskerna för orten av utomordentlig vikt. För den kommunaltekniska beredskapen synes för utrymningsorternas vidkommande förhållandena sedan all planlagd utrymning verkställt kunna i huvudsak utgöra utgångspunkt för planläggningen. På civilförvarsområdet har visserligen den skadeavhjälpande organisationen dimensionerats efter förhållandena sedan endast beredskapsutrymning ägt rum. Detta utgångsläge har där främst valts för katastrofberedskapens skull. Civilförsvarets insatser är främst inriktade på räddning av liv. Kommunernas verksamhet avser i huvudsak avhjälpandet av materiella skador och katastrofberedskapen har icke samma avgörande betydelse när det gäller den kommunala verksamheten. Om mycket omfattande skador skulle inträffa under ett skede med beredskapsutrymning, torde man merendels kunna räkna med en fortsättning av utrymningen enligt uppgjorda planer. Återställandet av samhällsfunktionerna behöver därför i huvudsak ej taga sikte på ett fortsatt läge med endast beredskapsutrymning. Nu antydda regel bör emellertid gälla endast som huvudregel. Skulle de resurser, som vid en sådan dimensionering kommer att stå till buds, vara otillräckliga för fullgörandet av de viktiga uppgifterna att lämna bistånd vid civilförsvarets skadeavhjälpande verksamhet, måste en viss ökning av resurserna vara planlagd. På några specialområden måste emellertid särskild hänsyn under alla omständigheter tagas till förhållandena sedan endast beredskapsutrymning genomförts. Sålunda kan exempelvis finnas anledning att särskilt förbereda åtgärder för upprätthållande av kommunikationer och viss kommunalteknisk produktion under skedet efter be-

redskapsutrymning. När det gäller inkvarteringsorterna skall till utgångspunkt för den kommunaltekniska verksamheten — i den mån särskild planläggning erfordras för denna — antagas att all planlagd inkvartering genomförts. Härigenom blir organisationen självfallet väl beredd att bemästra förhållandena under en mindre omfattande inkvartering. Bedömningen av riskerna för skador kan nära ansluta till motsvarande bedömningar inom totalförsvaret i övrigt, särskilt civilförsvaret.

En bestämning efter ovan angivna riktlinjer kan behöva kompletteras med en föreskrift, som sätter en yttersta gräns för kommunernas planläggningsskyldighet. Självfallet kan icke enbart med utgångspunkt från kommunala resurser skapas en beredskap, som förslår till avhjälpande av skador av extrem omfattning. Ett återställande av samhällsfunktionerna i orter, som utsatts för direkta kärnvapenanfall, torde över huvud taget ej kunna ifrågakomma under krigstid. Det är vidare otänkbart att ålägga kommunerna att bereda sig för ett avhjälpande uteslutande med egna resurser av skador efter massinsats av konventionella vapen. Om befolkning skall kunna kvarbo i en ort efter sådana skador eller omfattande verksamhet där bedrivs, måste de kommunala resurserna förstärkas med starka resurser från andra håll. Bestämningen varom nu är fråga synes kunna innehålla att kommunerna icke skall vara skyldiga att svara för förberedelser för avhjälpande av skador, som innefattar förstörelse av avsevärda delar av orten eller eljest är av förödande omfattning.

Den närmare omfattningen av beredskapen på en ort måste såsom tidigare sagts särskilt bedömas. Den kan icke författningsmässigt bindas i vidare mån än som sker genom ovan berörda allmänna regler. Vid civilförsvarets nydaning har en viss gradering med hänsyn till orternas storlek begagnats som ungefärlig riktlinje för dimensioneringen av ortens civilförsvår. En sådan gradering bör kunna i viss utsträckning tjäna som utgångspunkt också för den kommunala beredskapen. Kommittén anser därvid följande synpunkter kunna vara vägledande.

Civilförsvarets skadeavhjälpande organisation har ansetts kunna i regel begränsas för den egentliga landsbygdens del och för tätorter med mindre än 5 000 invånare. Bakom detta bedömande ligger främst antagandet att för sådana områden normalt föreligger mindre risker för anfall, som kan föranleda omfattande skador. För nu berörda orters del kan det vara tillfyllest om kommunen utan någon omständlig planläggning själv allmänt överser sina resurser och söker avhjälpa uppenbara brister i beredskaps-hänseende. Betydande skador i en sådan ort torde få avhjälpas med resurser, som särskilt organiseras efter skadetillfället eller anskaffas från annat håll. — I nu ifrågavarande orter kan emellertid åtgärder påkallas med hänsyn till att orten är inkvarteringsområde. Dessa förhållanden skall beröras i avsnittet om inkvarteringsverksamheten.

För tätorter med 5 000—10 000 invånare sker i regel ej någon utrymnings-

planläggning och i orterna skall i regel ej inkvarteras utrymda. Förhållandena där kommer alltså att i högre grad än annorstädes överensstämma med fredstida förhållanden. En skadeavhjälparende civilförsvarsorganisation skall finnas. I kommuner, som innesluter sådan tätort, måste viss kommunal teknisk beredskap hållas. Någon särskilt ingående planläggning kan i allmänhet ej behöva ske. I regel bör det räcka med att man söker hålla en kommunal teknisk kapacitet, som närmar sig den fredstida och som ger möjlighet att i erforderlig omfattning stödja civilförsvarets räddningsenheter.

Tätorter med 10 000—30 000 invånare jämte vissa mindre orter — tillhoppa ett 90-tal orter — skall i regel beredskapsutrymmas. Invånarantalet nedgår där med 40—50 procent på grund av utrymningen vartill kommer en befolkningsminskning till följd av militärinkallelser och förändrade utkomstförhållanden. Härigenom minskas anspråken på den kommunal tekniska verksamheten. Samtidigt är emellertid skaderiskerna — vilka ju för anlett utrymning — så betydande att särskilda kommunal tekniska beredskapsåtgärder här erfordras. En mera detaljerad planläggning måste ske. Ofta kan en viss höjning av den fredstida kapaciteten böra planläggas. — Utrymningen kan också föranleda krav att vissa andra åtgärder förberedes, såsom beträffande tillsyn av fastigheter.

För tätorter med över 30 000 invånare och vissa mindre orter — tillsammans omkring 35 orter — planlägges i allmänhet snabbutrymning och slutlig utrymning, i vissa fall också omflyttning. Den kvarvarande befolkningen kommer att utgöra 5—10 procent av fredsbefolkningen. I dessa orter förändras i hög grad betingelserna och uppgifterna för den kommunal tekniska verksamheten och en omfattande omställning måste äga rum. Ett specialiserat bedömande måste ske vid planläggningen och denna måste samordnas med övrig totalförsvarsplanläggning för orten.

Kommunernas skyldigheter att förbereda sig för kommunal teknisk verksamhet i krig kan icke inskränkas till en planläggningskyldighet. För den kommunal tekniska driften och distributionen kan erfordras vissa reservanordningar, såsom reservverk, vattenreservoarer, reservvattentäkter o. d. Även frågor om beredande av skyddade uppehållsplatser för ledning och arbetsstyrkor påkallar uppmärksamhet. Överväganden skall här ägnas spörsmålet i vilken mån skyldigheterna i nu angivna hänseenden erfordrar laglig reglering.

I civilförsvarslagen finns stadgat skyldighet för kommunerna att inrätta reservanordningar för vatten-, gas- och elektricitetsförsörjningen samt att vårda och underhålla dessa anordningar. Kommunerna har enahanda skyldigheter beträffande allmänna skyddsrum, för de kommunala anläggningarna avsedda enskilda skyddsrum samt ledningscentraler och andra uppehållsplatser för verkskyddet vid kommunala företag. Civilförsvarets anordningar äger uppenbarligen stor betydelse också för den kommunala beredskapsverksamheten. Civilförsvarets behov av reservanordningar synes emel-

lertid nu, då civilförsvaret icke längre skall bära ansvaret för den kommunaltekniska verksamheten, uteslutande böra bedömas med utgångspunkt från anordningarnas angelägenhet för civilförsvarets skadeavhjälpande verksamhet. Ehuru skyldigheten att vidtaga reservanordningar sålunda nu är betydligt mindre omfattande än tidigare, har bestämmelserna härom i 1944 års civilförsvarslag oförändrade överförts till den nya civilförsvarslagen. Nu rådande förhållanden kan belysas med ett från vattenförsörjningens område hämtat exempel. På detta område skall civilförsvarets anordningar nu avse behoven av vatten för brandförsvaret under krig, medan vidtagandet av för dricksvattenförsörjningen behövliga anordningar i princip får uppfattas såsom en angelägenhet för den kommunala beredskapsverksamheten.

Frågorna om skyldigheterna beträffande reservanordningar och skyddsrum synes kunna lösas antingen så att skyldigheterna på ettdera området får omfatta båda områdenas behov eller så att bestämmelser ges på bägge områdena. Spörsmålen kompliceras i viss utsträckning av förhållandena i kostnadshänseende. På civilförsvarets område äger kommunerna åtnjuta statsbidrag med två tredjedelar av skäliga kostnader; vid särskilda förhållanden kan högre statsbidrag utgå. Såsom kommittén skall närmare beröra i ett senare sammanhang (sid. 153), kan ett system med statsbidrag erfordras också för den kommunala beredskapsverksamheten. Om på båda områdena finns bestämmelser, som delvis täcker över varandra, kan avsevärda svårigheter uppkomma att bedöma i vilken mån anordningen skall hänföras till delområdena och att rätt fördela kostnader och statsbidrag mellan dem. Enligt kommitténs mening bör eftersträvas en lösning, som så långt detta är möjligt håller i sär de bägge områdenas anordningar. En utskiftning av uppgifterna mellan de båda områdena erbjuder så påtagliga fördelar med hänsyn till behoven av en klar ansvarsfördelning att det bör kunna godtagas att smärre avsteg härvid göres från den gränsdragning, som kan framstå såsom den principiellt riktigaste.

När det gäller reservanordningarna torde behoven härav till övervägande del hänföra sig till den kommunala beredskapsverksamheten. Anordningarna för gas- och elförsörjningen synes sålunda i huvudsak sakna direkt intresse för civilförsvarets skadeavhjälpande verksamhet, sådan den nu utformats i civilförsvarslagen. På vattenförsörjningens område kan civilförsvarets intressen begränsas till behoven för brandförsvaret. För den kommunaltekniska verksamheten finns behov av anordningar också på andra kommunaltekniska områden än dem, som omfattas av civilförsvarslagens nuvarande bestämmelser om reservanordningar. Kommittén vill vid dessa förhållanden förorda att huvudbestämmelsen om reservanordningar får sin plats i föreskrifterna om den kommunala beredskapsverksamheten. Civilförsvarslagens bestämmelse synes kunna utgå och ersättas av en bestämmelse om skyldighet för kommun att såsom en civilförsvarsuppgift sörja för de särskilda reservanordningar, som hänför sig uteslutande till brandförsva-

rets behov. En sådan gränsdragning skulle innebära att kommunernas skyldigheter enligt bestämmelserna om kommunala beredskapsuppgifter innefattade dels anordningar, erforderliga inkom för beredskapsverksamheten, och dels anordningar, som är av intresse för båda områdena gemensamt. Vidtagandet av reservanordningar skulle vara en civilförsvarsuppgift allenast där anordningen är en kompletterande anordning av intresse endast för civilförsvarets verksamhet.

På skyddsrumsområdet råder i det närmaste omvända förhållanden. Skyddsrum skall anordnas i den omfattning, som erfordras för beredandet av skydd åt ortens kvarvarande befolkning. Hänsyn måste härvid självfallet också tagas till personal, som behövs för de kommunala beredskapsuppgifterna. Vid civilförsvarets skadeavhjälpande verksamhet skall bistånd lämnas från de kommunala beredskapsstyrkornas sida och samordning måste alltid ske mellan de båda verksamhetsområdena. Det är med hänsyn härtill ur civilförsvarsynpunkt motiverat att viss del av den kommunala beredskapens ledning och personal beredes plats i för civilförsvaret avsedda ledningscentraler och skyddsrum. Ledningen och styrkorna i övrigt bör, i den mån samlad förläggning är nödvändig, beredas plats i de kommunaltekniska anläggningarnas ledningscentraler och skyddsrum. Frågorna om skyddade utrymmen för den kommunala beredskapsverksamheten torde sålunda i huvudsak röra fördelningen av erforderliga skyddsutrymmen. Enligt kommitténs mening saknas anledning att i bestämmelserna om kommunala beredskapsuppgifter upptaga föreskrifter om ledningscentraler och skyddsrum. Vid handläggningen inom civilförsvaret av skyddsrumsfrågorna bör, utan att detta behöver särskilt inskrivas i civilförsvarslagen, hänsyn kunna tagas till den kommunala beredskapsverksamhetens behov. I den mån särskilda bestämmelser kan erfordras, synes dessa kunna utfärdas av Kungl. Maj:t med stöd av i 40 § 3 mom. civilförsvarslagen meddelade befogenheter att reglera samordningen mellan de kommunala myndigheternas verksamhet och civilförsvaret.

Den av kommittén förordade bestämmelsen om reservanordningar avses ej vara tillämplig å reservdelar, såsom el- och rörledningar, eller arbetsmateriel, såsom byggnadscement o. d. Även om en viss frestida kommunal lagerhållning nu sker, torde denna på många områden vara otillräcklig för krigsförhållanden. Så är enligt vad kommittén erfarit fallet bl. a. beträffande rör och rördelar för vattenledningar samt pumpar och vattenreningsaggregat. Att tillgång finns till reservdelar och arbetsmateriel är självfallet en betingelse för att beredskapsuppgifterna skall kunna fullgöras. Kommittén har till övervägande upptagit frågor om en i lag reglerad skyldighet för kommunerna till viss lagerhållning. Kommittén har emellertid funnit att kommunerna icke bör betungas med några sådana skyldigheter. Intresset av en ökad lagerhållning bör tillgodoses genom åtgärder inom den ekonomiska försvarsplanläggningens ram. Vid de kommunala förberedelserna måste emellertid frå-

gorna om reservtillgångar uppmärksammas. Det ekonomiska försvarets myndigheter måste underrättas om de vid planläggningen framkomna behoven av tillgång till reservdelar och arbetsmateriel. Det får sedan ankomma på det ekonomiska försvarets myndigheter att vidtaga de åtgärder, som erfordras för tryggande av tillgångarna, och att tillse att lagerhållningen får en ändamålsenlig lokal fördelning. En ökad lagerhållning synes vid behov böra åstadkommas genom överenskommelser med främst tillverkare och leverantörer av ifrågavarande varuslag. Skulle i särskilda fall finnas anledning till en kommunal lagerhållning, bör även en sådan kunna ske till följd av frivilliga åtaganden. Finner sig kommunerna böra för sin beredskap ombesörja viss lagerhållning, kan fördelar stå att vinna av ett samgående olika kommuner emellan. Lagerhållningen kan vara förhållandevis mindre, om såsom reserv vid skador inom en kommun står till förfogande också reservmateriel, som finns inom annan kommun. — Även om kommunerna enligt kommitténs förslag ej skall ha några skyldigheter till lagerhållning, kan vissa åtgärder från kommunernas sida erfordras för säkerställande av tillgången till reservmateriel. Inom ramen för samarbetet med det ekonomiska försvarets myndigheter måste lämnas uppgifter om behovet av reservtillgångar. Kommunerna kan också lämna visst biträde exempelvis vid anskaffandet av lagerutrymmen. Kommunernas uppgifter i anslutning till det ekonomiska försvaret skall närmare behandlas i ett senare avsnitt (sid. 95).

De i det föregående avhandlade skyldigheterna avser insatser för den egna kommunens skydd. Av olika skäl kan de kommunala resurserna icke ges sådan omfattning att möjlighet finns att med enbart dem bemästra svårigheterna efter mera omfattande skador. Det är icke ur totalförsvarets synpunkt lämpligt att inom de särskilda orterna bindes styrkor i reserv för alltför omfattande arbetsuppgifter. Av stor betydelse för beredskapen är att styrkor från andra håll kan sättas in i de mest drabbade orterna. Förutom genom de insatser, som kan ifrågakomma från det militära försvaret, civilförsvaret och BRB, kan kapaciteten avsevärt höjas genom hjälp olika kommuner emellan. Kommunerna bör ha skyldigheter att lämna varandra visst sådant bistånd. Kommittén förordar att skyldigheterna erhåller reglering i lag. Skyldigheterna bör vara begränsade till tillfällig hjälp i den omfattning sådan kan lämnas utan eftersättande av den hjälpende kommunens egen beredskap. Frågor om inbördes bistånd bör uppmärksammas och i möjlig mån regleras genom överenskommelser i samband med planläggningen. För att omedelbara hjälpinsatser skall vara möjliga, kan vara erforderligt att länsstyrelsen, som har översikt över hjälpbehoven och deras angelägenhet, erhåller befogenheter att förordna om utnyttjande av kommunala resurser från andra orter inom länet. Vid hjälp över länsgränserna kan samordning ske genom civilbefälhavarna. Frågorna om länsstyrelsens befogenheter beträffande verksamheten under krig skall närmare redovisas i annat sammanhang (sid. 109). — I en del fall kan möjligheter finnas att

mera definitivt avvara resurser inom viss kommun. Så kan bli förhållandet när utrymningen i en ort på grund av omfattande skadegörelse eller av andra orsaker drivs längre än som planlagts. På vilket sätt dessa överskottsresurser skall ställas till totalförsvarets förfogande kan ej på förhand avgöras. Skulle i något fall erfordras en tvångsmässig överföring av resurserna står nödiga befogenheter till buds genom tjänstepliktslagen och allmänna förfogandelagen. Spörsmålen om mera definitiva överföranden torde därför ej kräva någon laglig reglering i samband med de kommunala beredskapsuppgifterna.

Reglering av kommunernas skyldigheter gentemot hemlös befolkning

På det kommunaltekniska området har verksamheten under krig en förhållandevis stark anknytning till den fredstida verksamheten till förmån för kommunens egen befolkning. Så kan knappast sägas vara fallet när det gäller kommunernas insatser för inkvarterad befolkning. Kommunerna har visserligen skyldigheter i socialvårdshänseende också gentemot andra än kommunens egna medlemmar. Socialhjälpverksamheten är emellertid självfallet främst organiserad för hjälp till kommunens egna invånare. Verksamheten för inkvarterad befolkning har en helt annan bakgrund, omfattning och inriktning än den fredstida hjälpverksamheten. Den avviker sålunda mycket väsentligt från den fredstida och går långt utöver dennas syften och förutsättningar. Enligt kommitténs mening framstår det därför som nödvändigt att själva skyldigheten till insatser för hemlös befolkning får en särskild reglering i lag.

Kommunala insatser för hemlös befolkning erfordras, såsom tidigare avhandlats (sid. 74), på ett flertal olika verksamhetsområden. Uppgifterna hänför sig till vitt skilda områden och det är därför svårt att i en författningsbestämmelse sammanfatta skyldigheterna. I civilförsvarlagen har civilförsvarets motsvarande uppgifter angivits till »åtgärder för inkvartering och utspisning av samt annat bistånd åt» hemlös befolkning. Kommittén anser att uppgifterna för kommunernas vidkommande kan bestämmas såsom åtgärder för försorg om hemlös befolkning. Bestämningen ger en antydning om att kommunernas uppgifter har en vidare omfattning än civilförsvarets. Uttrycket avses i främsta rummet föra tanken till de centralaste uppgifterna beträffande bostäder, omvårdnad och uppehälle. Dessa uppgifter bör dessutom särskilt omnämnas i bestämmelsen. Jämväl uppgifterna på mera speciella områden, såsom när det gäller sysselsättning och skolgång, har i detta sammanhang ett sådant syfte att det finns anledning att se dem som ett led i försorgen om de inkvarterade. Insatserna är här främst motiverade med hänsyn till strävandena att bereda de inkvarterade drägliga levnadsförhållanden och sätta dem i stånd att finna sig till rätta med situationen.

Bestämmelsen om skyldigheter gentemot hemlös befolkning skall utgöra grund för kommunala insatser på en mångfald områden. En närmare reglering av verksamheten på visst område skall sålunda kunna författningsmässigt anknyta till den här föreslagna bestämmelsen. I den mån en specialreglering icke innebär ingrepp i lagstiftning, tillkommen med riksdagens medverkan, kan specialbestämmelser för verksamheten på visst område utfärdas med stöd av befogenheter, som kommittén anser böra tillkomma Konungen enligt författningen om kommunala beredskapsuppgifter. Såsom kommittén förut antytt (sid. 78), kan på specialområdena innan särskild reglering skett knappast ifrågakomma annat än mera summariska åtgärder av elementärt slag. Genom uppräknigen i bestämmelsen av de centralaste uppgifterna har kommittén velat antyda angelägenheten av en koncentration till dessa uppgifter och tillika velat ge en bestämning av minimikraven på insatser i ett verkställighetsläge. Det synes särskilt under uppbyggnadstiden nödvändigt att man främst inriktar förberedelserna till de angelägnaste behoven. Möjligheter kan sedan finnas att efter hand förbereda mera specialiserade insatser på andra områden. Det torde också vara realistiskt att räkna med att verksamheten under vissa skeden kan för längre eller kortare tid behöva koncentreras till de mest centrala uppgifterna.

Till bestämmelserna om skyldigheterna gentemot hemlös befolkning bör uppenbarligen anslutas en bestämmelse om förberedelser för verksamheten. Också andra förberedelser än planläggning kan stundom vara erforderliga. I vissa fall kan sålunda krävas att vissa för inkvarteringsverksamheten erforderliga anordningar kommer till utförande. Det kan röra sig exempelvis om åtgärder beträffande för inkvartering avsedda byggnader eller med avseende å anordningar för inkvarteringsområdes vattenförsörjning eller sanitära utrustning. Självfallet kan det icke komma i fråga att i nu avsedda hänseenden ställa krav på kommunala insatser annat än när sådana i undantagsfall är oundgängligen nödvändiga. Bestämmelsen om vidtagande av särskilda anordningar synes lämpligen kunna ansluta till motsvarande bestämmelse för den kommunaltekniska verksamheten.

Vid genomgången av kommunernas skyldigheter gentemot hemlös befolkning har främst förhållandena i inkvarteringsorterna tjänat som utgångspunkt. Även i utrymningsorterna erfordras emellertid insatser för hemlös befolkning. Befolkning, som utryms från kommuns tätortsområde, kan sålunda komma att inkvarteras inom annat område av samma kommun. I samband med successiv utrymning kan omflyttning ske från vissa bostäder till ur skyddssynpunkt säkrare bostäder inom samma kommun. Inträffade skador kan medföra behov av inkvartering och annat bistånd. Verksamheten har i dessa fall en större anknytning till framtida uppgifter än vad som är fallet när det gäller insatser för befolkning från annan ort. Förhållandena är emellertid också här så särpräglade och verksamheten även i övrigt sådan att skyldigheterna bör särskilt regleras. Kommittén

anser detta kunna ske genom att den ovan angivna bestämmelsen om kommunernas skyldigheter får gälla också insatserna till förmån för egen hemlös befolkning.

I detta sammanhang kan vara anledning att upptaga frågor i vilken mån bestämmelsen om försorg för hemlös befolkning bör avse också andra än de utrymda och hemorternas hemlösa befolkning. Enligt civilförsvarslagens motsvarande bestämmelse skall åtgärderna för inkvartering och utspisning samt annat bistånd avse dem, »som blivit i behov härav i anledning av krigsskada eller utrymning eller andra med krig eller krigsfara sammanhängande förhållanden». Enligt denna bestämning skall behoven av angivet bistånd sålunda ha uppkommit till följd av krigsskada och liknande förhållanden. En situation, som lätt torde kunna inträffa, är den att under en koncentrerad verksamhet för de inkvarterade svårigheter kan uppkomma att på vanligt sätt tillgodose mera permanenta hjälpbehov hos den egna befolkningen. Själva behovet av bistånd har här knappast något egentligt samband med krigsförhållandena. Det synes emellertid angeläget att inom beredskapsverksamhetens ram tillfälligt kan vidtagas åtgärder också för ett tillgodoseende i förenklade former av nu ifrågavarande behov. Såsom kommittén antytt i tidigare sammanhang saknas anledning att snävt begränsa området för beredskapsverksamheten gentemot området för annan samhällelig verksamhet. För bestämmelsen bör därför väljas en formulering, som medger att denna undantagsvis kan tillämpas också när det gäller ovan berörda hjälpbehov. En sådan tillämpning bör vara möjlig om bestämmelsen får avse åtgärder till försorg om dem som blivit i behov av *särskilt bistånd* i anledning av krigsskada etc.

Såsom när det gäller den kommunaltekniska verksamheten måste genom en lämplig planlägningsordning sörjas för att kommunernas förberedelser ges den för varje ort behövliga omfattningen. Ett allmänt angivande av minimikraven på verksamhetens omfattning kommer som förut sagts till uttryck genom bestämmelsens framhävande av de angelägnaste uppgifterna. För inkvarteringsorternas vidkommande medför skyldigheterna regelmässigt krav på en avsevärd höjning av den kommunala kapaciteten. För hemorternas del måste skyldigheterna föranleda strävanden att bibehålla en erforderlig del av den fredstida kapaciteten. Anspråken på insatser i utrymningsorterna minskar självfallet genom att folkmängden nedgår efter utrymning och med hänsyn till att de kvarvarande helt utgöres av arbetsföra personer, vars behov av stöd från det allmänna i och för sig är förhållandevis ringa. Även såtillvida kan anspråken minska som vårdinriktade åtgärder endast i begränsad omfattning synes böra ombesörjas där. Man får i stället eftersträva att efter hand utrymma personer, som på grund av sjukdom eller av andra orsaker saknar möjligheter att reda sig själva. Å andra sidan måste hänsyn tagas till riskerna för omfattande skador efter anfall och till de av situationen ökade påfrestningarna för kvarvarande be-

folkning. Verksamheten är — särskilt när det gäller den kurativa sidan — av delvis annan art än den fredstida verksamheten av socialvårdskaraktär. Uppgifterna i utrymningsorterna måste enligt kommitténs bedömande föranleda att där bibehålles en icke obetydlig del av den fredstida kapaciteten. I den utsträckning så är möjligt bör resurserna i övrigt tillföras inkvarteringsorterna, där stora behov föreligger av utbildad och erfaren socialvårdspersonal.

Inkvarteringskommunerna skulle enligt kommitténs förslag åläggas betungande uppgifter för försorg om befolkning från andra orter. Självfallet skulle det stått i bättre överensstämmelse med den kommunala verksamhetens inriktning om uppgifterna gentemot de utrymda kunnat anförtros hemortskommunerna. Av praktiska skäl kan emellertid en sådan fördelning av uppgifterna icke ifrågakomma. Det torde regelmässigt icke finnas möjligheter för en utrymningskommun att i en annan kommun organisera och under krig ansvara för en verksamhet av här ifrågavarande art och omfattning. De insatser, som kan göras från utrymningskommunernas sida, måste ges formen av bistånd åt inkvarteringskommunerna. Skyldigheterna till sådant bistånd bör erhålla författningsmässig reglering.

De resurser, som kan avvaras i utrymningskommunerna, skulle under alla omständigheter säkerligen komma att på ett eller annat sätt tagas i anspråk inom totalförsvaret. En mera generell dirigering av de kommunala överskottsresurserna till uppgifter inom den kommunala beredskapsverksamheten ter sig motiverad endast om utrymningskommunernas resurser kan tagas i anspråk för uppgifter för ortens egen utrymda befolkning och ett sådant utnyttjande kan i någon utsträckning planläggas på förhand. Enligt kommitténs uppfattning bör ett på detta sätt gestaltat biståndsförfarande vara möjligt att genomföra. I en del fall skall utrymda från viss kommun inkvarteras i ett mindre antal vid planläggningen kända orter. Biståndsfrågorna kan i sådana fall lösas efter direkta kontakter mellan inkvarteringskommunerna och utrymningskommunen. Vid utrymningen kan för biståndet avsedd personal följa med de utrymda och vid framkomsten till bestämmelseorten taga befattning med tidigare bestämda arbetsuppgifter. I andra fall berör inkvarteringen av utrymda från viss kommun ett mycket stort antal inkvarteringskommuner och har planläggningen icke samma bestämdhet i detaljerna. Frågorna om bistånd får här vid planläggningen och i verkställighetsläget i stor utsträckning handhas av inkvarteringsorternas länsstyrelser. — Bestämmelsen bör avse ett allmänt lämnande av bistånd. Biståndet kan emellertid i praktiken knappast komma att avse annat än ett tillhandahållande av personal och utrustning. Det synes särskilt vara av vikt att personal och utrustning i största möjliga utsträckning ställes till förfogande för internatverksamheten i inkvarteringsorterna. Det är icke i större utsträckning möjligt att från utrymningskommunernas sida i inkvarteringsorterna skapa en organisation, som kan mera självständigt

svara för viss verksamhet. De tillhandahållna resurserna får på lämpligt sätt inordnas i den organisation, som inkvarteringskommunerna håller för verksamheten. Frågorna om biståndets ekonomiska sida skall upptagas i ett senare sammanhang (sid. 156).

Här ovan berörda bistånd har främst avsett bistånd genom ett varaktigt överförande av överskottsresurser. I akuta situationer behövs i de mest ansträngda orterna också en mera tillfällig hjälp. Därvid kan också resurser, som för tillfället kan avvaras i viss ort men snabbt skall kunna återgå dit, stundom anlitas. Biståndet bör i sådana fall kunna mera fritt dirigeras till olika närbelägna kommuner. Skyldigheterna till nu ifrågavarande bistånd synes kunna regleras av samma bestämmelse som det tillfälliga biståndet på det kommunaltekniska området.

I avsnittet om kommunernas skyldigheter att sörja för hemlös befolkning skall upptagas också frågor om den närmare avgränsningen av ansvarsområdet gentemot civilförsvarets ansvarsområde. Vid civilförsvarets nydaning har beslutats att civilförsvaret i princip skall svara för de utrymda tills dessa beretts en varaktig inkvartering. För verksamhetens praktiska handhavande erfordras en närmare belysning av gränsdragningens innebörd. Ansvarsfördelningen kan behöva komma till uttryck i bestämmelserna om skyldigheterna på de bägge områdena. Olika möjligheter står till buds när det gäller att finna en gräns, som i den praktiska verksamheten klart markerar ansvarsövergången. Tänkbart är sålunda att civilförsvaret skulle kunna kvarstå i ansvaret intill dess viss bestämd tidrymd förflutit från utrymningsansbefallande. Ansvarsövergången kan emellertid också göras mera successiv och civilförsvarets ansvar beträffande envar utrymd upphöra exempelvis när registreringsavgifter för honom överlämnats till kommunen, när han lämnar rotelokalerna eller när han installerat sig i inkvarteringsbostaden. I viss mån olika synpunkter gör sig gällande när fråga är om ansvaret för den enskilda inkvarteringen och om ansvaret för internatinkvarteringen. Det synes därför icke möjligt att uppställa någon helt enhetlig gräns för ansvarets fördelning. Vägledande för gränsdragningen bör vara att ansvaret på olika områden erhåller en praktiskt riktig utskiftning mellan kommunerna och civilförsvaret.

När det gäller den enskilda inkvarteringen synes på civilförsvarets sida icke finnas en tillräcklig organisation för insatser för de utrymda sedan dessa i rotelokalerna anvisats inkvarteringsbostäder. På civilförsvarets håll torde ej heller förberedas några mera ingående åtgärder för bistånd därefter åt de inkvarterade. När de utrymda nått anvisade inkvarteringsbostäder har det av utrymningsrörelsen präglade mera akuta skedet i huvudsak passerat. Den därefter ifrågakommande verksamheten är av annan art. Det synes därför kommittén riktigaast att civilförsvarets ansvar för de enskilt inkvarterade upphör så snart dessa nått sina inkvarteringsbostäder. Detta faktiska förhållande — inflyttningen i inkvarteringsbostaden — bör vara

den i vederbörliga bestämmelser uttryckta gränsen för ansvarsövergången. Vissa skäl skulle kunna anföras för en än tidigare ansvarsövergång, innebärande att kommunerna anförtroddes ansvaret för fördelningen och kanske också för anskaffandet av inkvarteringsbostäder. Andra skäl talar emellertid avgjort mot en sådan uppdelning av ansvaret. Kraven på en effektiv beredskap, som medger att organisationen snabbt kan träda i verksamhet och vidtaga de mest angelägna och brådskande åtgärderna, medför att tillhandahållandet av bostäder lämpligen bör anförtros åt civilförsvaret. Verksamheten i rotelokalerna får ses som ett led i själva utrymningsrörelsen och behöver försiggå under sådan sammanhållen ledning och organisation, som finns hos civilförsvaret. Kommunerna behöver utan tvekan viss tid för mobilisering av sina resurser. Den för situationen erforderliga förfoganderätten synes också böra utövas av civilförsvaret och handhavandet av bostadsfördelningen bör nära ansluta härtill.

Den av kommittén förordade gränsdragningen skulle medföra att på civilförsvaret faller, förutom anskaffande och fördelning av bostäder, bl. a. utspisning och tillfällig förläggning i avvaktan på varaktig inkvartering samt, då så erfordras, bistånd med transporter från rotelokaler till inkvarteringsbostäder. Även om kommunerna icke skulle ha några direkta uppgifter vid verksamheten i rotelokalerna, är det säkerligen lämpligt att kommunerna förlägger viss verksamhet dit för erhållande av en tidig kontakt med de inkvarterade och för tillhandagående med upplysningar åt de inkvarterade om förhållandena under den fortsatta vistelsen i kommunen. Själva befolkningsregistreringen synes böra ankomma på kommunerna. Det är emellertid angeläget att civilförsvaret medverkar i registreringsarbetet genom att utan dröjsmål förse de kommunala myndigheterna med vissa grundläggande uppgifter beträffande de utrymda och deras inkvartering. — Den nu berörda gränsdragningen har främst diskuterats med utgångspunkt från läget i inkvarteringskommunerna. Den bör emellertid kunna vara vägledande också för ansvarsfördelningen vid åtgärder för hemlös befolkning i utrymningsorterna.

Kommunerna skulle enligt kommitténs förslag ha att på ett tidigt stadium övertaga ansvaret för den enskilda inkvarteringen. När det gäller internaten kan en ansvarsövergång vid en så tidig tidpunkt medföra vissa svårigheter. Inkvarteringen i internat berör ömtåliga personer, för vilka utrymningen och omställningen till ändrade förhållanden ofta kan medföra särskilt stora påfrestningar. Här kan man icke på samma sätt som när det gäller de enskilt inkvarterade lita till de utrymdas egna insatser och deras möjligheter att åtminstone under en övergångstid, finna sig till rätta med även ytterst primitiva förhållanden. Särskilda ansträngningar måste göras för organiserandet och igångsättandet av internaten. En ansvarsövergång på ett tidigt stadium skulle kunna allvarligt störa internatinkvarteringen. På grund härav synes man beträffande internatinkvarteringen kunna antingen låta an-

svaret för denna redan från början åvila kommunerna eller också låta civilförsvarets ansvar kvarstå viss, icke alltför kort tid. Utrymningsverksamheten och den därtill anslutande inkvarteringen gör det nödvändigt att tillgängliga resurser under det första kritiska skedet i största utsträckning samlas hos civilförsvaret.

Det synes med hänsyn till ovan angivna förhållanden och svårigheterna för kommunerna att snabbt mobilisera sina resurser knappast möjligt att låta kommunerna redan från internatens igångsättande svara för dessa. Det är därför nödvändigt att civilförsvaret får svara för internaten under viss övergångstid. Denna tid bör vara så lång att internaten därunder kan bringas i tillfredsställande funktion. Civilförsvaret skulle sålunda ha att ansvara för att internaten får den nödvändiga personalen och utrustningen. Ansvarsfördelningen innebär utan tvekan en viss utvidgning av civilförsvarets principiella ansvarsområde. Enligt kommitténs bedömande är emellertid en sådan jämkning av gränserna nödvändig för säkerställande av internatverksamheten. Planläggningen för och genomförandet av internatens upprättande och igångsättning kan lättast och säkrast ombesörjas inom en organisation av civilförsvarets typ. Under övergångstiden måste de kommunala myndigheter, som sedan skall övertaga internaten, biträda civilförsvaret och bereda sig för ett övertagande av internaten. — Bestämmelsen om ansvarets fördelning skulle kunna ges det innehållet att kommunernas övertagande skall ske när internaten kommit i tillfredsställande skick. Behov finns emellertid av en regel, som alldeles entydigt anger när ett övertagande skall äga rum. Det förefaller därför mest lämpligt att skyldigheterna till övertagande får inträda viss bestämd tidrymd efter utrymningen. Övertagandet bör enligt kommitténs bedömande kunna äga rum sedan åtta dagar förflutit från dagen för utrymningens anbefallande. Under en tidrymd av sådan längd bör internaten regelmässigt kunna bringas i tillfredsställande funktion. Särregeln för internaten skall gälla allenast de åtgärder, som avser internatens drift och verksamheten vid internaten för de inkvarterades omvårdnad. Verksamhet, som har avseende också å de internatinkvarterade men icke bedrives inom själva internatverksamheten, skall givetvis följa huvudregeln om ett tidigt kommunalt ansvar.

I undantagsfall kan en ansvarstid för civilförsvaret å åtta dagar bli för kort för igångsättandet av internatverksamhet. Kommittén har här särskilt i åtanke fall, då de utrymda skall inkvarteras långt ifrån hemorterna och färdas till inkvarteringsorterna i flera etapper. Länsstyrelserna synes därför böra äga befogenhet att, där särskilda skäl föranleder därtill, utsträcka civilförsvarets ansvarstid.

Det kommunala ansvaret för internatens drift bör hänföra sig endast till internat för förläggning av utrymda från hem och inrättningar såsom barnhem och ålderdomshem och för utrymda, som först i samband med utrymningen hänvisas till internat. De kommunala insatserna — liksom civilför-

svarets insatser — bör kunna begränsas när det gäller internat, som utgör förläggning för sammanhållna grupper av utrymda från speciella hem och inrättningar. Upprättandet av sistnämnda slags internat och verksamheten vid dem bör föranleda särskilda förberedelser inom respektive specialområden. En bestämmelse bör finnas om ett allmänt undantagande av dylika »specialinternat» från kommunernas ansvarsområde. Den närmare gränsdragningen mellan internat av det ena och det andra slaget bör lösas genom att Kungl. Maj:t i särskild författning anger de internat, som skall vara undantagna. Kommittén förutsätter att undantagandet måste omfatta främst sjukvårdsanstalter, särskolor, dövskolor och blindskolor, nykterhetsvårdsanstalter, ungdomsvårdsskolor och fångvårdsanstalter.

Uppställandet av klara gränser mellan civilförsvarets och kommunernas ansvarsområden innebär självfallet icke att det finns någon djup klyfta mellan de båda områdena. Civilförsvaret och kommunerna är på inkvarteringsverksamhetens område sålunda i betydande utsträckning beroende av insatser från samma personer. Personal, som inom civilförsvaret handhar mottagandet av de utrymda eller är verksam med internatens igångsättande och drift, skall ofta därefter övergå till ett fullgörande av motsvarande uppgifter under kommunal ledning. I viss omfattning måste vid verksamheten nyttjas samma lokaler och utrustning. Kommunernas personal och resurser måste anlitas av civilförsvaret när detta svarar för verksamheten. Gränsdragningen kan sålunda sägas närmast vara en riktlinje för planläggningsbördornas fördelning och beträffande verksamhetens regi. — Därtill kommer att de båda organisationerna skall ha att lämna varandra ett omfattande bistånd. Det bistånd den ena organisationen härvid lämnar den andra kan vara av stor betydelse för möjligheterna att lösa också de uppgifter, för vilka organisationen själv skall bära ansvaret. Även om anskaffandet av inkvarteringsbostäder åvilar civilförsvaret, kan det sålunda vara till fördel för kommunerna att här lämna ett biträde, som underlättar deras eget arbete med den fortsatta inkvarteringen.

Reglering av kommunernas skyldigheter med avseende å det ekonomiska försvaret

I några tidigare sammanhang har kommittén berört frågor om sambandet mellan den kommunala beredskapen och det ekonomiska försvaret. Den kommunaltekniska verksamheten kräver särskilda åtgärder från det ekonomiska försvaret för tillgodoseende av behoven av reservmateriel. Vid verksamheten för inkvarterad befolkning måste ingående uppmärksamhet ägnas försörjningsfrågorna.

Direktiven ålägger kommittén att överväga huruvida kommunernas åligganden beträffande den kommunala beredskapsverksamheten bör vid en laglig reglering intagas i lagen om skyldighet för kommun att fullgöra vissa

av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter, kommunala fullmaktslagen. Härvid skall enligt direktiven undersökas om behov föreligger att låta planläggningskyldigheten omfatta även de med folkförsörjningen sammanhängande uppgifter, som nu regleras i kommunala fullmaktslagen. Denna lag inrymer befogenheter för Konungen att föreskriva att kommunerna skall, i den omfattning Konungen bestämmer, fullgöra sådana uppgifter, som är erforderliga för att fylla befolkningens eller produktionens behov av viktiga förnödenheter, för att lämpligt utnyttja tillgänglig arbetskraft eller för att tillgodose annat ändamål av betydelse för folkförsörjningen. Lagen innehåller vidare bestämmelser om bl. a. den kommunala organisationen för dessa uppgifters handhavande. Till lagen ansluter sig kungörelsen den 8 september 1939 om kristidsnämnder.

Kommittén har i det föregående funnit att kommunernas åligganden beträffande beredskapsuppgifterna bör erhålla särskild reglering i lag. Bestämmelserna om dessa kommunernas skyldigheter och om övriga förhållanden beträffande den kommunala beredskapsverksamheten bör enligt kommitténs mening samlas i en lag om vissa kommunala beredskapsuppgifter.

I beredskapsuppgifterna ingår som ovan sagts också uppgifter, som har samband med det ekonomiska försvaret. Utöver dessa med beredskapsverksamheten direkt sammanhängande uppgifter kan också andra lokala folkförsörjningsuppgifter behöva läggas på kommunerna och en kommunal organisation finnas härför. Svårigheter möter att uppställa någon klar gräns mellan dessa allmänna folkförsörjningsuppgifter och de särskilda uppgifter, som har ett direkt samband med de kommunala beredskapsuppgifterna. — Det finns enligt kommitténs bedömande ett sådant samband i sakligt och organisatoriskt hänseende mellan beredskapsuppgifterna och samtliga kommunala uppgifter i anslutning till det ekonomiska försvaret att en enhetlig författningsmässig reglering bör komma till stånd. Regleringen av beredskapsuppgifterna måste få sådan omfattning att den icke lämpligen kan inarbetas i kommunala fullmaktslagen. Kommunala fullmaktslagen bör därför ersättas av bestämmelser i kommitténs förslag till lag om vissa kommunala beredskapsuppgifter.

Vidsträckta skyldigheter har kunnat åläggas kommunerna med stöd av kommunala fullmaktslagen. Det finns enligt kommitténs mening anledning att nu vid en reglering söka närmare än som sker i kommunala fullmaktslagen precisera de kommunala skyldigheterna. En sådan precisering synes kunna ske genom en anknytning av uppgifterna till de för försörjningen och arbetskraftens utnyttjande gällande krisförfattningarna. Härvid bör kunna angivas att skyldigheterna skall avse tillämpningen av allmänna förfogandelagen, allmänna ransoneringslagen eller lagen om allmän tjänsteplikt eller eljest äga samband med ransoneringsväsendet eller med arbetskraftens utnyttjande. Genom en sådan bestämning torde det uppgiftsområde, för

vilket kommunala fullmaktslagen kommit till användning, vara i erforderlig mån täckt.

Såsom kommittén tidigare uttalat existerar emellertid också ett behov av vidare samverkan mellan kommunerna och det ekonomiska försvaret. Kommunerna bör till det ekonomiska försvarets myndigheter anmäla och belysa de behov, som gör sig gällande vid den kommunala verksamheten och dess planläggning. I den mån den ekonomiska försvarsplanläggningen eller det ekonomiska försvarets verksamhet under krig nödvändiggör mera lokalt betonade förberedelser eller insatser, kan bistånd erfordras från berörda kommuners sida. Biståndet kan avse lämnande av uppgifter eller verkställande av utredningar om lokala behov och lokala förhållanden. Biträde kan också erfordras vid åtgärder för ordnande av produktion, distribution och lagring. Skyldigheterna bör emellertid icke sträcka sig längre än till ett biträdande av det ekonomiska försvarets myndigheter genom lämnande av uppgifter och anvisningar. Produktions-, distributions- och lagringsfrågor bör sålunda lösas främst genom ett anlitande av därmed under fred sysselsatta personer och företag. Någon kommunal skyldighet till produktion o. d. bör sålunda ej ifrågakomma. Kommunala insatser bör vidare endast kunna krävas i angelägenheter, som har anknytning till vederbörande kommuns försörjningsförhållanden. — Kommunernas nu berörda skyldigheter synes kunna bestämmas till ett lämnande av sådant bistånd, som erfordras för tryggande av ortens försörjning med livsmedel och andra viktiga förnödenheter.

Bestämmelserna i kommunala fullmaktslagen innehåller icke några föreskrifter om lokal planläggning. De omfattande utrymningarna ställer krav på genomgripande omställningar inom distribution och handel. Det synes ej tänkbart att svårigheterna för försörjningen kan bemästras utan en viss förhandsplanläggning också på det lokala planet. Vid denna planläggning är det ekonomiska försvarets myndigheter i behov av medverkan från de kommunala myndigheternas sida. Bestämmelser om medverkan finns visserligen i lagen den 26 juni 1948 om skyldighet för näringsidkare m. fl. att biträda vid planläggningen av rikets ekonomiska försvarsberedskap. Den kommunala medverkan, som enligt kommittén nu kan erfordras, är emellertid väsentligen av annan art och kräver en annan gestaltning än biträdet enligt nyssnämnda lag. Särskild reglering av planläggningsskyldigheten synes därför nu erforderlig.

Ledningen av den kommunala beredskapsverksamheten

En översyn måste ske av de kommunala resurserna för fullgörande av de i det föregående redovisade skyldigheterna. Översynen måste avse såväl den organisation, som erfordras för verksamhetens ledning, som de resurser i

övrigt, som skall tagas i anspråk för verksamheten. I detta avsnitt skall frågorna om ledningsorganisationen upptagas till övervägande.

Två principiellt skilda lösningar synes tänkbara när det gäller ledningen i *kommunal instans*. Den ena lösningen innebär ett förläggande av ledningsuppgifterna i stort och på delområdena till de fredstida organ, inom vars verksamhetsområden uppgifterna närmast faller. Man inriktar sig då på ett bibehållande i största utsträckning av den fredstida kommunala organisationen. Den andra lösningen går ut på att man med frångående i viss utsträckning av den fredstida organisationen söker skapa en starkare koncentrerad kommunal ledning. Den förra lösningen har uppenbara fördelar genom dess förankring i en beprövad kommunal organisation och dess tillgodoseende av kraven på fackkunskap inom skilda specialområden. Åtskilliga faktorer kan emellertid medföra att en lösning med bibehållande av den fredstida organisationen kan vara svår att genomföra. Ett krigsläge för med sig vakanser i den kommunala organisationen. Åtskilliga kommunala förtroendemän och befattningshavare tages i anspråk för det militära försvaret och för uppgifter i övrigt inom totalförsvaret. I utrymningsorterna kan utrymning därutöver medföra en minskning av personaltillgångarna. Kommunerna — särskilt inkvarteringskommunerna — ställs i ett verkställighetsläge inför en mycket kraftig ökning av arbetsuppgifterna. De tillkommande arbetsuppgifterna hänför sig i betydande utsträckning till verksamhet, som icke har någon direkt fredstida motsvarighet. Härtill kommer att beredskapsverksamheten, särskilt under mera akuta skeden, för sin effektivitet kan kräva en samling under något eller några koncentrerade ledningsorgan. Även om viss verksamhet under sådana skeden kan ombesörjas av särskilda fackorgan kan vara nödvändigt att verksamheten nära inordnas under en för hela verksamheten ansvarig ledning. Inför utsikterna att svårigheterna i ett akut läge icke kan bemästras av den ordinarie kommunala organisationen och att denna organisation av olika skäl kan bli försatt ur tillfredsställande funktion, kan det vara att föredraga att man redan på förhand förberett och kan falla tillbaka på en förenklad och koncentrerad ledningsorganisation. Förberedelserna måste främst inriktas på de svåraste lägena. Man måste räkna med att i sådana lägen icke finns tillgång till andra organ än dem, för vars bibehållande och funktion man genom planläggning träffat särskilda föranstaltningar. Det är självfallet svårast att säkerställa en omfattande och vittförgrenad kommunal organisation. — Också för planläggningen kan det innebära fördelar med en mindre, koncentrerad organisation.

Kommittén har vid övervägandena rörande ledningsorganisationen funnit ofrånkomligt att ledningsfrågorna närmast lösas efter principen med en koncentrerad organisation. Här som i andra sammanhang är det de svåraste lägenas beredskapskrav som fått vara avgörande. I mindre svåra lägen kan emellertid förutsättningar finnas för bedrivande av verksamheten i for-

mer, som mera överensstämmar med de fredstida. Det kan då finnas möjligheter att tills vidare bibehålla en mera fredsmässig organisation eller att i ett stabiliserat läge återgå till en sådan. Nu berörda förhållanden synes böra övervägas i samband med frågorna om föreskrifterna för övergång till krigsorganisation och återgång till mera fredsmässig organisation (sid. 149).

De kommunala förberedelserna skall enligt kommitténs förslag sålunda inriktas på skapandet av en koncentrerad organisation, lämpad för bemästrande av svårigheterna under mera ansträngda lägen. Lösningen av ledningsfrågorna måste emellertid få återverkningar också på själva planläggningsarbetet. Den för krig avsedda ledningsorganisationen måste ingående deltaga i planläggningsarbetet för att nå förtrogenhet med beredskapsuppgifterna och måste tilläggas inflytande över utformningen av beredskapsverksamheten. Ansvaret för beredskapen måste i särskild grad ligga hos den för krig avsedda ledningsorganisationen.

Innan kommittén närmare ingår på frågorna om utformningen av den kommunala ledningsorganisationen skall ledningsverksamhetens innebörd i några hänseenden närmare belysas. En enda kommunal nämnd måste tilläggas uppgiften att närmast såsom topporgan svara för de allmänt ledande och sammanhållande uppgifterna. Detta organ måste ansvara för samordning av insatserna på skilda områden och träffa avgöranden om avvägningen av delinsatsernas omfattning och om utnyttjandet av allmänt disponibla resurser. I försvarsarbetet i olika instanser engagerade myndigheter skall i totalförsvarsfrågor alltid kunna vända sig till detta kommunala topporgan. I ledningsverksamheten, tagen i mera vidsträckt bemärkelse, ingår emellertid därutöver ett handhavande av verksamheten på olika delområden. Inom delområdena kan ifrågakomma insatser, som varierar mellan ett mera självständigt ledande av verksamheten och insatser av förhållandevis osjälvständigt verkställighetsnatur. På delområden, som nära motsvarar fredstida kommunala verksamhetsområden, kan de ordinarie fredstida organen vid utformandet av den kommunala krigsorganisationen tilläggas uppgifter att mer eller mindre självständigt svara för verksamheten. På andra områden saknar uppgifterna en klar anknytning till i fredstida organisation ingående nämnder. Uppgifterna på dessa områden kan antingen helt förläggas direkt till topporganet eller också anförtros någon fredstida eller särskilt inrättad kommunal nämnd. Vid avgörandet av ledningsorganisationens utformning måste ställning tagas till organisationen för såväl de allmänna uppgifterna som för uppgifterna på delområdena. Ett realistiskt betraktelsesätt nödvändiggör, såsom förut sagts, att man vid utformningen för mera självständig verksamhet icke räknar med medverkan av andra organ än dem, för vilkas ingående i krigsorganisationen företagits särskilda föranstaltningar.

På ledningsorganisationens topporgan faller sådana uppgifter att som

topporgan icke gärna kan ifrågakomma annan kommunal nämnd än kommunens styrelse — kommunalnämnden på landet och drätselkammaren (stadskollegiet) i stad. Att styrelsen fungerar som högsta ledningsorgan är särskilt motiverat med hänsyn till att detta organ måste tilläggas vissa befogenheter att i ansträngda lägen självständigt disponera över de kommunala resurserna och träffa andra avgöranden, som eljest ankommer på kommunens fullmäktige. Den allmänna ledningen måste vidare vara förenad med viss rätt att då så erfordras för beredskapsinsatserna ingripa i andra nämnders verksamhet. Det ligger närmast till hands och kan säkerligen lättast godtagas att nödiga sådana ingrepp göres av det organ, som utgör kommunens styrelse. Ingen annan nämnd har samma auktoritet och ställning eller samma överblick över förhållandena som kommunens styrelse. Enligt kommitténs mening bör kommunerna anförtros att i största möjliga utsträckning själva avgöra hur beredskapsuppgifterna skall lösas. Kommittén har övervägt om något utrymme bör finnas för kommunerna att utse annan nämnd än styrelsen till högsta ledningsorgan. Alla skäl synes emellertid tala för att ett sådant överlämnande icke bör ske. Det får också anses osannolikt att på något håll skulle kunna uppkomma önskemål om en sådan avvikande utformning av ledningsorganisationen. Bestämmelserna om den kommunala organisationen bör därför som grundföreskrift innehålla att ledningen skall ankomma på kommunens styrelse. En frihet att utforma organisationen efter de lokala förhållandenas krav bör emellertid kunna bevaras genom en rätt för kommunerna att tillägga andra nämnder ett ansvar för de särskilda delområdenas beredskap.

Bestämmelsen att kommunens styrelse skall vara ledningsorgan är avsedd att medföra att styrelsen har att direkt bära ansvaret för alla till ledningsverksamheten i vidsträckt bemärkelse hörande uppgifter. På styrelsen skall sålunda om annat ej bestämmes i princip falla också ansvaret för verksamheten på såväl sådana specialområden, som motsvarar fredstida verksamhetsområden, som områden utan närmare anknytning till någon fredsverksamhet. Mycket ofta torde det emellertid icke vara möjligt att så starkt koncentrera organisationen. I krigsorganisationen måste då inlemmas en eller flera andra kommunala nämnder. Bestämmelsen om ledningsverksamheten måste därför medge möjligheter för kommunerna att utbygga organisationen efter vad som är påkallat med hänsyn till verksamhetens omfattning och de lokala förhållandena. Denna frihet vid valet av organisation synes böra komma till uttryck i en rätt att uppdraga ansvaret på ett eller flera delområden åt andra nämnder. Bestämmelsen om ett sådant överlämnande bör medge att verksamheten på visst delområde så långt detta är möjligt kan med självständigt ansvar omhänderhas av annan nämnd. Det självständiga ansvaret bör ej vidkännas andra inskränkningar än dem, som följer av författningsreglerade befogenheter för styrelsen att i undantagsfall in-

gripa i verksamheten. Valfriheten bör sträcka sig så långt att kommunerna har möjligheter att vid krigsorganisationens utformning avvika från fredstida indelning i ansvarsområden. Uppgifterna på visst område bör sålunda då detta finnes ändamålsenligt kunna läggas på annan nämnd än den, som i fredstid handhar motsvarande uppgifter, och verksamheten på delområden sammanföras till en nämnd. Särskilda nämnder bör också kunna inrättas för handhavande av uppgifter på ett eller flera delområden. Det är av vikt att kommunerna icke väljer en alltför vittförgrenad krigsorganisation. Det finns därför anledning att bestämmelsen innehåller en rekommendation om ett sammanhållande av verksamheten på områden, som äger samband med varandra.

En del organ kommer att ställas utanför krigsorganisationen för beredskapsuppgifterna. Dessa organs ledamöter kan uppenbarligen behöva i viss utsträckning utnyttjas vid verksamheten på områden, med vilka de har särskild förtrogenhet. — Det tillhör ej kommitténs utredning att ingå på prövning i vilken mån sådana organ kan behöva organiseras för utanför beredskapsverksamheten fallande uppgifter.

Såvitt nu kan överblickas bör en organisation, utformad av kommunerna själva efter här angivna linjer, vara lämpad för handhavandet av samtliga beredskapsuppgifter. Enligt vad socialberedskapskommittén uttalat synes organisationen ändamålsenlig även såvitt gäller uppgifterna av socialvårds-karaktär. Förhållandena kan emellertid komma att förändras på särskilda specialområden och utvecklingen kan medföra att särskilda anstalter måste vidtagas på specialområden, som är helt nya eller icke nu behövt tilläggas särskild vikt. När de grundläggande beredskapskraven tillgodosetts kan önskemål uppkomma om särskild förstärkning av beredskapen på en del områden. Det har därför syntts kommittén lämpligt att möjligheterna lämnas öppna för särskild komplettering av organisationen efter specialreglering. Lagförslagets organisationsbestämmelser bör därför innehålla en allmän hänvisning till vad i särskild författning kan vara stadgat om krigsorganisationen för vissa uppgifter. Därest specialreglering på något område kommer till stånd, är det emellertid angeläget att härav föranledd organisation anslutes till den allmänna krigsorganisationen. Av särskild betydelse synes vara att organ, som genom sådan reglering tillföres organisationen, på samma sätt som andra krigsorganisationens nämnder underordnas styrelsens ledning.

För klargörande av innebörden av kommitténs förslag beträffande ledningsorganisationen bör i detta sammanhang redovisning ske av kommitténs ståndpunktstagande i frågorna om styrelsens befogenheter gentemot andra i krigsorganisationen ingående nämnder. Behov av dylika befogenheter kan finnas i två särskilda hänseenden. En reglering kan sålunda erfordras av styrelsens befogenheter att meddela andra nämnder föreskrifter för

verksamheten. I trängda lägen kan emellertid styrelsen också ha behov av befogenheter att fatta direkta beslut i annan nämnds ställe eller att till och med övertaga de på sådan nämnd ankommande uppgifterna.

En direktivrätt kan självfallet ej ifrågakomma annat än för fall, då ett inskridande oundgängligen erfordras för beredskapsverksamhetens effektivitet. Av särskild betydelse är att styrelsen har möjligheter att i ansträngda lägen samla alla de kommunala resurserna kring de angelägnaste uppgifterna. Flertalet frågor kan emellertid säkerligen lösas genom samråd mellan krigsorganisationens nämnder. I vissa lägen måste emellertid uppkommande frågor kunna lösas med stor snabbhet. Det synes därför icke möjligt att helt undvara en direktivrätt. Direktivrätten kan emellertid säkerligen inskränkas att gälla endast i ett verkställighetsläge. Även i sådana fall bör emellertid direktivrätten icke vara obegränsad. Den bör sålunda icke innefatta en rätt att inskrida i avgörandet av enskilda, löpande ärenden, utan avse allenast en rätt att meddela föreskrifter för verksamhetens allmänna uppläggning och inriktning. På planlägningsstadiet bör uppkommande frågor kunna lösas utan någon direktivrätt. Såsom skall redovisas i avsnittet om planlägningsordningen (sid. 128), synes emellertid länsstyrelsen böra äga vissa befogenheter beträffande planläggningen. Härigenom finns möjligheter att genom länsstyrelsens medverkan komma till rätta med en bristande samordning mellan olika nämnders planläggning. — Kommittén har sålunda stannat för att en bestämmelse bör finnas om rätt för kommunens styrelse att under beredskapstillstånd och krig, då så oundgängligen erfordras för beredskapsuppgifternas fullgörande, meddela direktiv för verksamheten.

Även de ifrågasatta befogenheterna för styrelsen att fatta beslut i annat organs ställe bör i största möjliga utsträckning begränsas. Behovet av här avsedda befogenheter hänför sig främst till fall, då kommunens krigsorganisation är av sådan omfattning att det är förenat med alltför stor omständlighet och tidsutdräkt att i ett ansträngt läge träffa tillräckligt snabba avgöranden. Det är också tänkbart att i ett sådant läge något organ i en vittförgrenad organisation kan av olika skäl sättas ur tillfredsställande funktion. I sådana lägen kan styrelsen ha behov av att kunna handla icke bara å andra nämnders utan också å fullmäktiges vägnar. Kommunal egendom eller andra kommunala resurser kan behöva så snabbt tagas i anspråk att ett beslut av fullmäktige ej kan avvaktas. Uppenbarligen kan ett inskridande från styrelsens sida behöva göras mer eller mindre omfattande. I första hand bör naturligtvis inskridandet begränsas till fattande av ett beslut, som får gälla intill dess fullmäktige eller vederbörande nämnd har möjlighet att själv taga ställning i saken. Vid ett längre gående inskridande synes nödvändigt att detta får avse ett övertagande av en nämnds hela beredskapsverksamhet. Ett så vittgående övertagande bör knappast kunna ifrågakomma så vitt gäller på fullmäktige ankommande uppgifter. Ett fullständigt

övertagande av annat i krigsorganisationen ingående organs beredskapsuppgifter innefattar ett så betydelsefullt ingrepp att för detta bör krävas länsstyrelsens medgivande. Ett sådant medgivande kan naturligtvis icke alltid erhållas utan viss tidsutdräkt. Styrelsen har ju emellertid då möjligheter att bemästra situationen med anlitan av befogenheterna att fatta enskilda beslut med giltighet tills vidare. — De i detta stycke avsedda befogenheterna bör enligt kommitténs mening sålunda regleras av en bestämmelse, innefattande rätt till ingripanden av olika räckvidd. Liksom när det gäller direktivrätten bör här ifrågakommande befogenheter kunna utnyttjas allenast i ett verkställighetsläge.

För effektivisering av verksamheten i ett verkställighetsläge kan erfordras vissa ytterligare åtgärder, syftande till ett stärkande av den löpande kontakten mellan de i arbetet deltagande nämnderna och till ett främjande av överblicken inom styrelsen över verksamheten på olika områden. Kommittén har ansett att en sådan effektivisering kan åstadkommas genom att styrelsen erhåller rätt att sända särskild företrädare till med beredskapsuppgifterna sysselsatta nämnder. En sådan företrädare skulle äga rätt att närvara och deltaga i överläggningarna i frågor om kommunal beredskapsverksamhet. Företrädare bör äga rätt att till nämndens protokoll anteckna reservation. Företrädaren bör uppenbarligen oftast hämtas bland ledamöterna i styrelsen. Då i undantagsfall också annan med beredskapsarbetet förtrogen person kan vara en lämplig företrädare, bör emellertid styrelsen äga frihet vid utseendet av representant. Möjligheten att utse företrädare behöver givetvis ej utnyttjas då ändamålet med ett deltagande på annat sätt är tillgodosett. Då särskild nämnd tillsättes för vissa beredskapsuppgifter kan givetvis i stället till verklig ledamot utses någon, som kan företräda styrelsen. Ingår redan i en nämnd, såsom icke sällan torde vara fallet, person, som är ledamot också av styrelsen, finns knappast skäl att utse särskild företrädare.

Vid en uppdelning av beredskapsuppgifterna på olika nämnder kan givetvis ifrågakomma att hos en nämnd samla vissa av de kommunala beredskapsuppgifterna och de kommunala uppgifterna på andra områden av totalförsvaret. Vad kommittén här främst har i åtanke är ett sammanförande av beredskapsuppgifterna med uppgifterna hos civilförsvarsnämnder och kristidsnämnder. Ett sådant sammanförande kan vara befogat särskilt när det gäller civilförsvarsuppgifterna och en del av de kommunala beredskapsuppgifterna, särskilt kanske uppgifterna beträffande den enskilda inkvarteringen. Den kommunala beredskapsverksamheten och civilförsvarets verksamhet har många beröringspunkter och kräver särskilda samordningsåtgärder. Åtskilliga för ortens beredskap grundläggande bedömanden är gemensamma för de bägge verksamheterna. På ömse håll är en ingående kännedom om verksamheten och förberedelserna på det andra hållet av stor betydelse. Även försörjningsuppgifterna har anknytning särskilt till

inkvarteringsverksamheten. Särskilda civilförsvarsnämnder och kristidsnämnder inrättas enligt gällande ordning under beaktande endast av deras behövlighet för respektive specialuppgifter. Med hänsyn härtill och till den särskilda tyngd som beredskapsuppgifterna har ur kommunal synpunkt synes det icke fullt tillfredsställande att ett sammanförande sker genom beredskapsuppgifternas överlämnande till här avsedda specialnämnder. Sammanförandet synes lämpligen böra ske genom ett samlande av beredskapsuppgifterna och specialuppgifterna hos särskilt inrättad nämnd. Kommittén föreslår att i organisationsbestämmelserna intages vissa föreskrifter om en sådan nämnd, vilken synes kunna erhålla benämningen *kommunal beredskapsnämnd*.

Inrättandet av särskild nämnd eller särskilda nämnder kan självfallet ifrågakomma också i andra fall än vid ett sammanförande av beredskapsuppgifterna med andra totalförsvarsuppgifter. Sålunda kan kommuner kanske finna lämpligt att för större delområden av beredskapsuppgifterna — såsom på socialvårdsområdet — inrätta särskild nämnd, i vilken för ernående av en allsidigare representation får ingå företrädare för olika framtida nämnder. Beteckningen kommunal beredskapsnämnd synes kunna väljas också för en dylik nämnd.

I detta sammanhang skall beröras också frågor om organisationen för uppgifterna i anslutning till det ekonomiska försvaret. Dessa uppgifter bör såsom förut framgått nu uppfattas såsom kommunala beredskapsuppgifter. Ett borttagande av kommunala fullmaktslagen och kristidsnämndskungörelsen skulle medföra att bestämmelser saknades om organisationen för försörjningsuppgifterna. Organisatoriska bestämmelser bör därför ingå i författningen om vissa kommunala beredskapsuppgifter. Fråga uppkommer därvid om möjligheter alltjämt måste finnas att inrätta särskilda kristidsnämnder. Såvitt kommittén kunnat finna har kristidsnämndsorganisationen väl fyllt sina uppgifter. Utan tvekan kan, särskilt i större orter, alltjämt föreligga behov av särskilt inrättade nämnder för nu ifrågavarande särpräglade uppgifter. En bestämmelse om sådana nämnder bör därför ingå i kommitténs författningsförslag. — I samband med frågorna om organisationen för försörjningsuppgifterna vill kommittén här förorda ett upphävande också av den nu gällande kungörelsen den 8 september 1939 om kommunala kristidsförbund. Kommunindelningsreformen och den vidare utvecklingen mot större kommuner torde avsevärt ha minskat behoven av interkommunal samverkan på folkförsörjningens område. I den mån samverkan alltjämt kan vara påkallad synes denna kunna ske frivilligt inom ramen för lagen den 3 maj 1957 om kommunalförbund.

I det föregående har kommittén främst uppehållit sig vid frågorna om en effektivisering av beredskapsverksamheten i ett verkställighetsläge. Även när det gäller verksamhetens planläggning måste kommunens styrelse intaga en central ställning och vissa frågor om styrelsens roll kan härvid

behöva regleras. Styrelsens deltagande i planläggningen är i viss mån säkerställd genom kommunallagens bestämmelser om medverkan från styrelsens sida i beredningen av kommunala ärenden. På olika delområden måste planläggningen självfallet främst ske genom de nämnder, som i krigsorganisation skall handha beredskapsuppgifterna på delområdena. En ingående samverkan måste vid planläggningen äga rum mellan de i arbetet deltagande organen. För planläggningens enhetlighet erfordras att delområdenas planläggning redovisas till styrelsen och att styrelsen även i övrigt underrättas om på delområdena vidtagna förberedelseåtgärder. En bestämmelse härom bör ingå i de föreskrifter, som skall reglera planläggningen. Frågorna om planlägningsordning skall särskilt behandlas senare i framställningen (sid. 125). Några direkta befogenheter för styrelsen gentemot andra nämnder synes som tidigare sagts icke erfordras såvitt gäller planläggningen. I stället får man här lita till ett inskridande av länsstyrelsen.

Vissa bestämmelser, som kan möjliggöra ett utformande av krigsorganisationen efter ovan angivna linjer, finns i administrativa fullmaktslagen och tillämpningskungörelsen till denna. Bestämmelserna medger förenklingar av organisationen och arbetssättet samt ålägger myndigheterna att verkställa erforderlig planläggning. En mera ingående reglering av organisationen för beredskapsuppgifterna torde emellertid erfordras. Även beträffande planlägningsordningen kräves nu en närmare reglering. Det är vidare en uppenbar fördel att ha alla för verksamheten viktiga bestämmelser samlade i en författning. Kommittén har därför funnit sig böra i sitt författningsförslag upptaga grundläggande bestämmelser om organisationen. Administrativa fullmaktslagen och tillämpningskungörelsen kommer emellertid att i skilda hänseenden äga betydelse också för den kommunala beredskapsverksamheten. Kommittén vill här exempelvis erinra om att ett ökat antal suppleanter stundom kan behöva utses, vilket då kan ske med anlitande av administrativa fullmaktslagens bestämmelser.

En omfattande frihet skall enligt kommitténs förslag tillkomma kommunerna vid valet av krigsorganisation. Anledning kan emellertid finnas att här anföra några synpunkter, som vid sidan av vad kommittén anfört ovan kan behöva beaktas vid kommunernas utformning av organisationen. Där uppgifterna ej är av större omfattning kan övervägande skäl tala för att kommunens styrelse själv direkt sörjer också för verksamheten på delområdena. Andra nämnder och dess ledamöter kan då utnyttjas för ett mindre självständigt biträdande med göromål inom beredskapsverksamheten. Ofta torde emellertid uppgifterna vara av den omfattning att organisationen behöver utbyggas genom inlemmande i denna av ytterligare nämnder. Vid inkvarteringsverksamhet av någon omfattning kan då vara lämpligt att socialnämnden särskilt organiseras för handhavande av internatinkvartering, utgivande av kontantförmåner samt vård- och tillsynsverksamhet jämte kurativ verksamhet. — Det torde finnas anledning att i krigsorganisationen

mera regelmässigt medtaga socialnämnden, som ändå ofta måste organiseras för handhavande under krig av viktiga, utanför beredskapsverksamheten fallande uppgifter gentemot kommunens egen befolkning. Sistnämnda uppgifter omfattas av socialberedskapskommitténs utredning. — Övriga uppgifter, såsom handhavandet av den enskilda inkvarteringen, kan antingen kvarbliva hos styrelsen eller också helt eller delvis tilläggas andra nämnder. Ibland kan det kanske finnas lämpligast att lägga också den enskilda inkvarteringen på socialnämnden. I en del orter, där verksamheten ej är av alltför stor omfattning, kan finnas anledning att överväga ett inrättande av en kommunal beredskapsnämnd för exempelvis den enskilda inkvarteringen samt civilförsvars- och folkförsörjningsuppgifterna. I orter med kommunaltekniska beredskapsuppgifter måste ofta organen för de tekniska verken tilläggas uppgifter inom beredskapsverksamheten. Om så är möjligt med hänsyn till uppgifternas begränsade omfattning kan vara lämpligt med ett sammanförande av ledningen på hela det kommunaltekniska delområdet till en nämnd, som då kan sammansättas av företrädare för de olika tekniska organen under fred. Även i inkvarteringskommunerna kan i beredskapsverksamheten ingående tekniskt betonade uppgifter, då dessa är av större omfattning, sammanhållas hos ett organ. — Det är för hela beredskapsområdet av vikt att organisationen icke blir för vid och att uppgifterna på sammanhängande delområden samlas hos en nämnd. Vid utformandet av organisationen bör emellertid så långt detta är möjligt beaktas också angelägenheten av en god anslutning till den fredstida organisationen.

I sammanhang med dessa råd för organisationens utformning måste något sägas också om möjligheterna till för skilda kommuner gemensamma ledningsorgan. Ett fullständigt samgående i organisatoriskt hänseende mellan flera kommuner beträffande hela beredskapsverksamheten kan knappast ifrågakomma. För varje kommuns vidkommande måste dess styrelse hålla samman och som topporgan svara för beredskapsarbetet. Beredskapsuppgifterna kan icke fullständigt avskiljas från de enskilda kommunernas verksamhet. På en del delområden synes emellertid stora fördelar stundom kunna vara förbundna med ett ingående interkommunalt samarbete. Särskilt kan detta vara fallet när det gäller anordnandet av en god kommunalteknisk beredskap för ett sammanhängande område av kommuner. I viss utsträckning kan det därvid vara att föredraga att samarbetet sker på grundval av avtal och icke göres så fullständigt att ett kommunalförbund bildas. Då den fredstida verksamheten på området drives utan samarbete kan olägenheter uppkomma vid en samverkan i kommunalförbund för enbart beredskapsuppgifterna. Stundom kan emellertid effektivitetskraven göra ett samarbete i kommunalförbund berättigat. Ledningen på delområden måste då kunna anförtros interkommunala nämnder. Detta kan naturligtvis föranleda vissa svårigheter med hänsyn till att en sådan nämnd måste vara underordnad flera topporgans ledning. Något avgörande skäl mot anlitan-
 de av in-

terkommunala nämnder i krigsorganisationen kan emellertid knappast föreligga. Svårigheter, som kan uppstå vid samordningen av skilda kommuners insatser, kan i sådana fall lösas genom länsstyrelsens medverkan.

De i det föregående redovisade frågorna om den kommunala organisationen avser den organisation, som kräves för de kommunala beredskapsuppgifterna. I viss utsträckning kan emellertid erfordras en planläggning också för verksamheten under krig på områden, som ej tillhör beredskapsverksamheten. Planläggningen på sådana områden kan ske enligt bestämmelser i tillämpningskungörelsen till administrativa fullmaktslagen. Frågorna om den vid sidan av beredskapsverksamheten erforderliga kommunala verksamheten ingår icke i kommitténs utredningsuppdrag. Här bör emellertid framhållas att vid utformningen av den kommunala krigsorganisationen hänsyn måste tagas till att i denna organisation ingående organ skall kunna under krig fullgöra också sina mera ordinarie uppgifter. Uppenbarligen medför de åtgärder för organens funktion, som vidtages för deras ingående i krigsorganisationen, också fördelar för bevarandet av funktionsdugligheten för de mera ordinarie uppgifterna. Genom socialberedskapskommittén skall ske en översyn av socialvårdsorganisationen också såvitt gäller dess handhavande av uppgifter gentemot bofast befolkning. Härigenom kommer kraven på förberedelser på ett viktigt utanför beredskapsverksamheten stående område att genomgå. Den egna befolkningens behov i andra viktiga hänseenden kommer att tillgodoses genom den kommunaltekniska beredskapsverksamheten. På andra viktiga områden måste en genomgång ske för verksamheten under beredskap och krig. Av särskild vikt synes exempelvis vara att åtgärder vidtages på hälsovårdens område. I stort sett torde emellertid den utanför liggande verksamheten icke vara av sådan art och kräva så omedelbara ingripanden att några mera ingående förberedelser erfordras. En allmän översyn bör emellertid ske samtidigt med planläggningen för beredskapsverksamheten. I kommitténs författningsförslag bör finnas bestämmelse att vid planläggningen för beredskapsuppgifterna samordning skall ske med annan kommunal planläggning.

Kommunerna har att vid planläggningen av sin beredskapsverksamhet först taga ställning till ledningsorganisationens utseende. Åtgärder får där- efter vidtagas för bevarande av organisationens funktionsduglighet under krig. Administrativa fullmaktslagen och tillämpningskungörelsen till denna medger att beslutanderätten hos förvaltande och verkställande nämnder, liksom den kommunala beslutanderätten, kan utövas av mindre antal ledamöter än eljest är stadgat och till och med av ordföranden ensam. Det torde icke alltid vara möjligt att räkna med tillgång till helt fullsuttna nämnder. En viss krympning kan få godtagas, särskilt när det gäller nämnder med många ledamöter. Vid planläggningen bör dessa frågor överses och ett utredande ske om vilka förtroendemän, som vid krig kan bindas för nämndens verksamhet. För att ett organ under krig skall kunna ges den organi-

sation, som vid planläggningen befinnes erforderlig, torde ofta vara nödvändigt att i ett krisläge utse ytterligare suppleanter för tjänstgöring i organet. Vid planläggningen måste därför redovisas de vakanser, som behöver fyllas genom sådant val av suppleanter. Såsom i senare sammanhang (sid. 133) skall beröras kan strävandena att vidmakthålla vissa kommunala organ nödvändigöra uppskov med militärtjänstgöring, varjämte måste söras för att civilförsvarstjänstgöring och annan tjänstgöring inom totalförsvaret icke medför hinder för medverkan i nämndverksamheten. Vid planläggningen bör vidare tillses att några av nämndernas ledamöter — i första hand ordföranden — kan under krig vara fortlöpande verksam med till nämnden hörande göromål. I planerna bör redovisas vilka ledamöter, som kan påräknas för sådant arbete. I ett krisläge får nämnden sedan överväga i vilken utsträckning det kan vara erforderligt att till ständigt arbetande ledamöter överlämna nämnden tillkommande befogenheter.

Ett utseende av ledamöter i särskilt inrättade nämnder — kommunala beredskapsnämnder och kristidsnämnder — bör ske redan under fred. Förutom av beredskapsskäl kan detta vara motiverat med hänsyn till att dessa nämnder måste deltaga i planläggning och förberedelser i övrigt.

Den kommunala beredskapsplanläggningen och kommunernas insatser under krig kräver ledning och bistånd från *regional instans*. Verksamheten måste ingående samordnas med annan totalförsvarsverksamhet. För större områden gemensamma åtgärder för stärkande av den kommunala beredskapen måste vidtagas. Därvid kan exempelvis behöva tillses att reservresurser finns, som vid behov kan insättas inom olika orter. Frågor om ianspråktagande av utanför kommunerna stående personal och resurser i övrigt måste handläggas i regional instans. En regional instans måste förmedla det statliga inflytandet över och det statliga stödet åt den kommunala verksamheten. Vid planläggningen behöver kommunerna tillgång till från regional instans tillhandahållna uppgifter om omständigheter av betydelse för planläggningen. Kommunerna måste vid planläggningen kunna rådgöra med och erhålla bistånd av regionala myndigheter och viss kontroll kan erfordras beträffande planläggningen för orter med omfattande och betydelsefull beredskapsverksamhet. I regional instans måste finnas överblick över planläggningen och tillgång till de kommunala planerna. Verksamheten under krig måste sammanhållas för större områden och vissa ingripanden kunna ske för att verksamheten skall erhålla en ur totalförsvarssynpunkt tillfredsställande omfattning och inriktning.

De regionala uppgifterna måste utan tvekan ankomma på länsstyrelserna, som intager en nyckelställning inom det regionala totalförsvaret. I den mån för verksamheten erforderlig sakkunskap finns hos regionala organ, som under fred står utanför länsstyrelserna, bör sådana organs inflytande kunna göras gällande genom förmedling av länsstyrelserna.

Länsstyrelsen måste tilläggas vissa befogenheter när det gäller den kom-

munala beredskapsverksamheten. Såsom ovan sagts erfordras i en del fall en kontroll av planläggningen. Även om länsstyrelsens insatser vid planlägningsarbetet till största delen kan ges formen av en rådgivning till kommunerna, måste verksamheten säkerligen stundom uppbäras av en rätt att inskrida för åstadkommande av planläggning eller fullständigande av denna. Kommittén finner därför erforderligt att länsstyrelserna får en författningsreglerad rätt till vissa ingripanden vid planläggningen. Frågorna härom skall beröras i avsnittet om planlägningsordningen (sid. 128). — Skyldigheterna för kommunerna att inrätta reservanordningar bör vara förenade med en rätt till statsbidrag (sid. 153). Länsstyrelsen måste tilläggas uppgifter beträffande statsbidragen och bör enligt kommitténs mening tillerkännas befogenheter att föreskriva att reservanordningar skall vidtagas.

Under krig måste vissa möjligheter finnas att regionalt dirigera de kommunala insatserna. Ett samlat handlande måste äga rum för större områden. Ett dirigerande kan uppenbarligen erfordras för alla grenar av den kommunala beredskapsverksamheten. Kommittén vill emellertid här särskilt framhålla att en beslutanderätt i regional instans kan erfordras i fall då en ort drabbats av omfattande skador. Frågor om avhjälpande av omfattande skador måste bedömas ur hela totalförsvarets synpunkt och med avgörande av lämpligheten att binda omfattande styrkor härför. Även det bistånd, som kommunerna i trängda lägen skall vara skyldiga att lämna varandra, kan behöva dirigeras av länsstyrelsen. Självfallet kan också ledningen under krig utövas genom rådgivning och inriktas på ett samrådande med kommunerna. Behov finnes emellertid uppenbarligen av tillgång till vissa befogenheter för länsstyrelserna.

Vissa invändningar kan självfallet göras mot en direktivrätt på områden, där kommunerna ej har någon i lag fastslagen skyldighet till verksamhet. En direktivrätt bör emellertid kunna godtagas med hänsyn till de extraordnåna förhållandena. Liknande konstruktioner förekommer också inom annan krislagstiftning. Allmänna förfogandelagen medger sålunda möjligheter att tvinga den, som frivilligt bedriver viss krigsviktig verksamhet, att fortsätta med verksamheten. Befogenheterna tillkommer visserligen därvid Kungl. Maj:t, men Kungl. Maj:t äger rätt att till underordnade myndigheter överlämna befogenheter till tvångsingripanden. Det får antagas att krigsförhållandena ändå skulle komma att nödvändiggöra ett långtgående sådant överlämnande.

Statens organisationsnämnd har i redogörelse i juni 1961 beträffande handläggningen under fred förordat ett sammanförande av olika civila försvarsärenden vid länsstyrelserna. Enligt vad kommittén erfarit kommer vissa åtgärder att vidtagas från statsmakternas sida för möjliggörande av en sådan rationalisering. I organisationsnämndens redogörelse har hänsyn ej kunnat tagas till länsstyrelsernas uppgifter med avseende å den kom-

munala beredskapsverksamheten. Det bör enligt kommitténs mening vara till fördel för beredskapsverksamheten om också denna kan sammanhållas med övriga civila försvarsärenden. — Frågor om behovet av personal för det fredstida arbetet hos länsstyrelserna skall upptagas i ett senare sammanhang (sid. 158).

Anstalter måste vidtagas för inordnande i länsstyrelsernas krigsorganisation av erforderlig personal för ledningen av den kommunala beredskapsverksamheten. Det synes icke möjligt att förlägga ledningsuppgifterna till en enda särskild sektion. Dessa måste sålunda fördelas på olika till krigsorganisationen hörande facksektioner. Organisationens personalresurser måste på lämpligt sätt förstärkas med särskild sakkunskap för skilda delar av det kommunala beredskapsområdet och åtgärder vidtagas för samordning av de olika sektionernas insatser beträffande detta område. Enligt kommitténs mening bör i krigsorganisationen också ingå en särskild företrädare för kommunala intressen.

Insatser, gemensamma för flera län, kan såväl under fred som i ett verkställighetsläge föranleda initiativ och åtgärder från *civilbefälhavarnas* sida.

Åtskilliga spörsmål med avseende å den kommunala beredskapsverksamheten måste lösas *centralt*. Regleringen av verksamheten kan ej göras så fullständig att länsstyrelserna och kommunerna har möjligheter att svara för uppbyggnaden och enhetligheten utan ledning från centralt håll. Den kommunala beredskapen måste successivt uppbyggas och förstärkas. Till ledningsuppgifterna ansluter sig bl. a. viktiga uppgifter för beredskapsverksamhetens samordning med annan totalförsvarsverksamhet. En genomgång av de huvudsakliga uppgifterna i central instans bör tjäna som inledning till överväganden om den centrala ledningsverksamheten.

En bedömning måste ske av beredskapskraven för varje särskild ort. Från centralt håll måste tillhandahållas uppgifter om försvarsförberedelser och andra förhållanden, som äger betydelse för denna bedömning. Från sådant håll måste vidare utfärdas för beredskapskravens bedömande erforderliga riktlinjer, som kan främja en jämn och likformig beredskap för orter med likartade förhållanden. En närmare lokal samverkan inom totalförsvaret bör främjas genom centralt utfärdade anvisningar. Av synnerlig betydelse är också den samordning i stort, som måste ske för hela totalförsvaret. Det måste ankomma på organisationen i central instans att i sådana samordnings- och samverkande frågor företräda den kommunala beredskapsverksamheten. Viktigt är också att denna verksamhet blir centralt företrädd inför statsmakterna och hos andra centrala myndigheter. Från centralt håll måste vidare tillses att beredskapen på det kommunala området ständigt anpassas efter utvecklingen på försvarsområdet och inom kommunal verksamhet. Centrala organ måste därför följa denna utveckling och tillse att arbetsformerna och målsättningen vid den kommunala verksamheten ej blir otidsenliga. — Förutom genom utfärdande av an-

visningar bör beredskapsarbetet från centralt håll främjas genom en fortlöpande allmän information till kommunerna om förhållanden, som äger betydelse för beredskapen. Den centrala ledningsorganisationen skall därjämte ha att svara för rådgivning till länsstyrelser och kommuner, som i särskild fråga hänvänder sig till central instans.

Uppgifterna i central instans blir mest omfattande under organisationens uppbyggnad. Emellertid erfordras, såsom ovan antytts, ett ständigt följande av utvecklingen och en fortlöpande anpassning av den kommunala beredskapen. Det kommunala beredskapsarbetet kommer därför alltid att kräva icke obetydliga centrala insatser.

När det gäller ledningen i central instans bör först övervägas om denna i princip skall tillkomma en enda myndighet eller delas upp på skilda organ. Ett sammanförande av ledningsuppgifterna för hela den kommunala beredskapsverksamheten till en enda myndighet torde nödvändiggöra antingen att uppgifterna anförtros en befintlig central totalförsvarsmyndighet eller att för uppgifterna inrättas en särskild central myndighet. Uppdelningen mellan skilda myndigheter förutsätter att ett antal centrala fackmyndigheter envar på sitt område utövar ledningen.

Ett hänförande av ledningsuppgifterna till en enda centralmyndighet medför en fördelaktig koncentration av ansvaret för beredskapen. Myndigheter och andra kan i kommunala beredskapsangelägenheter alltid vända sig till och samarbeta med denna myndighet. Det är också i övrigt fördelaktigt att den kommunala beredskapen i olika sammanhang blir enhetligt företrädd. Gränsdragnings- och samordningsfrågor kan också lättast lösas vid en koncentrerad central ledning. Verksamheten fordrar en ingående central samordning med annan totalförsvarsverksamhet. I den centrala ledningen synes erfordras sakkunskap i två skilda hänseenden, nämligen dels sakkunskap i beredskaps- och försvarsfrågor och dels sakkunskap å de särskilda fackområden, dit de kommunala beredskapsuppgifterna är att hänföra. Behoven av försvars- och beredskapsteknisk sakkunskap synes lättast kunna tillgodoses om ledningen förlägges till ett befintligt totalförsvarsorgan eller till en särskilt inrättad central myndighet. En sådan lösning av ledningsfrågan erbjuder också bättre möjligheter till en sakkunig och beredskapsinriktad kansliorganisation, som kan fortlöpande sysselsättas med beredskapens uppbyggnad. Vid frågans avgörande måste också beaktas att betydande delar av den kommunala beredskapsverksamheten, särskilt den enskilda inkvarteringen, saknar närmare anknytning till någon central fackmyndighet. Liknande förhållanden råder på det kommunaltekniska området. Verksamhet, som fullgöres frivilligt, kan visserligen avse områden, på vilka finns centrala fackmyndigheter, men dessa har då icke en sådan ställning i förhållande till kommunerna att de lämpligen kan utöva någon mera långtgående ledning av kommunernas verksamhet. Det synes därför knappast möjligt att helt utforma ledningsorganisationen efter

principen med en uppdelning på olika fackorgan. Något utanför fackmyndigheterna stående organ synes sålunda under alla omständigheter behöva inordnas i ledningsorganisationen. — Andra skäl talar emellertid mot en koncentration av den centrala ledningen och för en uppdelning av ledningsuppgifterna mellan olika fackmyndigheter. Behovet av sakkunskap på fackområdena kan i full utsträckning tillgodoses endast genom att fackmyndigheterna envar på sitt område leder arbetet och ansvarar för beredskapen. En betydelsefull del av beredskapsverksamheten kan knappast försiggå utan att ett avgörande inflytande över verksamheten får utövas av ordinarie fackmyndigheter. Det är en uppenbar fördel att minsta möjliga avvikelser göres från fredstida ansvarsfördelning.

Övervägande skäl talar enligt kommitténs mening för att frågorna i största möjliga utsträckning löses efter principen med en koncentrerad central ledning. Särskilt avseende måste fästas vid denna lösnings företräden när det gäller samordningen med övrig totalförsvarsverksamhet och beträffande möjligheterna att tillgodose behoven av försvars- och beredskapsteknisk sakkunskap. En renodlad lösning efter denna princip synes emellertid icke möjlig eller lämplig. På vissa betydelsefulla specialområden synes sålunda den omedelbara ledningen böra anförtros centrala fackmyndigheter. Koncentrationsbehoven kan emellertid därvid i erforderlig utsträckning tillgodoses genom att det allmänna ledningsorganet — vars utformning skall närmare dryftas i det följande — anförtros att, närmast såsom samordningsorgan, svara för verksamhetens samordning och för beredskapens allmänna fullständighet. Det allmänna ledningsorganet skall därutöver ha att direkt leda verksamheten på icke särskilt undantagna områden.

På det kommunaltekniska området synes ledningsuppgifterna i dess helhet böra ligga hos det allmänna ledningsorganet. Behoven av fackkunskap får här tillgodoses genom att ledningsorganet vid utfärdande av anvisningar samråder och samarbetar med centrala fackmyndigheter och eljest i sitt arbete på området anlitar särskild sakkunskap.

Kommunalrättskommittén har samrått med socialberedskapskommittén om ledningsorganisationen för verksamheten till förmån för hemlös befolkning. Härvid har överväganden ägnats de särskilda grenarna av denna verksamhet — den enskilda inkvarteringen med kollektiv utspisning och förläggning, internatinkvarteringen och utgivandet av sociala kontantförmåner.

Ledningen beträffande den enskilda inkvarteringen har ansetts böra ligga hos det allmänna ledningsorganet. Denna verksamhet, i vilken det praktiskt-organisatoriska inslaget dominerar, kan sägas utgöra en kärna i den kommunala beredskapsverksamheten för hemlös befolkning. Det är av särskild betydelse att för denna kärna finns en enhetligt ledd planläggning och att en grundläggande, för hela verksamheten betydelsefull samordning

här sker med annan totalförsvarsverksamhet, särskilt civilförsvarets verksamhet.

När det gäller internatverksamheten har man såsom tidigare framkommit att räkna med två särskilda typer av internat. Ledningen beträffande internat, som utgör specialförläggning för sammanhållna grupper av utrymda från särskilda inrättningar och anstalter, måste under alla omständigheter ligga hos de centrala fackmyndigheter, som under fredstid har tillsynen över respektive inrättningar och anstalter. Dessa internat skall ju också i största utsträckning vara undantagna från kommunernas ansvarsområde. Beträffande övriga internat skulle vissa skäl kunna åberopas för ett förläggande under ett inledningsskede av ansvaret till det allmänna ledningsorganet. Härigenom skulle skapas garantier för att planläggningen för internaten kunde igångsättas samtidigt som annat planlägningsarbete. Under planläggningens inledningsskede gör sig behoven av enhetlighet och samordning särskilt gällande. Samtidigt finns emellertid uppenbarligen ett starkt behov att facksynpunkterna kan komma till tals tidigt under planläggningen. Inkvarteringen i internat rör ömtåliga personer, för vilkas förhållanden särskilda åtgärder måste vidtagas genom en ingående och sakkunnigt ledd planläggning. Ett förläggande tills vidare av ansvaret till det allmänna ledningsorganet synes därför vara närmare motiverat endast därest anledning finns att hålla frågan om ansvarets slutliga förläggande öppen. Socialberedskapskommittén, till vars utredningsområde frågorna om internaten hör, har emellertid uttalat att ledningen av verksamheten bör ankomma på socialstyrelsen. Arbetet med ledningsverksamheten bör kunna igångsättas hos styrelsen samtidigt med verksamheten hos det allmänna ledningsorganet. Kommunalrättskommittén finner sig vid nu anförda förhållanden böra förorda att ledningen av här avsedd internatverksamhet skall åvila socialstyrelsen. Internatinkvarteringen skall enligt detta förslag sålunda vara undantagen från det allmänna ledningsorganets omedelbara ansvar. Frågor om verksamhetens samordning med annan beredskapsverksamhet får emellertid lösas genom samarbete med det allmänna ledningsorganet.

När det gäller utgivandet av sociala kontantförmåner pågår inom socialberedskapskommittén arbete med utarbetande av förslag till lagstiftning om särskild krigshjälp, vilket arbete skall slutföras för sig. Kommunalrättskommittén har därför räknat med att de särskilda frågorna om kontantunderstöd skall ha fått sin lösning när det allmänna planlägningsarbetet för den kommunala beredskapsverksamheten kan börja. De båda kommittéerna har funnit att den centrala administreringen av krigshjälpen och ledningen av verksamheten på området bör kunna utövas av det allmänna ledningsorganet. Anledning saknas därför att från detta organs ansvarsområde undantaga frågorna om utgivandet av särskilda kontantförmåner. Om vid beredskapsarbetets igångsättande frågorna om kontantförmåner ej fått sin lösning, synes kontantunderstöd — i den mån den ordi-

narie socialhjälp ej kan anlitas — kunna tills vidare utgå enligt den nuvarande förordningen om utrymningshjälp. Det allmänna ledningsorganet får då i samråd med civilförsvarsstyrelsen, som anförtrotts ledningsuppgifterna beträffande utrymningshjälp, vidtaga åtgärder för utgivandet av utrymningshjälp genom kommunerna. Länsstyrelserna synes ha möjlighet att jämlikt 13 § förordningen om utrymningshjälp i erforderlig utsträckning överlåta det lokala handhavandet av hjälpen till personer, sysselsatta inom den kommunala beredskapsverksamheten.

Även andra delar av den kommunala beredskapsverksamheten än internatinkvarteringen och utgivandet av kontantförmåner har nära samband med socialvården. Kommittén vill här erinra om att en omfattande tillsynsverksamhet och kurativ verksamhet måste ingå i verksamheten för hemlös befolkning. Skäl kan åberopas för ett utbrytande av ledningen på dessa områden från det allmänna ledningsorganet och ett förläggande av ledningen till socialstyrelsen. Emellertid är det förenat med avsevärda svårigheter att för nu ifrågavarande verksamhet göra en klar åtskillnad mellan praktiskt-organisatorisk verksamhet och mera socialvårdsbetonade insatser. Samordningssynpunkter kan göra det motiverat att verksamheten i dess helhet sammanhålles hos ett organ. Åtskilliga spörsmål om tillsynsverksamhet och kurativ verksamhet torde för övrigt komma att aktualiseras i anslutning till internatinkvarteringen. Ett betydande inflytande över verksamheten kan därför komma att utövas av socialstyrelsen till följd av styrelsens ansvar för internatverksamheten. Kommittén har på grund av nu redovisade förhållanden stannat för att verksamheten i fråga bör i princip kvarbli hos det allmänna ledningsorganet. I den mån det ifrågakommer att på områdena utfärda särskilda, av socialvårdssynpunkter dominerade anvisningar, bör emellertid självfallet dessa — även om de utgives av det allmänna ledningsorganet — vara utarbetade eller genomgångna av socialstyrelsen. Även i övrigt måste ledningsorganet i olika hänseenden samarbeta med socialstyrelsen när det gäller verksamheten för hemlös befolkning.

Även verksamheten på det ekonomiska försvarets område måste i huvudsak ledas av andra centrala organ än det allmänna ledningsorganet. Ledningen måste här utövas av det ekonomiska försvarets myndigheter. Verksamheten har emellertid här en sådan uppbyggnad att det bör finnas möjligheter för överstyrelsen att i viss utsträckning utöva ledningen genom förmedling av det allmänna ledningsorganet. Särskilt gäller detta beträffande den kommunala verksamhet, där planläggningen måste ske i nära sammanhang med utrymningsplanläggningen och planläggningen för den kommunaltekniska beredskapen.

Det allmänna ledningsorganet kan antingen utformas på grundval av något befintligt centralorgan inom totalförsvaret eller också utgöras av ett nyinrättat organ. Vissa skäl kan tala för att ledningsuppgifterna anförtros ett befintligt totalförsvarsorgan. Samordningen med annan totalförsvarsverk-

samhet kan lättast säkerställas och sakkunskap i försvars- och beredskapsfrågor enklast tillföras ledningsorganet vid en sådan organisation. Det innebär särskilda fördelar att för ledningsuppgifterna redan från början finns en erfaren kansliorganisation, som är väl förtrogen med planläggningsarbete av här ifrågakommande slag. Utan starka skäl bör självfallet icke några nya ledningsorgan skapas inom totalförsvaret.

Den kommunala beredskapsverksamheten medför emellertid krav på särskild sammansättning av ledningsorganet. Fördelarna av en anknötning minskar i samma mån som avvikelser göres från organets ordinarie sammansättning och arbetsformer. Därtill kommer att vissa skäl klart talar emot en närmare anknötning till nu bestående centralorgan. Civilförsvarsstyrelsen, med vars verksamhet den kommunala beredskapen har ett mycket nära samband, har vid civilförsvarets nydaning avlastats ansvaret för de uppgifter, som nu skall utgöra kommunala beredskapsuppgifter. Ur skilda synpunkter kan det vara ett önskemål att den kommunala beredskapsverksamheten klart avskiljes från civilförsvaret och får en helt självständig ställning inom totalförsvaret. Andra skäl talar mot ett förläggande av ledningen till överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap. En betydande del av de kommunala uppgifterna har visserligen ett nära sakligt samband med överstyrelsens verksamhet. Överstyrelsens verksamhet är emellertid, utom såvitt gäller vissa specialområden, närmast inriktad på ledningen i stort av den ekonomiska försvarsplanläggningen och på samordning av den planläggning, som på andra håll sker för specialområden. För den kommunala beredskapen måste uppbyggas en lokalt verksam organisation. Ledningsuppgifterna på det kommunala beredskapsområdet kräver en starkare anknötning till regionalt och lokalt arbete än den, som ifrågakommer i överstyrelsens verksamhet. Överstyrelsen har icke och kan icke lämpligen ges en sådan organisation att inom den kan handhas också mera detaljerade uppgifter på ett omfattande specialområde som det kommunala beredskapsområdet.

Kommittén har funnit övervägande skäl tala för att för den allmänna ledningen av den kommunala beredskapsverksamheten inrättas ett särskilt centralt organ.

I ledningsorganet, vars ledamöter bör utses av Konungen, bör ingå företrädare för kommunerna. Sådana företrädare kan tillföras organet genom att ettvar av de tre kommunförbunden — Svenska stadsförbundet, Svenska landskommunernas förbund och Svenska landstingsförbundet — erhåller rätt att hos Kungl. Maj:t föreslå en ledamot jämte suppleant. Landstingens uppgifter omfattas visserligen icke av utredningen om den kommunala beredskapsverksamheten. Landstingen kommer emellertid att i sådan omfattning beröras av den primärkommunala verksamheten och landstingen intager beträffande kommunal verksamhet allmänt en sådan ställning att kommittén funnit skäl förorda att också landstingsförbundet skall äga före-

slå ledamot i ledningsorganet. Utöver den kommunala sakkunskap, som tillföres organet genom företrädarna för kommunförbunden, bör i organet ingå företrädare för sakkunskap på viktigare områden. Sakkunskapen kan därvid, då området mera uttömmande representeras av visst centralt verk, tillföras genom att en företrädare för verket får ingå i ledningsorganet. Behoven av sakkunskap på totalförvarsområdet bör tillgodoses genom att såsom ledamöter i ledningsorganet får ingå en företrädare för civilförvarsstyrelsen och en företrädare för överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap. I organet måste också finnas särskild sakkunskap i socialvårdshänseende. Denna sakkunskap synes icke böra bindas genom företräderskap för visst verk. Behov finns utan tvekan också av särskild sakkunskap på det kommunaltekniska området. Detta omspannar emellertid verksamhet inom sinsemellan rätt skilda tekniska områden. Det synes därför icke möjligt att tillgodose behovet av sakkunskap genom en enda ledamot. Utrymme finns icke för deltagande av flera ledamöter med sådan sakkunskap. Kommittén anser därför att den kommunaltekniska sakkunskapen måste tillföras organet på annat sätt än genom ett fast ledamotskap. Utöver ovan nämnda sex ledamöter bör i organet ingå en av Kungl. Maj:t särskilt utsedd ordförande.

Behoven av allsidighet i ledningsverksamheten och av anknytning till verksamheten på viktigare fackområden kan endast i begränsad utsträckning tillgodoses genom organets sammansättning. Nu angivna behov medför krav på ett ingående samarbete från ledningsorganets sida med andra totalförvarsmyndigheter och med central myndighet, med vilkas verksamhetsområde uppkommande frågor äger samband. Även riksorganisation, inom vars område betydelsefullt ärende faller, måste beredas tillfälle att genom avgivande av yttrande öva inflytande på ärendets avgörande. Skyldigheten till samarbete bör vara lagfäst i författningen om vissa kommunala beredskapsuppgifter. Möjligheter måste finnas att låta företrädare för annat centralt verk eller för särskild, mera fristående sakkunskap närvara och delta vid det allmänna ledningsorganets överläggningar i vissa ärenden. Kommittén vill här särskilt erinra om att ett sådant deltagande ofta torde vara påkallat när det gäller den kommunaltekniska verksamheten, eftersom någon fast företrädare för sakkunskapen på detta område icke kunnat beredas plats i det allmänna ledningsorganet. Ett deltagande kan, förutom på det kommunaltekniska området, ifrågakomma bl. a. i frågor med anknytning till det militära försvaret, medicinalväsendet och arbetsmarknadsverket. Deltagande, som berör annat centralt verk, bör ske efter överenskommelse mellan ledningsorganet och chefen för det berörda verket, som bör äga utse verkets företrädare. Är företrädare för annat verk av avvikande mening från ledningsorganets beslut, bör han ha skyldighet att anföra denna mening till protokollet.

Även om nämnden i sitt arbete i betydande utsträckning måste på olika

områden anlita särskild sakkunskap, måste nämnden ha en kansliorganisation. Denna kan antingen göras fristående eller på något sätt anknytas till annat centralt beredskapsorgan. En anknytning till annat organ har uppenbara fördelar ur kostnadssynpunkt. För uppgifterna behövs icke någon omfattande kansliorganisation och en fristående organisation av detta slag synes icke utgöra någon lämplig arbetsenhet. Kommittén har särskilt övervägt möjligheterna att ansluta kansliorganisationen till civilförsvarsstyrelsen. Särskilt under uppbyggnadstiden synes en sådan anknytning vara fördelaktig. Ledningsorganet skulle därigenom på enklaste och säkraste sätt erhålla tillgång till för arbetet grundläggande uppgifter och kunna tillgodoföras erfarenheterna från den verksamhet, som civilförsvaret hittills bedrivit på området för den kommunala beredskapsverksamheten. Den kommunala planläggningen måste nära samordnas med planläggningen för civilförsvarsverksamheten, särskilt utrymningsplanläggningen. I kansliarbetet erfordras tillgång till med beredskapsplanläggning förtrogen personal. En anknytning till styrelsen skulle underlätta rekryteringen av sådan personal och medföra gynnsamma befordringsmöjligheter för kanslipersonalen. Kommittén vill med hänsyn till vad här sagts förorda att kansliorganisationen — utan att det därmed angives hur frågan mera definitivt skall lösas — nu förläggas till civilförsvarsstyrelsen. Särskild personal erfordras för den kommunala beredskapsverksamheten och denna personal bör sammanhållas i en arbetsenhet. Organisationen bör inordnas i styrelsen på motsvarande sätt som den nuvarande organisationen för det fredstida brandförsvaret. Civilförsvarsstyrelsen skall sålunda ha att för verksamheten tillhandahålla personal och administrativ service.

Ledningsorganet synes lämpligen kunna benämnas *riksnämnden för kommunal beredskap*.

Ett ordnande av ledningsfrågan på nu angivet sätt medför givetvis icke att andra centrala organ blir avskurna från inflytande över den kommunala beredskapsverksamheten. Såsom ovan antytts måste samråd i olika sammanhang äga rum med sådana organ. Anvisningar, som utfärdas av riksnämnden, bör i den mån angelägenheten klart domineras av särskilda facksynpunkter sålunda vara utarbetade eller genomgångna av vederbörande centrala fackmyndighet. Vid den kommunala verksamheten måste man vidare i olika hänseenden följa lagstiftning, som — generellt eller endast för beredskapsförhållanden och krig — reglerar mångahanda förhållanden. Självfallet innebär inrättandet av en ledningsorganisation för den kommunala verksamheten icke något beskärande av de befogenheter, som i sådan lagstiftning tillagts andra centrala myndigheter att genom anvisningar o. d. leda lagstiftningens tillämpning. En annan sak är att det kan finnas anledning för sådana organ att samråda med nämnden för klargörande av den kommunala organisationens förutsättningar att under krigsförhållanden handha tillämpningen efter av verket ifrågasatta linjer.

Nämndens uppgifter att leda planläggningsarbetet måste främst inriktas på råd och anvisningar till länsstyrelserna. Länsstyrelserna måste äga stor frihet att anpassa de skilda kommunernas planläggning efter varierande lokala förhållanden. Utrymmet för centrala direktiv med generell räckvidd torde därför vara tämligen begränsat. Med hänsyn till nu angivna förhållanden saknas enligt kommitténs mening anledning att tillägga nämnden befogenheter att utfärda föreskrifter för planläggningen. Skulle nämnden finna att en mera bindande reglering i något hänseende är möjlig och önskvärd, får framställning om en sådan göras hos Kungl. Maj:t, som självfallet bör äga att utfärda tillämpningsföreskrifter till lagen om vissa kommunala beredskapsuppgifter.

Under krigsförhållanden måste verksamheten bli i största utsträckning decentraliserad och ledningsuppgifterna koncentreras till länsstyrelserna, som i kraft av sina befogenheter äger utöva viss operativ ledning av de kommunala insatserna. Det är emellertid icke uteslutet att ledningsverksamhet i vissa verkställighetslagen kan utövas av den centrala nämnden. Behov kan därför finnas av befogenheter för nämnden att under sådana förhållanden utfärda direktiv och föreskrifter. Anledning synes emellertid saknas att särskilt reglera denna direktivrätt. De befogenheter, som nämnden kan komma att behöva, torde kunna ställas till förfogande av Kungl. Maj:t med stöd av administrativa fullmaktslagen.

Nämnden skall ha ansvar för den kommunala beredskapens fullständighet och själv omedelbart svara för beredskapen på områden, för vilka ledningen ej uppdragits åt annat centralt organ. Dessa uppgifter nödvändiggör att nämnden skaffar sig överblick över förhållandena på hela det kommunala beredskapsområdet. Skulle nämnden finna att visst verksamhetsområde bör specialregleras, bör nämnden genom hänvändelse till Kungl. Maj:t medverka till att området närmare överses genom fackmyndighet eller på annat sätt.

Nämnden bör icke tilläggas ställning av besvärinstans. Besvär över länsstyrelsens beslut skall prövas av Kungl. Maj:t. Där besvär kan ifrågakomma mot beslut av nämnden, bör dessa ingivas till inrikesdepartementet.

Arbetsorganen för den kommunala beredskapsverksamheten

Kommittén skall i detta avsnitt behandla frågor om de personella och materiella resurser, som vid sidan av ledningsorganisationen erfordras för den kommunala beredskapsverksamheten. Härvid skall avhandlas frågor om arbetsorganisationens allmänna uppbyggnad. Mera speciella frågor om anskaffande av personal och utrustning skall upptagas i ett senare sammanhang (sid. 133 och 136).

Den kommunaltekniska verksamheten har i regel en produktionsteknisk och en distributionsteknisk sida. Till den tekniska tjänsten har under tiden för civilt försvarets ansvar på området i huvudsak hänförs endast röjning

och reparation efter skador på distributionsanläggningarna. Den kommunal-tekniska produktionsverksamheten under krig har i viss utsträckning organiserats inom den ekonomiska försvarsplanläggningen. Såsom beredskapsuppgifter bör vid en reglering av den kommunala verksamheten uppfattas vidmakthållandet av såväl produktionsapparaten som distributionsapparaten och i uppgifterna måste ingå också andra härför erforderliga insatser än reparation och röjning efter skador.

Såsom kommittén skall närmare beröra i ett senare sammanhang (sid. 129) bör produktionsförhållandena alltjämt i största utsträckning handhas i den ordning, som gäller för den ekonomiska försvarsplanläggningen. Planläggningen måste emellertid samtidigt ske i sammanhang med övrig planläggning samt redovisas och fastställas samman med denna. Beräkningarna av för produktionsverksamheten erforderliga personella och materiella resurser måste följa normer, som tillämpas vid den ekonomiska försvarsplanläggningen. Dessa beräkningar torde i allmänhet icke erbjuda några särskilda svårigheter och verksamheten under krig avviker här icke på ett avgörande sätt från den fredstida verksamheten. Den fredstida verksamheten lämnar en god vägledning beträffande resursernas dimensionering och verksamhetens utformning. — Vad här sagts om de kommunal-tekniska verkens produktionsförhållanden bör i tillämpliga delar gälla också för förvaltningen och driften av betydelsefulla hamnar.

Mera komplicerade är förhållandena när det gäller avhjälpandet av skador på produktionsanläggningarna. Även om skyldighet finns att vidtaga reservanordningar för driften, kan driftens vidmakthållande självfallet endast i begränsad omfattning säkerställas genom sådana anordningar. Härutöver måste finnas resurser, som medger möjliga reparationer av skadade anläggningar. Det är angeläget att kommunerna söker bibehålla och om möjligt förstärka de resurser, som de under fredstid förfogar över för sådana reparationer. Kommunernas resurser för sådana reparationer är emellertid redan under fredstid i hög grad begränsade. Ett avhjälpande av omfattande skador, särskilt sådana som berör invecklad teknisk utrustning, är beroende av specialindustrier och av specialenheter inom anläggningsbranschen. Sådana enheter kan icke organiseras av kommunala resurser eller bindas för lokala uppgifter. Det måste därför ankomma på den kommunala beredskapsverksamhetens centrala och regionala organ att i samverkan med det ekonomiska försvarets myndigheter och olika fackmyndigheter verka för att erforderliga resurser står till buds för reparationer av produktionsanläggningarna.

På distributionsområdet och beträffande samfärdsleder o. d. kan den fredsmässiga verksamheten icke på samma sätt som när det gäller produktionsverksamheten tjäna som utgångspunkt för arbetsorganens dimensionering och utformning. Röjnings- och reparationsberedskap måste finnas för en verksamhet, som är mera omfattande än den fredstida, och verksamheten måste bedrivas på annat sätt och med annan målsättning. Stor frihet

bör lämnas kommunerna att på för orten lämpligaste sätt åstadkomma den erforderliga kapaciteten. Kommittén vill emellertid här antyda vissa möjligheter till förstärkning av kapaciteten hos tillgängliga resurser.

Långt gående förenklingar med avseende å utförande och arbetsmetoder kan möjliggöra att tillgängliga styrkor kan rå med en icke obetydlig ökning av antalet arbeten. Förenklingarna kan även medge att kraven på specialiserade arbetsenheter minskas. Det bör därför vara möjligt att i stor utsträckning sammanföra de olika verkens arbetsorgan och maskinella resurser till en enhetlig styrka, som kan i ett sammanhang utföra nödiga röjningar och reparationer på en skadeplats. Vidare kan förstärkning erhållas genom att till denna styrka kan överföras resurserna hos förvaltningar, såsom förvaltningarna för park- och idrottsanläggningar, vilkas verksamhet under krig kan nedläggas eller inskränkas. För röjnings- och reparationsuppgifter kan anlitas också resurser, som under fredstid sysslar med nyanläggningar och med underhåll, som under rådande förhållanden kan stå tillbaka. — Planläggningen måste främst ta sikte på ett tryggande av tillgången till en stark arbetsledning och till erforderlig sakkunskap och specialpersonal på skilda delområden. Därutöver måste — för anskaffning i viss utsträckning först i ett verkställighetsläge — göras beräkningar rörande den arbetsstyrka i övrigt och den utrustning, som erfordras för verksamheten.

Kapaciteten för röjning och reparation kan höjas också genom interkommunal samverkan. När grannkommuner redan under fredstid samarbetar på visst kommunaltekniskt delområde, finns självfallet all anledning att också ordna beredskapsfrågorna på området genom sådant samarbete. Förutsättningar kan finnas också för en utvidgning av sådant samarbete till ytterligare områden eller för etablerande av ett vittgående samarbete endast för förhållandena under beredskap och krig. För sammanhängande eller närbelägna tätortsområden torde ofta med fördel kunna inrättas en gemensam organisation för röjnings- och reparationsuppgifterna. Intet bör därvid hindra att en samverkan beträffande vederbörande del av beredskapsverksamheten äger rum också beträffande ledningsorganisationen. Samarbetet kan ordnas antingen så att gemensamma styrkor inrättas eller så att avtal träffas om ömsesidigt bistånd mellan sinsemellan skilda lokala styrkor. Ett interkommunalt samarbete kan också i andra hänseenden främja beredskapen och underlätta arbetet. Ett samgående kan sålunda ifrågakomma också beträffande reservanordningar och reservmateriel och när det gäller anlitaudet — även under planlägningsarbetet — av särskild expertis. Självfallet bör det samarbete, som på elområdet äger rum inom elblocken, upprätthållas och utvecklas. — Viktigt är att möjligheterna till samverkan uppmärksammas och anstalter för samverkan vidtages vid planläggningen.

Även där sådan planläggning av samverkan icke ägt rum kan, såsom föreslagits i tidigare sammanhang (sid. 87), tillfälligt bistånd kommunerna emellan ifrågakomma vid inträffade skador av större omfattning.

Av synnerlig betydelse på det kommunaltekniska området är kommunernas förhållanden till BRB-organisationen. Många kommuner anlitar entreprenörer för en stor del av sina arbeten. De kommunala resurserna i form av egen personal och egna maskiner är därför på många orter obetydliga. Där en kommuns resurser i form av egna arbetsorgan ej förslår för kommunens primära beredskapsuppgifter, måste resurser tillföras kommunen antingen genom anlitan av enheter, som eljest kunde organiseras inom BRB, eller också genom anlitan av redan organiserade arbetsorgan från BRB. Frågorna om förhållandet till BRB-organisationen måste beröras också såvitt rör möjligheterna att av BRB-organ för större områden skapa reserver, som kan anlitas vid mera omfattande skador.

BRB:s arbetsorgan skall uppsättas av resurser, som finns tillgängliga sedan myndigheter med betydelsefull totalförsvsverksamhet först blivit tillgodosedda. Vid uppbyggnaden skall man eftersträva att fullständigast möjligt utnyttja alla överskottsresurser. Man har emellertid vid översynen av BRB-organisationen räknat med att resurserna på vissa specialområden ej behöver helt tagas i anspråk. Kommittén har övervägt huruvida kommuner med otillräckliga egna resurser skall anskaffa sådana genom kontrakt direkt med entreprenörer eller lita till i BRB ingående arbetsorgan. Den förra utvägen ligger väl i linje med tankegången att viktig totalförsvsverksamhet skall tillgodoses genom ett direkt ianspråktagande från vederbörande myndigheters sida. En sådan lösning kan för det kommunala beredskapsområdet te sig särskilt naturlig. Kommunerna samarbetar i stor utsträckning med i orten verksamma enskilda företag, som ofta tillhör de specialområden, där BRB ej avser att anlita alla överskottsresurser. Det skulle föranleda betydande olägenheter för kommunerna att behöva vända sig till andra företag och kanske i viss utsträckning därvid tvingas lita till resurser, som finns utanför kommunen. Ett direkt ianspråktagande synes också medföra något större garantier för att resurserna verkligen kommer till användning för de kommunala uppgifterna och icke överföres till annan totalförsvsverksamhet. Vissa fördelar kan emellertid vara förenade också med lösningen att hänvisa kommunerna till arbetsorgan ur BRB. Lösningen möjliggör ett bättre utnyttjande ur hela totalförsvarets synpunkt av tillgängliga resurser. Arbetsorganen ur BRB är väl organiserade och kommunerna får utan ett mera ingående eget organisationsarbete tillgång till funktionsdugliga arbetsenheter.

Kommittén har funnit att en viss avvägning måste ske mellan de ovan angivna båda formerna. Kommuner med helt otillräckliga egna resurser måste beredas möjligheter att direkt taga i anspråk och för krigsuppgifter inom kommunens ansvarsområde binda enskilda företag, med vilka kommunen i fredstid samarbetar. Detta direkta ianspråktagande bör emellertid ej sträckas längre än som erfordras för skapandet av en kommunal minimiorganisation. De resurser, som för en sådan orts vidkommande därutöver behöver finnas,

bör tillföras genom BRB. Vissa arbetsorgan från BRB får då vid den fördelning, som sker under fredstid, primärt reserveras för kommunala arbetsuppgifter och bör redovisas i den kommunala planläggningen. Frågorna om kommunerna och BRB måste uppmärksammas av den kommunala verksamhetens centrala och regionala organ. Dessa, liksom det ekonomiska försvarets myndigheter, måste på olika sätt bevaka de kommunala intressena vid fördelningen av BRB:s arbetsorgan. Från länsstyrelsernas sida måste tillses att en av lokala förhållanden betingad riktig avvägning sker mellan kommunerna och BRB.

Det är icke möjligt eller ur totalförsvarssynpunkt riktigt att inom de särskilda orterna binda styrkor i reserv för alltför omfattande arbetsuppgifter. Regionala reserver måste finnas för arbetsuppgifter av större omfattning. Även här måste det ankomma på länsstyrelserna att planlägga för tillgodo-seendet av behoven. BRB-organisationen är avsedd för arbetsuppgifter av detta slag. Det måste vid uppbyggnaden av beredskapen tillses att inom varje län finns BRB-resurser, vilka länsstyrelsen kan disponera för bistånd vid avhjälpandet av större skador i en ort. I den mån dessa resurser icke kan sysselsättas inom länsstyrelsens eget ansvarsområde bör de tilldelas arbetsuppgifter, från vilka de kan tagas vid ett skadefall.

Också när det gäller *verksamheten för hemlös befolkning* erfordras översyn av de resurser, som skall svara för uppgifternas fullgörande. Uppgifterna i inkvarteringskommunerna kan icke lösas utan en avsevärd förstärkning av de fredstida resurserna. Därvid erfordras en ökning av den personal, som skall biträda ledningsorganisationen med uppgifter av expeditionell och kameral natur. Specialpersonal, särskilt socialvårdspersonal, erfordras för direkta insatser på fältet och för tillsyn av verksamheten på olika uppgiftsområden. Åtskilliga personer måste taga befattning med det praktiska handhavandet av inkvarteringsverksamheten. Kommunerna skall naturligtvis också på detta område äga att själva närmare bestämma om utformningen av den arbetsorganisation, som erfordras för uppgifternas fullgörande. Här skall emellertid anföras några synpunkter, som ofta torde kunna tjäna som vägledning vid den lokala organisationens uppbyggnad.

Personalen för expeditionella och kamerala uppgifter liksom för mera ledande uppgifter eller tillsyn på specialområden bör ofta stå direkt till ledningsorganisationens förfogande. Svårigheter torde merendels uppkomma att med anlitan av befintliga kommunala resurser åstadkomma en tillräcklig organisation. Endast ett mindre antal inkvarteringskommuner torde ha en sådan organisation att exempelvis ett överförande av personal från annan, under förhållandena mindre betydelsefull verksamhet kan ge några tillskott av betydelse. Ofta torde det vara nödvändigt att i viss utsträckning för arbetsuppgifter av här ifrågavarande slag binda förtroendemän ur ledningsorganisationen och ur utanför denna stående kommunala organ. Av särskild betydelse, särskilt när det gäller specialpersonal, torde vara det personaltillskott,

som kan erhållas inom ramen för utrymningsorternas bistånd åt inkvarteringskommunerna. Det är viktigt att man vid planläggningen — genom kontakter kommunerna emellan eller genom länsstyrelsens förmedling — tillser att inkvarteringskommunernas resurser på detta sätt kompletteras.

För det praktiska arbetet med civilförsvarets inkvarteringsverksamhet litas i hög grad till roteombuden och deras biträden. En motsvarande organisation torde ofta vara av stort värde också vid den kommunala verksamheten. Samma personal, som fullgör uppgifter inom civilförsvarets roteorganisation, synes i stor utsträckning kunna anlitas också inom en motsvarande kommunal organisation. I organisationen kan efter hand ingå också lämpliga personer ur de inkvarterades led. De inkvarterade är icke som inkvarteringskommunernas egen befolkning bundna vid sina ordinarie arbetsuppgifter. Ett insättande av inkvarterade i organisationen kan successivt minska ianspråktagandet i organisationen av inkvarteringsortens befolkning och medge en utbyggnad av organisationen. Organisationen bör kunna användas för det praktiska handhavandet av inkvarteringsverksamheten och för praktiskt bistånd åt de inkvarterade. Den kan vara verksam för utjämning av motsättningar, som kan uppkomma mellan inkvarteringsvärdar och inkvarterade. Genom roteorganisationen kan de kommunala myndigheterna erhålla möjligheter till kännedom om inkvarteringsförhållandena och de inkvarterade. Organisationen kan utgöra en förmedlande institution mellan kommunerna och de inkvarterade. Myndigheterna kan genom denna bringa allehanda förhållanden till de inkvarterades kännedom, de inkvarterade kan genom denna påkalla åtgärder av allmänt slag för förbättring av deras förhållanden. Där anledning till omändringar eller andra åtgärder beträffande inkvarteringen uppmärksammas av organisationen, kan hänvändelse ske till den kommunala ledningen.

En mot civilförsvarets roteorganisation svarande kommunal organisation för fältarbetet ter sig för kommittén så värdefull att kommittén i särskild bestämmelse velat anvisa möjligheterna till inrättande av en sådan. Då någon gång kan visa sig lämpligt att upprätta en organisation med arbetsuppgifter inom en hel kommun, har bestämmelsen ansetts böra avse möjligheterna att för verksamheten utse inkvarteringsombud och medhjälpare till dem. Bestämmelsen är emellertid främst avsedd såsom grund för ett upprättande av en roteorganisation med indelning av kommunen i lämpliga områden, rotar. Det kan vara lämpligt att vid en sådan indelning följa indelningen i rotar för mantalsskrivningen och för civilförsvarets inkvarteringsverksamhet.

Uppdraget att vara verksam i roteorganisationen får närmast uppfattas som ett förtroendeuppdrag. Kommittén förutsätter emellertid att det skall vara möjligt att helt fylla personalbehoven på frivillighetens väg. Uppgifternas art gör att det knappast kan vara lämpligt med en mera tvångsmässig rekrytering. Det har på grund härav ej syntts erforderligt med några bestäm-

melser om skyldigheter att åtaga sig uppdraget och att reglera rätten till avsägelse. — Organisationen bör till viss del utses redan vid planläggningen. Ett gott samarbete inom organisationen synes kunna främjas av att — såsom ofta sker inom civilförsvaret — inkvarteringsombuden själva får anskaffa eller föreslå medhjälpare. Det kan vid planläggningen vara lämpligt att man för täckande av behoven under inkvarteringsens inledande skede utser viss personal, som endast skall vara verksam under en kortare övergångstid för att sedan ersättas av inkvarterade. Organisationens stomme — i vart fall inkvarteringsombuden — synes under hela verksamhetstiden böra utgöras av invånare i inkvarteringskommunen.

Inkvarteringsombuden och deras medhjälpare bör självfallet icke i någon utsträckning användas för arbetsuppgifter, för vilka med hänsyn till deras art och omfattning normalt brukar anlitas anställd personal. Om arbetskraftsbehovet ej kan täckas genom ett fritt anställande av arbetskraft, kan personal för sådana uppgifter i viss utsträckning behöva anskaffas med anlåtande av lagen om allmän tjänsteplikt.

Kommittén vill i detta avsnitt slutligen också erinra om att ett betydelsefullt arbete inom inkvarteringsorterna kan utföras av frivilliga organisationer. En lokalt anknuten verksamhet av här ifrågavarande slag synes ligga väl till för insatser genom frivilliga. Härvid har kommittén i åtanke icke allenast de frivilliga försvarsorganisationerna utan också organisationer av annat slag, såsom folkrörelsernas lokala föreningar och andra ideellt arbetande föreningar. Uppgifterna kan hänföra sig till utspisningsverksamhet, hemvård och samarittjänst eller till biträde i annat avseende i de kommunala myndigheternas strävanden för den inkvarterade befolkningen. För verksamhet av nu antytt slag i totalförsvarets tjänst kan de frivilliga försvarsorganisationerna erhålla bidrag av statsmedel. Intet torde hindra att också kommunerna — när uppgifterna nu skall vara kommunala — ekonomiskt stöder frivilliga organisationer, som förbinder sig att planlägga och utföra beredskapsarbete.

Kommunerna bör vid sin planläggning kunna vara betjänta av att träda i förbindelse med organisationerna för överläggningar rörande dessas möjligheter till insatser. I den mån sådant frivilligt arbete organiseras bör redovisning härför ingå i de kommunala planerna. — Av särskild betydelse är också att man på centralt håll — såväl på myndighetssidan som inom organisationernas centrala ledning — uppmärksammar det verksamhetsområde, som hänför sig till den kommunala beredskapen. Vid organisationernas beredskapsplanläggning bör ökad kontakt sökas med lokala organisationer i andra orter. Kommittén tänker här närmast på förbindelserna mellan inkvarteringsorternas och utrymningsorternas organisationer och de möjligheter förbindelserna här ger till avtal på förhand om samverkan i ett krigsläge. Inkvarteringsorternas organisationer bör med eller utan sådana förhandsavtal eftersträva att till sig knyta medhjälpare från den inkvarterade befolkningen.

Planläggningen och ordningen för denna

I skilda sammanhang i det föregående har antytts en del förhållanden, som bör redovisas i uppgjorda planer. Åtskilliga andra uppgifter kan också behöva redovisas vid en fullständig planläggning. I den mån för något verksamhetsområde erfordras en mera omfattande eller detaljerad planläggning bör vid sidan av de allmänna planerna uppgöras specialplaner.

Anspråken på planernas omfattning varierar för olika orter. När det gäller de *kommunaltekniska beredskapsuppgifterna* bör vid fullständig planläggning i huvudsak ingå uppgifter i följande hänseenden. En kortfattad allmän redogörelse bör inledningsvis lämnas för ortens förhållanden med avseende å utrymning och kvarvarande befolkning. Den kommunala ledningsorganisationen måste redovisas i planläggningen. Därvid måste uppgifter lämnas om vilka ledamöter — ordinarie eller suppleanter — som beräknas kunna tjänstgöra i organisationen, om behovet av utseende av ytterligare suppleanter och om möjligheterna till från fredstida förhållanden avvikande beslutförhet. Uppgifter måste lämnas om förtroendemän, som avses skola mera fortlöpande tagas i anspråk för särskild verksamhet, och om dessa förtroendemäns uppgifter. I planerna måste också redovisas den kansliorganisation och de särskilda funktionärer, som skall stå till ledningsorganisationens förfogande. Personal, vars ingående i organisationen kan och bör säkerställas redan vid planläggningen, måste redovisas med angivande av namn och huvudsakliga arbetsuppgifter. Antalet i kansliarbetet därutöver erforderliga personer bör angivas, tillika med uppgift i vilken ordning denna personal skall anskaffas. För den kommunaltekniska verksamheten bör lämnas redogörelse för krigsverksamhetens omfattning och inriktning. De kommunaltekniska verkens lednings- och arbetsorganisation måste redovisas. Personalplanerna bör upptaga fullständiga uppgifter om befattningshavare med ledande uppgifter eller specialuppgifter, varjämte storleken av arbetsstyrkan i övrigt bör anges och redogörelse lämnas för dess sammansättning och anskaffande. För den tekniska tjänsten bör ingå också fullständiga uppgifter rörande viktigare utrustning med avseende å reservanordningar, fordon, maskiner o. d., med uppgift på vilket sätt denna utrustning, om den ej tillhör verket, skall ställas till förfogande. Uppgifter om samverkan mellan olika verk eller sammanförande av deras styrkor till en enhet skall lämnas. Även uppgifter om uppehålls- och förläggningsplatser, ordning för bistånd åt civildförsvaret och liknande förhållanden kan stundom erfordras i planerna. Organiserar kommunaltekniskt företag som K-företag bör detta anmärkas i planen. Träffade anstalter om interkommunal samverkan eller om anlåtande av BRB skall redovisas. För kommunikationsområdet bör en redogörelse lämnas för planerade trafikomläggningar. — Såsom kommittén skall redovisa i ett senare sammanhang (sid. 131) kan i samband med planläggningen också behöva vidtagas vissa åtgärder för tillsyn av fastigheter och

för begravning av döda. Uppgifter om vidtagna sådana förberedelser bör ingå i planerna.

Jämväl när det gäller *verksamheten för inkvarterad befolkning* bör planerna innehålla en allmän redogörelse för viktigare utgångspunkter för planläggningen. Därvid bör redovisas omfattningen av planerad inkvartering, inkvarterings fördelning på enskild inkvartering och internatinkvartering samt den planerade beläggningen inom olika delar av kommunen. En allmän beskrivning bör lämnas för ortens förhållanden beträffande handel och varudistribution, elkrafts- och bränsleförsörjning, kommunikationer, vatten- och avloppsförhållanden o. d. I anslutning till denna bör anges i vilken mån särskilda åtgärder måste vidtagas genom det ekonomiska försvarets myndigheter för bemästrande av förhållandena vid inkvartering. Fullständig redogörelse måste lämnas beträffande den kommunala ledningsorganisationen. Uppgifter måste lämnas om kontors- och expeditionsorganisationen, ävensom om den organisation, som kan finnas för särskilda uppgifter. Därvid måste redogörelse lämnas för de förtroendemän och den kommunalanställda eller särskilt anskaffade personal, som skall vara verksam i beredskapsarbetet. Antalet befattningshavare i övrigt och sättet för deras anskaffande måste också redovisas. Redogörelse måste lämnas för särskild roteorganisation o. d., liksom för verksamhet, som skall ombesörjas av frivilliga organisationer. Förberedelser för anordnande av kollektiv förläggning och kollektiv utspisning och tillgångarna till reservutrustning för inkvarteringen bör också upptagas i planerna. Särskild redogörelse måste lämnas för internaten inom orten och för de förberedelser, som skall vidtagas för deras drift och för omvårdnaden av de inkvarterade. Formerna för samverkan med andra kommuner och med civilförsvaret bör framgå av planerna. I viss utsträckning kan behöva redovisas de lokaler, som skall komma till användning för ledningsorganisationen och för verksamhetens arbetsorgan. — Redogörelsen här har närmast tagit sikte på planerna för inkvarteringskommunerna. I tillämpliga delar bör redogörelsen kunna tjäna till vägledning också när det gäller planläggningen för insatserna för hemlös befolkning i utrymningsorterna.

Planläggningen för uppgifterna på *folkförsörjningens och det ekonomiska försvarets område* i övrigt kräver främst ett ställningstagande till organisationen för dessa uppgifter. Skall särskilt organ handha uppgifterna, bör ledamöterna i detta utses redan under fredstid. Organet bör nämligen vara berett att under fredstid i uppkommande särskilda frågor lämna uppgifter till och biträda det ekonomiska försvarets myndigheter samt att i särskilda hänseenden delta vid planläggningen av kommunens beredskapsverksamhet.

Redogörelsen ovan för innehållet i planerna har avsett endast förberedelserna för fullgörandet av de kommunala beredskapsuppgifterna. Såsom kommittén tidigare uttalat (sid. 73 och 107) bör planläggning, som finnes

böra ske också för annan kommunal verksamhet under krig, i möjligaste mån ske samtidigt med planläggningen för beredskapsuppgifterna. Det kan i sådana fall vara lämpligt att till planerna för beredskapsverksamheten anslutes en redogörelse för övrig kommunal planläggning.

Såsom tidigare sagts måste anspråken på fullständighet i planläggningen ställas olika för olika orter. För vissa orters del behöver någon egentlig planläggning normalt icke ske, för andra orter kan rätt detaljerade förberedelser erfordras. Det är en synnerligen viktig och svår uppgift att rätt bedöma kraven på beredskapen i en ort. Bedömningen måste ske med utgångspunkt från annan försvarsplanläggning och följa normer, som ger en jämn och riktigt avvägd beredskap orterna emellan. De kommunala myndigheterna saknar ofta tillräckliga hållpunkter för ett sådant grundläggande bedömande och en planläggning är icke möjlig om icke klarhet råder om detta utgångsläge. Sedan väl utgångspunkterna för krigsverksamheten och beredskapskraven blivit preciserade ställer det sig lättare att från kommunalt håll bedöma vilka åtgärder, som för ortens del bör vidtagas för fyllandet av beredskapskraven.

Den kommunala planläggningen måste enligt kommitténs mening göras beroende av initiativ från länsstyrelsens sida. I orter, där krigsförhållandena icke beräknas medföra några avsevärda förändringar och där uppkommande svårigheter hjälpligt kan bemästras genom improviserade åtgärder, bör någon egentlig planläggning icke vara erforderlig. Skyldigheterna för dessa orters del bör uppfattas som en skyldighet för myndigheterna att i skilda sammanhang beakta beredskapssynpunkterna och att avhjälpa yppade uppenbara brister. Skyldighet att upprätta särskilda planer bör sålunda föreligga först då länsstyrelsen till kommunen riktar anmodan därom. En sådan anmodan måste mer eller mindre ingående ange utgångsläget för planläggningen och de krav, som i skilda hänseenden kan ställas på organisationen och dess kapacitet under krig. Finner länsstyrelsen insatserna kunna underlättas genom samverkan med andra kommuner bör påpekande härom göras vid länsstyrelsens anmodan. Denna ordning med initiativ från länsstyrelsens sida medger att beredskapen kan successivt uppbyggas. Förberedelserna kan därvid först inriktas på de angelägnaste åtgärderna inom en region och avse de orter, där beredskapskraven gör sig starkast gällande. Länsstyrelsen bör givetvis äga befogenhet att i samma ordning senare påkalla en utvidgad planläggning.

Länsstyrelsens initiativ kan gälla såväl orter, där tyngdpunkten ligger på den kommunaltekniska verksamheten, som orter med inkvarteringsverksamhet. Viss återhållsamhet bör iakttagas när det gäller anmodan till planläggning. Det torde emellertid knappast kunna undvikas att viss planläggning får ske i alla inkvarteringskommuner. Denna planläggning kan å andra sidan för många av inkvarteringsorterna göras förhållandevis enkel. Planläggningen av bistånd åt inkvarteringskommunerna torde ofta kunna ske under hand och i anslutning till inkvarteringskommunernas planläggning.

Det planläggningsarbete, som föranledes av anmodan från länsstyrelsen, måste ombesörjas av kommunens styrelse och andra i ledningsorganisationen ingående nämnder. Nämnder, som tillägges ansvar för beredskapen på visst delområde, bör självfallet själv verkställa delområdets planläggning. Sådana nämnder har sedan att redovisa verkställd planläggning till kommunens styrelse. Kommunerna bör vid planläggningsarbetet i viss utsträckning kunna följa av verksamhetens centrala ledning utarbetade formulär och mallar för planläggningen. Under planläggningsarbetet bör samråd kunna äga rum med länsstyrelsen om uppkommande frågor. Också visst bistånd skall därvid kunna erhållas från länsstyrelsen. Biståndet kan därvid främst avse rådgivning och annan hjälp i frågor vars handläggning kräver särskild sakkunskap, som ej finns inom kommunen och ej kan utan avsevärda svårigheter anskaffas av denna. Den samlade planläggningen måste därefter genomgå och samordnas av kommunens styrelse och av denna i erforderliga delar sammanfattas och underställas kommunens beslutande organ. Fastställelsen av planläggningen från det beslutande organets sida behöver icke omfatta mera detaljerad planläggning på skilda delområden eller interna planer för organ inom beredskapsverksamheten.

Möjligheterna att i praktiken hålla planernas innehåll oåtkomligt för obehöriga synes vara förhållandevis begränsade. De allmänna planerna torde också merendels vara sådana att ett hemlighållande icke är särskilt påkallat. Skulle i plan behöva redovisas åtgärder beträffande särskilda anläggningar eller mera konkreta förberedelser för operativa insatser, synes dessa förberedelser ofta kunna redovisas i interna, hemliga specialplaner för av förberedelserna närmast berörda organ.

De planer, som fastställts av kommunens beslutande organ, skall sedan underställas länsstyrelsen. För att länsstyrelsen skall kunna erhålla fullständig överblick över planläggningen måste till länsstyrelsen redovisas också de särskilda detaljplaner, som kan ha upprättats på vissa områden. Länsstyrelsens granskning skall utmynna i ett fastställande av planerna eller i att åtgärder vidtagas från länsstyrelsens sida för fullständigande eller ändring av planerna. Länsstyrelsens prövning måste också omfatta frågan huruvida den av kommunen antagna ledningsorganisationen är tillfredsställande. Prövningen kan inskränkas till en prövning av planerna i den omfattning de antagits av kommunens beslutande organ. Det måste emellertid förutsättas att ett uppmärksammande av brister också i särskild detaljplanläggning föranleder åtgärder från länsstyrelsens sida för rättelse.

Där de underställda planerna är ofullständiga eller otillfredsställande bör länsstyrelsen i första hand söka åstadkomma komplettering eller rättelse utan anlitan av tvångsmedel. Ett tvångsgenomförande av planläggning förutsätter att maktmedel härför står till buds. Om tillfredsställande planläggning ej kommer till stånd, torde detta merendels ha sin grund i bristande personella resurser för planläggningens utförande. Det kan emellertid icke

uteslutas att anledningen i något fall kan vara att otillräckliga insatser ägnats planläggningen från de kommunala myndigheternas sida. Länsstyrelsens befogenheter att framtinga planläggning synes därför — såsom civilförsvarslagens bestämmelse om utkrävande av där reglerade kommunala skyldigheter — böra inrymma möjligheter till såväl verkställande av planläggning på kommunens bekostnad som till vitesföreläggande. Dessa tvångsmedel kan uppenbarligen ej anlitas för åstadkommande av rättelse i detaljplan, som ej direkt omfattas av fastställelseprövningen. Kan rättelse här ej åstadkommas under hand, bör emellertid möjlighet finnas att från länsstyrelsens sida påkalla att i detaljplanläggningen reglerade betydelsefulla frågor i erforderlig utsträckning intages i de allmänna planerna och på detta sätt blir underkastade kontroll.

Det synes ändamålsenligt att planerna vid insändandet till länsstyrelsen åtföljes av uppskovsförteckningar och uppskovsansökningar jämte framställningar om anteckningar i beredskapsregistret och om erforderlig uttagning av fastigheter, fordon och maskiner. Länsstyrelsen kan då i samband med prövningen av planerna i mån av befogenhet själv fatta beslut om uppskov och uttagning och genom hänvändelse till andra myndigheter medverka till erforderliga registrerings- och uttagningsåtgärder.

Hos länsstyrelsen bör finnas tillgång till aktuella kommunala planer. Planerna bör därför ingivas till länsstyrelsen i två exemplar. Vidtages ändring av betydelse erfordras givetvis länsstyrelsens godkännande. Smärre ändringar bör emellertid kunna komma till stånd utan prövning från länsstyrelsens sida. För att den hos länsstyrelsen förvarade planen skall vara fullt aktuell bör länsstyrelsen underrättas om vidtagna ändringar av beskaffenhet att böra anmärkas i planen.

När av länsstyrelsen godkända planer föreligger måste hos kommunerna vidtagas åtgärder för planernas genomförande. Därvid måste personal, som skall vara verksam under krig, instrueras om sina uppgifter och underrättas om hur inställelse till tjänstgöring skall ske. För vissa befattningshavare kan erfordras instruktioner om krigsverksamheten och förteckning över åtgärder, som skall vidtagas i ett beredskapsläge. Det måste ankomma på riksnämnden och övriga i central instans verksamma ledningsorgan att genom normalinstruktioner o. d. ge erforderlig vägledning för denna instruktionsgivning. Vissa i planläggningen berörda, konkreta åtgärder kan behöva genomföras, såsom utförande av reservanordningar. Även anordningar, som med hänsyn till deras värde för den framtida verksamheten icke kan betraktas som reservanordningar, måste utföras. Fråga kan exempelvis därvid vara om förbättring av viktiga förbifartsleder eller andra viktiga samfärdsleder. I ledningsorganisationen ingående nämnder måste hålla kommunens styrelse underrättad om vidtagna åtgärder.

I detta avsnitt bör uppmärksammas också vissa särskilda, med planläggningen sammanhängande frågor. En sådan fråga rör förhållandet mellan

den kommunala beredskapsplanläggningen och den planläggning, som för delar av den kommunaltekniska verksamheten nu sker inom ramen för den ekonomiska försvarsplanläggningen. Viss planläggning i sistnämnda ordning sker nu för viktig kommunalteknisk produktionsverksamhet. Fråga uppkommer nu huruvida anledning finns att bibehålla denna särskilda planläggning eller om planläggningen helt bör ske i för beredskapsverksamheten nu föreslagna ordning. På produktionsidan råder ofta ett framträdande samband mellan verksamheten i olika orter och mellan lokal verksamhet och verksamhet i central och regional instans. På elområdet torde exempelvis sålunda ofta i produktionshänseende — varmed i detta sammanhang måste jämföras distribution, som ej är att anse som detaljdistribution — råda en gemenskap för större områden. En sådan gemenskap torde bli allt vanligare också när det gäller vatten- och avloppsväsende. Även när det gäller försörjningen med råvaror och reservdelar torde för produktionsverksamheten finnas en mera framträdande central och regional gemenskap. En särskild centralt och regionalt uppbyggd reparationsberedskap kan också behöva finnas för avhjälpan av omfattande skador å produktionsanläggningarna. Nu berörda förhållanden kan föranleda att anknytningen till den ekonomiska försvarsplanläggningen bör bibehållas när det gäller den kommunaltekniska produktionen. Å andra sidan måste produktionens planläggning nära ansluta till och samordnas med förberedelserna på distributionsområdet. Planläggningen för hela den kommunaltekniska verksamheten kan därför behöva ske samtidigt och i samma ordning.

Kommittén har funnit sig böra förorda att produktionsverksamheten göres till föremål för en »kombinerad» planläggning. Vid sin planlägningsanmodan till kommunerna bör länsstyrelsen sålunda ge tillkänna om visst företag i produktionshänseende bör planläggas såsom K-företag. Även om som huvudsaklig utgångspunkt för den kommunala planläggningen väljes förhållandena efter slutlig utrymning, torde när det gäller produktionsverksamheten vara erforderligt att vissa åtgärder vidtagas även för verksamhetens upprätthållande före slutlig utrymning. I viss utsträckning kan därför kommunaltekniska företag böra i produktionshänseende behandlas också som F-företag. Planläggningen får sedan ske genom kommunens försorg och de särskilda åtgärder vidtagas och de handlingar upprättas, som kan föranledas av företagets ställning som K- eller F-företag. Planläggningen bör därefter i sin helhet redovisas till länsstyrelsen, som bör i erforderliga delar pröva också produktionsidans planläggning. Redovisningen till det ekonomiska försvarets myndigheter bör kunna ske genom länsstyrelsens förmedling. — Planläggning i nu berörd ordning bör ske för alla viktiga kommunaltekniska företag på gas-, värme-, vatten- och avloppsområdet liksom när det gäller driften och förvaltningen av betydelsefulla hamnar. På elområdet torde här avsedd särskild planläggning böra ske i för detta spe-

cialområde gällande ordning. Självfallet bör också verksamheten på området under beredskap och krig sammanhållas genom CDL och blockorganisationen.

Särskilda frågor uppkommer när det gäller planläggningen för omhändertagande och begravning av döda. Frågorna uppmärksammades vid ställningstagandet till principerna för en reformering av civilförsvaret. Departementschefen förklarade sig härvid biträda civilförsvarsutredningen uppfattning att verksamheten borde i största möjliga utsträckning handhas av organ, som är ansvariga för berörda uppgifter under fred. Enligt departementschefens uttalande var det emellertid samtidigt ofrånkomligt att civilförsvaret ålades ansvar för att erforderlig planläggning kom till stånd och att man från civilförsvarets sida var beredd att vid svårare anfall självständigt vidtaga nödvändiga åtgärder.

Omhändertagandet av döda ankommer icke under fredstid på organ hos den borgerliga kommunen. Anskaffandet och ordnandet av begravningsplatser är nu, utom i Stockholm, en kyrklig angelägenhet. Det saknas därför anledning till och förutsättningar för ett överförande av ansvaret under krig till de borgerliga kommunerna. Det kan emellertid vara påkallat att vissa förberedelser på området vidtagas samtidigt med planläggningen för den kommunala beredskapsverksamheten. Såsom departementschefen uttalat bör ansvaret för att planläggning kommer till stånd åvila civilförsvaret. En lämplig ordning för samordning av planläggningen synes vara att civilförsvarsstyrelsen för planläggningen utarbetar riktlinjer, vilka kan genom länsstyrelserna tillhandahållas församlingarna i beredskapsplanläggande orter. Församlingarna bör därvid underrättas om att samordning bör ske med planläggning, som samtidigt verkställs hos den borgerliga kommunen. Frågor om bistånd från den borgerliga kommunens sida torde härvid kunna lösas utan att frågorna därom särskilt regleras. Genom de kommunala organen bör församlingarna kunna erhålla nödiga uppgifter om utgångsläget för planläggningen och andra för arbetet betydelsefulla förhållanden. I orter där uppgifterna under fred vid planläggningstillfället är en borgerlig angelägenhet, bör planläggningen — också här efter civilförsvarsstyrelsens riktlinjer — självfallet ske genom den borgerliga kommunens försorg. — I ovan angiven ordning bör kunna sörjas för att erforderlig planläggning sker också för verksamheten genom begravningsentreprenörer.

Planläggningen bör ta sikte på ett bibehållande i största utsträckning av den fredstida kapaciteten beträffande personal och utrustning. Översyn bör ägnas också tillgångarna till begravningsplatser. Åtgärder för bemästrande av förhållandena efter svårare anfall bör i enlighet med statsmakternas ställningstagande ankomma på civilförsvaret och föranleda särskild planläggning inom detta. Om man från civilförsvarets sida anser det nu vara erforderligt att särskild personal uttages för uppgifterna, måste åtgärder vidtagas

för en nödig utökning av civilförsvarets organisation. Möjligheterna till kommunalt bistånd måste uppmärksammas samtidigt med planläggningen av annat bistånd åt civilförsvaret.

Också frågor om tillsyn av fastigheter övervägdes vid civilförsvarets nyaning. Civilförvarsutredningen antydde möjligheterna att upptaga spörsmålen inom fastighetsägarorganisationerna. Departementschefen fann skäl föreligga att vissa åtgärder blev vidtagna i tillsynssyfte. — Den tillsyn det här är fråga om har särskild betydelse då en ort blivit slutligt utrymd; efter beredskapsutrymning finns bättre möjligheter för den enskilde att ordna tillsynen genom grannar och bekanta. Möjligheter måste finnas såväl att på förhand föranstalta om tillsyn som att efter utrymning hänvända sig till organisation eller företag, som kan ombesörja tillsynen. Tillsynen kan kräva en omfattande verksamhet. Det kan anmärkas att man vid civilförsvarets utrymningsplanläggning räknat med att intill fem personer för varje tusental invånare måste kvarstanna i utrymningsorten för denna verksamhet. Särskilda svårigheter kan föranledas av de individuella önskemål, som skilda personer kan ha när det gäller tillsynens utövande. Denna måste i varje särskilt fall anförtros åt någon, till vilken fastighetsägare och hyresgäster vill med förtroende överlämna sina nycklar och som de finner sig kunna tillerkänna befogenheter att vidtaga vissa nödiga åtgärder.

Tillsynsverksamheten har enligt kommitténs mening icke något sådant samband med kommunal verksamhet att ett direkt kommunalt ansvar bör ifrågakomma. Det synes emellertid angeläget att vissa åtgärder till främjande av verksamheten vidtages vid uppbyggnaden av en kommunal beredskap. Kommittén vill därför föreslå att den centrala ledningen för den kommunala beredskapen uppdrager allmänna riktlinjer för organiserandet genom försorg av fastighetsägarföreningar och hyresgästorganisationer av sådan tillsynsverksamhet. Riktlinjer kan också uppdragas för avtal mellan organisationer, som kan representera behoven av tillsyn, och företag, som yrkesmässigt åtager sig viss fastighetstillsyn. Genom kommunal medverkan kan berörda lokala organisationer göras uppmärksamma på nu berörda spörsmål och erhålla viss information om för verksamheten betydelsefulla lokala förhållanden. Där viss organisation därefter kommer till stånd bör uppgifter härom lämnas till de kommunala myndigheterna och en summarisk redovisning av organisationen inflyta i de kommunala planerna. Redovisningen av organisationen i den kommunala planläggningen kan sägas innebära viss auktorisation av denna. I fall då tillsynsorganisationen erhållit en viss fasthet bör möjligheter finnas till beredskapsregistrering av viss personal i organisationen.

Planläggning erfordras givetvis också för de centrala och regionala organens verksamhet under krig.

Förberedelser måste ägnas också de åtgärder av olika slag, som i central och regional instans erfordras för stöd åt den kommunala beredskapsverksamheten under krig.

Personalen för den kommunala beredskapsverksamheten

I beredskapsarbetet måste engageras såväl förtroendemän och befattningshavare, som under fredstid är sysselsatta i den kommunala verksamheten, som särskilt anskaffad personal. Personaltillgångarna måste sålunda tryggas såväl genom åtgärder för bibehållande i största möjliga utsträckning av den fredstida personalen som genom att till verksamheten bindes lämplig tillskottspersonal.

Personaltillgångarna minskar genom utrymningar, inkallelser till militärtjänst samt ianspråktagande för civilförsvaret och andra uppgifter inom totalförsvaret.

Förtroendemän och kommunala befattningshavare, som tilldelats uppgifter inom hemortens beredskapsverksamhet, måste givetvis vid utrymning kvarstanna där. Om i något fall de skyldigheter, som kan härledas ur den kommunala anställningen, icke är tillfyllest för att hålla vederbörande kvar vid uppgifter i hemorten, kan tjänstepliktslagen komma till användning. Anledning saknas att särskilt för beredskapsverksamheten införa möjligheter att genom bortflyttningsförbud och liknande åtgärder förhindra att personalen lämnar orten vid utrymning.

Uppskov från militärtjänstgöring meddelas nu i begränsad omfattning för kommunal verksamhet. De ökade kraven på kommunernas totalförsvarsinsatser måste föranleda en vidgad uppskovsgivning. Redan från början måste tillses att dessa nytillkomna anspråk ej kommer till korta i den konkurrens, som inom totalförsvaret råder om personaltillgångarna. Uppskov måste, om de kommunala insatserna icke skall äventyras, beredas såväl ett antal personer inom den kommunala ledningsorganisationen som befattningshavare i nyckelpositioner inom kommunal förvaltning och verksamhet. När det gäller ledningsorganisationens förtroendemän måste uppskov kunna ifrågakomma för ordföranden i de i organisationen ingående nämnderna och i viss utsträckning även för andra ledamöter, som finnes böra anlitas för mera fortlöpande arbete med beredskapsverksamheten. I den mån i nämnderna i övrigt finns värnpliktiga ledamöter får dessa ersättas av fredstida eller vid krigsfall utsedda suppleanter eller nämnderna arbeta med mindre antal ledamöter. Uppskov bör också ifrågakomma för ledande befattningshavare inom den kommunala förvaltningen och verksamheten samt för personal med specialuppgifter eller speciella yrkeskvalifikationer. En förutsättning för att uppskov skall beviljas sådan personal bör vara att personalen på grund av särskild förtrogenhet med ortens eller verksamhetens förhållanden ej kan utan stor olägenhet ersättas. — Den ökning av antalet uppskov som erfordras kan svårligen på förhand beräknas. Behoven av uppskov kan överblickas först sedan kommunerna verkställt sin planläggning. Frågorna om en vidgad uppskovsram synes därför lämpligen kunna lösas genom att riksnämnden på grundval av från länsstyrelserna inkomna uppgifter verkställer beräkningar av uppskovsbehoven och gör framställning hos Kungl.

Maj:t om ökad uppskovsram. Ett antal vid den kommunala planläggningen redovisade uppskovsansökningar, som synes böra bifallas men ej rymas inom gällande ram, bör kunna av länsstyrelserna hållas vilande i avvaktan på en vidgning av ramen.

Också civilförsvaretjänsten kan taga personal från den kommunala verksamheten. Tidigare tillämpade principer att den kommunalanställda personalen i viss utsträckning uttages i första hand har jämväl kommit till uttryck i den nya civilförsvarlagen. Om inskrivning till civilförsvaretjänst sägs där att det skall tillses, att personalbehovet fylles med frivilligt anmälda, såframt fråga ej är om personer, som på grund av kommunal anställning eller av annan särskild orsak bör uttagas i första hand. Då kommunerna nu tillagts självständiga uppgifter inom totalförsvaret bör givetvis kommunernas behov att för verksamheten bibehålla sin egen personal endast i begränsad utsträckning stå tillbaka för civilförsvarets anspråk. Att uttagning till viktig civilförsvaretjänst redan skett och vederbörande undergått utbildning eller på annat sätt närmare knutits till civilförsvaretsuppgifterna torde i allmänhet böra medföra att de kommunala anspråken får vika. Civilförsvaret bör också äga visst företräde när fråga är om uppgifter, som icke gärna kan lösas utan att kommunal personal anlitas för dem eller då en uttagning är särskilt motiverad för säkerställande av samordning med den kommunala verksamheten. Då kommunerna nu själva skall svara för särskilt den kommunaltekniska verksamheten torde emellertid antalet sådana uppgifter vara begränsat. Det torde nämligen företrädesvis ha varit de kommunaltekniska uppgifterna, som hittills gjort en uttagning av kommunal personal särskilt befogad. I övrigt måste återhållsamhet nu iakttagas vid civilförsvarets uttagning av kommunala förtroendemän och befattningshavare. Särskild återhållsamhet är påkallad när det gäller uttagning till civilförsvaretjänst, som är av den art och omfattning att personalen beräknas bli helt ianspråktagen för uppgifterna och måste hållas ständigt samlad. Förtroendemän, som tillhör beredskapsverksamhetens ledningsorganisation, och befattningshavare, som icke utan svårighet kan ersättas av annan personal, bör sålunda i första hand användas i den kommunala tjänsten.

Viss personal kan å andra sidan med fördel utnyttjas såväl av kommunerna som av civilförsvaret. Så är särskilt fallet med personal i inkvarteringsorterna, vilken sedan civilförsvarets uppgifter med inkvarteringen slutförts bör kunna övergå till den kommunala inkvarteringsverksamheten. Förutsättningar torde många gånger också finnas för gemensamt utnyttjande av personal i de kommunaltekniska företagens verksamhet och den kommunaltekniska beredskapen. När det gäller gemensam personal är givetvis angeläget att klara regler för användningen uppställas redan på förhand. De överenskommelser, som kan träffas härom mellan kommunerna och civilförsvaret, bör i viktigare fall redovisas i de kommunala planerna och ansluta till från central instans utarbetade normer.

Kungl. Maj:t äger förordna om undantag från civilförsvarsplikt för vissa befattningshavare eller yrkesgrupper. Ett sådant undantagande skulle kunna ifrågakomma när det gäller personal, som oundgängligen erfordras för den kommunala beredskapen. Kommittén anser emellertid att anledning saknas till sådant förordnande. Erforderlig hänsyn till den kommunala verksamheten bör utan sådana föreskrifter ändock kunna tagas vid civilförsvarets personaluttagningar.

De principer, som kommittén funnit böra tillämpas vid konkurrens mellan kommunerna och civilförsvaret, bör kunna vara vägledande också när det gäller förhållandet mellan kommunal tjänst och tjänstgöring inom andra delar av totalförsvaret.

När det gäller anskaffandet av tillskottspersonal har i annat sammanhang (sid. 105) påvisats att för uppgifterna inom beredskapsverksamheten kan anlitas bl. a. förtroendemän i nämnder, som icke ingår i den kommunala ledningsorganisationen. Kommittén har övervägt en bestämmelse, enligt vilken sådana förtroendemän skulle vara skyldiga deltaga i beredskapsarbetet. Utan tvekan kan man emellertid räkna med att sådana förtroendemän i största utsträckning frivilligt kommer att ställa sig till förfogande. Det synes därför icke erforderligt och kan knappast vara önskvärt att genom en särskild bestämmelse framtvunga en längre gående medverkan från förtroendemännens sida. En viktig tillgång utgör för inkvarteringsorternas vidkommande den personal, som anländer från utrymningsorterna. Anvisning på lämplig personal kan erhållas från biståndspliktiga utrymningsorter och genom förmedling av länsstyrelserna. Personaltillskott kan vidare tillföras verksamheten genom avtal med pensionsavgången personal och andra för uppgifterna lämpliga personer inom verksamhetsorten. Viktiga uppgifter kan också anförtros åt särskild roteorganisation och åt frivilliga organisationer.

Det är av vikt att kommunerna genom avtal eller på annat sätt under fred binder ovan angivna personaltillgångar vid deras beredskapsuppgifter. Personal, som kan namneligen anges, bör fullständigt redovisas i planerna och beredskapsregistreras. Den personal, som erfordras utöver den på detta sätt erhållna stommen, måste i ett akut läge — såsom sker inom andra delar av totalförsvaret — anskaffas genom arbetsmarknadsverket. Planerna bör ange de behov, som beräknas föreligga av på detta sätt anskaffad personal.

Även det fredstida arbetet kan kräva särskild personal. I orter, där beredskapsuppgifterna blir omfattande, kan det kanske vara ändamålsenligt att låta viss del av planlägningsarbetet omhänderhas av specialpersonal. Mindre orter torde stundom sakna möjligheter att med ordinarie personal tillfredsställande ombesörja planlägningsarbetet. Planlägningsuppgifterna är väl oftast därvid icke av den omfattning att anledning finns till anlåtande på heltid av särskild sakkunnig. Det kan kanske därvid vara ändamålsenligt att ett antal kommuner slår sig samman och gemensamt engagerar särskild

personal för planläggningen. Länsstyrelserna bör kunna medverka till att frågorna om personal för planlägningsarbetet löses på lämpligt sätt.

Maskintillgångar o. d. för verksamheten

De fordon, maskiner o. d., som användes i fredstida kommunal verksamhet, uttages nu i viss omfattning för att nyttjas inom annan totalförsvsverksamhet. En sådan uttagning bör uppenbarligen i fortsättningen icke äga rum beträffande tillgångar, som behövs för den kommunala verksamheten. Då kommunerna så finner erforderligt måste redan verkställda uttagningar hävas.

Kommunernas maskintillgångar är på många håll helt otillräckliga. För den kommunala verksamheten sker en betydande förhyrning av maskiner. Särskilt är detta förhållandet med grävmaskiner och andra större maskiner, vilka tillhandahålles av särskilda uthyrningsföretag. Den kommunala verksamheten under krig kräver sålunda ett icke obetydligt tillskott av maskiner.

En del av maskinparken måste vara fortlöpande bunden vid den kommunala verksamheten. Tillskottsresurserna bör till denna del tillföras genom direkt uttagning till förmån för vederbörande kommun. Uttagningen bör ske enligt civila uttagningsförordningen med ledning av de kommunala planerna. Föreskrift bör meddelas av Kungl. Maj:t om civila uttagningsförordningens tillämpning för ifrågavarande ändamål.

Återstående del av tillskottsresurserna behöver ej ständigt anlitas i den kommunala verksamheten eller skulle kanske närmast få karaktären av reservutrustning. Särskilt när det gäller större arbetsmaskiner, såsom grävmaskiner o. d., kan det icke vara lämpligt att tillgångarna helt bindes vid vissa arbetsplatser och där kanske tidvis får stå överksamma. — Tendenserna till ett ökat anlitage under fredstid av förhyrda maskiner torde vara ett uttryck för strävanden att rationellt och kontinuerligt sysselsätta dyrbara maskintillgångar. — Förutsättningar torde finnas för ett gemensamt utnyttjande under krig av maskintillgångar olika totalförsvarmyndigheter emellan. En stor betydelse synes därvid kunna tillkomma maskingrupper, som organiseras för att utan alltför stor omgång kunna anlitas av flera olika myndigheter. Tillgången till sådana maskingrupper kan minska behoven av uttagning av maskiner för den kommunala verksamheten. Möjligheter kan också finnas att ställa kommunala maskiner, som för tillfället ej användes i den kommunala verksamheten, till förfogande för annan totalförsvsverksamhet inom ramen för ett organiserat samarbete på maskinområdet. Civilförsvarets och kommunernas gemensamma begagnande av vissa kommunala maskintillgångar skall beröras i ett senare sammanhang (sid. 147). — Det synes kommittén viktigt att man i olika sammanhang uppmärksammar frågorna om ett rationellt utnyttjande av maskintillgångarna och på olika sätt tillser att dessa utan ett invecklat och stelt prioriteringsförfarande kan för-

flyttas mellan olika arbetsuppgifter. I viss utsträckning kan kanske kommunernas behov av tillskott på maskinområdet tillgodoses genom att maskin-grupper ställs till länsstyrelsens disposition för begagnande inom visst större område. Hithörande frågor torde uppmärksammas inom BRB vid den fort-löpande uppbyggnaden och tillsynen av beredskapen på byggnads- och reparationsområdet.

Vid den komunal verksamheten kan behöva tagas i anspråk egendom, som ej tillhör kommunen, eller göras andra ingripanden beträffande sådan egendom. Frågor om inkvarteringsbostäder och utrustning för inkvarteringen skall behandlas i särskilt avsnitt nedan. Kommittén har icke ansett anledning finnas att i vidare mån än beträffande inkvarteringsbostäder särskilt reglera befogenheterna till ingrepp mot egendom. Erforderliga ingripanden måste sålunda ske med anlitan- de av allmänna förfogande-lagen. Då behov föreligger att tvångsvis taga i anspråk egendom eller göra annat ingripande får kommunen i saken hänvända sig till länsstyrelsen. Om länsstyrelsen icke själv tilldelats erforderliga befogenheter, bör det ankomma på länsstyrelsen att hos behörig myndighet påkalla nödiga ingripanden.

Inkvarteringsbostäder och utrustning för inkvarteringen

Det helt övervägande antalet utrymda skall inkvarteras enskilt. Detta kommer att medföra att flertalet familjer i inkvarteringskommunerna måste taga emot utrymda och bereda dem nödiga bostadsutrymmen och möjligheter att — enskilt eller tillsammans med värdfamiljen — sköta matlagning och andra hushållsangelägenheter. Vidmakthållandet av en inkvartering av här ifrågakommande omfattning kommer att ställa inkvarteringskommunernas myndigheter och befolkning inför stora svårigheter.

Civildförsvaret har för sin del av verksamheten genom sin förfoganderätt möjligheter att under verksamhetens gång snabbt bemästra uppkommande svårigheter. Att ansvaret under inledningsskedet ligger hos civilförsvaret är givetvis ägnat att i hög grad underlätta de kommunala insatserna under den fortsatta inkvarteringen. Den kommunala verksamheten kan här starta från ett utgångsläge, där de första behoven blivit hjälpligt tillgodosedda. Den enskilda inkvartering, som sker genom civilförsvarets försorg under ett hektiskt inledningsskede, måste emellertid bli i viss utsträckning provisorisk. Sedan civilförsvaret slutfört sitt arbete måste åtgärder skyndsamt vidtagas för genomgång av inkvarteringen och kontroll av hur denna utfallit. Därvid och under inkvarteringens fortbestånd måste i icke få fall behov av förändringar och jämkningar göra sig gällande. Man måste också räkna med att, särskilt när inkvarteringen passerat sitt första skede, motsättningar i vissa fall kan uppkomma mellan inkvarteringsvärdar och inkvarterade och nödvändiggöra ingripanden.

Ovan har antytts att också under skedet för kommunernas ansvar för de inkvarterade kan behöva anskaffas ytterligare inkvarteringsbostäder. Till detta kommer att hela inkvarteringen under denna ansvarstid utan särskild förfoganderätt troligen får anses sakna rättsligt underlag. Civilförvarsutredningens förslag att civilförsvarets förfogande över bostäder skulle kunna utövas också för den kommunala inkvarteringen vann icke statsmakternas bifall. Allmänna förfogandelagen innehåller ej någon bestämmelse om förfoganderätt för inkvartering. Civilförsvarets förfoganden skall nu avse endast civilförsvarets egen verksamhet och sålunda vara begränsade till tiden för civilförsvarets ansvar för de inkvarterade. I det ögonblick ansvaret för de inkvarterade nu kommer att övergå till kommunerna upphör inkvarteringen att vara en civilförvarsangelägenhet. De inkvarterade torde för ett kvarboende under den följande tiden sålunda knappast kunna åberopa de förfoganden, som skett genom civilförsvaret vid deras ankomst till inkvarteringsorten. I vart fall synes frågorna om dessa förfogandens bestånd och handhavande under den fortsatta inkvarteringen påkalla uppmärksamhet.

Det finns säkerligen anledning att räkna med att flertalet inkvarteringsvärdar skall söka i det svåra läge, som föranlett en utrymning, lojalt fullgöra sina inkvarteringsuppgifter. Kommittén anser emellertid att man trots detta icke kan helt avvara lagliga möjligheter att tvångsvis genomföra erforderliga förändringar beträffande inkvarteringen och att bereda inkvarterade rätt att kvarbo mot värdens önskan. Även om sådana tvångsbefogenheter ej behöver anlitas i någon större utsträckning, är möjligheterna till tvångs genomförande av stor betydelse som stöd för verksamheten.

Den här erforderliga förfoganderätten kan gestaltas på olika sätt. Tänkbart vore att betrakta allt anskaffande av inkvarteringsbostäder som en angelägenhet för civilförsvaret. Civilförsvaret skall i princip bereda de utrymda bostäder för varaktig inkvartering. När en inkvartering, som avsetts att vara varaktig, upphör är vederbörande utrymd på samma sätt hemlös som vid ankomsten till inkvarteringsorten och behöver ny bostad för varaktig inkvartering. Det skulle emellertid uppenbarligen vara ytterst opraktiskt att låta civilförsvarets ansvar på detta sätt kvarstå under tiden för kommunernas handhavande av verksamheten. Civilförsvarets ansvar måste i huvudsak upphöra efter den med utrymningsrörelsen sammanhängande inkvarteringen. En utformning efter ovan antydd princip får anses utesluten med hänsyn till de skäl, som föranlett att förslaget om anlitan av civilförsvarets förfoganderätt för den kommunala verksamheten avvisats. Enahanda skäl föranleder att inkvarteringen under kommunernas ansvarstid icke heller bör upprätthållas på grundval av någon kollektivt betonad fastställelse genom länsstyrelsen eller annan myndighet av civilförsvarets ursprungliga förfoganden. Ett nyanserat, individuellt förfogande bör komma till användning vid den kommunala inkvarteringsverksamheten.

Frågorna om tvångsmedel kan lösas genom att i allmänna förfogandelagen

införes bestämmelser om förfogande för nu ifrågavarande ändamål. Det kan innebära bestämda fördelar att så långt möjligt ha alla förfogandebestämmelser samlade i en lag och att ha ett för alla ingripanden enhetligt förfarande. Bestämmelserna skulle också kunna ges i särskild författning och kanske lämpligen då intagas i lagen om vissa kommunala beredskapsuppgifter. En sådan lösning skulle ge bättre möjligheter att anpassa ordningen för ingripandena efter de särskilda förhållanden, som kan råda när det gäller förfoganden över inkvarteringsutrymmen. Frågan skulle också kunna lösas genom att vissa grundläggande bestämmelser intages i allmänna förfogandelagen och övriga, mera speciella föreskrifter i lagen om vissa kommunala beredskapsuppgifter. Avgörande för valet mellan nu antydda möjligheter synes vara i vilken utsträckning det är påkallat att på området uppställa särskilda regler.

Förfogandet över inkvarteringsutrymmen skiljer sig från allmänna förfogandelagens ingripanden främst däri att vad som tages i anspråk här regelmässigt skall nyttjas av enskilda. Vid ingripanden enligt allmänna förfogandelagen ställes den i anspråktaga egendomen i regel till kronans förfogande. Nu antydda särskilda förhållanden medför behov av reglering av frågor om förhållandet mellan de av förfogandet berörda enskilda parterna och om det allmännas ansvar i anslutning till förfogandet.

Den första uttagningen av inkvarteringsbostäder — den på civiltjänsten ankommande uttagningen — måste ske i förhållandevis summariska former. När inkvarteringsfrågor därefter uppkommer måste ett större utrymme finnas för hänsynstagande till mera individuella förhållanden. Förfarandet måste under kommunernas ansvarstid medge ett visst beaktande av inkvarteringsvärdars och inkvarterades enskilda behov och önskemål. Spörsmål av denna art uppkommer ej i samma utsträckning i anslutning till förfoganden enligt allmänna förfogandelagen och något för här ifrågakommande avvägningar lämpat förfarande finns ej reglerat där.

Särpräglade är också förhållandena med avseende å bestämmandet av ersättning för upplåtelsen. Även om vissa riktlinjer för ersättningen kan anges i särskild taxa, måste i icke få fall ske en individuell bedömning av ersättningen. Ersättning enligt allmänna förfogandelagen bestämmes, i den mån den ej utgår efter taxa, av särskilda i rekvisitionslagstiftningen reglerade värderingsnämnder. För avgörande av frågor om ersättning för bostadsupplåtelse synes nämnder med för ändamålet anpassad sammansättning erfordras. Nämndernas uppgifter kan behöva vara delvis andra än de vanliga värderingsnämndernas och deras verksamhet kan behöva gestaltas annorlunda. — Också ordningen för betalningen kan erfordra särskild reglering.

Kommittén anser att förfoganderätten här i sådan utsträckning kräver särskild reglering att ett intagande av bestämmelserna i dess helhet i allmänna förfogandelagen icke kan ifrågakomma. Lösningen att i nämnda lag upptaga

några grundläggande bestämmelser jämte en hänvisning till särskilda bestämmelser i annan lag förefaller icke heller innebära några avgjorda fördelar. Mellan de olika spörsmål, som erfordrar en reglering i lag, synes nämligen finnas ett sådant samband att en enhetlig reglering på ett ställe bör vara att föredraga. Bestämmelserna bör enligt kommitténs mening ingå i lagen om vissa kommunala beredskapsuppgifter.

En tvångsvis genomförd inkvartering synes böra uppfattas såsom åtgärder i två led, nämligen dels ett förfogande över utrymmena från det allmännas sida och dels en upplåtelse från det allmänna till den inkvarterade. Ett sådant betraktelsesätt synes väl ägnat som utgångspunkt särskilt för övervägandet av frågorna om ansvaret för upplåtna utrymmen och om fördelningen av befogenheter myndigheterna emellan. Det kan knappast ifrågakomma att låta inkvarteringsvärdarna för sin rätt till ersättning för upplåtelsen uteslutande lita till vederbörande inkvarterade. Det allmänna måste stå som garant för att inkvarteringsvärdarna hålles skadeslösa. Verksamheten för hemlös befolkning bör, såsom skall redovisas i avsnittet om kostnaderna (sid. 155), bekostas av statsmedel och det förefaller därför lämpligt att inkvarteringsvärdarna skall kunna erhålla ersättning direkt av kronan. Också ur andra synpunkter framstår det som riktigast att upplåtelsen utformas såsom ett avstående till kronan. Själva förfoganderätten synes sålunda icke böra utövas av kommunala utan av statliga myndigheter, lämpligen länsstyrelserna. Förfogandebeslutet måste fattas under avvägande av inkvarteringsvärdens intresse mot de behov, som föreligger av att utrymmena tages i anspråk. Kommittén har övervägt om också bestämmandet av nyttjare bör i samband med förfogandebesluten handhas av länsstyrelserna. Emellertid torde finnas behov av möjligheter för kommunerna att vid verksamhetens praktiska handhavande i viss utsträckning ordna efter läglighet. Det har därför synts av praktiska skäl nödvändigt att i förfogandebesluten endast anges ramen för tillåten inkvartering och de andra huvudvillkor, som i de särskilda fallen bör gälla för nyttjandet. Några invändningar synes knappast kunna göras mot att de kommunala myndigheterna tillägges befogenheter att å kronans vägnar inom ramen för förfogandebeslutet fördela ianspråktaga bostäder.

Kommittén har räknat med att frågorna om förfogande skall aktualiseras endast för en mindre del av inkvarteringsförhållandena. Förfoganderätten skall utövas allenast då ett kvarboende eller beredandet av ny bostad ej kan ske på grundval av frivilliga upplåtelser. Det närmare förfarandet har därför ansetts böra utformas så att frågor om förfogande anhängiggöres genom att de kommunala myndigheterna — som vid verksamheten ställs inför dessa fall — gör framställning till länsstyrelsen om förordnande om upplåtelse av vissa angivna utrymmen. Framställningen bör kunna göras med anlitande av centralt utarbetade formulär och upptaga uppgifter, erforderliga för förfogandefrågans bedömning. Inkvarteringsverksamheten torde kräva att för-

fogandebesluten fattas med stor snabbhet. Då länsstyrelserna emellertid stundom kan behöva rådrum för frågans ytterligare utredande och för träffande av avgörande i saken, synes nödvändigt att länsstyrelsen ges befogenheter att meddela provisoriskt beslut att gälla intill frågans slutliga avgörande. Anspråken på angivande i det slutliga beslutet av villkoren för upplåtelsen torde i allmänhet kunna tillgodoses genom att omfattningen av inkvarteringen och eventuellt också de inkvarterades åldersfördelning redovisas. Då utredningen ger anledning därtill bör emellertid mera detaljerade villkor stundom kunna föreskrivas.

Det kommunala organ, som skall ha att fördela ianspråktagna utrymmen, kommer att få betydelsefulla befogenheter. Hur vidsträckta dessa i skilda hänseenden behöver vara skall övervägas i det följande.

De inkvarterades nyttjanderätt skiljer sig i väsentliga hänseenden från den fredstida hyresrätten. Bestämmelserna i nyttjanderättslagen och annan hyreslagstiftning synes därför icke kunna vinna direkt tillämpning för nyttjandet av ianspråktagen inkvarteringsbostad. I bestämmelserna om inkvarteringsbostäder bör därför ingå vissa föreskrifter om nyttjandet. En bestämmelse bör sålunda finnas att de inkvarterade skall vårda anförtrodda utrymmen samt iakttaga ordning och skick jämte vad i övrigt är av betydelse för vidmakthållande av ett gott förhållande till inkvarteringsvärden. En av de inkvarterade bör ha att gentemot inkvarteringsvärden och det allmänna närmast svara för inkvarteringen och för att inkvarterade, som tillhör hans familj och hushåll, iakttaga nyssnämnda skyldigheter. Utseendet av den för nyttjandet ansvarige bör ske vid fördelningen av ianspråktagna utrymmen.

Ett allvarligt åsidosättande av skyldigheterna bör kunna medföra ett upphörande av inkvarteringen. Ett upphörande eller en jämkning måste kunna äga rum även i andra fall, såsom då bostaden oundgängligen erfordras för inkvarteringsvärden eller för inkvartering av annan. Frågorna om upphörande och ändring kan lösas så att själva förfogandeförordnandet återkallas, eventuellt för att ersättas av annat förordnande, eller att ändringar vidtages i de i beslutet upptagna villkoren. Det kan emellertid vara nödvändigt att man också i själva fältarbetet skall kunna utan omgång vidtaga åtgärder för upphörande och ändring. Ett upphörande kan såtillvida icke betraktas såsom ett särdeles allvarligt ingrepp mot de inkvarterade som skyldighet måste finnas att bereda vederbörande annan inkvarteringsbostad. En rätt att i lokal instans vidtaga ändringar bör självfallet avse endast jämkning, som kan ske inom ramen för själva förfogandebeslutet.

Genom särskild bestämmelse kan säkerställas att en materiell prövning av lokala beslut om upphörande och ändring kan ske efter besvär. — Kommittén finner att befogenheter att förordna om upphörande och ändring bör tilläggas de kommunala myndigheter, som omhänderhar fördelningen av inkvarteringsbostäder. Förutom genom beslut av kommunala organ bör emellertid självfallet inkvarteringen kunna upphöra eller förändras genom

att länsstyrelsen helt återkallar sitt förfogandebeslut eller ersätter detta med annat beslut.

Frågor om befogenheter uppkommer också när det gäller bestämmandet av ersättning för upplåtelsen. Såsom närmare skall avhandlas senare i detta avsnitt, måste möjligheter finnas att i vissa fall få frågan om ersättningens storlek avgjord av särskild värderingsnämnd. De faktorer, som bör inverka på ersättningen, torde nämligen vara så varierande att ersättning efter taxa icke genomgående kan ifrågakomma. I ett flertal fall torde emellertid parterna åtnöjas med att ersättningen utgår efter taxa. Även ett bestämmande av ersättning efter taxa — taxan måste upptaga varierande belopp för varierande förhållanden — kan erbjuda vissa svårigheter. Vid inkvarteringsförhållandets början bör därför parterna från myndighet erhålla uppgift om den efter taxa ifrågakommande ersättningen. Det synes lämpligast att den kommunala myndighet, som fördelar bostäderna, därvid lämnar parterna underrättelse om den ersättning, som enligt myndighetens bedömande bör utgå för inkvarteringen. (Om parterna ej åtnöjes med den föreslagna ersättningen, bör de inom viss tid kunna påkalla prövning av värderingsnämnd.)

Fördelningssuppgifterna och därtill anslutande uppgifter är av sådan betydelse att uppgifterna bör ankomma på den kommunala verksamhetens högsta organ, kommunens styrelse. Styrelsen bör även i andra än här upptagna hänseenden företräda kronan beträffande ianspråktaga utrymmen. Inkvarteringsvärd, som ej erhåller hyresersättning av de inkvarterade, bör sålunda kunna utfå ersättning efter hänvändelse till styrelsen. De kommunala myndigheterna måste öva tillsyn över inkvarteringen och tillse att de inkvarterade ej genom åsidosättande av sina skyldigheter åsamkar skador.

Civildförsvarets ansvar för inkvarteringen upphör under ett tidigt skede av denna. Det kan möjligen befaras att upphörandet och det förhållandet att civildförsvarets förfoganden därmed får anses förlora sin giltighet kan föranleda betydande svårigheter under ett känsligt skede av verksamheten. Särskilda svårigheter kan uppkomma också därigenom att krigsförhållandena kan tvinga fram utrymningar och inkvarteringar av annan omfattning och fördelning än uppgjorda planer förutsatt. Det måste tillses att möjligheter finns att komma till rätta med kritiska situationer av detta slag. Enligt kommitténs mening synes en lämplig utväg vara att förlåna civildförsvarets förfoganden en i tiden något utsträckt giltighet. En generell giltighetstid på två veckor synes vara tillfyllest om länsstyrelsen tillägges befogenheter att i extraordinära fall förlänga giltigheten i ytterligare perioder om fjorton dagar. En bestämmelse om giltighetstiden och om länsstyrelsens befogenheter att utsträcka denna bör finnas i civildförsvarslagen. De blanketter, som skall användas vid civildförsvarets inkvartering, bör innehålla uppgift eller åtföljas av underrättelse om förordnandets giltighetstid tillika med en erinran att för tiden därefter förfoganden över utrymmena kan, då överenskommelse om

fortsatt upplåtelse ej träffas mellan parterna, komma att ske genom länsstyrelsen.

Någon avgörande betydelse synes ej behöva tillmätas de betänkligheter av formell art, som kan anföras mot att civilförsvarets förfoganden tilläggas giltighet utöver tiden för civilförsvarets ansvar för inkvarteringen. Civilförsvarets inkvartering skall ju taga sikte på ett varaktigt boende och det synes därför rimligt att inkvarteringen skall ha en viss i lag reglerad orubblighet. Det måste i detta sammanhang understrykas att den utsträckta giltighetstiden på intet sätt innebär någon förlängning av civilförsvarets ansvarstid. Innebörden skall endast vara den att de av civilförsvaret gjorda förfogandena kvarstår, varvid det allmänna företrädes av länsstyrelser och kommunala myndigheter och icke, såsom när förfogandena gjordes, av civilförsvaret. Skulle under denna tid i något undantagsfall bli nödvändigt att bereda inkvarterad annan bostad och kan sådan ej erhållas genom frivillig upplåtelse, skall förfogande ske i den för den kommunala inkvarteringen ovan föreslagna ordningen.

En inkvartering av nyanlända utrymda utgör däremot i princip en angelägenhet för civilförsvaret. Möjligheter bör emellertid finnas att inkvartera nyanlända direkt genom de kommunala myndigheternas försorg och genom anlåtande av de befogenheter, som regleras av lagen om vissa kommunala beredskapsuppgifter. Särskilt kan detta visa sig lämpligt när den nya tillströmningen är av begränsad omfattning och äger rum under en tid, då de kommunala myndigheterna trätt i full verksamhet. För den fortsatta inkvarteringen kan stå till buds utrymmen, som ianspråktagits genom förfogandeförordnanden men ej i full utsträckning anlåtats för inkvartering. — Vid inkvartering efter beredskapsutrymning bör tillses att beläggningen begränsas så att senare anlända kan inkvarteras samman med tidigare installerade anhöriga. — Vid fortsatt inkvartering genom civilförsvaret kan givetvis icke tagas i anspråk utrymmen, som upplåtits till följd av förfogandebeslut av länsstyrelsen. Frågor om samarbete mellan civilförsvaret och kommunala myndigheter vid fortsatt inkvartering torde mestadels få lösas lokalt och under hand.

För upplåtelsen skall skälig ersättning utgå. Såsom förut sagts bör till ledning för bestämmandet av skälig ersättning finnas en av Kungl. Maj:t fastställd taxa. Av faktorer, som bör inverka på ersättningen storlek och komma till uttryck i taxan, kan nämnas inkvarteringsortens belägenhet, antalet inkvarterade samt bostadens storlek och utrustning. Förhållandena varierar i sådan utsträckning att det icke kan ifrågakomma att tillerkänna taxan bindande verkan beträffande ersättningen. När kommunens styrelse vid beslutet om nyttjande meddelar uppgift om ersättningen efter taxa, får meddelandet sålunda uppfattas allenast såsom ett förslag om ersättning. Skulle parterna anse att annan taxeersättning eller en av taxan obunden er-

sättning bör utgå, måste särskilt prövningsförfarande kunna påkallas inom viss tid efter meddelandets mottagande.

Nämnder för prövning av ersättningsfrågor bör finnas i varje kommun. En lämplig nämndsammansättning synes vara en ordförande, utsedd av länsstyrelsen, och två kommunalt utsedda ledamöter. Uppenbarligen skulle det varit lämpligt om i nämnden regelmässigt kunnat ingå en företrädare för de inkvarterade. Det torde emellertid knappast vara möjligt att skapa en ordning, efter vilken de inkvarterade skulle kunna utse lämplig företrädare. Kommittén har därför här, liksom på de områden i övrigt där företräderskap för de inkvarterade skulle varit av värde, funnit sig sakna möjligheter att i lag tillförsäkra de inkvarterade representation. Jämväl andra än inkvarteringskommunens egna medlemmar bör emellertid vara behöriga att vara ledamöter av nämnden och kommunerna bör söka hämta en av nämndens ledamöter ur de inkvarterades led. Anledning torde saknas att utse värderingsnämnder redan under planläggningen. — Nämndens uppgifter är likartade med hyresnämnds och deras sammansättning överensstämmer med hyresnämndernas. Finns i kommunen hyresnämnd, synes denna därför kunna anförtros värderingsuppgifterna.

Möjligheter måste finnas att överklaga värderingsnämndens avgöranden. Beslut av rekvisitionsförfattningarnas värderingsnämnder, vilka är regionalt verksamma, kan överklagas till riksvärderingsnämnden. Det bör enligt kommitténs mening även när det gäller ersättning för inkvartering vara tillräckligt med möjligheter till prövning i två instanser. Särskilda länsvärderingsnämnder bör inrättas i anslutning till länsstyrelserna och utgöra högsta instans. Länsvärderingsnämnderna bör bestå av tre ledamöter, av vilka ordföranden bör utses av Kungl. Maj:t och övriga ledamöter av länsstyrelsen.

Värderingsnämndens huvudsakliga arbetsuppgifter hänför sig till frågor om ersättning vid upplåtelse genom förfogande. Kommittén har övervägt om en motsvarande prövning bör kunna äga rum jämväl vid frivillig upplåtelse av inkvarteringsbostad. Det synes emellertid ej erforderligt att prövningsmöjligheterna utsträcker till den frivilliga inkvarteringen. Där parterna vid en frivillig upplåtelse ej kan enas om ersättningen, kan endera parten få en prövning till stånd genom att påkalla att upplåtelsen sker med anlåtande av förfoganderätt. — Den för tvångsupplåtelse utarbetade taxan bör kunna vara till ledning för parterna vid bestämmande av ersättning för frivillig upplåtelse.

Det synes lämpligt att viss samordning sker av ersättningsreglerna för civilförsvarets inkvartering och kommunernas. Denna samordning bör i första hand åstadkommas genom att en och samma taxa tillämpas på de bägge områdena. Skulle på civilförsvarsområdet taxas tillämpning på grund av särskilda omständigheter innefatta synnerlig obillighet, kan nu riksvärderingsnämnden enligt 15 § rekvisitionslagen på framställning bestämma ersättningen till högre belopp. Denna möjlighet bör kvarstå, främst med tanke

på de fall, då civilförsvarets förfogande för visst inkvarteringsförhållande ej följs av förfogande vid den kommunala inkvarteringen. Vid prövning inför kommunal värderingsnämnd av ersättning för upplåtelse till följd av förfogande vid den kommunala inkvarteringen bör emellertid finnas möjlighet att i samma ärende pröva också ersättningen för inkvarteringen under tid, då denna haft ett förfogande av civilförsvaret såsom grund. Anvisning om denna prövningsmöjlighet bör finnas i civilförsvarlagen.

Vid inkvarteringen kan uppkomma också andra ersättningsfrågor. Då förfogandet uppbyggt såsom ett ianspråktagande för kronans räkning, bör ersättning för skador å det upplåtna kunna, där den inkvarterade ej gör rätt för sig, erhållas av statsmedel. Frågorna om skadestånd är av sådan art att en prövning av domstol stundom måste bli nödvändig. I flertalet fall bör emellertid det allmänna kunna utbetala ersättning utan sådan prövning. Länsstyrelserna bör ha att å kronans vägnar handlägga sådana ersättningsanspråk från inkvarteringsvärdar och att utbetala ersättning. Länsstyrelsen bör därvid införskaffa erforderlig utredning genom hörande av den kommunala värderingsnämnden. Där ersättningsanspråken ej kan göras upp, måste de prövas i rättegång mellan inkvarteringsvärdar och kronan och mellan kronan och inkvarterade.

Ersättningen för upplåtelsen bör självfallet i första hand utbetalas av den inkvarterade och synes kunna utgå i efterskott för en tid av två veckor. Statsverkets ansvar för upplåtelsen bör komma till uttryck i att ett dröjsmål med ersättningens gäldande medför rätt till ersättning av statsmedel. Där den inkvarterade erhåller kontantunderstöd av det allmänna, kan tänkas att det allmänna kan fullgöra sina skyldigheter gentemot inkvarteringsvärderna genom att den del av understödet, som avser bostadskostnader, betalas direkt till värderna. Då ersättning betalas av det allmänna utan samband med understöd åt inkvarterad, erhåller kronan ett anspråk gentemot den inkvarterade. Ett generellt utkrävande av detta anspråk synes knappast kunna ifrågakomma. Här måste ofta uppkomma frågor om eftergivande av anspråket med hänsyn till den inkvarterades brist på medel. Spörsmålen om kontantunderstöd och gäldande av inkvarteringsersättning synes vara så sammankopplade att frågorna i detta sammanhang ej bör lösas i vidare mån än genom en reglering av inkvarteringsvärdens rätt till ersättning. Kommunalrättskommittén har därför i samförstånd med socialberedskapskommittén funnit att frågorna i övrigt bör genomgå av socialberedskapskommittén och lösas i senare sammanhang.

Kommittén övergår härefter till frågorna om utrustningen för inkvarteringen, i första hand den enskilda inkvarteringen.

Behoven av utrustning kan i viss utsträckning tillgodoses genom att inkvarteringen i regel får avse möblerade utrymmen. Till de inkvarterades förfogande måste inkvarteringsvärdarna sålunda ställa bl. a. sängar och sängutrustning jämte hushållsutrustning. Skyldigheterna härtill bör regleras av

samma bestämmelser som skyldigheterna att tillhandhålla bostadsutrymmen och sålunda omfattas av ovan redovisade förfogandebestämmelser. Inkvarteringsvärdarnas skyldigheter måste inskränka sig till utrustning, som de redan innehar och som icke oundgängligen erfordras för deras egna behov. Någon skyldighet att komplettera utrustningen kan självfallet ej föreskrivas.

Kompletteringsutrustning måste i första hand anskaffas av de inkvarterade själva. Vid utrymningen torde endast i undantagsfall kunna medföras någon utrustning av betydelse. Möjligheter kan emellertid uppkomma att senare hämta viss utrustning från utrymningsorterna. De kommunala myndigheterna bör i ett verkställighetsläge söka medverka till åtgärder, som kan möjliggöra ett sådant tillförande av utrustning. De inkvarterade kan vidare ha vissa möjligheter att i inkvarteringsorten inköpa eller på annat sätt erhålla tillgång till utrustning. Kommunala organ och i beredskapsarbetet engagerade frivilliga organisationer torde på olika sätt kunna redan under fredstid överse tillgångarna till nödig utrustning. Goda förhållanden i utrustningshänseende torde kunna avsevärt underlätta insatserna i ett verkställighetsläge.

De i föregående stycke antydda kommunala insatserna synes kunna ske utan närmare reglering i lag. En viss obligatorisk lagerhållning av utrustning kan emellertid knappast undvaras. Viss lagerhållning erfordras också för civilförsvarets insatser på området, låt vara att anspråken tidsmässigt sett i större utsträckning hänför sig till den inkvartering, för vilken kommunerna skall bära ansvaret. Behovet av lagerhållning för den kommunala inkvarteringen kan emellertid sägas vara förhållandevis mindre i så måtto att utrustningen ej behöver insättas med samma snabbhet. Kommunerna har därför större möjligheter att i ett verkställighetsläge komplettera utrustningen exempelvis genom anlitande även av mindre lättåtkomliga resurser. Frågorna om lagerhållning bör om möjligt lösas gemensamt för civilförsvaret och kommunerna. En skyldighet för kommunerna att lagerhålla utrustning skulle förutsätta att ersättning för utrustningens anskaffande fick utgå av statsmedel. Ett rationellt anskaffande av utrustning och en ändamålsenlig lagerhållning kan bäst åstadkommas genom civilförsvaret. Kommittén vill därför förorda att civilförsvaret anförtros uppgifterna och tillföres härför erforderliga resurser. Kommunerna bör i gengäld vara skyldiga att såsom en civilförsvarsuppgift utan ersättning ställa lagerutrymmen till förfogande. Nu berörda skyldigheter bör regleras i civilförvarslagen.

Vissa internat, såsom sjukvårdsanstalter, särskilda skolinternat samt nykterhetsvårdsanstalter, ungdomsvårdsskolor och fångvårdsanstalter, bör enligt kommitténs förslag (sid. 94) drivas av de fredstida huvudmännen. Övriga internat skall upprättas och under ett inledningsskede drivas av civilförsvaret, varefter driften skall ankomma på inkvarteringskommunerna. Det bör här erinras om att dessa internat kan ha varierande utformning. Viss internatinkvartering kan sålunda ordnas genom att vårdbehövande utrymda

förlägges till inkvarteringsortens fredstida hem och inrättningar. För andra internatinkvarterade måste upprättas nya förläggningar.

Civildförsvaret skall enligt kommitténs förslag ha ett vidsträckt ansvar för internatens upprättande och igångsättande. Härigenom kommer internaten att vid kommunens övertagande av ansvaret ha viss nödig utrustning. Civilförsvaret bör ha i civilförsvarslagen reglerade skyldigheter att utlåna internatutrustning till kommunen. Utrustning till internaten kan vidare erhållas genom att sådan — liksom personal — ställs till förfogande från utrymningsorterna. Huvudmännen för fredstida hem och inrättningar har enligt 59 § andra stycket civilförsvarslagen skyldighet att tillhandahålla civilförsvaret viss sådan utrustning. En motsvarande skyldighet bör finnas jämväl gentemot inkvarteringskommunerna. — Någon mot 60 § civilförsvarslagen svarande bestämmelse om skyldighet att avlöna viss internatpersonal synes däremot ej erforderlig, eftersom de internat, som närmast avses med ifrågasvarande bestämmelse, enligt kommitténs förslag skall vara undantagna från inkvarteringskommunernas ansvarsområde. — Bestämmelsen har — eftersom skyldigheten måste åvila också andra huvudmän än kommunerna — ansetts böra ha sin plats bland de särskilda bestämmelserna i kommitténs lagförslag. För kommunernas vidkommande framstår ifrågasvarande skyldighet närmast såsom ett komplement till skyldigheten att allmänt bistå inkvarteringskommunerna. Frågorna om kostnaderna för detta särskilda bistånd skall upptagas i ett senare sammanhang (sid. 156).

Komplettering kan erfordras av den utrustning, som erhålles genom civilförsvaret eller genom de fredstida huvudmännen. Kompletteringen måste ankomma på de kommuner, som skall bära ansvaret för internatdriften. Av åtgärder, som kan vidtagas redan under fredstid, kan här nämnas en översyn av reservresurserna hos de kommunala hem och inrättningar, som i ett verkställighetsläge måste hysa ett kraftigt ökat antal personer.

Särskilda frågor

Länsstyrelserna skall enligt kommitténs förslag erhålla befogenheter att såväl i planläggningshänseende som när det gäller insatserna i ett verkställighetsläge meddela föreskrifter för kommunerna. Vid översynen av civilförsvaret och dess verksamhet har ifrågasatts också en direktivrätt för civilförsvaret gentemot kommunerna.

Kommittén vill till en början i denna fråga understryka betydelsen av att åtskillnad i princip göres mellan kommunernas uppgifter på civilförsvansområdet och deras skyldigheter beträffande de kommunala beredskapsuppgifterna. På det förra området har civilförsvaret i civilförsvarslagen reglerade befogenheter att ingripa mot kommuner, som ej fullgör sina skyldigheter. Än vidare har civilförsvaret möjligheter att genom civilförsvarpplikten och sin förfoganderätt ta i anspråk kommunal personal och utrustning för

civilförsvarsverksamheten. Den direktivrätt, som här skall övervägas, rör förhållandena på det kommunala beredskapsområdet. Att på detta område tillerkänna civilförsvaret en allmän direktivrätt skulle uppenbarligen icke vara väl förenligt med principen att kommunerna skall från civilförsvaret övertaga ansvaret för uppgifterna. Vad som bör övervägas är om samordningen av civilförsvarsverksamheten och den kommunala verksamheten kan kräva att civilförsvaret i begränsad omfattning tillerkännes direktivrätt i vissa lägen beträffande de kommunala beredskapsuppgifternas fullgörande.

Stor betydelse måste tillmätas den samordning, som kan ske under planläggningen. Länsstyrelsen, som har uppgifter på båda områdena, bör här kunna göra insatser för frågornas lösning. I den mån civilförsvarets intressen i något angeläget hänseende ej vinner erforderligt beaktande från kommuns sida kan länsstyrelsen sålunda efter framställning från civilförsvarets tillvarataga dem. Även på det operativa området kan länsstyrelsens direktivrätt i stor utsträckning ersätta en direktivrätt för civilförsvaret.

Under pågående civilförsvarsverksamhet kan emellertid erfordras omedelbara kommunala insatser och möjligheter saknas att tillräckligt snabbt uppnå ett inskridande från länsstyrelsens sida. De kommunala insatserna torde visserligen i ett sådant läge till betydande del vara av civilförsvarskaraktär och kunna av civilförsvaret framtingas med stöd av dess befogenheter enligt civilförsvarslagen. Till en del måste emellertid ifrågakommande uppgifter anses hänförliga till det kommunala beredskapsområdet. Det blir i praktiken troligen omöjligt att här göra en klar avgränsning mellan de båda områdena. Därtill kommer att insatserna kan bli långt effektivare och göras snabbare om civilförsvaret har möjligheter att utan all omständlighet direkt förfoga över organiserade kommunala styrkor med deras utrustning. En direktivrätt bör därför finnas, som medger sådana ianspråktaganden och en dirigering av de kommunala insatserna under tid, då skadeavhjälpande civilförsvarsverksamhet eller utrymnings- och inkvarteringsverksamhet pågår. Direktivrätten synes i första hand böra begränsas till styrkor, som vid den kommunala planläggningen anvisats för sådant bistånd. Ytterligare styrkor bör emellertid tvångsvis kunna anlitas, då så är oundgängligen nödvändigt och länsstyrelsens medgivande ej hinner inhämtas. Kommittén finner däremot ej erforderligt att civilförsvaret erhåller vidsträcktare befogenheter, såsom rätt att bestämma om grupperingen under andra perioder av kommunala styrkor och utrustning. Erfordras direktiv i sådant hänseende bör länsstyrelsens ingripande påkallas. En bestämmelse om direktivrätten synes böra ingå i lagen om vissa kommunala beredskapsuppgifter.

I avsnittet om särskilda frågor skall upptagas också spörsmål om utformningen av en lagstiftning om kommunal beredskapsverksamhet. I olika sammanhang har framgått att kommittén inriktat sig på att samla bestämmelserna om beredskapsverksamheten i en särskild lag.

Den av kommittén föreslagna lagen om vissa kommunala beredskaps-

uppgifter bör såsom annan beredskapslagstiftning vara permanent och ständigt i kraft. Åtskilliga av bestämmelserna avser förberedelser och planläggning. Dessa måste kunna tillämpas redan under fredstid. Andra bestämmelser, som reglerar verksamheten i ett verkställighetsläge, bör på lämpligt sätt kunna vid behov bringas i tillämpning.

Uppenbarligen bör verkställighetsbestämmelserna automatiskt träda i tillämpning vid krig. Behov finns också av bestämmelsernas tillämpning i andra lägen. En utrymning medför sålunda att erforderliga befogenheter o. d. måste finnas för den till utrymningen anslutande kommunala verksamheten. Konungen eller den myndighet Konungen bestämmer kan enligt civilförsvarslagen anbefalla utrymning vid krig eller krigsfara. Kommittén har övervägt om ett anbefallande av utrymning bör automatiskt föranleda tillämpning av de för den kommunala beredskapsverksamheten föreslagna verkställighetsbestämmelserna. Behovet av befogenheter o. d. synes emellertid kunna tillgodoses genom att Kungl. Maj:t tillägges rätt att bringa bestämmelserna i tillämpning vid krigsfara. En sådan ordning skulle överensstämma med vad som gäller för flertalet beredskapsförfattningar och ett anbefallande av utrymning torde regelmässigt aktualisera frågor om ett allmänt förordnande om tillämpning av dylika författningar. Att en utformning efter allmänt gällande mönster skulle medföra att ett tillämpningsförordnande — till skillnad från ett förordnande om utrymning — för sin fortsatta giltighet skall underställas riksdagen synes icke kunna i praktiken medföra några olägenheter. — Kommittén har i sitt lagförslag beträffande tillämpningen intagit en bestämmelse, som överensstämmer med motsvarande bestämmelser i flertalet andra beredskapsförfattningar. I beredskapskungörelsen bör intagas föreskrift att beredskapslarm — i den mån Kungl. Maj:t icke bestämmer annat — skall innebära förordnande om tillämpning av kommunala beredskapslagens verkställighetsbestämmelser.

Vad ovan sagts om tillämpningen bör gälla också för verksamheten på folkförsörjningens och det ekonomiska försvarets område i övrigt. På detta verksamhetsområde kan emellertid åtgärder av verkställighetsnatur behöva vidtagas också i andra lägen än krig och krigsfara. Krig mellan främmande makter och andra utomordentliga händelser utom riket kan nödvändiggöra ransoneringsåtgärder o. d. Sådana kan också behöva vidtagas i ett efterkrigsläge. Kommittén förordar därför att Konungen tillägges befogenhet att vid sådana förhållanden förordna om tillämpning av för folkhushållning och ekonomiskt försvar föreslagna verkställighetsbestämmelser. Föreskriften om denna befogenhet torde kunna utformas i nära anslutning till motsvarande bestämmelser i allmänna förfogandelagen och allmänna ransoneringslagen.

I samband med frågorna om verkställighetsbestämmelsernas sättande i tillämpning måste överväganden ägnas också frågorna om övergång till krigsorganisation. En övergång till en koncentrerad organisation kan vara

mer eller mindre starkt påkallad. I en del orter medför ett verkställighetsläge omedelbara krav på en genomgripande omställning av verksamheten. I andra orter kan återverkningarna vara förhållandevis obetydliga. Förhållandena varierar också för olika verkställighetslägen. Vidare kan efter ett ansträngt läge följa en stabilisering av förhållandena och en återgång till förhållanden, som mera närmar sig de fredstida. I mindre utsatta orter och mindre ansträngda lägen kan förutsättningar finnas för bemästrande av uppkommande svårigheter utan genomgripande organisatoriska förändringar. Det kan vid sådana förhållanden vara möjligt och lämpligt att beredskapsuppgifterna i viss utsträckning löses av den fredstida organisationen. När det gäller exempelvis kontanta understöd åt inkvarterade kan sålunda behoven kanske tillgodoses genom fredstida understödsformer och av fredstida kommunala organ. Fredstida nämnder kan måhända anlitas för tillsynen i särskilda hänseenden av inkvarteringen och de inkvarterade. Den kommunaltekniska verksamheten kan kanske bedrivas i fredstida former och under ledning av ordinarie organ. Inträdandet av ett verkställighetsläge — vilket inträdande kommit till uttryck däri att verkställighetsbestämmelserna trätt i tillämpning — kan i mindre ansträngda lägen behöva föranleda endast att krigsorganisationen göres beredd att möta en försämring av läget samt att kommunens styrelse följer och samordnar verksamheten och själv tager befattning med uppgifter, som icke faller inom något fredstida organs ansvarsområde.

Ovan anförda förhållanden föranleder kommittén att förorda att övergången till krigsorganisation icke obligatoriskt sammankopplas med verkställighetsbestämmelsernas trädande i tillämpning. Huruvida en övergång är motiverad synes i stor utsträckning bero av lokala förhållanden. Det bör därför ligga i kommunernas egen makt att besluta om en sådan övergång. Emellertid kan också lägets allmänna utveckling och förhållandena i central och regional instans nödvändiggöra en övergång. Länsstyrelserna bör därför ha befogenheter att förordna därom. — Sådana förordnanden synes exempelvis kunna ifrågakomma när en region beröres av omfattande utrymningar. — En återgång till fredstida organisation måste ske när verkställighetsbestämmelserna träder ur tillämpning. En tidigare återgång bör emellertid kunna ske när kommunen eller länsstyrelsen så beslutar. — Ett verkställighetsläge bör under alla omständigheter medföra att kommunens styrelse har att sörja för de i beredskapslagen angivna uppgifterna och åtnjuter däri stadgade befogenheter. Verkställighetsbestämmelsernas trädande i tillämpning kan härigenom sägas obligatoriskt föranleda en partiell mobilisering av den kommunala krigsorganisationen.

Också annan beredskapslagstiftning än lagen om vissa kommunala beredskapsuppgifter kommer att ha betydelse för verksamheten i ett verkställighetsläge. Kommittén vill här särskilt erinra om bestämmelserna i administrativa fullmaktslagen och dess tillämpningskungörelse. Sistnämnda författ-

ningar är av stor betydelse för vidtagande av förenklingar beträffande organisation och verksamhetsformer med avseende å utanför beredskapsuppgifterna fallande kommunala uppgifter. Författningarna har emellertid betydelse också för beredskapsverksamheten och kan utgöra stöd exempelvis för fattande inom krigsorganisationen av beslut med förminskat antal ledamöter, utseende i ett verkställighetsläge av ytterligare suppleanter till krigsorganisationens nämnder eller för fortsatt medverkan i nämndarbetet av ledamöter, vars mandattid utgått.

Enligt civilförsvarslagen skall Konungen utfärda närmare bestämmelser om samordning av civilförsvarets och kommunernas verksamhet. I viss utsträckning har genom kommitténs förslag — särskilt beträffande organisationen och ordningen för planläggningen — skapats ett underlag för en sådan samordning. Samordningsfrågorna måste emellertid till icke ringa grad lösas under det praktiska arbetet på de båda områdena. I den mån det under det praktiska arbetet visar sig möjligt att i något hänseende författningsmässigt binda denna samordning bör det ankomma på verksamheternas centrala ledning att hos Kungl. Maj:t föreslå sådan reglering. Befogenheten för Kungl. Maj:t att utfärda tillämpningsföreskrifter till kommunala beredskapslagen torde kunna anlitas för författningsreglering av uppkommande samordningsspörsmål.

Kommittén anser ej erforderligt med någon reglering av frågorna om personalens utbildning och övning. I stor utsträckning kommer att för uppgifterna anlitas förtroendemän och kommunala befattningshavare, för vilka utbildning och övning får uppfattas som ett inslag i förtroendeuppdraget eller den kommunala tjänsten. I övrigt skall för viktiga uppgifter i betydande utsträckning litas till personal, som frivilligt ställer sig till förfogande. Det kan antagas att sådan personal också skall frivilligt underkasta sig erforderlig utbildning och övning.

Kostnadsfrågor

Kostnaderna för det militära försvaret åvilar staten. För civilförsvaret har en utveckling i samma riktning ägt rum och ett allt större ansvar kommit att läggas på statsverket. Också när det gäller totalförsvarsverksamheten genom kommunerna finns skäl att kostnaderna i betydande utsträckning skall bäras av alla gemensamt. Om kostnaderna skulle helt drabba de särskilda kommunerna, skulle bördorna bli ytterst ojämnt fördelade. Verksamheten för de gemensamma försvarsansträngningarna kräver i vissa orter större insatser än i andra. En del orter ha större betydelse för krigsansträngningarna än andra och skadegörelsen kommer att drabba orterna ojämnt. I inkvarteringsorterna medför verksamheten för utrymda från andra orter ett omfattande arbete och avsevärda kostnader.

Att ansvaret för viss försvarsverksamhet lägges på kommunerna måste

föra med sig att kostnaderna till en del drabbar kommunerna. Ett statsbidragssystem måste ges en i någon mån schablonmässig utformning. Vissa kostnader är så obetydliga eller till sin natur sådana att statsbidrag för dem icke gärna kan ifrågakomma. I många hänseenden måste vid kostnadsfrågornas avgörande ske en av praktiska skäl förestavad avvägning mellan statens ansvar och kommunernas.

Vid diskussionen av kostnadsfrågorna kan olika synpunkter göra sig gällande beträffande planläggningskostnaderna och med avseende å kostnaderna för verksamheten under krig. Kostnaderna av det förra slaget kan lättare bäras av kommunerna och drabbar dessa efter enhetligare normer än krigskostnaderna kan göra. Vid kostnadsöverbägandena måste också uppmärksammas skillnaden mellan kostnader för den kommunaltekniska verksamheten och kostnader för inkvarteringsverksamheten. Den förra har ett större samband med den fredstida kommunala verksamheten och kommer i högre grad ortens egen befolkning till del. Verksamheten för inkvarterad befolkning är ny för kommunernas vidkommande och kan icke — med den omfattning den här kommer att få — återföras till några fredstida kommunala uppgifter eller hänföras till kommunmedlemmarnas egna intressen. Inkvarteringskommunerna har ofta små ekonomiska resurser och kostnaderna för verksamheten blir avsevärda. Det kan finnas anledning att inkvarteringskostnaderna i särskild grad avlastas kommunerna.

Kommittén skall först ingå på frågorna om *kostnaderna för verksamhetens förberedande*. Dessa kostnader kommer med hänsyn till den föreslagna planläggningsordningen att i icke obetydlig mån åvila statsverket. Betydande uppgifter skulle sålunda enligt kommitténs förslag ankomma på den centrala ledningen och länsstyrelserna. En del till förberedelserna hänförliga kostnader skulle drabba civilförsvaret, som enligt kommitténs förslag skall svara för anskaffandet av reservutrustning för inkvarteringen. Kostnaderna för verksamhetens förberedande torde — om här bortses från kostnaderna för reservanordningar — i övrigt bli förhållandevis obetydliga. Det rör sig främst om kostnader för med planläggningen sysselsatt personal. Särskild personal kan erfordras endast i orter av sådan storlek att kostnaderna saknar egentlig betydelse. Planläggningskostnaderna drabbar i stort sett kommunerna efter mera enhetliga normer än andra kostnader för verksamheten. Visserligen skulle planläggningskostnaderna i inkvarteringskommuner med ringa ekonomiska resurser kunna bli förhållandevis betungande. Dessa kostnader synes emellertid kunna i viss mån hållas nere och utjämnas genom att det biträde, som länsstyrelserna skall lämna vid planläggningen, särskilt inriktas på sådana kommuner. — Med hänsyn till vad här anförts bör planläggningskostnaderna enligt kommitténs mening kunna i allmänhet stanna på kommunerna. Lagen om vissa kommunala beredskapsuppgifter bör dock innehålla bestämmelse, som medger att för kostnaderna i undantagsfall kan utgå visst statsbidrag. Bestämmelsen bör möjliggöra ett utgi-

vande av statsbidrag för omfattande förberedelser med kostnader, som avsevärt överstiger genomsnittskostnaderna eller eljest är betungande för en kommun. Bestämmelserna bör främst komma till användning när det gäller planläggningen i inkvarteringskommunerna.

En särskild reglering måste ske av *kostnaderna för särskilda anordningar*. Enligt kommitténs förslag (sid. 84) skall kommunerna ha skyldigheter att enligt länsstyrelsens föreskrifter inrätta reservanordningar för den kommunaltekniska verksamheten och särskilda anordningar, som kan erfordras exempelvis för förbättring av inkvarteringsförhållandena. Skyldigheten att vidtaga reservanordningar har hittills reglerats i civilförsvarlagen. Då anordningarna nu till övervägande del kommer att hänföra sig till den kommunala beredskapsverksamheten, har bestämmelserna om reservanordningar ansetts böra i dess helhet ha sin plats i författningen om beredskapsverksamheten.

För reservanordningar har enligt civilförsvarlagen utgått statsbidrag med två tredjedelar av skäligen kostnader. Möjligheter har dock funnits till högre bidrag. Fråga är huruvida skäl finns att nu känna sig obetingat bunden av den hittillsvarande kostnadsfördelningen. Regeln om statsbidrag med två tredjedelar har tillkommit under en tid då kostnaderna varit avsevärt mindre och mera jämnt fördelade än som nu kan väntas bli fallet. Utvecklingen har medfört en ökning av behovet av reservanordningar. Vid statsbidragsbestämmelsernas överförande till 1960 års civilförsvarslag saknades emellertid anledning att överväga någon höjning av bidragen. Begränsningen av civilförsvarets ansvar medförde i princip att kraven på i civilförsvarlagen reglerade reservanordningar minskade eftersom endast en mindre del av anordningarna vid nu gällande ansvarsfördelning hänföra sig till civilförsvarets behov. Frågorna om kostnaderna för reservanordningar måste därför enligt kommitténs mening anses stå öppna för en förutsättningslös reglering vid ställningstagandet beträffande den kommunala beredskapsverksamheten.

Utvecklingen har såsom ovan antytts i och för sig fört med sig en ökning av behovet av reservanordningar. Den kommunaltekniska verksamheten har under tiden för civilförsvarets ansvar för denna icke kunnat ges önskvärd omfattning. En reglering av den kommunala beredskapsverksamheten tar sikte på och måste medföra en intensifiering av förberedelserna för kommunalteknisk verksamhet. Den ändrade ansvarsfördelningen och den ökade uppmärksamheten på de kommunaltekniska beredskapsfrågorna kan sålunda väntas föranleda ökade anspråk på reservanordningar. Vid statsbidragsfrågans avgörande måste hänsyn också tagas till att den moderna försvarsplanläggningen medfört att anspråken på åtgärder i större utsträckning än förr varierar från ort till annan. Under tidigare skeden av utvecklingen var bördorna förhållandevis jämnt fördelade. Utrymningarna och den omfattande omställning, som erfordras vid ett nutida krig, medför att ett antal kommuner nödgas i avsevärt högre grad än andra sörja för att viktig totalför-

svarsverksamhet kan fortgå där. Anspråken på reservanordningar torde i särskild grad hänföra sig till sådana orter. Det kan därför synas skäligt med ett i största utsträckning gemensamt ansvar för kostnaderna för reservanordningar. Hänsyn måste slutligen också tagas till den allmänna ökning av kommunernas totalförsvarskostnader, som oundvikligen föranledes av de kommunala beredskapsuppgifterna. Kostnaderna för civilförsvaret betungar redan i kännbar mån många kommuner. Höga statsbidrag för reservanordningar torde vara en förutsättning för att de nu tillkommande uppgifterna icke skall medföra betydande påfrestningar för den kommunala ekonomin.

Kommittén anser att kommunerna bör erhålla statsbidrag med 90 procent av skäliga kostnader för reservanordningar och andra särskilda anordningar för beredskapsverksamheten. Det är självfallet angeläget att vid bestämmandet av skäliga kostnader avsteg som regel ej göres från kommunernas faktiska kostnader för anordningen. Liksom på civilförsvarets område bör skyldigheten att vidtaga anordning vara avhängig av att statsbidrag ställes till förfogande.

När det gäller skyddsrum — men ej beträffande reservanordningar — skall enligt civilförsvarlagen från anskaffningskostnaderna dragas värdet av freds användningen. Kommittén har övervägt om en motsvarande regel om avdrag bör finnas när det gäller reservanordningar o. d. för beredskapsverksamheten. Det är givetvis icke uteslutet att en reservanordning någon gång kan få betydelse också vid skador under fredstid. Att anordningarna i enstaka undantagsfall vid oförutsedda händelser tages tillfälligt i anspråk för fredstida verksamhet utgör emellertid knappast tillräckliga skäl för avräkning av ett osäkert freds användningsvärde. Avvägningarna mellan värdet för beredskapsverksamheten och för den fredstida verksamheten skulle medföra avsevärda svårigheter. Å andra sidan måste utgivandet av här avsedda statsbidrag klart begränsas till anordningar, som i alldeles övervägande grad vidtages med tanke på beredskapsverksamheten. När en anordning, som väl kan vara av stort värde ur beredskapssynpunkt, mera regelmässigt nyttjas i fredsverksamheten bör statsbidrag för kostnaderna ej ifrågakomma. Ersättning — enligt här förordade statsbidragsregel — bör sålunda ej utgå exempelvis för kostnader, som under hänsynstagande jämväl till beredskapssynpunkter nedlägges på förbifartsvägar och andra viktiga samfärdsleder.

När det gäller kostnaderna för verksamhetens förberedande skall här slutligen erinras om att enskilda företag på det kommunaltekniska området för sitt biträde vid planläggningen kan erhålla viss ersättning enligt 1948 års lag om skyldighet för näringsidkare m. fl. att biträda vid planläggningen av rikets ekonomiska försvarsberedskap. Även om planläggningen är ett led i den kommunala planläggningen, utgör skyldigheterna enligt ifrågavarande lag här grund för insatserna. Insatserna får, även då det göres efter informell hänvändelse från kommunen, anses påkallade av länsstyrelsen, som enligt tillämpningskungörelsen till lagen äger befogenheter därtill och som initierat

kommunens planläggning. Ersättningen bör därför utgivas av statsmedel. — Ersättning enligt 1948 års lag skall däremot självfallet ej kunna utgå till kommun för planläggning, som kommer att omfattas av skyldigheterna enligt lagen om vissa kommunala beredskapsuppgifter.

Kommittén övergår här efter till frågorna om *kostnaderna för verksamheten under krig och beredskapstillstånd*. Härvid skall först upptagas spörsmålen om de kommunaltekniska kostnaderna. Med dessa bör i detta sammanhang jämföras övriga kostnader i hemorterna, såsom kostnaderna för verksamhet för där hemlös befolkning. Mycket stora variationer är tänkbara för kostnaderna. I en del orter kan beredskapsstyrkorna komma att hela tiden ligga i reserv, i andra orter måste på grund av omfattande skador avsevärda insatser göras av kommunernas egna resurser och resurser utifrån. På ett ställe kanske skadorna genast repareras, medan på andra håll återställandet kan bli utfört först under en efterkrigstid. Det framstår som nödvändigt att kostnaderna genom anlitan av statsmedel eller på annat sätt utjämnas orterna emellan. Det är emellertid icke tänkbart att på förhand utforma regler, efter vilka en sådan efter skilda förhållanden betingad utjämnning kan komma till stånd. Utjämnningen måste väsentligen ske genom ett förfarande i efterhand och efter de resurser och behov, som då kan finnas. För att icke hårt drabbade kommuner skall bli strandsatta genom brist på medel måste möjligheter finnas för dem att a conto — lämpligen från länsstyrelsen — erhålla medel från statligt håll. Kommittén utgår ifrån att statsmakterna i ett verkställighetsläge kommer att fatta beslut om de anslag, som kan erfordras för ändamålet, liksom om de former, efter vilka sådana medel skall ställas till kommunernas förfogande. — Från kommunernas sida måste lämpliga åtgärder vidtagas, som underlättar ett särskiljande av kostnaderna för beredskapsverksamheten.

Frågorna om kostnaderna för verksamheten i inkvarteringskommunerna synes däremot redan nu kunna regleras i lagen. Inkvarteringsorterna saknar ofta helt resurser för en verksamhet av ifrågakommande omfattning och kan icke sägas vara närmast att bära dessa kostnader. En utjämnning orterna emellan måste ske och kan knappast åvägabringas annorledes än genom anlitan av statsmedel. Riktlinjerna bör enligt kommitténs uppfattning vara att kostnaderna skall i största utsträckning betalas av statsmedel. Vissa kostnader, som svarar mot fredstida kostnader för kommunal verksamhet bör emellertid icke omfattas av en statsbidragsregel. Hit hör kostnader för redan under fredstid av kommunen anställda befattningshavare, för utrymmen i kommunen tillhöriga eller redan under fredstid förhyrda lokaler samt för fredstida kommunal utrustning, som kommer till användning vid inkvarteringsverksamheten. Därest utnyttjandet av lokaler eller utrustning sker i sådan omfattning eller för sådant ändamål att förslitningen avsevärt överstiger vad fredstida bruk skulle medfört, bör emellertid viss ersättning kunna utgå. Ersättningsgilla bör vidare vara kostnader för särskilt anlitad personal,

såsom personal för förstärkning av den kommunala förvaltningen, specialpersonal och internatpersonal, liksom den ersättning, som utgår till särskilt anlitade kommunala förtroendemän eller personal i roteorganisationer eller i frivilligt arbete. Hit hör också kostnader för särskilt anskaffad utrustning, för förhyrning av under fredstid ej anlitade lokaler samt driftkostnaderna för internat och andra anordningar för inkvarteringsverksamheten. En jämförelse med kommunernas fredstida förhållanden torde oftast ge god ledning för avgörandet av kostnadernas natur.

De statsbidragsberättigade kostnaderna måste bokföras särskilt. För kostnaderna bör förskott av statsmedel kunna utgå och anslagen påfyllas allteftersom redovisning sker. Systemet bör vara i princip förberett under fredstid. Särskilda anslag måste ställas till förfogande när verksamheten blir aktuell.

Ansvar för hemlös befolkning skall enligt kommitténs förslag åvila den kommun, där sådan befolkning varaktigt inkvarteras. Utrymningskommunerna skall emellertid vara skyldiga att bistå inkvarteringskommunerna. Det synes saknas anledning att ge biståndskostnaderna en särställning och låta dem stanna på utrymningskommunerna. — Kommittén vill erinra om att tidigare i detta avsnitt föreslagits att också kostnaderna för bistånd åt hemlös befolkning i hemorterna skall utjämnas kommunerna emellan, därvid kommittén dock icke ansett en reglering på förhand möjlig. — Ett undantagande av biståndskostnaderna från statsbidrag skulle kunna föranleda motsättningar och andra svårigheter vid biståndsfrågornas handhavande. Kommittén anser därför att statsbidragen för inkvarteringskommunernas kostnader bör omfatta också kostnaderna för bistånd från annan kommun. Statsbidragen bör jämväl i denna del utbetalas till inkvarteringskommunen, som skall ha att i sin tur ersätta utrymningskommunen. Ersättningsfrågorna bör regleras på detta sätt också när det gäller tillfälligt bistånd åt inkvarteringskommun. Bistånd åt utrymningskommunerna bör — ehuru statsbidragsfrågorna ej reglerats — ersättas av den kommun, som erhåller biståndet.

Utrymningskommunerna bör självfallet icke kunna av inkvarteringskommunerna erhålla ersättning för förberedelsekostnader. Planläggningskostnaderna skall ju i princip bäras av kommunerna själva. Ett ytterligare undantag bör föreligga när det gäller vissa kostnader för bistånd vid internatinkvarteringen. Enligt kommitténs förslag (sid. 147) skall utrymningskommunerna vara skyldiga att ställa utrustning, som ej erfordras för verksamheten vid fredstida hem och inrättningar, till förfogande för motsvarande verksamhet i inkvarteringskommunerna. Utrymningen medför här en klart avgränsbar minskning av utrymningsorternas kostnader och det synes därför motiverat att ersättning av statsmedel ej erhålles för nu ifrågavarande bistånd.

Till i verksamheten sysselsatta personer, som kan betraktas såsom anställ-

da, bör ersättning utgå enligt avtal eller efter annan för sådan ersättning tillämpad grund. Befattningshavare i kommunal tjänst bör vid likartad tjänstgöring hos annan kommun beredas oförändrad lön. Huruvida lönen skall utbetalas direkt av den kommun, som svarar för verksamheten, eller utgå från hemortskommunen och likvideras kommunerna emellan, bör kunna regleras av avtal i de särskilda fallen. Den kommun, för vilken arbetet utföres, bör där avtal om annat ej föreligger vara skyldig att utgiva lönen. Förtroendemän, som anlitas i avsevärd utsträckning, torde som regel böra erhålla ersättning såsom för anställning. Inkvarteringsombuden och deras medhjälpare samt frivilligt verksamma bör ersättas efter enhetliga, av Kungl. Maj: t fastställda normer. Det bör ankomma på riksnämnden att framlägga förslag om dessa ersättningar.

Särskilda frågor om ersättning till inkvarteringsvärdar för enskild inkvartering har avhandlats i avsnittet om inkvarteringsbostäder (sid. 143). De ersättningsspörsmål, som hänför sig till utbetalandet av understöd åt hemlös befolkning bör lösas i samband med genomgången genom socialberedskapskommittén av frågorna om sådana förmåner. Kommunalrättskommittén förutsätter att ersättning i den mån sådan utgives av inkvarteringskommunerna skall helt ersättas kommunerna genom statsbidrag enligt den ovan förordade bestämmelsen om ersättning för inkvarteringsverksamheten.

Kostnader av beskaffenhet att kräva i stat fastställda anslag uppkommer för riksnämndens verksamhet. De ordinarie ledamöterna bör enligt kommitténs mening åtnjuta såväl särskilda årsarvoden som sammanträdesarvoden. Suppleanterna synes kunna ersättas genom sammanträdesarvoden. För dessa ersättningar bör beräknas en årskostnad av omkring 15 000 kronor. Den för kansliarbetet erforderliga personalen utgöres enligt kommitténs bedömning av en byrådirektör och två byråsekreterare jämte ett biträde för kontorsgöromål. — Med befattningarnas ordinariesättning bör kunna anstå till dess organisationen närmare prövats och arbetskraftsbehoven på längre sikt kan bedömas. — Personalkostnaderna för kansliet torde sålunda kunna beräknas till omkring 85 000 kronor. Kostnaderna för ersättningar åt särskilt anlita sakkunskap, kontorskostnaderna och kostnader för informationsverksamhet torde kunna beräknas till tillhopa omkring 100 000 kronor. De sammanlagda årliga kostnaderna för riksnämnden uppgår sålunda till omkring 200 000 kronor.

Behovet av anslag för statsbidrag torde under det första verksamhetsåret vara förhållandevis begränsat. Enligt kommitténs förslag skall huvuddelen av reservanordningarna för kommunalteknisk verksamhet hänföras till den kommunala beredskapen. Ett anslag, nära motsvarande vad som utgått till civilförsvaret för sådana anordningar, bör därför — med den ökning som föranledes av statsbidragens höjning — ställas till riksnämndens förfogande. Sedan verksamheten kommit i gång får riksnämnden i sina anslagsäskanden göra framställningar om för statsbidragen erforderliga anslag.

Jämväl hos länsstyrelserna uppkommer särskilda kostnader för den kommunala beredskapsverksamheten. För planläggningsarbetet bör för flertalet länsstyrelser beräknas ett arbetskraftsbehov, motsvarande drygt en kvalificerad befattningshavare. För ett antal länsstyrelser, berörda av mera omfattande kommunal planläggning, erfordras ytterligare arbetskraft. För några länsstyrelser synes å andra sidan verksamheten icke få den omfattning att en hel arbetskraft behöver beräknas för uppgifterna. Kommittén har därför ansett att personalkostnaderna kan beräknas med utgångspunkt från i genomsnitt drygt en befattningshavare per länsstyrelse. Kostnaderna för länsstyrelserna, innefattande löner samt rese- och traktamentsersättningar åt vederbörliga befattningshavare ävensom andra omkostnader, kan sålunda beräknas till tillhoppa omkring 800 000 kronor.

KAPITEL VI

Specialmotivering till författningsförslagen

Lagen om vissa kommunala beredskapsuppgifter

Inledande bestämmelser

1 §.

Lagförslaget upptager dels föreskrifter om uppgifter och befogenheter m. m. under krig, krigsfara och andra utomordentliga förhållanden och dels bestämmelser om fredstida förberedelser för verksamheten under sådana förhållanden. Kommitténs överväganden rörande ikraftträdandet av förstnämnda bestämmelser är redovisade i kapitel V, sid. 148. Bestämmelserna om ikraftträdandet överensstämmer med motsvarande föreskrifter i nyare fullmaktslagar. Krigstillstånd skall sålunda automatiskt föranleda att berörda bestämmelser träder i kraft och vid krigsfara kan förordnande meddelas om tillämpning av dem. Huvuddelen av bestämmelserna skall ej kunna tillämpas under andra förhållanden än krig och krigsfara. Bestämmelsen om folkhushållningsuppgifterna (4 §) skall emellertid kunna sättas i tillämpning också i vissa knapphetssituationer, då tillämpning av allmänna förfogandelagen, allmänna ransoneringslagen eller lagen om allmän tjänsteplikt kan ifrågakomma. Förordnande om viss reglering av handel m. m. kan enligt allmänna ransoneringslagen i undantagsfall meddelas av Konungen utan samtycke av riksdagen. Enligt kommitténs mening bör någon häremot svarande bestämmelse icke upptagas i lagen om vissa kommunala beredskapsuppgifter. Kommunala insatser för folkhushållningen och det ekonomiska försvaret i övrigt skall sålunda kunna ifrågakomma allenast då förordnande om tillämpning av 4 § meddelats med riksdagens samtycke.

Enligt kommitténs mening (se kapitel V, sid. 149) bör i beredskapskungörelsen finnas bestämmelse att beredskapslarm föranleder ikraftträdande av bestämmelserna. Inledes stridshandlingar mot svenskt territorium och är förbindelserna med riksstyrelsen brutna, kan sådant larm enligt lagen om beredskapstillstånd komma att ges efter förordnande av civilbefälhavare eller länsstyrelse.

De bestämmelser, vars ikraftträdande regleras av förevarande paragraf, avser inkvarteringsverksamheten (2 §), biståndet åt annan kommun (3 §), folkhushållningsuppgifterna (4 §), länsstyrelsens direktivrätt (8 § fjärde stycket), kommunalstyrelsens rätt att vara företräd i kommunalt ledningsorgan (9 § fjärde stycket), kommunala ledningsorganets befogenheter

(9 § femte stycket), förfoganderätten och andra frågor med avseende å inkvarteringsbostäder (14—20 §§), kostnaderna för inkvarteringsverksamheten och för bistånd åt annan kommun (24—25 §§), skyldigheterna för huvudmän för hem och inrättningar (26 §) samt civilförsvarets direktiv rätt (27 §).

Beträffande övergången till krigsorganisation kan här hänvisas till kapitel V, sid. 149. Frihet har lämnats kommunerna att besluta om övergång till planlagd krigsorganisation. Kommunen skall även äga besluta om återgång till fredstida organisation. Befogenheter att besluta om övergång och återgång har ansetts böra också direkt tillkomma länsstyrelsen, som bör ha att beakta huruvida en övergång eller återgång är påkallad med hänsyn till förhållandena i central eller regional instans. — Att de i första stycket angivna bestämmelserna träder i tillämpning skall sålunda ej automatiskt föranleda en övergång till planlagd krigsorganisation. En »partiell mobilisering» av krigsorganisationen skall emellertid alltid ske i det att kommunens styrelse, då bestämmelserna är i tillämpning, enligt 9 § sista stycket alltid skall ha att följa och övervaka beredskapsverksamheten, meddela anvisningar för verksamheten samt själv ombesörja på annan nämnd icke ankommande uppgifter.

I sista stycket har meddelats bestämmelser om de organisatoriska förhållandena vid ett separat ikraftträdande av 4 §. Det har ansetts böra tillkomma kommunerna själva att — utan någon rätt för länsstyrelsen till inskridande — avgöra huruvida uppgifterna skall handhas av kommunens styrelse eller ombesörjas av nämnd, som enligt krigsorganisationen skall svara för dem. Enligt kommitténs förslag skall ledamöter redan under fredstid finnas utsedda till i krigsorganisationen ingående, särskilt inrättade nämnder. För uppgifterna inrättade kristidsnämnder eller kommunala beredskapsnämnder, till vars ansvarsområde nu ifrågavarande uppgifter hör, bör därför alltid vara rustade att handha de i 4 § angivna uppgifterna.

Såsom framgått av kapitel V, sid. 150, kan det vara av betydelse för den kommunala verksamheten under krig eller krigsfara att bl. a. administrativa fullmaktslagen och tillämpningskungörelsen till denna satts i tillämpning.

Enligt 20 § första stycket skall frågor om ersättning för upplåtelse av inkvarteringsbostad kunna prövas i den ordning lagen stadgar jämväl då bestämmelsen ej längre är i tillämpning.

Kommunernas skyldigheter

2 §.

I denna bestämmelse regleras kommunernas skyldigheter gentemot befolkning, som till följd av krigsförhållandena lämnat sin bostad eller eljest blivit i behov av understöd och bistånd. Kommunernas nu ifrågavarande uppgifter är närmare behandlade i kapitel V, sid. 88. Beskrivningen av de

förhållanden, som här skall föranleda kommunala insatser, har haft bestämmelsen i 36 § civilförsvarlagen till förebild. Uppgifter föreligger såväl för kommuner, där personer från annan ort efter utrymning tagit uppehälle, som för hemorterna, där omflyttningar eller krigsskador kan föranleda hjälpbehov. Skyldigheten har givits en allmän utformning och skall avse åtgärder för försorg om dem, som är i behov av särskilt bistånd. Det allmännas insatser måste främst inriktas på ett understödjande av den enskildes ansträngningar att själv bemästra svårigheterna. Åtgärderna torde i svårare lägen kunna taga sikte allenast på tillgodoseendet av de oundgängligaste behoven — behoven av bostad, nödigt uppehälle och erforderlig vård. Skyldigheterna innefattar emellertid också vidtagandet av andra åtgärder, som kan erfordras för att de inkvarterade ej skall lida nöd och för att de skall kunna finna sig till rätta med förhållandena. Bestämmelsen bör i undantagsfall kunna komma till användning jämväl som underlag för beredandet av särskild hjälp till kommunens egen befolkning, där denna med hänsyn till krigsförhållandena tillfälligt ej kan beredas hjälp i ordinarie former.

När det gäller insatserna för hemlös befolkning skall kommunerna taga vid när civilförsvaret sört för de åtgärder, som varit omedelbart påkallade i samband med utrymning och inkvartering eller efter inträffade skador. Spörsmålen om tidpunkten för ansvarets övergång från civilförsvaret till kommunerna har behandlats i kapitel V, sid. 92. Kommunernas skyldigheter skall enligt bestämmelsen i andra stycket hänföra sig till befolkning, som avses kunna varaktigt vistas inom kommunen, och inträda så snart bostad erhållits för sådan vistelse och inflyttning skett. Civilförsvarets insatser är sålunda begränsade till hjälp och bistånd i samband med utrymnings genomförande eller i anslutning till skadetillfället och till anskaffandet av inkvarteringsbostäder och transport till dem. Den i andra stycket angivna gränsdragningen mellan de båda ansvarsområdena bör komma till uttryck jämväl i civilförsvarlagen. Såsom kommittén föreslagit (sid. 92) bör jämkning därför företagas i 36 § civilförsvarlagen.

Det vidsträckta ansvar, som enligt andra stycket åvilar kommunerna gentemot hemlös befolkning, har i tredje stycket begränsats såvitt gäller ansvaret för driften av internatförläggningar. Såsom i kapitel V, sid. 93, närmare utvecklats, bör civilförsvaret här stå ansvaret under så lång tid att förläggningen kan hinna bli funktionsduglig. En tid av åtta dagar bör i huvudfallen vara tillräcklig för ett tillfredsställande igångsättande av internatdriften. Då internat inrättas av annan anledning än utrymning eller då inrättandet ej sker i nära anslutning till kungörandet av utrymning, skall tiden åtta dagar räknas från det arbetet med internatets upprättande började. I vissa fall kan särskilda omständigheter medföra att internatdriften, även om internatets upprättande påbörjas redan vid kungörandet, ej kan komma i gång på åtta dagar. Kommittén har här särskilt haft i åtanke fall, då de utrymda får färdas lång väg till inkvarteringsorter-

na. En förlängning av civilförsvarets ansvarstid med åtta dagar skall i sådana fall kunna ske efter förordnande av inkvarteringskommunens länsstyrelse.

Civilförsvarets uppgifter beträffande internaten och dess skyldigheter att till kommunerna utlåna utrustning för dem skall enligt kommitténs förslag komma till uttryck i civilförsvarlagen. Där en kommun får övertaga en förläggning, som ej satts i funktionsdugligt skick, kan kommunen hos länsstyrelsen påkalla att kompletterande åtgärder blir vidtagna genom civilförsvarets försorg.

För vissa särskilda internat skall till följd av bestämmelsen i 26 § andra stycket något ansvar ej ifrågakomma för inkvarteringskommunerna. Ej heller bör något ansvar finnas för kommunerna beträffande de särskilda internat, som upprättas i anslutning till verksamheten på sjukvårdens område.

3 §.

Ansvar för understöd och bistånd åt hemlös befolkning måste — främst av organisatoriska skäl — åvila den kommun, inom vilken befolkningen vistas. Ett vidsträckt bistånd bör emellertid lämnas denna kommun ifrån de inkvarterades hemortskommun. Biståndet bör ges den omfattning och inriktning omständigheterna medger. Det får ej medföra ett eftersättande av hemortskommunernas egen beredskap. Också svårigheterna att i ett verkställighetsläge genomföra biståndsåtgärder kan föranleda en begränsning av biståndets omfattning. Beträffande bestämmelsen i första stycket av förevarande paragraf om sådant bistånd kan här hänvisas till kapitel V, sid. 91 och sid. 122. Frågorna om kostnaderna för bistånd regleras i 24 och 25 §§. Skyldighet att svara för viss verksamhet i inkvarteringskommun kan enligt 26 § andra stycket åvila utrymningskommun såsom huvudman för särskilda inrättningar och anstalter.

I andra stycket regleras det tillfälliga bistånd, som kommunerna har att lämna varandra i kritiska situationer. De överväganden, som ligger till grund för bestämmelsen, har redovisats i kapitel V, sid. 87 och 92. Bistånd kan ifrågakomma såväl när det gäller åtgärder till stöd för hemlös befolkning som när fråga är om kommunaltekniska insatser. Länsstyrelsen kan enligt 8 § fjärde stycket dirigera i bestämmelsen avsett bistånd.

Skyldigheterna enligt första och andra stycket kan göras gällande endast då bestämmelsen vid krig eller krigsfara är i tillämpning. Förberedelser för bistånd skall emellertid kunna vidtagas under fredstid i enlighet med bestämmelserna i 5 § första stycket.

4 §.

Enligt kommitténs förslag (kapitel V, sid. 96) skall lagen den 15 juni 1939 om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter upphöra att gälla. De skyldigheter, som bör åvila kommu-

nera beträffande folkhushållning och arbetskraft, har i stället reglerats i förevarande paragraf. Vid sidan av de egentliga ransonerings- och arbetskraftsuppgifterna skall kommunerna ha en allmän skyldighet att, såvitt gäller ortens förhållanden, biträda det ekonomiska försvarets myndigheter. En sådan skyldighet till insatser för ortens försörjning har ansetts böra finnas bl. a. som ett komplement till skyldigheterna att sörja för den befolkning, som vistas i orten. Skyldigheten avser allenast bistånd åt det ekonomiska försvarets myndigheter och kan icke föranleda att kommunerna åläggas att producera eller lagerhålla förnödenheter. De kommunala insatserna kan komma att avse utredningar och framställningar med avseende å behoven av förnödenheter inom orten samt lämnandet av anvisningar om lagrings-, transport- och distributionsmöjligheter.

Bestämmelsen kan sättas i tillämpning vid krig och krigsfara samt i vissa knapphetssituationer. Under fredstid kan åtgärder påkallas på grund av den i 5 § reglerade planläggningsskyldigheten.

Organisatoriska bestämmelser rörande uppgifterna finns i 10 §.

5 §.

Bestämmelsen i första stycket ålägger kommunerna att under fredstid förbereda den verksamhet, som avser fullgörandet av dem åvilande skyldigheter beträffande hemlös befolkning (2 §), bistånd åt annan kommun (3 §) och folkhushållningen (4 §).

I andra stycket regleras planläggningsskyldigheten på ett annat stort delområde för de kommunala beredskapsuppgifterna, den kommunaltekniska verksamheten. Någon reglering är för detta område ej föreslagen beträffande själva skyldigheten att upprätthålla verksamheten under krig och krigsfara. Det kan anses självklart att kommunerna utan i lag reglerad skyldighet kommer att göra vad som står i deras makt när det gäller att upprätthålla ifrågavarande verksamhet. Kommitténs överväganden i dessa frågor är redovisade i kapitel V, sid. 79. De områden, där planläggning skall ske, har bestämts genom en uppräknig. Nu ifrågavarande verksamhet skall avse upprätthållandet av den samhällets tekniska verksamhet, som oundgängligen erfordras för bosättning och civil verksamhet i orten under krig och krigsfara. Planläggningsskyldigheten kan ej utsträckas till andra områden för samhällelig verksamhet än det tekniska och därmed jämställda området. — Beträffande verksamheten för begraving av döda och för tillsyn av fastigheter är kommitténs ståndpunkt redovisad i kapitel V, sid. 131.

I tredje stycket har upptagits föreskrifter om planläggningsskyldighetens allmänna omfattning. Spörsmålen om hur vidsträckta förberedelser, som allmänt kan krävas av kommunerna, har behandlats i kapitel V, sid. 81, såvitt gäller det kommunaltekniska området, och å sid. 90 såvitt gäller verksamheten för hemlös befolkning. Förberedelserna skall för varje ort anpassas efter förhållandena sedan utrymning och inkvartering ägt rum och

med hänsynstagande till beräknade risker för skador. För utrymningsorternas del kan man därvid, till skillnad från vad som gäller på civilförsvarets område, i huvudsak utgå från det läge, som råder sedan all planlagd utrymning genomförts. På några områden, särskilt kommunikationsområdet, måste förberedelser emellertid ske också för tiden från det beredskapsutrymning ägt rum intill dess slutlig utrymning verkställts. Särskild hänsyn måste med avseende å planläggningens omfattning tagas också till möjligheterna att lämna civilförsvaret erforderligt bistånd vid dess skadeavhjälpande verksamhet. För inkvarteringsorternas del måste förberedelserna ta sikte på det svåraste läget, nämligen då all inkvartering genomförts i ett sammanhang och inkvarteringskapaciteten blivit fullständigt utnyttjad. — Bestämmelser om den särskilt reglerade planläggning, som skall äga rum i orter där omfattande förberedelser erfordras, finns i 6 §.

Kommunernas tillsyn och bistånd vid planläggningen för enskild verksamhet på det kommunaltekniska området, varom bestämmelser intagits i fjärde stycket, behandlas i kapitel V, sid. 80. Beträffande den enskilde företagarens insatser och hans rätt till ersättning finns bestämmelser i lagen den 26 juni 1948 om skyldighet för näringsidkare m. fl. att biträda vid planläggningen av rikets ekonomiska försvarsberedskap.

6 §.

Kommitténs överväganden rörande den i första stycket avsedda planläggningen är redovisade i kapitel V, sid. 125. — Skyldigheten att vidtaga förberedelser enligt 5 § gäller alla kommuner. Krav på så ingående förberedelser att dessa måste redovisas i särskild plan, som underkastas granskning av högre myndighet, bör emellertid icke uppställas för alla orter. Endast för de kommuner, där förhållandena vid krig och krigsfara beräknas avsevärt avvika från de fredstida förhållandena, bör en sådan särskild planläggningsskyldighet finnas. För andra orter kan förberedelseskyldigheten behöva innebära endast en allmän skyldighet att i skilda sammanhang uppmärksamma beredskapssynpunkterna. Särskild planläggning skall enligt första stycket av 6 § erfordras allenast i kommun, beträffande vilken länsstyrelsen förordnat därom. Kommunen skall, såsom framgår av 8 § tredje stycket, från länsstyrelsen erhålla vissa för planläggningen erforderliga uppgifter och kunna erhålla visst bistånd vid planläggningsarbetet.

Kostnaderna för planläggningen skall i allmänhet bäras av kommunerna själva. Då kostnaderna blir betydande kan viss ersättning av statsmedel komma att utgå enligt 22 §.

Den i andra stycket föreslagna regleringen av skyldigheten att inrätta reservanordningar o. d. är närmare omnämnd i kapitel V, sid. 84 och 89. För sådana anordningar skall statsbidrag utgå enligt 21 §. — Anordningar av särskilt slag kan beträffande de kommunaltekniska anläggningarna komma

att vidtagas jämlikt lagen den 17 maj 1940 med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m. eller jämlikt lagen den 12 juni 1942 om särskilda skyddsåtgärder för vissa kraftanläggningar.

Uppgifternas handhavande

De kommunala beredskapsuppgifterna torde allenast i mindre ansträngda lägen kunna handhas av en mot den fredstida organisationen svarande kommunal organisation. I mera kritiska lägen torde möjligheterna att upprätthålla den fredstida organisationen vara små. Kraven på samordnade och koncentrerade insatser bör i sådana lägen kunna bäst tillgodoses genom en koncentrerad organisation. I 7—13 §§ har upptagits bestämmelser rörande en sådan koncentrerad »krigsorganisation». Om övergången från fredstida organisation till planlagd krigsorganisation finns bestämmelser i 1 § fjärde — sjätte styckena. — De synpunkter, som föranlett förordandet av en koncentrerad organisation, återfinnes i kapitel V, sid. 98 och 111.

7 §.

Ledningen i central instans av den kommunala beredskapsverksamheten har ansetts böra i huvudsak koncentreras till en myndighet och ankomma på en särskilt inrättad nämnd, *riksnämnden för kommunal beredskap* (se kapitel V, sid. 115). Beträffande det centrala organets kansliorganisation och kostnaderna för centralorganet kan hänvisas till kapitel V, sid. 157. Kungl. Maj:t skall emellertid kunna för särskilda delar av verksamheten uppdraga den direkta ledningen åt annat centralt organ. Enligt kommitténs förslag skall förordnande om sådant undantagande från början ske för internatverksamheten, där socialstyrelsen — och för särskilda internat andra centrala organ — skall inneha ledningsuppgifterna, och för folkförsörjningsuppgifterna och övriga uppgifter i anslutning till det ekonomiska försvaret, där vederbörande centrala myndigheter såsom överstyrelsen och jordbruksnämnden bör utöva ledningen.

Andra stycket innehåller en uppräknig av de viktigaste uppgifterna vid ledningsverksamheten (se kapitel V, sid. 110). Ledningsorganen har att ägna uppmärksamhet åt alla frågor, som kan fordra initiativ eller vägledning från central instans. I kapitel V har i skilda sammanhang antytts områden, där insatser från central instans är påkallade.

Någon direktivrätt har ej ansetts böra tillkomma ledningsorganen. Frågorna om sådan direktivrätt är behandlade i kapitel V, sid. 118.

Att ledningen i huvudsak koncentreras till ett organ innebär icke att icke andra centrala myndigheter skall äga inflytande på den kommunala beredskapsverksamheten. Riksnämnden skall ha att direkt svara för verksamheten på alla icke särskilt undantagna områden och att verka för samordning av hela beredskapsverksamheten. När den direkta ledningen på visst område undantagits från riksnämndens ansvarsområde måste erforderlig

samordning av delområdets beredskap med övrig kommunal beredskap säkerställas genom riksnämndens medverkan. Jämväl när det gäller ej undantagna områden skall nämnden givetvis samarbeta med verk och inrättningar, som företräder fackkunskap på delområdena. Även om anvisningar för verksamheten utfärdas av riksnämnden, måste vederbörliga fackmyndigheter anlitas för utarbetande eller genomgång av anvisningarna i den mån dessa berör fackbetonade angelägenheter. — Riksnämnden framstår i olika hänseenden sålunda i mycket såsom ett samordningsorgan för den kommunala beredskapsverksamheten.

De centrala organens verksamhet kommer självfallet att främst inriktas på ledning och tillsyn av verksamheten hos länsstyrelserna.

8 §.

Länsstyrelsen måste handha synnerligen viktiga uppgifter när det gäller ledningen och tillsynen av den kommunala beredskapsverksamheten och med avseende å vidtagandet av åtgärder inom länet till stöd för denna verksamhet. Länsstyrelsens ledning av planläggningen har behandlats i kapitel V, sid. 127. Dess uppgifter vid krig och krigsfara är berörda i kapitel V, sid. 109. Åtgärder till stöd för den kommunala verksamheten kan ifrågakomma i skilda sammanhang, såsom vad beträffar BRB-organisationen (sid. 122), hjälpen kommunerna emellan (sid. 87 och 91) samt anskaffandet av för verksamheten erforderlig utrustning o. d. (sid. 137).

Länsstyrelsens uppgifter när det gäller förfogandet över inkvarteringsbostäder är reglerad i 14 § och dess medverkan när det gäller ersättningar av statsmedel i 19 § andra stycket, 23 § och 24 § andra stycket. I övrigt kan här anmärkas att länsstyrelsens godkännande erfordras för ett övertagande jämlikt 9 § femte stycket från kommunens styrelses sida av annan nämnds uppgifter.

Kommitténs överväganden rörande länsstyrelsernas organisation återfinnes i kapitel V, sid. 109 och 158.

Länsstyrelsens prövning av underställda planer medför att länsstyrelsen under fredstid har vissa befogenheter gentemot de för beredskapsarbetet ansvariga kommunala myndigheterna. Bestämmelsen i fjärde stycket reglerar länsstyrelsens rätt att dirigera de kommunala insatserna under krig eller krigsfara. I 28 § har meddelats bestämmelser om de maktmedel, som står länsstyrelsen till buds såväl när det gäller planläggningen som när fråga är om kommunala insatser vid krig och krigsfara.

9 §.

Beträffande den kommunala ledningsorganisationen kan hänvisas till kapitel V, sid. 98. Till ledningsuppgifterna hör såväl den allmänna led-

ningen av verksamheten som ledningen av verksamheten på olika delområden. Ledningsuppgifterna skall alltid i större eller mindre utsträckning koncentreras till kommunens styrelse. Kommunen äger emellertid möjlighet att utbygga sin krigsorganisation för beredskapsuppgifterna genom att i denna inlemma andra nämnder och anförtro dem uppgifter beträffande verksamheten på delområden. För beredskapsuppgifterna bör så långt detta är möjligt utformas en koncentrerad kommunal organisation. Styrelsen skall svara för den allmänna ledningen och för ledningen på delområden, som ej anförtrotts annan nämnd. De i krigsorganisationen ingående nämnderna skall deltaga i planläggningsarbetet, som skall äga rum under ledning av styrelsen.

Då specialutredningar beträffande särskilda områden av beredskapsverksamheten måhända skulle kunna ge vid handen att en från den allmänna organisationen avvikande organisation bör finnas för vissa specialuppgifter, har kommittén velat hålla möjligheterna härtill öppna. I första stycket har därför intagits en bestämmelse med hänvisning till i särskild författning meddelade organisationsbestämmelser.

Inrättandet enligt tredje stycket av särskild beredskapsnämnd kan vara påkallat exempelvis då kommunen önskar sammanhålla vissa delar av beredskapsuppgifterna med på civilförsvarsnämnd och nuvarande kristidsnämnd ankommande uppgifter. Kommunal beredskapsnämnd kan inrättas också då kommunen med frångående av fredstida nämndorganisation önskar till en allsidigt sammansatt nämnd sammanföra olika beredskapsuppgifter, såsom alla till verksamheten hörande socialvårdsbetonade uppgifter.

Bestämmelserna i fjärde och femte stycket skall kunna tillämpas endast vid krig eller efter Konungens förordnande vid krigsfara.

Att lagens för ett verkställighetsläge avsedda bestämmelser träder i tillämpning innebär, såsom berörts vid 1 §, icke att automatiskt skall ske en övergång till krigsorganisation. Under lugnare förhållanden bör kommunerna söka lösa sina beredskapsuppgifter inom ramen för den ordinarie organisationen. Ett ikraftträdande kan emellertid sägas innebära en partiell mobilisering av krigsorganisationen såtillvida att kommunens styrelse i ett sådant läge skall följa och övervaka verksamheten och äger befogenheter att på olika i femte stycket reglerade sätt ingripa i verksamheten.

Ett övertagande från styrelsens sida av annan nämnds uppgifter kräver godkännande av länsstyrelsen. Länsstyrelsens befogenheter enligt 8 § fjärde stycket får anses medge länsstyrelsen möjligheter att själv taga initiativet till ett sådant övertagande.

Förenklingar i nämndernas organisation och arbetssätt kan möjliggöras genom ikraftträdande av bestämmelserna i administrativa fullmaktslagen och tillämpningskungörelsen till denna.

10 §.

Frågorna om den kommunala organisationen för folkhushållningsuppgifterna har behandlats i kapitel V, sid. 104.

11 §.

Särskilt inrättade kommunala beredskapsnämnder och kristidsnämnder kommer att handha specialreglerade uppgifter. För dessa nämnder har i denna bestämmelse, med 41 § civilförsvarlagen som förebild, meddelats vissa föreskrifter om nämndernas ledamöter och om formerna för organens verksamhet. — Utan särskild hänvisning till 46 § kommunallagen torde gälla att ledamöter av beredskapsnämnd och kristidsnämnd kan erhålla ersättning enligt där angivna grunder.

12 §.

Genom bestämmelserna i förevarande paragraf beredes kommunerna möjligheter att för viktigare uppgifter vid verksamheten för hemlös befolkning utse särskilda förtroendemän (se kapitel V, sid. 123). Inkvarteringsombuden och deras medhjälpare skall främst ha att ordna och leda den praktiska verksamheten inom kommunen eller inom dem tilldelat område. Behoven av egentlig arbetskraft för verksamheten bör däremot ej tillgodoses genom berörda organisation. I den mån behoven av erforderlig arbetskraft ej kan tillgodoses genom anställd personal eller genom frivilliga insatser (se kapitel V, sid. 124), kan lagen om allmän tjänsteplikt behöva tillämpas.

Riksnämnden bör utarbeta normalinstruktion till ledning för de kommuner, som finner sig böra utfärda särskild instruktion för inkvarteringsombuden och deras medhjälpare.

Några mera ingående bestämmelser om personvalet har ej kunnat meddelas. Frågorna härom har behandlats i kapitel V, sid. 123. Ej heller har några bestämmelser givits om rätten till avsägelse. Uppdraget är av den art att hänsyn, då så är möjligt, ändock bör kunna tagas till en persons på hållbara skäl grundade önskan att befrias från uppdraget. — Oftast torde inkvarteringsombuden böra utses för visst område av kommunen. Indelningen i sådana områden, rotar, kan därvid lämpligen nära följa roteindelningen för mantalsskrivningen och civilförsvarets roteindelning.

Inkvarteringsombuden och vissa av medhjälparna bör utses redan under fredstid. Viss medverkan från deras sida kan erfordras vid planläggningen. Ombuden måste under fredstid sätta sig in i planläggningen och i de uppgifter, som skall ankomma på dem vid krig eller krigsfara.

13 §.

Effektiva totalförsvarsinsatser förutsätter ett nära samarbete mellan kommunerna och myndigheter, som är verksamma inom olika områden av totalförsvaret. Bestämmelsen i första stycket föreskriver skyldighet till så-

dan samverkan. Fråga kan, såsom redovisats i kapitel V, därvid vara om samarbete med bl. a. civilförsvaret (sid. 95 och 147), med ekonomiska försvarets myndigheter (sid. 75 och 86) och mellan de skilda kommunerna (sid. 87 och 91).

Den i andra stycket reglerade samordningen med kommunal planläggning på områden, som ej avser beredskapsuppgifterna enligt denna lag, har behandlats å sid. 107 och 126 i kapitel V.

Inkvarteringsbostäder

Inkvarteringen av befolkning, som på grund av utrymning, omflyttning, skadegörelse eller liknande förhållanden lämnat sin bostad, ankommer på civilförsvaret. Denna första inkvartering är en civilförsvarsangelägenhet såväl när det gäller utrymda, som anländer till en ort i samband med den första utrymningen, som när fråga är om senare anlända. Sedan inkvarteringsbostad erhållits och tagits i besittning skall ansvaret för de inkvarterade övergå till kommunerna. De förfoganden, som skett vid civilförsvarets inkvartering, skall enligt kommitténs förslag äga giltighet under 14 dagar och därefter kunna förlängas för ytterligare 14 dagar (se kapitel V, sid. 142). För upprätthållandet därefter av inkvarteringen eller för genomförandet inom inkvarteringsort av omflyttningar, där sådana kan bli erforderliga, finnes uppenbarligen behov av vissa tvångsmedel i den kommunala beredskapsverksamheten. Frågorna om sådana tvångsmedel, vilka behandlats i kapitel V, sid. 137, har ansetts böra lösas genom särskilda förfogandebestämmelser i lagen om vissa kommunala beredskapsuppgifter.

14 §.

Förfogandereglerens utformning är redovisad i kapitel V, sid. 140.

Själva förfoganderätten har ansetts böra tillkomma länsstyrelserna. Förfogandefrågans avgörande kräver en avvägning mellan inkvarteringsvärdens intressen och de behov av inkvarteringsbostäder, som råder i det aktuella läget.

Viktiga uppgifter med avseende å förfogandets praktiska handhavande har ansetts böra åvila kommunernas styrelse. Enligt bestämmelsen i andra stycket skall kommunens styrelse verkställa uttagning av erforderliga bostäder och därefter hos länsstyrelsen göra en av faktiska uppgifter belyst framställning om förfogande. Det förutsättes att för dessa framställningar skall kunna användas av riksnämnden utarbetade formulär.

Vissa viktiga föreskrifter bör meddelas av länsstyrelsen i samband med dess förordnande. I förordnandet torde sålunda böra anges vilka utrymmen, som får tagas i anspråk, och det antal inkvarterade, som må inrymmas i bostaden. Även andra föreskrifter bör i särskilda fall kunna av länsstyrelsen förbindas med förordnandet.

Bestämmelsen i fjärde stycket tillägger styrelsen uppgiften att bestämma vem, som skall nyttja den upplåtna bostaden. Kommittén har övervägt att låta bestämmandet härav ankomma på länsstyrelsen och föreslå en föreskrift att förfogandeförordnandet skall innehålla uppgift därom. Praktiska synpunkter har emellertid föranlett den reglering förslaget innehåller. Som regel torde framställningen ske för säkerställande av ett redan inlett inkvarteringsförhållande. Detta inkvarteringsförhållande bör då i framställningen kunna så redovisas att länsstyrelsens förordnande kan sägas utgöra ett visst bekräftande av ifrågavarande inkvartering. För att de kommunala fördelningsåtgärderna skall vara underkastade viss kontroll har dessutom i 29 § tredje stycket upptagits en föreskrift om materiell prövning vid besvär däröver. — Styrelsen har att vid förordnandet om nyttjande också ange ersättning, som skall utgå, och att utse någon att svara för ifrågavarande inkvartering. Frågorna om ersättning för inkvarteringen regleras vidare av 15 §.

Om möjligt bör antalet inkvarterade vid förordnandet och vid fördelningen bestämmas så att utrymmen beräknas också för familjemedlemmar, som senare kan väntas anlända till inkvarteringsorten.

En bestämmelse, som reglerar frågorna om ändring av verkställd fördelning, har upptagits i 20 § andra stycket.

15 §.

För att förfogandeförfarandet ej skall tyngas av invecklade ersättningsfrågor skall ersättning, som anges i samband med förfogandet, följa särskild taxa. En möjlighet bör emellertid finnas också till en mindre bunden prövning (se kapitel V, sid. 143). Den kommunala värderingsnämnden bör vid sin prövning ha frihet att göra av de särskilda förhållandena påkallade avvikelser från taxan.

Beträffande föreskriften i tredje stycket kan hänvisas till kapitel V, sid. 144.

Prövningsförfarandet avser allenast ersättning vid tvångsupplåtelse. Det kan emellertid antagas att gällande taxor och de av värderingsnämnderna bestämda ersättningarna kommer att tjäna till viss ledning för ersättningarna vid frivillig upplåtelse.

16 §.

Beträffande värderingsnämnden kan hänvisas till kapitel V, sid. 144. Till nämndens uppgifter hör, förutom att bestämma inkvarteringsersättning, att enligt 19 § andra stycket avgiva yttranden i skadeersättningsfrågor. Inga regler har givits om förfarandet inför nämnden. Då så är möjligt bör givetvis ett muntligt förfarande tillämpas och syn äga rum.

18 §.

Ehuru upplåtelsen till de inkvarterade närmast utformats såsom en upplåtelse från kronans sida har de inkvarterade ansetts böra i första hand direkt till inkvarteringsvärden betala ersättning för upplåtelsen. Vid dröjsmål med utbetalningen bör emellertid inkvarteringsvärden vara berättigad att genast hos inkvarteringskommunen utfå ersättning av statsmedel.

Frågan huruvida ersättning av statsmedel skall återgäldas av den inkvarterade bör ej lösas utan samband med frågorna om kontantunderstöd o. d. vid inkvartering. Spörsmålet om reglering av återbetalningsskyldigheten synes därför böra upptagas av socialberedskapskommittén. Socialberedskapskommittén torde också komma att överväga i vilken mån till inkvarterade utgiven ersättning bör kunna — såsom den nuvarande utrymningshjälpen — utbetalas direkt till inkvarteringsvärd.

19 §.

Inkvarteringen har ej ansetts kunna direkt följa hyreslagstiftningens bestämmelser. I första stycket av förevarande paragraf har givits föreskrift om de inkvarterades allmänna skyldigheter vid nyttjandet.

Den i andra stycket upptagna bestämmelsen innehåller en ersättningsregel av det slag, som finns i allmänna förfogandelagen och i rekvisitionsförfattningarna. Någon särskild reglering av ordningen för ersättningens bestämmande har ej föreslagits i vidare mån än att länsstyrelsen, såsom företrädare för kronan som part, skall äga utbetala skälig ersättning. Inga regler har givits om den ersättningssskyldighet, som den enskilde kan ådraga sig.

Om möjligheterna att på grund av den inkvarterades förhållanden skilja honom från nyttjandet finns bestämmelse i 20 § andra stycket.

20 §.

De behov av tvångsinkvartering, som kan finnas i ett efterkrigsåge, har ej ansetts böra tillgodoses genom nu ifrågavarande lagstiftning. Förfogandet skall sålunda upphöra senast då bestämmelserna i lagen skall upphöra att gälla. Ersättningsfrågor skall emellertid jämväl därefter kunna prövas i den ordning lagen stadgar.

Självfallet bör de inkvarterade så långt möjligt få kvarstanna i de bostäder, där de en gång installerat sig. Ändrade förhållanden kan emellertid nödvändiggöra upphävande eller jämkning av upplåtelsen. Fortsatta utrymningar eller inträffade skador kan medföra krav på ett ökat anlitande av inkvarteringsutrymna. Där så är möjligt bör ingreppen inskränkas till jämkningar, såsom undantagande av någon del av utrymna från den inkvarterades nyttjande eller en ökning av antalet inkvarterade personer.

I några fall kan behov komma att uppstå av nyttjandets upphörande eller jämkning därav på grund av den inkvarterades förhållande. Sådana fall

kan komma att ställa myndigheterna inför besvärliga avgöranden och uppgifter. För ett skiljande från inkvarteringsbostaden måste krävas att den inkvarterades förhållande för värden medför olägenheter, som klart överstiger vad värden kan vara skyldig att finna sig i med hänsyn till föreliggande omständigheter. Sedan den inkvarterade skilts från bostaden måste myndigheterna ofta skaffa honom annan bostad och tillse att förutsättningar därvid finns för ett mera friktionsfritt inkvarteringsförhållande. Nu berörda svårigheter belyser att det är av synnerlig betydelse att de kommunala myndigheterna samt inkvarteringsombuden och deras medhjälpare ägnar en fortlöpande tillsyn åt inkvarteringen och söker förebygga uppkomsten av missförhållanden vid denna.

Ett inkvarteringsförhållande skall givetvis kunna upphöra också till följd av att länsstyrelsen återkallar själva förfogandeförordnandet.

Inkvartering, som skall äga rum av nyanlända utrymda eller av utbombad befolkning, skall jämväl sedan ansvaret för tidigare inkvarterade övergått på kommunen ankomma på civilförsvaret. De kommunala myndigheterna är emellertid i detta skede i full verksamhet och torde kunna lämna civilförsvaret bistånd vid den nya inkvarteringen. När fråga uppkommer om ianspråktagande av helt eller delvis outnyttjade utrymmen, tillhandahållna efter förfogandeförordnanden vid den kommunala verksamheten, bör insatser sålunda kunna göras av styrelsen med anlitande av dess befogenheter att fördela rekvirerade utrymmen. Om den nya tillströmningen ej är av någon större omfattning, bör de kommunala myndigheterna och roteorganisationen, som väl känner inkvarteringsförhållandena, kunna medverka till att bostadsutrymmen frivilligt upplåtes.

Länsstyrelsen skall enligt 29 § tredje stycket kunna efter besvär pröva lämpligheten av de kommunala myndigheternas åtgöranden beträffande nyttjandet av inkvarteringsbostad.

Kostnaderna för verksamheten

Detta avsnitt innehåller bestämmelser om såväl fredstida kostnader som vissa kostnader vid krig och krigsfara. I det förra hänseendet regleras kostnaderna för faktiska anordningar av 21 § och för planläggningen av 22 §. Regler om statsbidrags fastställande har upptagits i 23 §. Kostnaderna vid krig och krigsfara har reglerats endast såvitt gäller kostnaderna för inkvarterad befolkning i annan ort än hemorten (24 §). Vissa bestämmelser om kostnaderna för bistånd åt annan kommun är upptagna i 25 §.

Kostnadsfrågorna behandlas i kapitel V, sid. 151.

21 §.

Frågorna om kostnaderna för reservanordningar o. d. har behandlats i kapitel V, sid. 153. Bestämmelsen om högre statsbidrag är särskilt avsedd

för fall, då vid verksamheten för annan ords befolkning vidtages anordning utan egentligt intresse för kommunens beredskap i övrigt.

22 §.

De i förevarande bestämmelse avhandlade ersättningsfrågorna är berörda i kapitel V, sid. 152.

Planläggningskostnaderna skall i allmänhet bäras av kommunerna själva. Bördan för kommunerna kan komma att minskas genom det bistånd, som länsstyrelsen har att lämna enligt 8 § tredje stycket. Då kostnaderna för någon kommun blir betungande skall emellertid dessa kunna till viss del ersättas av statsmedel. Sådan ersättning kan särskilt te sig motiverad då en kommun med små ekonomiska resurser nödgas vidtaga vidlyftiga förberedelser med hänsyn till att en omfattande inkvartering skall äga rum där.

23 §.

Bestämmelserna i civilförsvarslagen har utgjort förebild för de här föreslagna bestämmelserna. Jämväl i övrigt torde beträffande statsbidragen kunna tillämpas enahanda ordning som på civilförsvarets område.

24 §.

Beträffande kostnaderna för den kommunala verksamheten vid krig och krigsfara har en reglering föreslagits endast såvitt gäller kostnaderna för verksamheten för inkvarterade från annan kommun. Nu ifrågavarande spörsmål har behandlats i kapitel V, sid. 155. Ersättningsgilla är främst kostnader för utrymmen, utrustning och personal, som särskilt anskaffas och användes för verksamheten. Ersättning skall dessutom utgå, där i verksamheten anlitas fredstida kommunala resurser och kostnaderna för deras anlitage medför en kostnadsökning för kommunen. En jämförelse med fredstida användning och kostnader torde ofta kunna klart utvisa om ersättningsgilla merkostnader föreligger.

Frågorna om kostnaderna för verksamheten i hemorten för hemlös befolkning eller för kommunalteknisk verksamhet har ej ansetts kunna på förhand regleras (se kapitel V, sid. 155). Till en del har dessa kostnader sin fredstida motsvarighet. Möjligheter kan då finnas att bestrida dem med för verksamheten anvisade ordinarie anslag. Uppenbarligen måste emellertid uppkomma fall, då kostnaderna för viss ort blir så höga att en utjämning genom ersättning av statsmedel blir nödvändig. Denna utjämning måste ske genom en reglering i efterhand. Statsmedel torde dock vid krig böra ställas till förfogande för förskottsutbetalning i lämplig ordning till betungade kommuner.

Frågorna i vilken utsträckning den enskilde skall återbetala erhållen kontanthjälp eller utge ersättning för internatinkvartering och vård i övrigt

skall genomgå av soicalberedskapskommittén. — Inkvarteringskommunerna är givetvis oförhindrade att för exempelvis kollektiv förläggning och utspisning och för utlåning av utrustning för inkvartering uttaga mot kommunens kostnader svarande avgifter av de inkvarterade.

25 §.

Principerna att den kommun, inom vilken verksamheten bedrives, skall ansvara för denna föranleder att denna kommun bör ersätta kostnaderna för bistånd från annat håll. Såvitt gäller inkvarteringsverksamheten kan enligt 24 § första stycket utgifterna för sådant bistånd täckas av statsbidrag. Eftersom kommunerna själva i allmänhet skall svara för planläggningskostnaderna skall ersättning för dem ej utgivas kommunerna emellan. Inkvarteringskommunerna skall ej heller ersätta utrymningskommunerna kostnaderna för tillhandahållen utrustning eller kostnaderna för driften av och verksamheten vid internat för inkvartering av utrymda från särskilda anstalter och inrättningar. I 26 § har upptagits bestämmelser om utrymningskommunernas skyldigheter beträffande sådan utrustning och beträffande här avsedda internat.

Frågan vilken kommun, som skall utgiva ersättning till i verksamheten utnyttjade befattningshavare från annan kommun, har lämnats öppen. Om överenskommelse om annat ej kan träffas mellan berörda kommuner bör ersättningen utbetalas av den kommun, för vilken arbetet utföres.

Särskilda bestämmelser

26 §.

I första stycket har upptagits en mot 59 § andra stycket civilförsvarslagen svarande bestämmelse. Här föreslagen bestämmelse har givits en något annan utformning i det att också annan utrustning än egentlig förläggningstrustning uttryckligen omnämns. Tillhandahållen överskottsutrustning skall — till följd av särskilt undantagande i 25 § — ej ersättas av inkvarteringskommunerna. Frågor om överskottsutrustning har behandlats i kapitel V, sid. 147.

Kommunerna saknar enligt kommitténs bedömande möjligheter att svara för driften av och verksamheten vid internat, svarande mot sjukvårdsanstalter, särskolor, nykterhetsvårdsanstalter, ungdomsvårdsskolor, fångvårdsanstalter o. d. I den mån sådana särskilda internat erfordras — i inkvarteringskommunerna och i hemorterna — bör därför handhavandet av dem ankomma på de fredstida huvudmännen. Det synes lämpligt att Kungl. Maj:t, som skall äga utfärda tillämpningsföreskrifter till kommunala beredskapslagen, i särskild författning angiver de särskilda slags internat, som skall vara undantagna från kommunernas ansvarsområde.

27 §.

En klar gränsdragning mellan civilförsvarets uppgifter och kommunernas torde i praktiken knappast kunna upprätthållas i lägen, då omedelbara insatser kräves. Vissa till det kommunala området hörande uppgifter måste då utföras samtidigt med civilförsvarets verksamhet och under samordning med denna. Andra uppgifter måste utföras av kommunerna till följd av deras skyldigheter enligt civilförsvarlagen. För att insatserna skall bli så effektiva som möjligt har civilförsvaret ansetts böra tillerkännas rätt att i sådana lägen leda de kommunala insatserna (se kapitel V, sid. 147). Samarbetet måste vara på förhand planlagt. Kommunernas behov att själva leda och disponera sina resurser för uppgifter, för vilka kommunerna bär ansvaret, har föranlett att direktivrätten i regel skall avse endast särskilt reserverade kommunala styrkor.

Där en vidare samordning mellan civilförsvaret och kommunerna ej kan ske på frivillig väg måste länsstyrelsens ingripande påkallas. Länsstyrelsen kan därvid komma att med anlitande av sin direktiv rätt, reglerad i 8 § fjärde stycket, lämna föreskrifter för den kommunala verksamheten.

28 §.

Bestämmelsen i första stycket hänför sig till de kommunala skyldigheterna enligt 6 §. Länsstyrelsens maktmedel beträffande planläggningen har behandlats i kapitel V, sid. 128.

29 §.

Bestämmelser har ej medtagits om besvär mot beslut av annan central myndighet än riksnämnden. Av andra centrala myndigheter meddelade beslut kan givetvis överklagas i den ordning, som gäller för andra av dessa myndigheter fattade beslut.

De kommunala myndigheternas beslut ifråga om nyttjandet är av sådan natur att en materiell prövning därav måste kunna äga rum. Bestämmelsen i tredje stycket möjliggör en sådan prövning.

Ändringar i civilförsvarlagen

36 §.

Såsom andra och tredje stycke av paragrafen skall enligt förslaget upptagas bestämmelser om gränsdragningen mellan civilförsvarets och kommunernas ansvarsområden. Motsvarande gränsdragning har upptagits i 2 § i förslaget till lag om vissa kommunala beredskapsuppgifter. Ansvarsövergången föreslås ske efter en individuell princip; civilförsvaret skall ha ansvaret för envar utrymd intill dess han nått inkvarteringsbostaden. Också utrymda, som anländer utan samband med den stora utrymningsströmmen, skall sålunda vid ankomsten erhålla bistånd av civilförsvaret. Härvid kan emellertid kom-

munerna i den mån deras verksamhet då kommit i gång lämna civilförsvaret bistånd i olika hänseenden. Beträffande internatinkvarteringen skall här anmärkas att regleringen i bestämmelsens tredje stycke av ansvaret för driften endast avser förläggningar, vid vilka inkvarteras utrymda som behöver vård och tillsyn. Kollektiva förläggningar kan behöva inrättas jämväl för andra inkvarterade. Dessa kollektiva förläggningar ansluter sig till den enskilda inkvarteringen och skall följa för denna meddelade bestämmelser. — Förutom till vad kommittén anfört under 2 § i förslaget till lag om vissa kommunala beredskapsuppgifter kan här hänvisas till specialmotiveringen till 20 § i samma förslag.

Vad ovan sagts om ansvaret för utrymda skall äga motsvarande tillämpning när det gäller åtgärder för dem, som blivit hemlösa på grund av krigsskador, omflyttningar och andra med krig eller krigsfara sammanhängande förhållanden.

Kommittén har ansett att någon skyldighet att skaffa tillskottsutrustning, såsom säng- och hushållsutrustning, för inkvarteringen ej bör åvila kommunerna. I den mån sådan utrustning behöver anskaffas, skall anskaffandet enligt förslaget ankomma på civilförsvaret. Utrustningen får på lämpligt sätt fördelas orterna emellan. Civilförsvaret skall enligt kommitténs förslag ha skyldighet att utlåna utrustningen till kommunerna. En bestämmelse härom har upptagits såsom sista stycke i paragrafen. I gengäld bör kommunerna vara skyldiga att förvara och underhålla reservutrustningen. En reglering av denna skyldighet föreslås intagen i 40 §.

40 §.

I denna bestämmelse ålägges nu kommunerna att bl. a. vidtaga reservanordningar för vatten-, gas- och elektricitetsförsörjningen. Eftersom behovet av reservanordningar för den kommunaltekniska verksamheten till övervägande del nu kommer att hänföra sig till kommunernas egen beredskapsverksamhet, föreslår kommittén att huvudbestämmelsen om reservanordningar skall ingå i lagen om vissa kommunala beredskapsuppgifter, där den återfinnes i 6 § andra stycket. En del av reservanordningarna för den kommunala beredskapsverksamheten, såsom allmänna reservanordningar för vattenförsörjningen, kan vara av betydelse också för civilförsvaret. Bestämmelsen i lagen om vissa kommunala beredskapsuppgifter skall även i sådana fall utgöra grund för inrättandet. Endast då anläggningen uteslutande hänför sig till civilförsvarets behov bör enligt kommitténs mening inrättandet regleras av bestämmelser i civilförsvarslagen. Kommittén föreslår därför att i civilförsvarslagen skall regleras endast de särskilda reservanordningarna för brandförsvarets behov. — Kommittén hänvisar i övrigt till vad kommittén anfört i kapitel V, sid. 84.

Såsom antytts under 36 § bör kommunerna vara skyldiga svara för förvaring och underhåll av utrustning för inkvarteringsverksamheten. Den la-

gerhållning, som härvid kan komma i fråga, torde ej bli av sådan omfattning eller avse sådan utrustning att skyldigheterna kan bli betungande. Någon ersättning av statsmedel för nu ifrågavarande insatser bör enligt kommitténs mening ej ifrågakomma.

68 §.

Den här föreslagna regleringen har berörts i kapitel V, sid. 142.

73 §.

Tillägget ansluter sig till bestämmelserna i 15 § tredje stycket i förslaget till lag om vissa kommunala beredskapsuppgifter. Även i övrigt bör åtgärder vidtagas för åstadkommande av enhetlighet när det gäller ersättningen för inkvartering (se kapitel V, sid. 144).

Författningsförslag

Förslag till Lag om vissa kommunala beredskapsuppgifter

Härigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser

1 §.

Kommer riket i krig, skola bestämmelserna i 2—4 §§, 8 § fjärde stycket, 9 § fjärde och femte styckena, 14—20 §§ samt 24—27 §§ träda i tillämpning. Då kriget upphört, förordnar Konungen senast före avslutandet av den riksdagssession, som börjar näst efter krigets slut, att bestämmelserna icke vidare skola tillämpas; dock att vad nu sagts ej skall gälla, i den mån bestämmelserna alltjämt skola äga tillämpning på grund av förordnande enligt andra eller tredje stycket.

Vid krigsfara, vari riket befinner sig, äger Konungen förordna, att nämnda bestämmelser skola tillämpas. Sådant förordnande skall, vid äventyr att det eljest förfaller, inom en månad underställas riksdagen för dess prövning av frågan, huruvida förordnandet skall bestå. Blir förordnandet icke inom två månader från det underställningen skett av riksdagen gillat, är detsamma förfallet. Upphör krigsfaran, skall meddelat förordnande av Konungen upphävas senast före nästkommande riksdagssessions avslutande.

Har till följd av krig, vari riket befunnit sig, eller krig mellan främmande makter eller annan utom riket inträffad utomordentlig händelse uppkommit knapphet eller betydande fara för knapphet inom riket på förnödenhet, som erfordras för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller som eljest är av vikt för befolkningen eller produktionen, äger Konungen med riksdagens samtycke förordna om tillämpning av 4 § under viss tid, högst ett år varje gång.

När de i första stycket omnämnda bestämmelserna äro i tillämpning äger kommun besluta om övergång till för beredskapsverksamheten planlagd krigsorganisation. Återgång till fredstida organisation skall ske när bestämmelserna ej vidare skola tillämpas eller vid tidpunkt dessförinnan, som beslutas av kommunen. Beslut om övergång eller återgång skall omedelbart översändas till länsstyrelsen.

Finner länsstyrelsen att kommun bör övergå till krigsorganisation eller återgå till fredstida organisation, äger länsstyrelsen förordna därom.

Då förordnande meddelats enligt tredje stycket äger kommun besluta att i 4 § angivna uppgifter skola handhavas av den nämnd, som inom krigsorganisationen skall svara för dem. Uppgifterna skola i annat fall handhavas av kommunens styrelse.

Kommunernas skyldigheter

2 §.

Det åligger kommun att vidtaga åtgärder för försorg om dem, som blivit i behov av särskilt bistånd i anledning av krigsskada eller utrymning eller andra med krig eller krigsfara sammanhängande förhållanden. Därvid skall särskilt tillses att behoven av bostad och nödigt uppehälle bliva tillgodosedda samt att erforderlig vård beredes dem, som äro i behov därav.

Den i första stycket angivna skyldigheten åvilar den kommun, inom vilken den hjälpbehövande uppehåller sig och avses kunna varaktigt vistas. Skyldigheten för kommun inträder, såvitt gäller den som till följd av krigsskada, utrymning eller omflyttning lämnat sin bostad, då han efter anvisning av civilförsvaret eller på annat sätt för sådan vistelse erhållit bostad och inflyttat i denna.

Ansvar för driften av förläggning, som upprättats för varaktig, med vård förenad inkvartering av utrymd eller eljest hemlös befolkning, skall, i den mån driften ej ankommer på annan, övergå till kommunen då åtta dagar förflutit sedan dagen för kungörandet av den utrymning, som föranlett förläggningens upprättande, eller, då upprättandet ej omedelbart föranledes av sådan kungörelse, från det förläggningen trätt i verksamhet. Beträffande förläggning, vid vilken verksamheten på grund av särskilda förhållanden beräknas ej kunna tillfredsställande igångsättas inom tid som här sagts, må länsstyrelsen förordna att kommunens övertagande skall anstå under ytterligare högst åtta dagar.

3 §.

Kommun, varifrån utrymning sker, är skyldig att i mån av möjlighet lämna bistånd åt kommun, där befolkning från utrymningskommunen i större omfattning inkvarteras. Biståndet skall särskilt avse tillhandahållande av personal och utrustning för verksamheten för de inkvarterade.

Blir till följd av inkvartering av utrymda, skadegörelse eller annan liknande orsak krigsviktig kommunal verksamhet i viss kommun av sådan omfattning att bistånd i verksamheten oundgängligen erfordras, är annan kommun, i den mån så kan ske utan eftersättande av kommunens egen beredskap, skyldig att tillfälligt lämna sådant bistånd.

4 §.

Kommun är skyldig att i den omfattning Konungen bestämmer fullgöra uppgifter, som avse tillämpningen av allmänna förfogandelagen, allmänna ransoneringslagen eller lagen om allmän tjänsteplikt eller som eljest äga samband med ransoneringsväsendet eller med arbetskraftens utnyttjande. Kommun skall därvid jämväl lämna sådant biträde åt det ekonomiska försvarets myndigheter, som kan erfordras för tryggande av ortens försörjning med livsmedel och andra viktiga förnödenheter.

5 §.

Kommun skall under fredstid vidtaga nödiga förberedelser för fullgörandet av i 2—4 §§ omfördälda uppgifter.

Förberedelser skola ock vidtagas för fullgörandet av uppgifter, som kommun ombesörjer med avseende å gas-, värme-, vatten- och elektricitetsförsörjning, samfärdsleder och samfärdsmedel, avlopp och renhållning eller annat härmed jämställt ändamål.

Förberedelserna skola med avseende å omfattning och inriktning i huvudsak anpassas efter de förhållanden, som beräknas komma att råda i orten sedan planlagda utrymningar verkstälts eller planlagd inkvartering ägt rum, och efter den risk för skador, för vilka orten kan beräknas vara utsatt. Kommun är dock ej skyldig svara för förberedelser för avhjälpande av skador, som innefatta förstörelse av avsevärda delar av orten eller eljest äro av förödande omfattning.

Ombesörjes i andra stycket avsedd verksamhet av enskild, skall kommunen tillse att förberedelser vidtagas av denne och därvid lämna det biträde, som kan erfordras för förberedelsernas fullgörande.

6 §.

Är med hänsyn till verksamhetens omfattning eller betydelse erforderligt att förberedelserna för viss ort redovisas i särskild plan, skall kommunen efter länsstyrelsens förordnande upprätta och antaga sådan plan samt underställa länsstyrelsen denna för godkännande.

Kommun har ock skyldighet att i enlighet med länsstyrelsens förordnande vidtaga de särskilda anordningar, som oundgängligen erfordras för verksamheten, såsom reservanordningar för i 5 § andra stycket avsedd verksamhet eller anordningar för förbättring av inkvarteringsförhållandena.

Uppgifternas handhavande

7 §.

Den centrala ledningen av den kommunala beredskapsverksamheten utövas, i den mån Kungl. Maj:t annat ej förordnar, under Kungl. Maj:t av *riksnämnden för kommunal beredskap*.

Nämnden skall utgöras av en av Kungl. Maj:t utsedd ordförande och fyra av Kungl. Maj:t särskilt utsedda ledamöter, ävensom chefen för civilförsvarsstyrelsen samt chefen för överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap. En av de särskilt utsedda ledamöterna skall företräda sakkunskap på socialvårdsområdet. Av övriga ledamöter skall en utses efter förslag av Svenska stadsförbundet, en efter förslag av Svenska landskommunernas förbund och en efter förslag av Svenska landstingsförbundet. För ordföranden och de särskilt utsedda ledamöterna skola finnas suppleanter.

Riksnämnden, ävensom verk eller styrelse, som anförtrotts ledningsuppgifter beträffande beredskapsverksamheten, skall vid ledningens utövande bland annat meddela erforderliga råd och anvisningar för verksamheten och dess planläggning, öva tillsyn över verksamheten, verka för vidtagandet genom andra myndigheter av åtgärder till stöd för verksamheten samt tillse verksamhetens samordning med annan verksamhet på totalförsvarets område. Samarbete skall äga rum med verk eller styrelse, vars verksamhetsområde äger samband med den kommunala beredskapsverksamheten.

8 §.

Inom varje län handhar länsstyrelsen ledningen av den kommunala beredskapsverksamheten.

Det ankommer på länsstyrelsen bland annat att tillse att kommunerna tillfredsställande fullgöra i denna lag omförmälda uppgifter samt att åtgärder inom länet vidtagas för stöd åt den kommunala verksamheten.

Vid förordnande enligt 6 § första stycket om upprättande av plan skall länsstyrelsen ange utgångspunkterna för planläggningen och de krav, som i särskilda hänseenden böra ställas på verksamheten. Finnes samverkan olika kommuner emellan böra redan på förhand planläggas, skall länsstyrelsen fästa berörda kommuners uppmärksamhet härpå. Länsstyrelsen skall lämna kommunen de uppgifter och det bistånd, som kan erfordras vid planläggningens genomförande. Upprättad plan ävensom ändring däri, som ej är av allenast ringa betydelse, skall granskas och godkännas av länsstyrelsen. Fyller underställd plan ej nödiga anspråk med avseende å ortens beredskap, skall länsstyrelsen ange i vilka hänseenden ändringar eller tillägg skola vidtagas.

Länsstyrelsen äger, där så oundgängligen erfordras, meddela kommun föreskrift om vidtagande av viss åtgärd eller om sättet för dess fullgörande, ävensom förordna om bistånd enligt 3 § andra stycket.

9 §.

Ledningen inom kommun av verksamheten och dess planläggning ankommer på kommunens styrelse. Där i särskild författning meddelas föreskrift om handhavandet av beredskapsuppgifter, skall vad sålunda finnes stadgat lända till efterrättelse.

Finnes med hänsyn till omfattningen av förekommande uppgifter eller andra förhållanden erforderligt att verksamheten och planläggningen beträffande vissa beredskapsuppgifter uppdrages åt annan nämnd, äger kommunen besluta därom. Vid överlämnande av uppgifter till andra nämnder bör eftersträvas att ledningen och planläggningen sammanhålles för verksamhetsområden, som äga samband med varandra. Nämnd, som anförtratts till beredskapsverksamheten hörande uppgifter, skall till styrelsen redovisa verkställd planläggning och eljest hålla styrelsen underrättad om för verksamheten vidtagna förberedelser.

Kommun äger i fall, som i andra stycket sägs, uppdraga uppgifter åt särskilt inrättad *kommunal beredskapsnämnd*. Sådan nämnd kan anförtrons också andra uppgifter, som beröra totalförsvaret.

Vid handläggningen av frågor om kommunal beredskapsverksamhet inom annan nämnd än kommunens styrelse äger av styrelsen utsedd företrädare rätt att närvara och deltaga i överläggningarna. Är sådan företrädare av avvikande mening från det beslut, som i ärendet fattas, äger han få sin skiljaktiga mening antecknad till protokollet.

Kommunens styrelse skall följa och övervaka verksamheten samt själv handhava de uppgifter, som ej ombesörjas av annan nämnd. Där så finnes oundgängligen erforderligt för uppgifternas fullgörande eller för verksamhetens samordning äger styrelsen meddela annan nämnd föreskrifter beträffande verksamheten. Kan i viss angelägenhet beslut av annan nämnd eller av kommunens fullmäktige ej utan avsevärd olägenhet avvaktas, äger styrelsen fatta beslut i ärendet att gälla till dess nämndens eller fullmäktiges beslut föreligger. Då för beredskapsarbetets fortgång så är oundgängligen påkallat, äger styrelsen efter länsstyrelsens godkännande övertaga på annan nämnd ankommande beredskapsuppgifter.

10 §.

För de i 4 § angivna uppgifterna och därav föranledd planläggning äger kommunen inrätta särskild *kristidsnämnd*.

11 §.

Ledamöter och suppleanter i särskilt inrättad kommunal beredskapsnämnd och i särskilt inrättad kristidsnämnd väljas av kommunens fullmäktige till det antal fullmäktige bestämma. Antalet ledamöter må dock icke vara under fem. Valet skall vara proportionellt, därest det begäres av minst så många väljande, som motsvara det tal, vilket erhålles, om samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt stadgat. Sker ej val av suppleanter proportionellt, skall tillika bestämmas den ordning, i vilken suppleanterna skola inkallas till tjänstgöring.

I fråga om nämnd i annan kommun än Stockholm skall därjämte vad i

32—42 §§ kommunallagen är stadgat rörande kommunens styrelse ävensom i 45 § andra och tredje styckena samma lag i fråga om där avsedd nämnd äga motsvarande tillämpning, dock att det ej är erforderligt att protokoll upptager annat än förteckning å närvarande ledamöter och beslutet i varje ärende.

Beträffande nämnd i Stockholm skola, utöver vad i första stycket sägs, bestämmelserna i 51 § kommunallagen för Stockholm äga tillämpning, varjämte skall gälla vad stadsfullmäktige med iakttagande av stadgandena i sagda lag föreskriva. Protokoll behöver dock ej upptaga annat än förteckning å närvarande ledamöter och beslutet i varje ärende.

12 §.

Kommun äger utse *inkvarteringsombud* och medhjälpare till dem att inom kommunen eller del därav, rote, fullgöra uppgifter för bistånd åt inkvarterad befolkning.

Det åligger inkvarteringsombuden och deras medhjälpare att med uppmärksamhet följa de inkvarterades förhållanden, att lämna de inkvarterade råd och hjälp samt att hos kommunens myndigheter anmäla iakttagna missförhållanden och föreslå åtgärder till förbättring av förhållandena, ävensom att fullgöra de uppgifter i övrigt, som kunna bliva dem ålagda i av kommunen antagen instruktion.

Inkvarteringsombud och medhjälpare väljas av kommunens fullmäktige. Till medhjälpare må utses jämväl den, som är röstberättigad inom annan kommun. Valet gäller tills vidare.

Inkvarteringsombud och medhjälpare äga rätt att för sitt arbete åtnjuta ersättning efter av Kungl. Maj:t bestämda grunder.

13 §.

Vid handhavandet av kommunala beredskapsuppgifter skola kommunerna samverka med myndigheter, som ombesörja uppgifter på totalförsvarets område. Där samverkan med annan kommun finnes böra ske, bör överenskomelse härom träffas.

Vid planläggningen för den kommunala beredskapsverksamheten skall samordning ske med planläggning, som erfordras för annan kommunal verksamhet.

Inkvarteringsbostäder

14 §.

Kan vid kommuns verksamhet enligt 2 § uppkommet behov av bostad ej tillgodoses genom frivillig upplåtelse, äger länsstyrelsen att efter framställning av kommunens styrelse förordna om skyldighet att till kronan upplåta bostadsutrymmen jämte utrustning. Upplåtelsen må ej avse utrym-

men eller utrustning, som oundgängligen erfordras för bostadens ägare eller innehavare och dennes familj. För upplåtelsen skall skälig ersättning utgå.

Framställning om förfogande skall innehålla de uppgifter, som erfordras för bedömning av huruvida och i vilken mån ifrågavarande utrymmen böra tagas i anspråk för inkvartering.

Vid förordnandet skall meddelas föreskrifter beträffande omfattningen av tillåten inkvartering och angivas de villkor, som i övrigt finnas böra gälla för upplåtelsen. Länsstyrelsen äger att i avvaktan på förfogandefrågans slutliga avgörande meddela förordnande att gälla tills vidare.

Inkvarteringsbostad, som tagits i anspråk till följd av förfogande enligt denna lag, må nyttjas av inkvarterade, som bestämmas av kommunens styrelse. Styrelsen skall i samband därmed angiva den ersättning, som bör utgå för upplåtelsen, samt bestämma vem som skall utgiva ersättningen och i övrigt ansvara för vad som upplåtits.

15 §.

Ersättning för upplåtelsen skall av styrelsen angivas efter av Kungl. Maj:t fastställd taxa.

Den, som är missnöjd med sålunda angiven ersättning, äger påkalla prövning av frågan om ersättning hos värderingsnämnd för upplåtelse av inkvarteringsbostad. Ansökan om sådan prövning skall ingivas till nämnden inom fyra veckor från det förordnande om nyttjandet meddelades enligt 14 § fjärde stycket.

Hos värderingsnämnd må i samband med prövning av fråga om ersättning för upplåtelse enligt 14 § prövas jämväl fråga om ersättning, som skall utgå för tid, då ifrågavarande utrymmen av samma person nyttjats till följd av förordnande av civilförsvarsmyndighet.

16 §.

Värderingsnämnd för upplåtelse av inkvarteringsbostad skall finnas inom varje kommun och bestå av tre ledamöter. En av dessa ledamöter, tillika ordförande, skall utses av länsstyrelsen och övriga ledamöter av kommunen. För envar av ledamöterna skall utses suppleant. Till ledamot av värderingsnämnd må utses jämväl den, som är röstberättigad inom annan kommun.

Finnes i kommunen hyresnämnd eller annan nämnd med liknande arbetsuppgifter, äger länsstyrelsen efter framställning av kommunen förordna att ifrågavarande nämnd skall fullgöra på värderingsnämnd ankommande göromål.

I ärende inför nämnden skall den som beröres av beslutet beredas tillfälle till yttrande. Kronans rätt skall bevakas av den länsstyrelsen förordnar.

17 §.

Över kommunal värderingsnämnds beslut må talan föras hos länsvärderingsnämnd för upplåtelse av inkvarteringsbostad. Besvären skola ingivas

till den kommunala värderingsnämnden inom fyra veckor från det klaganden erhöll del av dess beslut.

Mot länsvärderingsnämnds beslut må talan ej föras.

Länsvärderingsnämnd skall finnas inom varje län och bestå av tre ledamöter. För dem skola finnas suppleanter. Nämndens ordförande och suppleant för honom utses av Konungen, övriga ledamöter och suppleanter utses av länsstyrelsen.

18 §.

Ersättning för upplåtelse av inkvarteringsbostad skall utgivas till inkvarteringsvärden i efterskott för fjorton dagar. Dröjer den som ansvarar för nyttjandet av inkvarteringsbostaden med ersättningsskyldighetens fullgörande, skall ersättning utgå av statsmedel och därvid utbetalas av den kommun, inom vilken inkvarteringsbostaden är belägen.

Om skyldighet för inkvarterad att ersätta statsverket utgiven ersättning för upplåtelse av inkvarteringsbostad är särskilt stadgat.

19 §.

Inkvarterad skall väl vårda inkvarteringsbostaden och till denna hörande utrustning samt iakttaga vad i övrigt erfordras för bevarande av sundhet, ordning och skick inom fastigheten eller eljest är av betydelse för vidmakthållande av ett gott förhållande till inkvarteringsvärden. Den som enligt 14 § fjärde stycket utsetts att ansvara för vad som upplåtits skall tillse att till hans hushåll hörande inkvarterade iakttaga vad sålunda stadgats.

För skada eller avsevärd försämring, som uppkommit å bostaden eller utrustningen till följd av upplåtelsen, skall ersättning utgå av statsmedel. Framställning om sådan ersättning skall göras hos länsstyrelsen, som äger att efter hörande av den kommunala värderingsnämnden utbetala vad som finnes skäligt. Vad sålunda stadgats utgör ej hinder för ersättningsanspråkets prövning inför domstol.

20 §.

Upplåtelsen skall gälla tills vidare och upphöra senast då bestämmelserna om förfogande ej vidare skola tillämpas. Frågor om ersättning för upplåtelse må dock jämväl därefter prövas i den ordning denna lag stadgar.

Förordnande om nyttjande enligt 14 § fjärde stycket må av kommunens styrelse upphävas eller jämkas då bostaden oundgängligen erfordras för inkvarteringsvärdens behov eller för inkvartering av annan eller då den inkvarterade åsidosatt honom enligt 19 § första stycket åvilande skyldigheter och därigenom förorsakat inkvarteringsvärden skada, som ej är av allenast ringa betydenhet.

Kostnaderna för verksamheten

21 §.

För kostnader, som kommun fått vidkännas för inrättande av särskild anordning enligt 6 § andra stycket, äger kommun erhålla statsbidrag med 90 procent av kostnadens belopp, i den mån kostnaden kan anses skälig. Är kostnaden för kommun särskilt betungande eller föreligger eljest särskilda skäl härtill, äger Konungen medgiva att högre bidrag skall utgå.

Från statsbidrag skall dragas ersättning, som i annan ordning utgår av statsmedel.

Kommun är ej skyldig vidtaga i första stycket avsedd åtgärd innan medel finnas tillgängliga för beräknat statsbidrag .

22 §.

Åsamkas kommun på grund av omfattande förberedelser enligt 6 § första stycket kostnader, som överstiga kostnaderna för liknande orter eller eljest äro för kommunen betungande, skall skälig ersättning utgå av statsmedel.

23 §.

Statsbidrag fastställles för varje kalenderår av länsstyrelsen, om ej Konungen annorlunda förordnar. Ansökan om statsbidrag för visst kalenderår skall göras före utgången av nästa kalenderår. När skäl äro därtill, må dock ansökan prövas, oaktat den göres senare. Finner länsstyrelsen ansökningen såsom för sent inkommen ej böra upptagas till prövning, skall avvisningsbeslutet underställas Konungen.

Länsstyrelsen äger att till kommun utgiva förskott å statsbidrag i enlighet med de närmare föreskrifter Konungen meddelar.

24 §.

För kostnader, som uppkomma för kommun till följd av verksamhet för där inkvarterad befolkning från annan kommun, skall ersättning utgå av statsmedel. Härvid skall ersättas kostnader, som särskilt hänföra sig till denna verksamhet, såsom kostnaderna för särskilt anställd eller anlitaad personal eller för utrymmen och utrustning, som särskilt anskaffats för verksamheten, eller för utgiven ersättning för erhållet bistånd från annan kommun. Förorsakar användningen i inkvarteringsverksamheten av utrymmen eller utrustning, som kommunen eljest nyttjar för annat ändamål, eller anlitaadet av för annat ändamål anställd personal att kostnaden härför överstiger fredstida kostnader, skall ersättning för sådan merkostnad utgå.

Kommunen äger att av länsstyrelsen utfå förskott å i första stycket angiven ersättning av statsmedel.

Om skyldighet för den som erhållit bistånd enligt 2 § första stycket att ersätta statsverket härför är särskilt stadgat.

25 §.

Kostnader, som uppkomma för kommun till följd av bistånd enligt 3 § åt annan kommun, skola ersättas av den senare kommunen. Vad nu sagts skall ej gälla kostnader, som hänföra sig allenast till förberedelser, eller kostnader för fullgörande av i 26 § angivna skyldigheter.

Särskilda bestämmelser

26 §.

Den som driver sjukhus, barnhem, ålderdomshem eller annan vårdanstalt är skyldig att för förläggning för utrymda från anstalten eller för verksamheten för dem tillhandahålla utrustning, som efter utrymning ej erfordras för anstaltens verksamhet.

Erfordras med hänsyn till vid anstalt eller inrättning bedriven verksamhet för vård, utbildning eller fostran att utrymda därifrån inkvarteras i särskild förläggning eller att eljest särskilda åtgärder vidtagas för verksamheten för dem, skall den som driver anstalten eller inrättningen svara för driften av och verksamheten vid förläggningen och för vidtagandet av erforderliga särskilda åtgärder.

27 §.

Då skadeavhjälpande civilförsvarsverksamhet eller utrymnings- eller inkvarteringsverksamhet under civilförsvarsmyndighets ledning pågår inom kommun är kommunen skyldig att efter civilförsvarschefens bestämmande biträda civilförsvaret med personal och utrustning, som vid den kommunala planläggningen anvisats för sådant bistånd. Erfordras att ytterligare personal och utrustning tages i anspråk, äger länsstyrelsen eller — om så är oundgängligen påkallat och länsstyrelsens beslut ej kan avvaktas — civilförsvarschefen förordna härom.

Vid verksamhet för civilförsvaret skola de kommunala styrkor, som anlitas härför, stå under civilförsvarsmyndighets ledning.

28 §.

Underlåter kommun att efter länsstyrelsens förordnande verkställa planläggning eller vidtaga anordning för verksamheten eller fyller av kommun härutinnan vidtagen åtgärd ej nödiga anspråk med avseende å ortens beredskap, äger länsstyrelsen, där rättelse ej annorledes kan ernås, förelägga kommun lämpligt vite eller ombesörja planläggningen eller vidtaga anordningen samt uttaga kostnaderna härför av kommunen.

Vad i första stycket är stadgat skall gälla jämväl där kommun underlåter att följa föreskrift eller förordnande, som meddelats av länsstyrelsen enligt 8 § fjärde stycket.

29 §.

Över beslut av kommunal myndighet i ärende, som avses i denna lag, må besvär anföras hos länsstyrelsen.

Beslut, som enligt denna lag meddelas av länsstyrelsen eller av riksnämnden för kommunal beredskap, må överklagas hos Konungen.

Förordnande enligt 14 § fjärde stycket eller enligt 20 § andra stycket må upphävas eller ändras där förordnandet för någon, som beröres därav, föranleder avsevärt men.

30 §.

Närmare föreskrifter om tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den

Genom denna lag upphävas lagen den 15 juni 1939 (nr 254) om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter, Kungl. Maj:ts kungörelse den 8 september 1939 (nr 658) om kristidsnämnder samt Kungl. Maj:ts kungörelse den 8 september 1939 (nr 659) om kommunala kristidsförbund.

Förslag till

Lag angående ändring i civilförsvarlagen den 22 april 1960 (nr 74)

Härigenom förordnas, att 36, 40, 68 och 73 §§ civilförsvarlagen den 22 april 1960 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Förelagen lydelse)

36 §.

Inom civilförsvansområde — — — sammanhängande förhållanden.

I första stycket angivna åtgärder skola, såvitt gäller envar som är i behov av bistånd, ankomma på civilförsvaret intill dess bostad, avsedd att kunna nyttjas för varaktig inkvartering, erhållits och tagits i besittning.

Ansvar för driften av förläggning, som upprättats för varaktig, med vård förenad inkvartering av utrymd eller eljest hemlös befolkning, skall åvila civilförsvaret under åtta dagar från dagen för kungörandet av den utrymning, som föranlett förläggningens upprättande, eller, då upprättandet ej omedelbart föranledes av sådan kungörelse, från det förläggningen trätt i verksamhet. Beträffande förläggning, vid vilken verksamheten på grund av särskilda förhållanden beräknas ej kunna tillfredsställande igångsättas under tid som här sagts, må länsstyrelsen förordna att driften under ytterligare högst åtta dagar skall ankomma på civilförsvaret.

Utrustning, som anskaffats av civilförsvaret för tryggnad av tillgångarna till nödig utrustning för i första stycket avsedd verksamhet,

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

skall i den mån den ej vidare erfordras för civilförsvarets verksamhet ställas till förfogande för motsvarande verksamhet genom kommun.

40 §.

1 mom. Det åligger kommun att

a) genom sina — — — — — och dylikt;

b) i enlighet med gällande organisationsplan inrätta och utrusta allmänna skyddsrum samt vidtaga andra byggnadsanordningar ävensom reservanordningar för vatten-, gas- och elektricitetsförsörjningen så ock under civilförvarsberedskap, i den omfattning civilförvarsstyrelsen eller efter dennas allmänna anvisningar, länsstyrelsen bestämmer, utföra skyddsrum och vidtaga andra byggnadstekniska åtgärder avseende det lokala civilförsvaret, oaktat åtgärderna icke upptagits i organisationsplanen;

c) utföra källarmursgenombrott — — — — — enskilda skyddsrum;

d) vårda och — — — — — omförmälda anordningarna;

e) förvara och underhålla sådan för det allmänna civilförsvarets ordnings- och bevakningstjänst, brandtjänst samt tekniska tjänst anskaffad materiel, som icke utgör personlig utrustning för tjänstegrenarnas personal;

f) tillhandahålla lämpliga — — — — — inom civilförsvaret;

g) svara för — — — — — kommunal anställning;

h) under civilförvarsberedskap — — — — — egendom; samt

i) å trafikled — — — — — under mörkläggning.

2 mom. Därest åtgärd — — — — — kostnaderna därför.

I den — — — — — belöpande andelar.

Vad i — — — — — nu sagts.

3 mom. Närmare bestämmelser — — — — — av Konungen.

b) i enlighet med gällande organisationsplan inrätta och utrusta allmänna skyddsrum samt vidtaga andra byggnadsanordningar ävensom särskilda reservanordningar för brandförsvarets försörjning med vatten så ock under civilförvarsberedskap, i den omfattning civilförvarsstyrelsen eller efter dennas allmänna anvisningar, länsstyrelsen bestämmer, utföra skyddsrum och vidtaga andra byggnadstekniska åtgärder avseende det lokala civilförsvaret, oaktat åtgärderna icke upptagits i organisationsplanen;

e) förvara och underhålla sådan för det allmänna civilförsvarets ordnings- och bevakningstjänst, brandtjänst samt tekniska tjänst anskaffad materiel, som icke utgör personlig utrustning för tjänstegrenarnas personal, ävensom i 36 § sista stycket avsedd utrustning;

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

68 §.

Civildörsvarschef och — — — — — hörande civilförsvarsområde.
I den — — — — — av länsstyrelsen.

I första stycket omnämnda förfoganden skola såvitt gäller bostäder, avsedda för varaktig inkvartering, äga giltighet under fjorton dagar från ianspråktagandet. Länsstyrelsen äger att då särskilda skäl därtill föreligga tillägga förfogandena giltighet under ytterligare tid, varje gång högst fjorton dagar.

73 §.

Har egendom — — — — — ej förutsetts.
Ersättning gäldas — — — — — av staten.

Om särskild prövning i vissa fall av frågor om ersättning för bostad, som tagits i anspråk för inkvartering, är särskilt stadgat.

Denna lag träder i kraft den

Sammanfattning

Civilförsvarets verksamhet skall enligt statsmakternas ställningstagande i huvudsak koncentreras kring en förebyggande verksamhet, innefattande utrymningar och skyddsrumbyggande, och en skadeavhjälpande verksamhet, inriktad på räddning av överlevande efter anfall. Vid civilförsvarets nydaning har eftersträfvats en klar avgränsning av verksamheten gentemot annan samhällelig verksamhet. Åtskilliga uppgifter, som förut tillhört civilförsvarets ansvarsområde, skall till följd av reformen i fortsättningen åvila ordinarie samhällsorgan. Kommunalrättskommitténs nu redovisade utredning avser de uppgifter, som härvid skall ankomma på kommunerna. Vid sidan av dessa uppgifter, för vilka kommittén använt benämningen *kommunala beredskapsuppgifter*, har kommunerna alltjämt kvar uppgifter inom det egentliga civilförsvaret, såsom skyddsrumbyggande och lämnande av bistånd i olika hänseenden. Kommunernas civilförsvarsuppgifter skall ombesörjas i enlighet med lagstiftningen på civilförsvarets område och ingår icke i kommunalrättskommitténs utredningsuppdrag.

Kommittén föreslår att verksamheten skall regleras av en lag om vissa kommunala beredskapsuppgifter. Kommitténs förslag till sådan lag innehåller dels bestämmelser om planläggning och andra förberedelser och dels bestämmelser för verksamheten under krig och krigsfara. Lagen skall vara ständigt i kraft, men de senare bestämmelserna skall vara i tillämpning allenast under särskilda förhållanden. Ifrågavarande bestämmelser skall enligt förslaget automatiskt träda i tillämpning vid krig. Vid krigsfara skall de kunna sättas i tillämpning genom förordnande av Konungen. Bestämmelserna om uppgifter på folkhushållningens område skall därutöver kunna sättas i tillämpning också vid vissa andra utomordentliga förhållanden.

De kommunala beredskapsuppgifterna hänför sig till tre skilda verksamhetsfält. Det ena omfattar kommunalteknisk och därmed jämställd verksamhet och rör främst tätorternas beredskap. Det andra avser åtgärder, som erfordras till stöd för utrymd eller eljest hemlös befolkning. Dessa beredskapsuppgifter har särskild aktualitet för landsbygdskommunernas vidkommande. Till det tredje verksamhetsfältet hör uppgifter för folkförsörjningen och det ekonomiska försvaret i övrigt.

När det gäller det kommunaltekniska området skall civilförsvarsverksamheten enligt de nya riktlinjerna inriktas på räddning av överlevande efter

anfall. Ansvar för att samhällsfunktionerna därefter åter kommer i gång skall däremot åvila ordinarie samhällsorgan. Kommittén har ej ansett erforderligt med någon reglering av själva skyldigheten att upprätthålla kommunalteknisk verksamhet under krig och krigsfara. Det har ansetts ligga i sakens natur att kommunerna komma att göra alla ansträngningar för att under sådana förhållanden vidmakthålla viktig sådan verksamhet. Kommittén har däremot i lagförslaget intagit en bestämmelse om skyldighet för kommunerna att planlägga och på annat sätt förbereda verksamheten. Förberedelserna skall avse såväl verksamhet för röjning och reparation efter skador å samfärdsleder, ledningsnät o. d., som åtgärder i övrigt för upprätthållande av kommunalteknisk produktion och distribution. Enligt förslaget skall skyldighet finnas att förbereda verksamheten också genom vidtagande under fredstid av oundgängligen erforderliga reservanordningar o. d.

Verksamheten för hemlös befolkning skiljer sig med hänsyn till omfattning och betingelser avsevärt från den verksamhet, som kommunerna inom socialvården och eljest ombesörjer till stöd för hjälpbehövande. Till följd av statsmakternas ställningstagande vid civilförsvarsreformen skall endast utrymningen och själva inkvarterandet av utrymd eller eljest hemlös befolkning vara en civilförsvarsuppgift. Ansvar för de hemlösa skall för tiden därefter ankomma på kommunerna. Kommittén föreslår att särskild bestämmelse skall finnas om skyldighet för kommunerna att sörja för dem, som blivit i behov av särskilt bistånd på grund av utrymningar, omflyttningar och skadegörelse eller andra med krig eller krigsfara sammanhängande förhållanden. Bestämmelsen innefattar skyldigheter att vidtaga allehanda åtgärder, som erfordras för att de hemlösa ej skall lida nöd och för att de skall finna sig till rätta med förhållandena. Verksamheten måste enligt kommitténs mening främst koncentreras kring de viktigaste behoven, behoven av bostäder, nödigt uppehälle och erforderlig vård. Skyldigheterna skall åvila de kommuner, inom vilka de utrymda eller eljest hemlösa uppehåller sig och avses kunna varaktigt vistas. Till bestämmelserna om verksamhet till förmån för hemlös befolkning ansluter sig en bestämmelse om planläggnings- och skyldighet att vidtaga oundgängligen erforderliga anordningar. — Beträffande verksamheten för hemlös befolkning har kommunalrättskommittén ingående samarbetat med den av chefen för socialdepartementet tillkallade särskilda utredningen om socialvården under beredskaps-tillstånd och krig — socialberedskapskommittén. De av kommunalrättskommittén nu framlagda förslagen har utformats efter samråd med socialberedskapskommittén. Genom socialberedskapskommittén kommer att framläggas förslag till viss för beredskapsverksamheten betydelsefull lagstiftning, såsom lagstiftning om särskilda kontantunderstöd åt av krigsförhållandena drabbad befolkning.

Beträffande folkhushållningsuppgifterna skulle enligt kommitténs di-

rektiv övervägas i vilken mån dessa uppgifter borde författningsmässigt regleras samman med de från civilförsvaret nu övertagna uppgifterna, ävensom huruvida en fredstida planläggning erfordrades. Kommittén finner att uppgifterna i fråga har sådant samband med beredskapsuppgifterna i övrigt att en gemensam reglering, upptagen i den föreslagna lagen om vissa kommunala beredskapsuppgifter, bör komma till stånd. Planläggning bör ske också för dessa uppgifter. Skyldigheterna för kommunerna har anknytits till den lokala tillämpningen av allmänna förfogandelagen, allmänna ransoneringslagen och lagen om allmän tjänsteplikt och skall i övrigt avse lämnande av lokalt bistånd åt det ekonomiska försvarets myndigheter.

Kommunerna skall enligt förslaget ha skyldigheter att i ett verkställighetsläge bistå varandra. Utrymningskommunerna skall sålunda vara skyldiga att i mån av möjlighet lämna ett mera permanent bistånd åt inkvarteringskommunerna. Därjämte skall — såväl vid den kommunaltekniska verksamheten som vid verksamheten för hemlös befolkning — lämnas tillfälligt bistånd kommunerna emellan.

Ovan berörda bestämmelser om förberedelser för verksamheten medför skyldighet för kommunerna att i olika sammanhang uppmärksamma beredskapskraven och att vidtaga de åtgärder, som kommunerna härvid finner nödiga. För kommuner med omfattande och särskilt betydelsefulla beredskapsuppgifter skall emellertid därutöver finnas skyldighet att verkställa en mera ingående, kontrollerad planläggning. Länsstyrelserna, som i olika hänseenden tillagts viktiga uppgifter med avseende å den kommunala beredskapsverksamheten, skall taga initiativ till sådan planläggning. När länsstyrelsen anmodar kommun att verkställa planläggning skall länsstyrelsen ange utgångspunkterna för denna och de krav, som kan ställas på beredskapen. Verkställd planläggning skall underställas länsstyrelsen för godkännande och länsstyrelsen föreslås erhålla möjligheter till ingripanden vid otillfredsställande planläggning. Jämväl när det gäller reservanordningar och andra faktiska anordningar skall befogenheter tillkomma länsstyrelserna.

Ingående överväganden ägnas frågorna om den för verksamheten erforderliga organisationen. De organ, som skall svara för verksamheten i ett verkställighetsläge, skall också ombesörja planläggningen. Två principiellt skilda lösningar skulle kunna tänkas när det gäller organisationens utformning. Den ena lösningen skulle innebära ett bibehållande i största utsträckning av den fredstida organisationen. Enligt den andra lösningen skulle för beredskapsuppgifterna eftersträvas en snävare, mera koncentrerad organisation. Kommittén finner sig böra förorda att organisationsfrågorna närmast löses efter sistnämnda riktlinjer. En koncentrerad organisation kan enligt kommitténs bedömande lättare bevaras funktionsduglig i ett ansträngt läge och medger i ett sådant läge bättre möjligheter till snabba och samlade insatser. Därtill kommer att åtskilliga av beredskapsuppgifterna

saknar direkt anknytning till fredstida verksamhet och organisation. — Kommittén har också i andra sammanhang funnit företräde böra tillkomma de lösningar, som bedömts kunna bäst tillgodose behoven av beredskap för svårare lägen.

Kommunens styrelse — drätselkammare (stadskollegium) i stad och kommunalnämnd i landskommun och köping — skall enligt förslaget alltid vara ledningsorgan för beredskapsverksamheten. På styrelsen skall ankomma att utöva den allmänna ledningen och att svara för verksamheten på de delområden, för vilka ett ansvar ej av kommunen överlämnas till andra nämnder. Den kommunala organisationen för beredskapsverksamheten i ett verkställighetsläge — krigsorganisationen — skall kunna utbyggas efter kommunernas eget bestämmande genom att i organisationen inlemmas andra nämnder. Sådana nämnder kan då anförtros att under styrelsen svara för verksamheten på delområden. I krigsorganisationen kan också ingå särskilt inrättade nämnder, kommunala beredskapsnämnder. För folkhushållningsuppgifterna skall kunna inrättas särskilda kristidsnämnder. Kommittén understryker att krigsorganisationen ej bör göras för omfattande och att man bör eftersträva att sammanhålla ledningen för större sammanhängande verksamhetsområden. — Planläggning och förberedelser i övrigt genom andra organ än styrelsen skall redovisas till styrelsen. I ett verkställighetsläge skall styrelsen, då så är oundgängligen erforderligt för uppgifternas fullgörande och verksamhetens samordning, äga befogenheter att meddela andra nämnder anvisningar för verksamheten, att fatta beslut i andra organs — även fullmäktiges — ställe samt att övertaga på annan nämnd ankommande uppgifter.

Kommunerna skall enligt förslaget i första hand själva avgöra när övergång i ett verkställighetsläge skall ske till krigsorganisation och när återgång skall ske till fredstida organisation. En övergång eller återgång skall emellertid också kunna ske efter förordnande av länsstyrelsen.

För uppgifter vid verksamheten för hemlös befolkning skall kommunerna kunna utse inkvarteringsombud och medhjälpare till dem. Bestämmelsen avser främst att möjliggöra ett inrättande av en kommunal roteorganisation med uppgift att på olika sätt praktiskt bistå de inkvarterade och att vara en förmedlande institution mellan dem och myndigheterna.

Kommunernas verksamhet skall enligt förslaget stå under ledning av länsstyrelserna. I länsstyrelsens uppgifter skall därjämte ingå att tillse att åtgärder inom länet vidtages till stöd för den kommunala beredskapsverksamheten. Länsstyrelsen skall äga befogenheter beträffande de kommunala förberedelserna. I ett verkställighetsskede skall länsstyrelsen äga rätt att meddela kommunerna föreskrifter om vidtagande av åtgärder eller om sätet för uppgifternas fullgörande.

Beredskapsverksamheten kräver ledning från central instans. Centralt utarbetade allmänna anvisningar erfordras för verksamheten och dess plan-

läggning. Tillsyn måste ägnas beredskapsarbetet och verksamheten behöver samordnas med annan verksamhet på totalförsvarets område. För ledningen under Kungl. Maj:t skall enligt förslaget inrättas en särskild nämnd, riksnämnden för kommunal beredskap. Nämnden föreslås bestå av sju ledamöter. Konungen skall utse särskild ordförande jämte fyra ledamöter. Av dessa fyra ledamöter skall en företräda sakkunskap på socialvårdsområdet och tre utses efter förslag av ettvar av kommunförbunden. Därutöver skall i nämnden ingå chefen för civilförsvarsstyrelsen och chefen för överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap. Nämndens kansli föreslås förlagt till civilförsvarsstyrelsen.

Riksnämnden skall vara ett allmänt lednings- och samordningsorgan samt därutöver svara för ledningen på områden, för vilka Kungl. Maj:t ej föreskrivit att ledningen skall ligga hos annat centralt organ. Enligt kommitténs mening bör ett sådant undantagande från nämndens ansvarsområde redan från början ske beträffande internatverksamheten och för uppgifterna på folkförsörjningens och det ekonomiska försvarets område. Internatverksamheten bör stå under socialstyrelsens ledning och tillsyn; dock att andra centrala myndigheter bör anförtros ledningen beträffande vissa särskilda internat. Verksamheten för folkhushållning och ekonomiskt försvar i övrigt bör ledas av det ekonomiska försvarets myndigheter. — Någon direktivrätt skall enligt förslaget ej finnas för de centrala ledningsorganen. I ett verkställighetsläge måste ledningsuppgifterna i stor utsträckning decentraliseras.

I betänkandet behandlas också frågor om inkvarteringsbostäder. När utrymda anländer till inkvarteringsorterna skall de genom civilförsvaret erhålla bostäder för varaktig vistelse. Civilförsvaret anskaffar bostäderna med anlåtande av sin förfoganderätt. Under tiden för kommunernas ansvar för de inkvarterade kan uppkomma behov av omflyttningar och förändringar. De av civilförsvaret gjorda förfogandena kan icke anses äga giltighet under den fortsatta inkvarteringen, då ansvaret åvilar icke civilförsvaret utan kommunerna. Bestämmelser erfordras till stöd för de inkvarterades kvarboende i de av civilförsvaret anvisade bostäderna. Kommittén föreslår att en förfoganderätt med avseende å bostäder skall finnas jämväl vid den kommunala verksamheten. Bostäder skall sålunda kunna tagas i anspråk från kronans sida efter beslut av länsstyrelsen. Kommittén har räknat med att bostadsfrågorna i det övervägande antalet fall skall lösas genom frivilliga upplåtelse och att förfoganderätten ej skall behöva anlitas annat än i ett mindre antal fall. När en tvångsmässig upplåtelse erfordras eller rätten att kvarbo behöver säkerställas med tvång skall kommunens styrelse göra framställning hos länsstyrelsen om förfogande. Sedan länsstyrelsen meddelat beslut om förfogande skall det ankomma på styrelsen att ställa ianspråktaga utrymmen till hemlösas disposition. De inkvarterade skall vara skyldiga att till inkvarteringsvärdarna betala skälig ersättning för upplåtelsen.

Vid dröjsmål med betalningen skall inkvarteringsvärden kunna genom de kommunala myndigheterna erhålla ersättning av statsmedel. Ersättningen skall i första hand utgå efter taxa med belopp, som angives av kommunens styrelse i samband med att bostaden ställes till inkvarterades disposition. Vid missnöje skall ersättningsfrågorna kunna prövas av särskild kommunal värderingsnämnd.

Viss för inkvarteringen erforderlig utrustning erhålles genom att bostäderna som regel får tillhandahållas i möblerat skick. I den mån särskild tillskottsutrustning behöver anskaffas, skall ansvaret härför enligt förslaget åvila civilförsvaret, som bör ha skyldighet att utlåna utrustningen till kommunerna för deras verksamhet.

I detta sammanhang kan anmärkas att kommittén när det gäller internatinkvarteringen föreslagit ett än längre gående ansvar för civilförsvaret. Civilförsvaret skall nämligen enligt förslaget kvarstå i ansvar för internaten under en tidrymd av åtta dagar, vilket beräknas vara tillräckligt för att internaten skall kunna bringas i funktionsdugligt skick. Länsstyrelsen skall i särskilda fall kunna utsträcka civilförsvarets ansvarstid. — Kommunernas ansvar föreslås i gengäld inträda på ett tidigt stadium såvitt gäller verksamheten i övrigt för hemlös befolkning.

Några bestämmelser om tvångsingripanden i övrigt ingår ej i kommitténs lagförslag. För sådana ingripanden får litas till eljest gällande beredskapslagstiftning, såsom allmänna förfogandelagen och lagen om allmän tjänstepikt. Kommunerna får vid behov vända sig till länsstyrelserna, som, i den mån länsstyrelserna ej själva äger några befogenheter, har att påkalla erforderliga ingripanden från andra myndigheters sida.

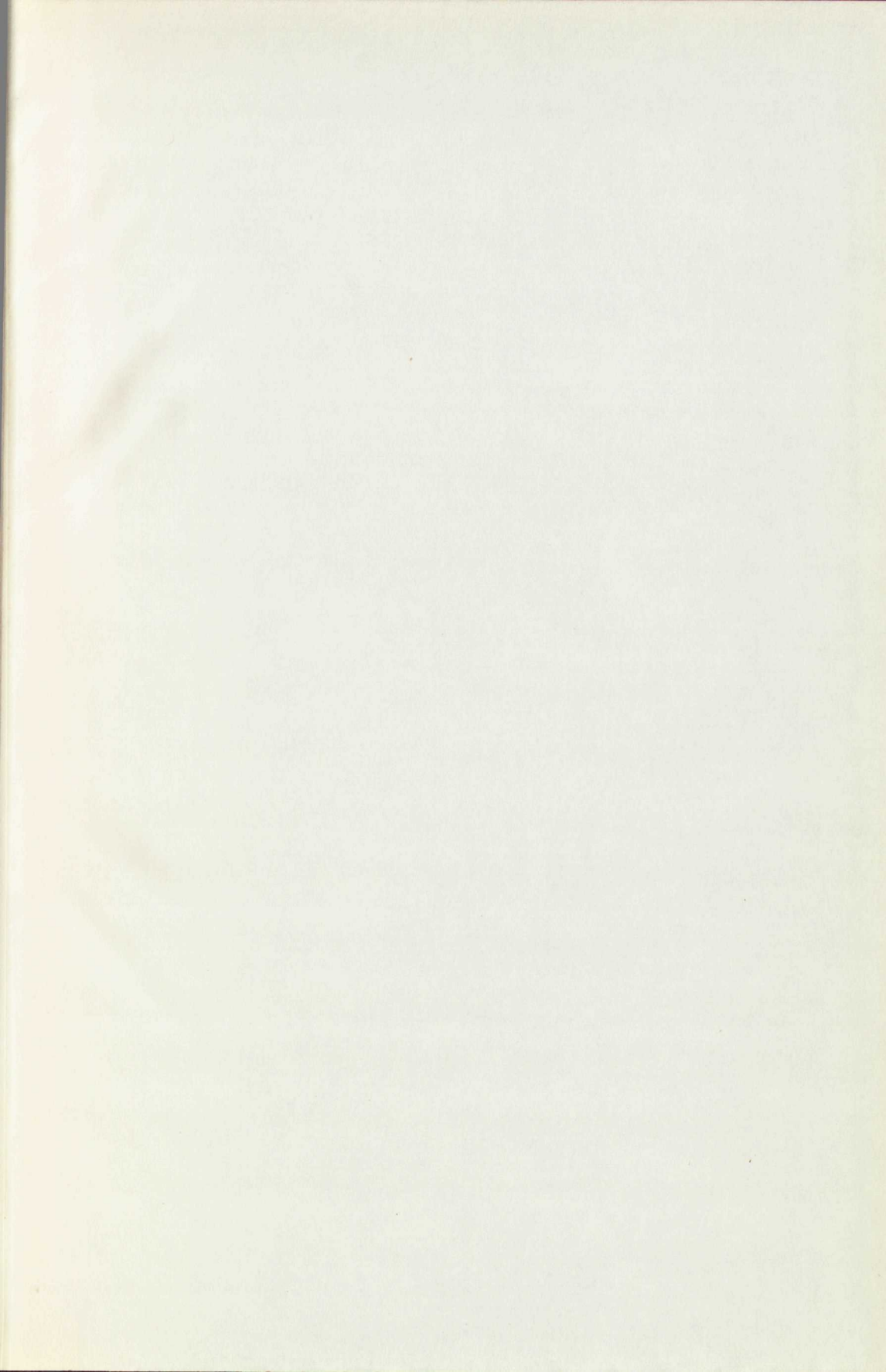
Uppmärksamhet ägnas också frågorna om kostnaderna för beredskapsverksamheten. Planläggningskostnaderna bör enligt kommitténs mening i allmänhet bäras av kommunerna själva. Kommuner med betungande planläggning skall emellertid kunna erhålla skäliga statsbidrag. För reservanordningar o. d. skall utgå statsbidrag med 90 procent av skäliga kostnader. Kostnaderna för verksamheten vid krig eller krigsfara regleras endast såvitt gäller inkvarteringskommunernas verksamhet. Deras kostnader bör i huvudsak helt ersättas av statsmedel. En reglering på förhand har ej ansetts möjlig när det gäller kostnaderna för kommunalteknisk verksamhet eller för insatser för hemlös befolkning i hemorterna. En utjämning kan emellertid behöva ske orterna emellan. Denna torde få ske i efterhand. — För verksamheten hos riksnämnden och hos länsstyrelserna beräknas årskostnader på tillhoppa omkring en miljon kronor. Därtill kommer sedan uppbyggnadsarbetet kommit i gång kostnader för statsbidrag och vissa ökade kostnader för civilförsvaret.

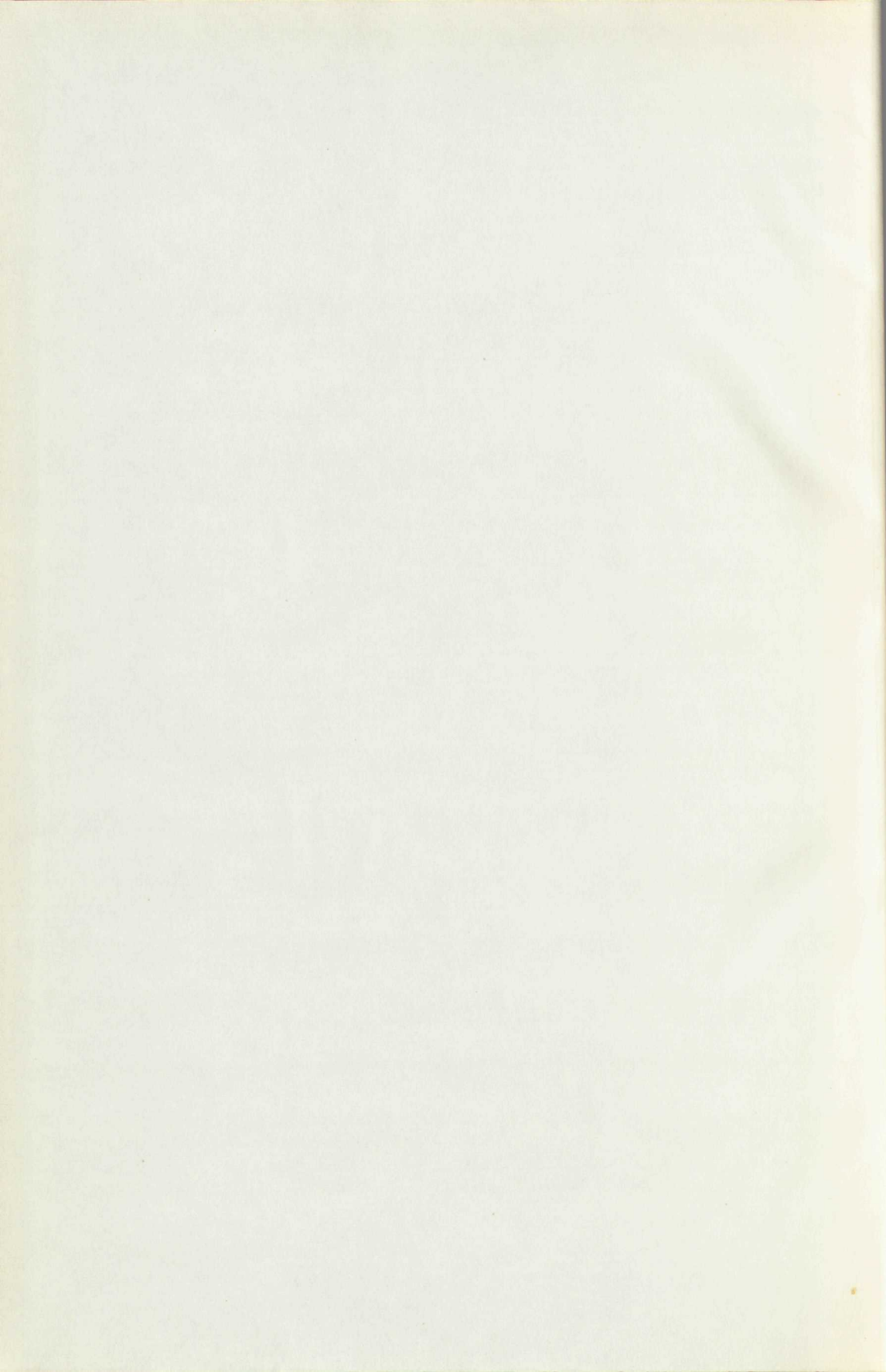
Av övriga i betänkandet upptagna frågor kan nämnas frågor om direktivrätt för civilförsvaret. Civilförsvarschefen skall enligt förslaget äga rätt att i akuta lägen — vid utrymningars genomförande och då skadeavhjälpande

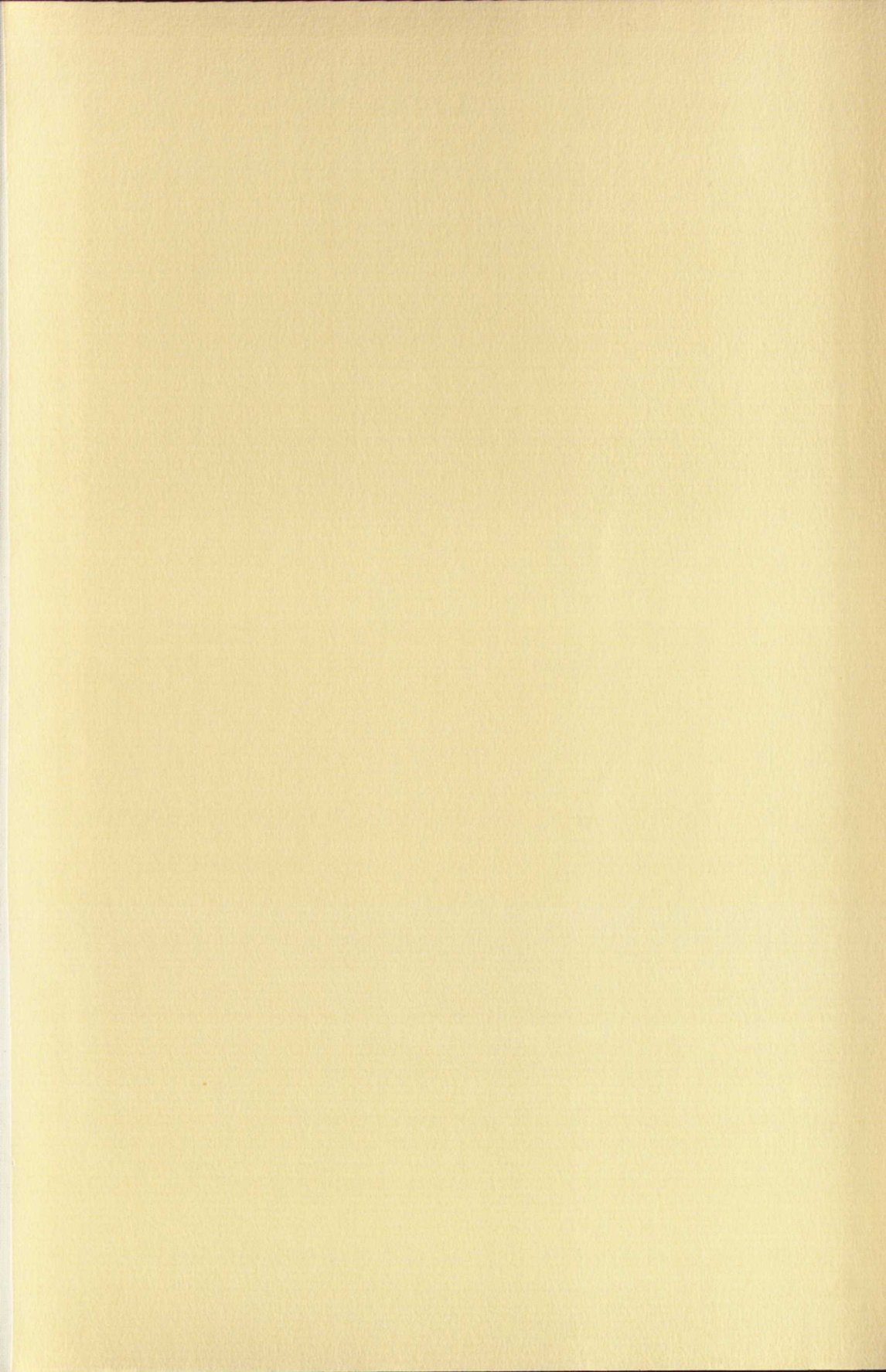

civilt försvarsverksamhet pågår — dirigera kommunala styrkor, som avdelats för bistånd åt civilt försvar. Vidare kan nämnas att särskilda bestämmelser föreslås om skyldigheter för huvudmän för hem och inrättningar. För dessa huvudmän skall finnas skyldighet att utan ersättning ställa in hemorterna överflödig utrustning till förfogande för internatverksamheten. Huvudmännen för särskilda anstalter, vilka vid utrymning och inkvartering behöver sammanhållas, skall själva svara för driften av och verksamheten vid mot anstalterna svarande förläggningar.

KUNGL. BOKH. - 1 MRS 1962 - 5

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1962

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Försvarsdepartementet

Totalförsvarets personalfrågor. [3]

Socialdepartementet

Skogstillgångarna i Jämtlands län. [1]

Kommunikationsdepartementet

Statsbidrag till enskild väghållning, m. m. [6]

Ecklesiastikdepartementet

Vidgad vuxenutbildning på gymnasiestadiet. [5]

Jordbruksdepartementet

Yrkesutbildningen på trädgårdsområdet. [2]

Inrikesdepartementet

Arbetsuppgifter och utbildning för viss sjukvårdspersonal. [4]

Kommunal beredskap. [7]